BV
760
.S9A3
1935

The University of Chicago
Libraries

EXCHANGE
UNIVERSITY PUBLICATIONS

SKRIFTER UTGIVNA AV KUNGL. HUMANISTISKA VETENSKAPSSAMFUNDET I LUND. XIX.
ACTA REG. SOCIETATIS HUMANIORUM LITTERARUM LUNDENSIS. XIX.

KYRKOORDNINGS-FÖRSLAGET

AV ÅR 1608

UTGIVET MED INLEDNING AV

G. C. PILTZ

LUND
C. W. K. GLEERUPS FÖRLAG

KUNGL. HUMANISTISKA VETENSKAPSSAMFUNDET I LUND

REG. SOCIETAS HUMANIORUM LITTERARUM LUNDENSIS

ÅRSBERÄTTELSE (Bulletin):

Fr. o. m. 1918—19: Depuis 1918—19:

1923—24: F. HANSEN, Gravhögar vid Abbekås fiskläge.
—, Grabhügel bei Abbekås, deutsches Resümee.
AXEL HERRLIN, De klassiska riktlinjerna för Kants filosofiska utveckling.
—, Die klassischen Richtlinien für die philosophische Entwicklung Kants, deutsches Resümee.
AXEL W. PERSSON, Quelques sceaux et empreintes de sceaux d'Asiné.

1924—25: OTTO FRÖDIN et A. W. PERSSON, Rapport préliminaire sur les fouilles d'Asiné 1922—1924 (avec 48 planches).

1925—26: S. AGRELL, Zur Geschichte des indogermanischen Neutrums.
N. SVENSSON, Eine byzantinische Inschrift aus Hebron, die Wasserleitung betreffend.
F. M. STENTON, The free Peasantry of the Northern Danelaw.

1926—27: N. SVENSSON, Report on an excavation of two Beehive Tombs at Bodià in Messenia (with 16 plates).
G. GUSTAFSSON, Bidrag till den skånska gårdens historia.
—, Beiträge zur Geschichte des schonischen Bauernhauses, deutsches Resümee (mit vielen Abbildungen).

1927—28: OTTO RYDBECK, Stenåldershavets nivåförändringar och Nordens äldsta bebyggelse.
—, The Changes of Level of the Stone Age Sea and the earliest Settling of Man in Scandinavia, Summary in English.
N. SVENSSON VALMIN, Continued Explorations in Eastern Triphylia.
GOTTFRID CARLSSON, Den svensk-norska unionen under Magnus Eriksson.
—, Die schwedisch-norwegische Union zur Zeit König Magnus Erikssons, deutsches Resümee.

1928—29: H. KJELLIN, Die Hallenkirchen Estlands und Gotland.
GUNNAR CARLSSON, Zu Senecas Tragödien.
A. WIFSTRAND, Kritische und exegetische Bemerkungen zu Apollonios Rhodios.
N. SVENSSON VALMIN, Inscriptions de la Messénie.

1929—30: N. VALMIN, Archaisierender Hermenkopf aus Kyparissia.
K. KNUTSSON, Zur Etymologie von slav. *vitędzь*.
S. AGRELL, Rökstenens chiffergåtor och andra runologiska problem.

(Forts. på omslagets tredje sida).

SKRIFTER UTGIVNA AV
KUNGL. HUMANISTISKA VETENSKAPSSAMFUNDET
I LUND

ACTA REG. SOCIETATIS HUMANIORUM LITTERARUM LUNDENSIS

XIX

G. C. PILTZ

KYRKOORDNINGSFÖRSLAGET
AV ÅR 1608

Sweden. Kyrkoordningskommitten, 1608.

KYRKOORDNINGS-FÖRSLAGET

AV ÅR 1608

UTGIVET MED INLEDNING

AV

G. C. PILTZ

LUND
C. W. K. GLEERUPS FÖRLAG

BV760
.S9A3
1935

THE UNIVERSITY OF CHICAGO
LIBRARIES
CHICAGO, ILL.

Exchange Univ. Pub.

LUND 1935
CARL BLÖMS BOKTRYCKERI

1174265
dig.

INLEDNING.

År 1893 utgav H. Lundström i Uppsala första bandet av sin biografi över Laurentius Paulinus Gothus, [1] ett arbete, som på grund av metoden haft banbrytande betydelse inom svensk kyrkohistorisk forskning. [2] Ingående behandlas där Gothi verksamhet som kyrkolagstiftare. [3]

I. I egenskap av biskop var Paulinus medlem av den kommitté, som på Karl IX:s uppdrag verkställde [4] revisionen av kyrkohandboken och KO i Uppsala år 1608. Det reviderade kyrkoordningsförslaget har i senare tid ansetts förlorat. [5] Lundström menade sig dock i en kvartsvolym [6] i pergamentband, tillhörande v. Engeströmska samlingen i KB, vilken inrymmer ett flertal skrifter av kyrkorättslig och liturgisk natur, både handskrivna och tryckta, hava igenfunnit 1608 års kyrkoordningsförslag (CODEX G). Till sin grundstomme består detta därstädes av 1571 års tryckta KO. Text och marginaler äro försedda med talrika anteckningar. Dessutom hava på interfolierade blad längre anteckningar på behöriga ställen infogats i boken. Lundström fäller om densamma omdömet: "Tillsammans med de icke överstrukna delarna av den tryckta texten utgöra dessa anteckningar ett sammanhängande kyrkoordningsförslag." [7] Han menar detta för-

---

[1] H. Lundström: Laurentius Paulinus Gothus I—II (1565—1637). Uppsala 1893.

[2] Hj. Holmquist i Kyrkohist. Årsskrift 1916 s. VI f. E. Rodhe: Svenska kyrkan omkr. sekelskiftet s. 169.

[3] Lundström a. a. kap. 6. s. 132—154.

[4] Se s. 4 i ärkebiskop Kenicii företal till 1611 års handbok, där det heter: hwilket och så skedde.

[5] Lundström a. a. s. 134.

[6] Osign. nr 74 i von Engestr. saml. KB.

[7] Lundström a. a. s. 134.

slag vara 1608 års kyrkoordningsförslag. Skäl för att så är förhållandet finner Lundström däri: 1) G har ägts av Paulinus, en av kyrkolagstiftarna; 2) förslaget är uppsatt i Karl IX:s namn, vars kröning nämnes. Däremot åberopar sig ej förslaget på konungens kyrkobalk 1609. Alltså daterar sig förslaget senare än 1607 och tidigare än 1609; 3) detta förslag erbjuder genomgående likheter med 1619 års förslag men också principiella olikheter. Vidare stöder sig Lundström på Kenicii skrivelse från 1619, [8] där denne säger, att det i Karl IX:s tid översedda förslaget blivit "efter tidsens lägenhet uti några stycker förbättradt"; 4) slutligen anför han att Gothus själv antecknat i G, att Gustaf II Adolf refererat sig på denna kyrkoordningen i sin konungaförsäkran 1611.[9]

Lundström påpekar, att Bælter, som nyttjat G, ansett de vidlyftiga anteckningarna i G vara Paulini egenhändiga. Själv anser däremot Lundström anteckningarna i G härröra, dels från en sekreterare (de s. k. kanslistilsanteckningarna), dels från Gothus. Genom undersökningar, som verkställts i annat sammanhang, och för vilkas detaljer här ej skall redogöras, har utgivaren påvisat, att personerna som gjort anteckningarna i G icke äro blott 2, såsom Lundström antagit, utan 4:

1) De s. k. kanslistilsanteckningarna, som äro officiell lagtext och det karakteristiskt nya i 1608 års förslag. Dessa äro ditskrivna av en sekreterare.

2) Paulini anteckningar. Av hans anteckningar hava blott några få, företrädesvis tillhörande kap. 2, influtit i 1608 års förslags text. Detta visar dock, att anteckningar införts i G redan vid denna tid. Huruvida Gothus förmått revisionskommittén att antaga dessa, eller om Gothus efteråt antecknat desamma såsom en följd av lagförslaget, kan ej avgöras. De flesta anteckningarna synas hava tillkommit till observanda för honom själv under det gemensamma arbetet. Den bok, vari G ingår såsom del, innehåller Olaus Petri handbok, författningar och formulär, vilka utan tvivel kommit till användning vid Gothi ämbetsutövning både såsom biskop och ärkebiskop. Vilken karaktär, privat eller

---

[8] Kenicii brev till A. Oxenstierna 6/6 1619. Oxenstiernska Saml. R. A., även tryckt i A. Oxenstiernas skrifter och brevväxling II: 12, ed. N. Ahnlund 1930.

[9] Lundström a. a. s. 153.

officiell, de biskopliga anteckningarna hava, kan endast fastställas genom en särskild analys av noterna, som bära hans namn. I några fall äga de liturgisk karaktär såsom i kap. 20. Utan tvivel har boken brukats vid utövandet av stiftsstyrelsen, i consistorium Regni, vid prövningen av prästkandidaterna, under visitationsresorna, vid präst- och biskopsvigningar, vid adliga bröllop, vid installationer etc.

3) Den 3:e stilen av obekant hand. Det låg nära till hands att förmoda, att Paulini efterträdare som ärkebiskop, Lenæus, övertagit boken efter den förre. Med stöd av ett originalbrev av Lenæus i B: X: 1: 57 KB fastställdes, att så även förhöll sig. Hans anteckningar äro huvudsakligen av formell art och inflyta till ett ansenligt antal i Laurelii förslag likasom i Emporagrii förslag. Lenæus har ditskrivit dessa anteckningar i egenskap av ordförande inom 1650-talets kyrkolagstiftningskommittéer.

4) Den 4:e stilen, likaledes obekant. Dess auktor uppspårades med ledning av anteckningar i kap. 17: Nemo absit ob privatum commodum etc. vid. Laur. Namnet Laurelius i detta sammanhang förde tanken på den kända motsatsen mellan Laurelius och Emporagrius inom kyrkoordningskommittén 1656—59.[10] Originaldokument i KB styrkte, att de talrika anteckningarna av en 4:e person, som äro att finna i G, ditskrivits av dåvarande pastor primarius E. Emporagrius. En del av hans liksom av Lenæi anteckningar gå tillbaka på beslut, fattade inom kyrkolagskommittén 1656—59. Ett exempel härpå må givas: "och kommo R. D. Deputati sålunda öfwerens, at ther de vile skulle kortas, sättes in margine contrahatur med dragne linier, dher elliest rättas skulle och förbätras, emendetur, ther som utstrykas deleatur".[11] Lenæi och Emporagrii anteckningar hava av lätt insedda skäl intet med 1608 års förslag att göra. Däremot hava deras anteckningar, strykningar och överkorsningar i förening med Paulini anteckningar efter 1608 vållat sådan förvirring i G, att man omöjligen kan med stöd enbart av G säga, vilka delar av KO:s tryckta text i G, som ingått i 1608 års förslag, och vilka, som blivit därifrån uteslutna.

---

[10] L. A. Anjou: Sv. kyrkans historia fr. Upsala möte 1593 s. 453.
[11] KB: B: X: 1: 57 v. Engestr. samlingen. Sess. 18. $^{23}/_{6}$ 1659.

II. Nyligen har en i sitt slag med G likartad volym,[12] tillhörande Kungl. kammarkollegiets arkiv, uppspårats.[13] Den innehåller 32 dels skrivna, dels tryckta dokument, av vilka enligt innehållsförteckningen "Sweriges biskopars Kkioordning, dock aldrig approberad", är nr 29. Detta manuskript (CODEX K) begynner med följande anteckning: "Then Nya Kyrkioordningen av R[e]v[erendi]s E[piscopi]s Regni conciperat men aff Öffwerheten icke approberat." I volymen, dit K hör, finnas icke mindre än 6 manuskript,[14] vilka genom attestationer styrkas gå tillbaka på originalurkunder i dåvarande kungliga kansliet.[15] Då det i ovanstående citat säges, att den nya kyrkoordningen, vars förefintlighet bevisas genom avskrifter, avfattats av biskoparna men ej av konungen approberats, så tyder detta på, att den varit tillställd konungen i och för prövning och sanktion. Med största sannolikhet är därför sålunda K själv en avskrift av originalurkunden i kungl. kansliet, ehuru ingen attestation därom föreligger. Äger denna sannolikhetsbevisning riktighet, går K direkt tillbaka på den officiella urkunden från 1608.

Att G och K äga släktskap faller vid en jämförelse genast i ögonen. Då inga vägande skäl kunna framställas mot Lundströms bevisning för att G väsentligen återgiver 1608 års förslag, så följer därav, att samma bevisning gäller för de delar av K, vilka överensstämma med G; kanslistilsanteckningarna i G, som äro det för 1608 års förslag nya och karakteristiska, gå på några obetydliga undantag när fullständigt igen i K. K innehåller således 1608 års förslag ifråga om kanslistilsanteckningarna (likhetsbeviset).

Att G och K hava gemensam utgångspunkt ifråga om tiden kan styrkas genom följande bevisning. I G XXI, 1 förekomma

---

[12] Ser. Y nr 10 KKA, inbunden i pergamentband, 1026 sidor med ryggtitel: Sw. Laghstadgar om Revision och Execution. Boken har ägts av historieprofessorn Claudius Örnhielm (1627—1695).

[13] av t. f. kammarrådet E. Pehrzander.

[14] Ser. Y nr 10 KKA p. 550, 557, 562, 564, 650, 652. Ex.: Avskriften av Kungl Maj:ts resolution till landshövdingarna $^{21}/_{6}$ 1685 bestyrkes så: "Concordera med självfwa Conceptet, som fins i Kgl Cantzli Archivo attesterar Claudius Örnhielm".

[15] d. v. s. före slottsbranden 1697.

tre kanslistilsanteckningar, som tala om handboken.[16] Vilken denna handbok är säges även: "then öfuersedde handbooken". Närmast ligger det till hands att antaga, att därmed menas 1611 års handbok, som trycktes 1614. G skulle i sådant fall helst dateras till tiden efter 1614, då ju i G handbokens efterföljande anbefalles, vilket ej gärna kan tänkas ha varit möjligt *före* handbokens föreliggande i tryck. Emellertid kullslår följande faktum detta förmodande: alla tre anteckningarna från G inflyta ordagrant i K, som genom sannolikhetsbevisning nyss antogs gå tillbaka på urkunden från 1608 i Kungl. kansliet. Detta faktum förbjuder, att datera G till tiden efter 1611, då handboken sanktionerades, eller till tiden efter 1614, då den trycktes.

Med den översedda handboken, varom således både G och K tala, kan då svårligen avses något annat än det för överlämnande till konungen år 1608 färdigskrivna handboksförslaget, vars revision verkställdes i samband med revisionen av kyrkoordningen.[17] K fastställer därmed G:s ålder till 1608 (det kronologiska beviset).

Även inre skäl bestyrka, att K går tillbaka på originalurkunden från 1608. I K förekomma uteslutningar av vissa delar av KO:s text, närmare bestämt i kapitlet om ordning med döpelsen samt i kap. 20 skolordningen och stycket om Hospitaler och Siwkastoffuor.

I K är i kap. om ordning med Döpelsen KO:s stadgande om exorcismen, de båda allokutionerna, som förklara evangeliet i Mark. 10, tacksägelsen efter döpelseakten och förmaningen till faddrar och barnafostrare (G XVIII och XIX) strukna och överförda till handboken (1611 års handbok IV, 2, VI, 1 och 2 och VIII, 2). Allokutionen främst i kapitlet kvarstår i K med 1611 års handboks ordagranna formulering. Dessa överensstämmelser och korresponderande ändringar i kyrkoordningsförslaget 1608 (K) och handboksförslaget bevisa evident, att de båda revisionsförslagen utarbetats samtidigt och i samband med varandra (samtidighetsbeviset).

KO hade icke allenast karaktären av kyrkolag utan även av

---

[16] 1) "skal Prästen om Nöddoopet ransaka med thz effterfölliande sätt som i handbookenne föregifuin äro"; 2) "effter som then öfuersedde handbooken innehåller"; 3) "huilke ord ock i handbooken införde ärhe".

[17] Se not 4.

handbok och mässbok.[18] Men i revisionsarbetet skönjes en strävan att starkare än förut åtskilja det kyrkorättsliga och liturgiska och bereda åt det senare ett självständigare rum i en utvidgad handbok.

K saknar KO:s skolordning och stycket om hospital och sjukstugor. Uteslutningarna i K äro betingade av den historiska situationen kring 1608 (det historiska beviset).

Konungen har i sitt reformarbete åsyftat att i samband med varandra lösa ett helt komplex av kyrko- och samhällsfrågor. Så har han vid 1607 års riksdag väckt förslag om att nyordna fattigvården.[19] De specifikt sociala frågorna, fattigvård och sjukvård, hava av honom ansetts behöva sin särskilda lösning, delvis utöver KO:s ram. Den starkt framåtskridande samhällsutvecklingen har ställt nya krav på undervisningsväsendet. Uteslutandet av KO:s skolordning från 1608 års kyrkoordningsförslag (i K) visar, att skolproblemet varit brännande åratal före 1610—11 års riksdag, då en ny skolordning antogs. En del av de strykningar, som förekomma i G:s tryckta text, röra 1608 års förslag, sådant detta föreligger i K, ehuru bevisligen också ostrukna delar i G äro borta i K. Lundströms tes,[20] att 1608 års förslag bestått, dels av samtliga anteckningar i G (kanslistilsanteckningarna och Paulini anteckningar), dels av de ostrukna delarna av KO:s tryckta text i G, kan alltså, särskilt vad det senare momentet beträffar (de ostrukna delarna av KO:s tryckta text), icke vara hållbar, ty alla nyssberörda uteslutningar i K (skolordningen, förordningen om hospital och sjukstugor samt i dopformuläret) tillhöra ostrukna delar i KO:s tryckta text i G.

Eftersom strykningarna i G icke äro konsekvent genomförda och därför vilseledande, har deras förekomst icke annoterats i fotnoterna till lagtexten.

K innehåller i kap. 3 om ordning med predikan ett kungl. påbud till predikanterna och åhörarna av nära nog politisk innebörd.[21] Detta saknas i G. I G finnes däremot en kanslistilsanteck-

---

[18] E. Rodhe: Svenskt gudstjänstliv s. 14.

[19] Hildebrand-Stavenow: Sveriges Historia V, s. 329.

[20] Se citatet till not 7.

[21] Om den åskådning, som bildar undergrunden till dessa föreskrifter, se Hj. Holmquist: Svenska kyrkans historia III Reformationstidevarvet, 1, s. 258,

ning B på det interfolierade bladet G XXXVII, 1, vilken saknas i K, men återfinnes i 1619 års förslag. Anteckningen är troligen av senare datum och i sådant fall tillhörig revisionsarbetet till nyssnämnda förslag. I allt väsentligt överensstämma de delar av KO, som K innehåller, med KO:s tryckta text. Avvikelserna i G och K bestå merendels i varianter av samma ord, omkastning av ordföljden etc. Ofta saknas i G ett ord, som förekommer i K eller omvänt. Enär sålunda G och K gå tillbaka på samma källa, det godtagna protokollet inom 1608 års revisionskommitté, men G brister i sin redogörelse för vad som av KO:s tryckta text ingått i 1608 års förslag, vilket däremot angives distinkt i K, så har K:s text lagts till grund för vår edition av 1608 års kyrkoordningsförslag. I vad mån för övrigt G avviker från denna text framgår av noterna. Samtliga i texteditionen namnanmärkta fotnoter, ex. Goth. Emp. Len., äro i G marginalanteckningar eller anteckningar inne i den tryckta eller skrivna texten i G. De äro vanligen anteckningar av teknisk art och hava blott i sällsynta undantagsfall att göra med själva lagtexten.

III. Där G:s anteckningar ingått i K:s text och sålunda äro gemensamma för båda codices, utmärkes detta med kursiv tryckstil. Den tryckta texten i G är däremot återgiven i vår edition av K med antikvastil. Avvikelserna i G från K:s text avläsas i fotnoterna. Tillhör noten kursivstilen i K, betyder detta en variant i G:s kanslistilsanteckningar. Tillhör noten antikvastilen, betyder det en avvikelse i G från K:s reproduktion av KO:s text. Sålunda uppgiva noterna G:s avvikelser från K både i fråga om kanslistilsanteckningarna och KO:s tryckta text. Bibelcitaten äro avtryckta i marginalen. Där K saknar bibelcitat, som G äger (beroende i sådant fall på förbiseende från avskrivarens sida), sättas dessa i K:s. marginal inom parentes. K:s stavning har följts, likaledes dess interpunktion. Slutändelsen th har i ordet ath samt i vissa verbalformer skrivits tt. G återgiver läsarten K 21, r. 10 *skriffuer* med *scriffuar*. Denna och liknande varianter äro ej

---

259, 261, 265. Kyrkan betraktas där som ett uppfostringsinstitut till medborgardygder och lojalitet mot monarken, under dennes överinseende. Den världsliga, politiska makten höjer anspråket på att i sista hand utöva kyrkoregementet med undanskjutande av kyrkans eget religiöst orienterade styrelseorgan, biskopsmakten.

alltid återgivna i noterna, däremot sådana avvikelser, som åstadkomma betydelsedivergenser. K:s text har genomgående återgivits, även i de enstaka fall där tydligen slarv av avskrivaren föreligger.

Även vissa uppenbara textfelaktigheter i G hava återgivits. Då endast 2 texter föreligga av 1608 års förslag, är det lätt att genom prövning av avvikelserna fastställa, vilken läsart som bör föredragas. Har G ett ord, som K saknar, har detta anmärkts i fotnoten med kursiverad stil; det i K närmast föregående eller efterföljande ordet i antikvastil anvisar ordet dess plats.

Avvikande läsarter, som tidigare undgått uppmärksamhet, hava vid korrekturläsningen inregistrerats som underavdelningar till den närmast föregående noten, ex. [57] a, [57] b, etc. Detta har skett för att ej rubba noternas nummerordning.

Tre fotografier ur G bifogas som illustrationsmaterial, nämligen av G XLII, 2 för att visa prov på Emporagrii handstil; av G LXVIII, 2, där kanslistilen samt Paulini och Lenæi handstilar förekomma; samt av LXXIIII, 2, där Paulini och Lenæi handstilar återkomma.

För klarläggandet av den rättsutveckling, som fört till 1608 års osanktionerade kyrkoordningsförslag, hänvisas till den allmänna orientering rörande hithörande ting, som lämnas av prof. Hj. Holmquist i hans nyss utgivna Svenska kyrkans historia III Reformationstidevarvet (1933—34). Slutligen må meddelas, att prof. Holmquist jämväl varit initiativtagaren till den edition, som härmed framlägges.

G. C. Piltz.

ABBREVIATURER:

G = CODEX G = Laurentius Paulinus Gothus tillhörigt exemplar av 1608 års kyrkoordningsförslag.

K = CODEX K = Kungl. Kammarkollegii exemplar av 1608 års kyrkoordningsförslag.

KKA = Kungl. Kammarkoll. Arkiv.

KB = Kungl. Biblioteket.

KO = 1571 års kyrkoordning.

Goth. = anteckning av Laurentius Paulinus Gothus.

Emp. = anteckning av Erik Emporagrius.

Len. = anteckning av Joh. Canuti Lenæus.

KYRKOORDNINGSFÖRSLAGET
AV ÅR 1608

Then Nya Kyrkioordningen af Rvs Epis Regni conciperat men af öffuerheten icke approberat.

Caput primum. [1]

OM THEN CHRISTELIGE LÄRAN SOM UTHI WÅRT KONUNGARIJKE SVERIGE SKALL WARDA LÄRDT OCH PREDIKATT.

Effter oss genom Gudz nådhe af hans helga och saligh görande [2] ord, wäll är witterligitt, att ingenting mere förbinder hiertarne tilsamman, än semia och enigheett och serdeles uthi R[eli]gionen. [3] Therföre, på thz enigheett uthi wårdt konungarijke, måtte warda widh [macht] hållin, skall uthi wårtt högloflige konungerijke S[werige] ingen annan Religion warda lärdt, trodt och bek[iänt, hem]ligen eller uppenbarligen, wthan then som nu [eftherföl]lier.

Till thet första. [4] troo och bekenne wij aff [alt hierta så] som och alla lärare och åhörare uthi wårdt [konungerijke, råda, styr kia och förmana, att the och thz] samma skole wara förpliktade,

---

[1] G: Cap. 1.

[2] G: giörande. Ordens stavning ofta olika i G och K. Divergenserna dock ej angivna, där orden i de båda handskrifterna äro desamma. Här följes K:s stavning.

[3] Det blad i K, som innehåller vidstående text, sid. 675 och 676, är avrivet från nedre vänstra kanten i diagonal riktning till något mer än halva sidan på högerkanten. De inom klammer satta orden eller delarna av ord saknas av denna anledning i K. Den kompletterande texten är fördenskull hämtad från G.

[4] G: 1. Gudz ord är fulkomligitt til saligheten och Gudeligitt leffwerne Goth.

att [5] *tr[o, lära och bekienna Nembliga], att the prophetiske och apostoliske gam[bla och Nya Testa]mentzens skrifter såsom the aldra kiära[ste aldrareeneste] Israels brunnar, haffuer [sin wrsprung aff then helga] anda, och innehåller [fullkomligen alt thz som om Gudz] warelse och wil[lie, sanne Gudz dyrkan, och wår Ewiga] salighett s[amt itt christeligitt leffuerne tilkommer.]*

Och ähr [en grundh och stödh till en rätt christen troo, och] then e[neste regula och rättesnöre till att pröffua all] ren o[ch hälsosam lära såsom och till att döma] och [Förekomma all twist och oenightz wthi Religionen], huarföre the och scripta canonica warda kallade psal. 119. Titt ordh äre mina fötters lykta och ett lius på minom wägom Gal. 1. Om och wij eller en Engell aff himmelen annorlunda predikade Evangelium för Eder än i nu fått haffuen, han ware förbannatt. Therföre och propheterna till att bevisa sin lära o f f t a s å [6] *tala os Domini locutum est, herrans mun haffver talat.* [7] *Item sic dicit Dominus exercituum så säger Herren Zebaoth.*

Till thet andra. [8] *Effter alla wilfarande lärare och beropa sigh på then prophetiske och apostoliske schrifft och wnder thett skenett mykin wilfarelse haffua infördt: ther emoott gudz församblingh all rede i apostlanars tider såsom och strax ther effter aff guds ordh haffua författatt några korta symbola och bekennelser, ther wthinnan thee* [9] *kristelige troos artiklar och hufuudpunkter kortligen ähre författade, som ähr symbolum Apostolicum, Nicænum, och Atha[na]sianum. Therföre bekenne wij wppenbarligen såsom [och w]åre wndersåtare högre och nedrigare thetsamme ähre — — — att göra att wij förbemelte symbola aldeles beiaka [samtycki]a och wederkenne.* [10] *Och ther emoott förkasta alla sek[ter och lärdo]mar som emoott theras rätta grund och mening i gudz [försambling någon tijd äre införde eller införas kunne.*

---

[5] G saknar orden: skole wara förpliktade att.

[6] G har i stället *altså.*

[7] G: *thz* talat.

[8] G: 2. Församlingennes symbola gillas wedertaghes. Goth.

[9] G: then.

[10] G: Therföre bekiänne wij uppenbarligen, såsom och wåra undersåthare, högre och Nidrige råda och förmana thz samma att giöra, att wij förb:de symbola aldeles bejaka, samtyckia och wederkenna.

[Till thz tridhie].[11] *Effter gudh then allmektigeste*[12] *wthi thenna [här wärldennes sidst]a tid hafuer wppenbarat sin gudomliga san[ningh, genom sitt wthwalda redskap then dyre och höglärde mannen D. Lutherum,] saligh i åminnelse och afskaffatt [thz förskreckieliga mörker, afguderij och] styggelse som wnder [Antichristo Påwen i Rom, med många] sielars förtappelse, [alt förlängie i Gudz försambling hafver h]aft framgång. [Huilken gudomlige uppenbarade sanning, sum]ma och huffuudstycker, icke allenast emott Påwedömet, uthan och emot]t alle [andre Säckter, aff Gudz ord klarligen och enfaldeligen äre författa[de wthi korte articklar, huilka man kallar then Ausbu[rgische [confession derföre bekiänne wij uppenbarligen, såsom och wåre] wnder[såtare uthi wårt heele konungarijke |: ingen undantagande ther till styrkia och förmana :|: at wij hålla oss till then rätta äldsta och oförändrade Ausburgiske confession, huilken aff Chur, och Förster]*[13] *och Städer blef öffuerantwardatt Keijser Carll then Fämpte, på then stora Rikzdagh i Ausburg, Åhr efther Christi bördh 1530. Icke therföre att hon af wåre lärare ähr sammanfattatt, wthan för then orsaken skull att hon ähr tagen af Guds ordh och af then helga schrifts fundament, krafteligen bevisatt effter som Augustanæ confessionis Apologia thett noghsampt bewijsar.*[14] *Och therföre ähr och böör wara symbolum thet är then kristeligh troos kennemärkie wthi wåre församblingar.*

Til thett Fierde.[15] *Effter oss nogsampt ähr witterligitt att then kristeliga Religionen i wår her fader saligh och höglofligh i åminnelse konung göstafs siste regementztidh, såsom och then kristelige och högbegåffuade lärares arkiebiskop Larss Petri Nericiani liifztidh, blef rendt och klart effter Gudz ordh lärdt och predikatt. Therföre wij samma rena och oförfalskade Evangelii*

---

[11] G: 3. Augsburgiske Bekennelsen wederkennes. Goth.

[12] G: Aldrahögste.

[13] K:s text lyder, så långt den är läsbar: — — — *samma pliktige ähre,* att wij hålle *och bekenne* oss till then rätta *och* Äldsta och oförändrade Ausburgische confession, hwilken som af *Churförstar* etc.

[14] G: aff Gudz ord och af then helga schrifts fundament, krafteligen bewijsat. Och terför är och bör wara symbolum fidei etc.

[15] G: 4. K. Gustaffz Förste Regementz tidz Religion samtyckes. Goth.

Lära[16] *samtycke och gilla, såsom och wåra trogne wndersåtar thet samma giöre troliga förmane och befalle, effter som af oss och alla rijksens stender wthi thet högloflige möte i wpsala anno etc. 1593 och sedan på åttskilliga riksdagar och wår högloflige Cröningh enhälleligen ähr bewiliat och beslutett.*

[16] G: evangelij Lära som af honom skrifteligen författat och aff trycket utgången ähr samtyckia och gilla, såsom wåre trogne undersåtere, thz samma giöra troligen förmana och befalla etc.

Cap. II.

OM PREDIKO EMBETZENS WERDIGHET OCH[1] *NYTTO, SAMPT OCH*[2] *PREDIKANTERNES TROHEETT WTHI THERAS KALL OCH EMBETE.*

Endock[3] thet ähr wäll altsammans ganska nyttigt och högt reknandes, huadh gudz sonn wår herre Jesus Christus sine församblingh till godo sticktatt och insatt hafuer: så ähr likvel predikoembetett *besynnerligen i wördningh hållandes* och högligen af nöden.[4]. *Ty*[5] *thet är thet endaste salighetz medel genom huilkett gudh kallar, wplyser, helgar och rettferdigh gör sin christeliga försambling här i werdenne epist. 2. Cor. 3. v. 3*[6] *kallas här Evangelium thet Embetett såsom anden gifuer Rom. 1 v. 16 Evangelium ähr gudz kraft allom them till saligheett såsom troo 1 Thess. 1. v. 3 wij wetom att Evangelium hafuer warit när Eder icke allenast med ordom wthan både i kraft och i then helga anda 1 Thess. 2 Tå i annammade af osz ordet om gudh, annammade i thet icke såsom menniskiors ord, wthan, såsom thet sannerligit ähr, som*[7] *gudz ord. Huarföre och then helge ande högt aktar Euangelii tienare Esa. 52.*[8] *O huru ljuflige ähro på bergomen budbärarens fötter the som frid förkunna, predika godt och förkunna salighetena. 2 Cor. 5. Så ähre wij nu senningebud i*

---

[1] Strykningen av orden *werdigheet och* i G har skett senare än 1619.

[2] saknas i G.

[3] G har före *Endock:* Till thz Första, Kanslistilsanm. Därunder: Predikoämbetzens nödtorfftighet. Goth.

[4] G: besynnerligen mykit aff nödhenne och i wördning hållandes.

[5] G: Till thett Andra kräffues. Goth.

[6] G: 2 Cor. 4. v. 4.

[7] G: såsom.

[8] G. Hoc brevius poni posset Emp.

Christi stadh, ty gud[9] *förmanar genom oss Mal. 2*[10] *presternas läppar skola förwara lärona att man*[11] *må befråga lagen af theras munn ty han är en Herrans Zebaothz Engell och såsom wij se att thet ähr en öfuermåtto kosteligh tingh att hafua prediko Embete wthi the land och rijke*[12] *som gudz ord rent och*[13] *klart och oförfalskatt förkunna mädan ther stå*[14] *himmelens portar öpne och ärones konungh drager ther inn*[15] *psal. 24 alt så kan inte*[16] *större straff komma öfuer någott land och folk än ther prediko Embetett warder förachtatt. Huar wthaf fölier att gudh antingen tager sitt ord bordt, eller*[17] *att thet med falsk läro warder orenatt 2 para. 15.*[18] *thet skall wara många dagar i Israell att ther skall ingen rätter gudh wara, ingen prest som lärer, ingen lag etc.*[19] *på then tiden warder icke wäl gångandes them som wth och in gå förty thet ena folkett skall slåå thet andra, och en stadh then andra, förty gudh skall förskreckia them med allehanda ångest.*

Till thet andra. Kräfuer gudh af lärostånndett en besynnerligh troheett[20] *såsom paulus säger 1 Cor 4 thet skal man hålla osz före att wij ähre Cristi tienare och skaffare till gudz hemligheett, nu söker man intet ibland skaffarenar annat än att the måge finnas trogne. Till huilken troheett hörer först att predikanterna skole hafua en besynnerligh flijt och wårdnatt om therass betrodde kall och Embete icke allenast med* wnderwisning, wthan ochså[21] tröst, förmaning, rådh och rettelse, hoot, straff

[9] G saknar detta ord.

[10] G: Malach.

[11] G: han.

[12] G: i Land och rijke.

[13] G saknar detta ord.

[14] G: ståår.

[15] G: och drager Ärones konung inn.

[16] G: icke.

[17] G: eller *och*.

[18] G: paralip. 15.

[19] saknas i G.

[20] G: Predikares Troheet. Goth.

[21] G: utan och genom nogha förhör och Ransakningar mz åhörarna, huru the rett förstå then Christeligha Lärones huffudstycker, och sigh therutinnan ifrån then ena tidhen til then andra, nödtorffteligen förkoffra, huilket allt etc. Goth.

etc. Huilkett alt genom prediko Embetett moste warda wthrettatt
såsom S. paulus till Timotheum förstå låter säijandes: predika
ordet, hålt wppå i tidh och i otidh, straffa, truga, förmana medh 2 Tim. 4
all saktmodigheett och lärdom. [22] Att mann och ther af lätte-
liga må kunna förnimma huruledes prediko Embetett ähr icke
allenast all som nödtorftigast och brukeligast wthan kräfver och
så ett ganska godt förstånd item flitt mödo och omsorgh, huar-
före och Cristus kallar predikarenar arbetare, säljandes: beder
sädennes herre att han sender arbetare i sina sädh item arbetaren Matt. 9
ähr werd sin maatt. Och war Cristus sielf i thetta arbetett så
flitigh att han iblan annatt och icke gaff sigh tidh till att döpa,
huilkett tå och så fast myckett ähr af nödenne, wthan lätt läri-
ungarna betämia med döpelsen; såsom Johannes Evangelisten Johan. 4
schrifuer, och aktade thesförinnan sielf alt på ordett. För samma saak skull betygar och sanctus Paulus att Cristus honom sendt 1 Cor. 1
hade icke så enkannerligen [23] till att döpa, wthan till att förkunna
Evangelium. Sammaledes bekende och alla apostlarna att thet Act. 6
icke war tilbörligitt, att the skulle öfuergifua gudz ord och achta
på bordett. aff huilko allom [24] ähr wppenbart att så myckitt som
thetta styckitt tilkommer, kräfues [25] af them som i kyrkiones Embete stadde äre en synnerligh flijtt och wårdnatt.

Till [26] *thet tridie* äro [27] serdeles tu stycker. som [28] the så fierran hafua till att beflita sigh om. Tett första att the måge wetha huadh thet rätzliga ähr, som wthi en Cristeligh församblingh läras skall, hafua therpå ett godt förstånd, och blifua ther stadeliga widh.

Tett andra, att the medh sådana skickeligheett och förnufft kunna lära, förmana, straffa etc. att theras lärdom etc. må wara

[22] G: Och Christus M. 10 v. 11 Hwar ij gån in uthi en stadh eller by, så Bespörier / etc. Item Apost. Petrus Warer altid redebogne til at swara huariom och enom etc. 1 Petr. 3. Goth.

[23] G: enkannerliga.

[24] G: allo.

[25] G: kräffs.

[26] G: De doctrina. Goth. G: Saliggörande Läros förstånd och utspridelse förståndeligh. Goth.

[27] G: *Och* äro.

[28] G: rettsinnige Predikare. Goth. Doctrina. Goth. Cognitio. Goth. Elocutio. Goth.

förståndeligh och annammeligh, och ther medh skaffa så myckitt större fruktt. Tett [29] hafuer (ty wer) wnder påwans regeringh så wel i thetta stycke såsom i [30] all annor, gådt ganska skröpliga till, ty antingen hafuer man platt intett predikatt heller [31] ochså predikatt att thett hade bättre waritt opredikatt.

Eller huadh sanskylligh förbätringh skulle ther af kunne komma när man alment intett annatt predikade än menniskeliga påfunder, fabler, drömar, falska syner, falsk wppenbarelse, lättferdigh Eventyr owissa legender etc. ia, huadh annatt skulle kunna af sådan [32] predikan komma än thet wij hafue alle haft i henderna, nempliga, blindhet och gräseligh wilfarelse, falsk gudztienst, thet är afguderij med helgonadyrkan, monka och nunna wäsende, pelegrimsresor, rosen kransar siälamessor aflatzkram och annatt sådantt otaligitt myckitt, ther wthi werden för then skull wtaff gudz rettvisa dom kommen är att hon icke hade kär-
2 Thes. 2 lek till sanningen såsom paulus säger. Terföre hafua och tå nu alla, dok synnerliga the som prediko Embetett är befalatt än som[33] myckitt större orsak. till att ganska wäll förweta sigh om thett som läras och predikas skall. [34]

Men så nyttigt och nödtorftigtt [35] thett ähr att man sigh härom, thet är om Lärona, förweet *så troligen förmanar och then helga skrift, som så tidtt och ofta talar om prediko Embetett, att man*
Matth. 15 predika skall, [36] icke menniskiostadgar, huilke icke, annatt til-
Marc. 16 wäga komma, än en fåfäng gudztienst, såsom Cristus säger, wthan befaller att man skall predika Evangelium, såsom thet [37] Cristus sade till apostlarna, för än han stegh till himbla, går wth i hela werdena, och prediker Evangelium för all creatur etc. Huilket och paulus om sigh betygar (som wij nu här hörde) att Cristus honom wthsendt hade till att förkunna Evangelium. Ty

[29] G: Påwesche Orgaspell. Goth. vide pag. 6. om retta Swensko. Goth.

[30] G: uthi.

[31] G: eller.

[32] G: sådana.

[33] G: så.

[34] G: tackandes Gudh. Len.

[35] G: nödtorffteligit.

[36] G: Quid? Non Hominum Sed Dei Doctrina prædicanda, scil. Lex et Evangelium et prædicanda Eorundem Praxis, in Poenitentia. Goth.

[37] G: ther.

måga the och alle som predika skola, sigh här effter fulleliga rätta och thet samma göra, ja, fliteliga och med alsom största troheett göratt så att the predika Cristi Evangelium rett och rent, ingen dell antingen ifrån [38] tagendes eller tilläggiandes, såsom wnder påwen skedt ähr.

Thet och[39] wthi skrifterne[40] så ofta[41] strengeliga är förbuditt, I skolen intett (säger gud genom Mosen) leggia ther till som iagh biudher / och skolen ey heller taga ther något ifrån. Item alt thet iagh biuder Eder skolen i hålla, intett skolen i läggia ther till och inthet taga ther ifrån. Item Salomon i ordhspråken; legg inthett till hans ord att han icke skall straffa tigh, och thu warder funnen lögnaktigh. Deut. 4 Proverb. 3

Will [42] man och så [43] korteliga weta, huad Evangelium är, och huru man thet rett predika skall, så kan han ingen få, som thett bätter både med ord och exempell, således lärer, än wår herre Jesus Cristus sielf. Then thett och elies ofta gör, men synnerliga wthi sine predikans begynnelse, om huilka Evangelisten S. Markus så skriffuer, sedan Johannes fången war, kom Jesus wthi galileen, och predikade ther Euangelium, om gudz rijke säijandes, bätren ider och troor Evangelio. Item, effter sin wpståndelse, ther han talade medh Läriungomen, och ibland annatt sade, så måste Cristus lida, och på tridie dagen wpstå, och predikar [44] i hans nampn bättringh och syndernas förlåtelse. Så att wij här af görliga kunne förstå, att predika Evangelium, är icke annatt, än predika syndernas förlåtelse, icke wthi något än sider [45] på margahanda annor nampn (som wnder påvenn skedtt är) [46] wthan allenast i Jesu Cristi nampn, som för oss döder och wpstånden är, och att man här till samfält predikar bätringh. Marc. 1 Luc. 24

Likwäll skola the enfallighe, här taga sigh till wara, när

[38] G: ifrå.
[39] G: doch.
[40] G: Schrifftenne.
[41] G: offta *och.*
[42] G: Evangelium quid? Goth.
[43] G: tå.
[44] G: predikas.
[45] Phrasis. Len.
[46] G: är skeedt.

the höra thessa fåå ord (man skall predika Euangelium etc.) att the för then skull, icke tänkia, att thett är en lätt och ringa tingh med thenna predikanenn, och att låta sigh här om så myckitt mindre wårda. Ty thenna tanken felar fast myckitt. Tett är wist ingen ringa tingh retteligha predika Euangelium, wthan här hörer fast mera till än säija så Ja effter all then helga skrifft både thet gambla och thet nyia testamentett drager sigh härtill, will wara af nödenne, att then man är genom wäll öfuat i schrifftenne, som för en godh och rättsinnigh Evangelisk predikare skall kunna reknatt warda, för wthan så mångahanda annor förfarenheett, dygder och gåfuor, som här till höra. Terföre [47] måste och alle både the som till presta Embetett nu kompne ähro och the som ther till komma wilia, med all som största fliit öfuerläsa och studera biblien, att the ther wthaf måga retzliga lära förstå grunden wthi all stycker och artiklar, som Euangelii predikan och Cristeligh läro tillhöra.

Till thet tridie, [48] effter thet monge frome och lärde männ, [49] både i förtiden och ännw, också någott hafua scrifuitt, och än schrifua thett till thenna saaken kan wara tienligitt, och hielper till att [rett] förstå skrifterna, må man och wäll giffua sigh någon tidh till att läsa sådana [theras] schrifuelse, dock måste thett skee
1. Tess. 5 med förnuft och beskedeligheett, så att man them icke räknar lika widh sielfua skriftenna, wthan gör här wthi thett som S. paulus almentt råder, säijandes pröffuer altingh och behåller huadh godt ähr. Och effter samma then helga schrift [50] är sielff then rätta proban så här till som till alt annatt therföre skall och tå största flijten läggias på henne, på thett icke åther ther till komma skall, som waritt hafuer wnder påwan, ther man hafuer fått sigh så myckitt bestella med andra, ia och wäll med hedniska lärares

[47] G: Unde Doctrina depromenda etc. Regulæ 1. Ex Sacris Bibliis et non Hominum Decretis perlegenda Principaliter. Goth. G: 2. Scriptis Doctorum. Goth.

[48] G: Till thz Fierde.

[49] G: Lärde Mäns scriffter läsas wharliga. Goth. Secundario Goth.

[50] G: Scriptura est judex omnium dogmatum. Goth. Esa. 8,20. Ad Legem et ad Testimonium etc. Syr. 34,8. Man haffuer nogh aff Gudz ord / När man rett lära vill. 2 T. 3,16 Sit Scriptura θεοπνευστός. Got.

böker, [51] att ingen tidh ähr öfuerbliffuen till att läsa biblien, ther af then iämmeren tå kommett hafuer som all mandz klagan nu med rätto är, nempligen, att schriften *hafuer warit* platt bortglömd hoos wåra förfäder, och ther medh then rätta och helsosamma Cristeliga läran förkommen.

Och likasom predikarena [52] pröfua skola the wthlägningar som på then helga schrifft [53] giorda och beskrefna äro och intett ther af tillåta med mindre thz sigh rhetteliga rijmer med texten, eller iw åth minsto medh troonne: Så skola icke heller the sielfue, wthläggia henne effter sitt egitt sinne eller godtyckio, wthan effter hennes rätta och naturliga förstånd och thens helga 2 Pet 1
andes sinne som henne wthgifuitt hafuer, altidh ihoghkommandes St Petri ord, nempliga, thenna, ingen prophetia skeer medh [54] egen wthlägning, [55] icke är heller någon prophetia framkommen af menniskio wilia, wthan the helga ·/ gudz menniskior hafua talatt rörde af then helga anda. Och är thetta en almenneligh regla, att man wthtyda skall schrifft med schrift, thett ähr, huar någott kan synas wara oklart wthi thet ena rummet i schrifftenne thett skall man förklara medh itt annatt rum som är klarare. Tesslikest wplysa och ofta omstendigheeterna (när man them granneliga anseer) thett som eliest tyckes wara mörkt.

Men effter och månge ibland them som then meniga man lära skola, [56] äro sielfve fast enfållige, [57] och icke myckitt skickelige, antingen till att wthleta grunden i then text som tillhandlandes är, eller och gifua honom så före, att then kan wara någro godo likt, och hafua skick med sigh. Therföre är well mögeligitt, att the med ibland bruka sigh till hielp någon wiss postillo, dock så att the icke ther af taga sigh tillfälle till oflijt, och lätia, såsom man hafuer wäl förnummitt, att een stor part

---

[51] G: NB. Ethnicorum Scripta reijicienda. Goth.

[52] G: Predicarenar.

[53] G: Scriptura explicanda est: Non ex Hominum iudicio: Sed Spiritus Sancti Sensu. Goth.

[54] G: aff.

[55] G: Et Per Scripturam. Goth.

[56] G: Postillæ modice legendæ. Goth.

[57] G: eenfallighe.

göra pläga, the ther så altinges lijtha på postillon,[58] at the aldrigh någon tidh läsa wilia schriffterna,[59] eller andra nyttiga böker, Endågh postillor ingalund ähro wthi thenna ackten eller meningen skrefna, wthan att the som enfaldige ähro, måga ther af hafua (som sagt är) en hielp och lika som en inledningh till sakenna, och textens rätta grund, effter huilkens lägenheetter, the sigh sedan widare skicka skola. Så ähr och icke heller thet nyttigt att the enfallige sigh bekymbra med mongahande postillor, som nu nogh är förhandenne, och dagliga mer förökas, Ty ther med warda the mer förbistrade och hindrade än till thett the meena förfordrade, och förlöper än tå thessförinnan tiden, huilken the ellies till att sielfue begrunda och öfuerwäga sakena, ia, och till att läsa någott tienligitt stycke i schriftenne[60] med stor fördeel bruka måge, Ty ähr och måttan här wthi godh, så att man råder sigh een postillo then som rättsinnigh är, eller åth mästo twå,[61] och låter sigh ther mädh nöija, och brukar schriftenna teste bättre.

Ter och predikaren[62] will synas wäll och skickeliga handla en text af schriftenne, så att och folket som påhörer, må teste snarare fatta,[63] och teste lenger behålla, huadh han talar och lärer,[64] tå är nyttigtt, ia will wara af nödenne, att han med all[65] sitt taall länder in på någon framsatt och berörd[66] artickell i Catechismo, eller ock elies någon aff the almenneliga articklar i then

---

[58] G: Postillor.

[59] G: Scrifftena.

[60] G: addendum præceptum de commentariis commodis. Len.

[61] G: några fåå. Len.

[62] G: Conciones adplicandæ ad Catechismum. Goth. Predicaren. Goth.

[63] G: Och aldenstund then öffwersedde Lutheri Catechismus, fulkomligen innehåller alt thz som Menniskiomen är aff nödhenne til att weta om Gudz Wäsende, Wilia och Wälgerningar / såsom ock hurudana Meniskian är wthi sigh sielff, och hurudana Hon bör wara i sitt leffuerne bådhe inför Gudh, hos sigh sielfwan och emot sin Nästa: Therföre är aldeles aff nödhenne att Catechismus altid och iemligha förestelles och förhandlas uthi Församlingen, Icke allenast mz Predikande, Utan ock mz idkeligha Ransakningar och Förhör som här tilförene omrördt ähr hwarföre och / På thett åhörarena mhå thes snarare etc. Goth.

[64] G: wtaff andra skrifftenes Texter. Goth.

[65] G: alt.

[66] G: förberörd.

cristeliga läronne, een eller flere, effter som [sigh] tilfällen af texten tå kunna begifua sigh, och tiden kan tilsäija. Terföre hafua och mestedels alle rättsinnige, både gamble och nyie lärare, thetta sättet altid brukatt. [67a] wnder tiden kan och behöfuas, att predikaren af sliktt tilfälle, någon sådana artikell handlar med synnerligh flijtt effter thett sätt som in locis communibus philippi, *the äldste och af Luthero öfuersedde: Item then försvenskade Lucæ osiandri grundeligha berättelse om alle wåra Cristelige* [67b] *Religions artiklar, så och* then suenska[68] Margarita theologica föregifuitt är, huarföre och nyttigtt är att enfallige predikare *förskaffa sigh samma böker, och them fliteligen öfuerläsa* och sigh ther wthi öfva.

Till thett fierde [69] så skola och predikanterne [70] offta *predika hustaflan* och förmana folkett, att the betenckia, huad, huar i sin stadga är androm skyldigh ämedan wij her lefue på jordenne, huru wndersåterna sigh hålla skola emott öfuerhetenne och twärt om. öfuerhetten emott wndersåterna, lärarenar emott läriungarna, eller menigha man, och menige man emott föräldrarnar, husbonden emott sitt tiensta folk, och tieneste folkett emott husbonden etc. Såsom wij merke af apostlarnas schrifuelse, att the fliteliga giordt hafua, ty effter thett alle, [71] synnerliga i thenna ytersta och onda tidenom finnes fast tröge, owilioge, och försummelige whi theras kall, och skylliga tienst, ähro sådana förmaningar [72] theste mer af nödenne.

Till thett Femte, [73] medan och wår herre Cristus [74] kallar predikarenar iordennes salt, och hotar [75] att thett skall warda bordt-

---

[67a] G: Nemlighen att the Först sönderdela Texten uthi wissa stycker som S. Paulus läser 2 T. 2,15, Och sedan samma stycker grundeligen förklara. Thernest therutaff införa några tilbehörige Lärdomar och förmaningar thz som mest kunna behöfuas til åhörarnas rettelse och förbättring. Goth.

[67b] saknas i G.

[68] G: förswenskade.

[69] G: Till thet Fempte.

[70] G: Predicarenar.

[71] G: månge. Len.

[72] G: Confutatio. Goth.

[73] G: Till thet siette.

[74] Saknas i G.

[75] G: hotas.

kastatt, om thett bortmister [76] sin sälto skola the icke heller försumma sigh, eller wara förblödige till att straffa [77] huadh straff är werdt, och synnerliga the grofue laster, som nu så godt som alment hafua [78] fått öfuerhandena i werdena nempliga [79], hoor, moord, dryckenskap, dobbell, eder och banskap, girugheett, flerd och falskheett, wantroo widskepelse etc. Dok skal man taga sigh till wara att han så fierran icke låter bemerkia sigh med någott hemligitt haatt till någon. Icke skall heller predikare [80] af predikstolen nempna någon persoon wid nampn, annars, än ther han någon i band, heller til bätringh lysa moste. Therföre skall han icke heller småliga tala om någon fremmande nation eller landortt, ty slijkt är huarken cristeligitt eller till någon förbätringh.

Men emott beryktatt heller och närwarandes Ketterijdt [81] och förgiftigh lärdom skall en rättsinnigh predikare tidtt och ofta, dok med förnuft tala och med besked [82] både för then skull att the som ther med kunne wara bedragne måga genom sådana predikares [83] flijt warda igen kallade ifrån wilfarelsen, så och att thee som ännw äre obedragne skola lära taga sigh tillwara, ty effter thett är en så farligh och skadeligh tingh, med falsk lär-
2 Timoth 2. dom thenn om sigh fräter, lika som kräfuetan såsom S. paulus säger, wilia trogna förmaningar, och torfteligitt straff här storliga wara af nödenne, effter som huarken then helga schrift eller thee gamble lärare sigh ther med hafua försummat.

Dok thet [84] gambla fördömda ketterijtt [85] som fordomdags wårdo [86] i Cristenheetenne altt för myckitt och för wida kunnogtt,[87] men nw, och här hoss oss (gudh skee loff) icke är oss så alment kunnogtt görs icke heller behof på predikstolen stortt omtala

---

[76] G: mister.
[77] G: Peccata taxanda. Goth.
[78] G: haffua *fast.* Len.
[79] G: Gudz ordz och predikoembetetz föracht. Len.
[80] G: Predicaren.
[81] G: Hæreses condemnandæ. Goth. G: Ketterij.
[82] G: medh förnuft och beskedh tala.
[83] G: Predicarens.
[84] G: the
[85] G: Gammalt Ketterij skal förtigas på Predikostolen. Goth. G: Kätterij.
[86] G: woro.
[87] G: kunnog (även 26: 3).

ty enfaldigtt och ostadigtt folk, kan sigh ther af snarare förarga
än förbätra. Tetta må och så om några andra grofua och icke
så almentt kunnoga laster förståndittt wara, ty thett är itt gam-
melt ord huad illa luktar, thett skall man oträngtt [88] icke röra.
Terföre hafuer och wår Herre Cristus lärdt att Euangelii tienare
skola både wara trogne och snelle, [89] trogne i thett [90] the rätt lära,
och wthan skrymtan och personers anseende thett som till straf-
fandes ähr, straffa, men snelle i thett att the kunna see och weta
tidh, rum, och andra lägenheter både till att [91] tala och tija, ty Proverb. 25
säger och Salomon att itt ord taladtt i rättom tidh, är likasom
itt gull äple författatt i sijlfsmycke. [92] Men tuertt om säger Syrach
thett goda som en dåre kan tala, warder och så ogillat, ty han Eccl. 20
talar thz icke i rättan tidh. Terföre skola och predicarenar taga
sigh till wara, att [the] genom owarligitt taall [93] icke komma för-
argelse åstad ther the mena sigh skola tala till förbätringh.

Och ofta kan och [94] förargelse komma wthaf ett tall som eliest
wäll är nyttigtt, men thet warder af predikarenom i otidh (för
än thett är aldeles wäll fulkomnatt) släptt och öfvergifvitt. Så-
som [95] ther man wille taala för enfalligitt folk om menniskiones
rättfärdighett, och sade, att then som troor på Cristus [96] han är
rättferdigh, inthet mer tilläggiandes. Ty Endok thetta är wel
rätt sagtt, likwel effter thenna saken här med icke är nogsam-
liga förklaratt för the enfallige som sigh icke här på [97] förstå
kunna, förargas the, menandes att man icke skall behöfua goda
gerningar [98] ty the weta icke att predikaren så fierran talar om
en rätt sanskylligh lefuandes och werkandes troo, huilken wthan
Cristliga gerningar, [99] som äro hennes rätta frukt aldrigh wara Gal. 5

[88] G: otrengd.
[89] G: Ministri erunt: Goth. 1. Fideles. Goth. 2. Prudentes. Goth.
[90] G: thet *at*.
[91] G: til at bådhe.
[92] G: silffsmidhe.
[93] G: Caute loquendum in Ecclesia et ex suggestu. Goth.
[94] G: Offta kan och.
[95] G: Exempel. Goth.
[96] G: Christum.
[97] G: *uppå* icke förstå.
[98] G: sedan hon ähr rättfärdig genom troona. Len.
[99] G: eller öfwa sigh uthi itt Gudeligitt Leffwerne. Goth.

kan, om huilka s. paulus talar säijandes, i Cristo Jesu är intett bewendt, huarken omskärelse eller förhudh, wthan troon som werkar genom kärleken. [100] Och talar icke om then s. jacobus
Jac. 2 kallar en dödh troo, huilka dieflarna ock så hafua kunde. [101]

Så är och rätt [102] att predikanterna [103] wänia sigh till att tala rätta suensko, [104] och bruka the ord som almentt kunnogh äro. Ty ther man fremande ord bruka wil såsom månge göra pläge, förbistrar man the enfålliga [105] som sigh på sådana ord intett förstå kunna och lyktas så ther med att the fögo förbätringh kunna hafua, af thett som talatt warder. [106]

Ter till warder och wårt suenska mål kränkt [107] och förwandlatt genom sådana sätt thett icke heller hafuer nytto med sig, helst när thett sker i oträngdom [108] måle ther wij sielfue hafue iw så god ord som the fremmande wara kunne. [109]

När predikarenar och någott indraga af schriftena[110] på latijn till att bewijsa eller förklara thet the hafua förhender i sakenne, så skola the thett strax wthtolka på suensko på thett the olerde måga ock förståtdt och hafua gagn ther af. [111]

Till thett siette [112] är thet [113] ganska nyttigtt att then som gudz

[100] G: Quidam in Pe[cca]tis taxandis, utuntur hac phrasi incommoda (så myckett mögheligitt är), quæ in S. Scriptura non exstat, Et ansam præbent, obstinatis peccatoribus in peccatis asseverandi, Seque excusandi, Et culpam in Ministros reiiciendi. Vide paginam præcedentem 6 lin. 17. Goth.

[101] G: kunna.

[102] G: gott.

[103] G: Predicarenar.

[104] G: Lingua nota utendum. Goth.

[105] G: eenfalligha.

[106] G: såsom: Gå i swang / etc. Innehålla / etc. Om Gudfruchtigt Leffwerne sega en Partt, Så myckett Mögheligitt är. Goth. Denna not till hälften utplånad. Har tydligen sin ersättning i den latinska noten 100.

[107] G: förkrenckt.

[108] G: otrengda.

[109] G: De Christi Sepulturæ & Descensus etc. concionibus, Vide I C. 3 pag. 8. Goth.

[110] G: Scrifftenne.

[111] G: Hic non de linguis orientalibus percipiendum. Emp.

[112] G: Till thz Siunde. kanslistil.

[113] G: Ty är thet och.

ord i församblingenne predika skall är tilförene wäl betenktt, [114]
både om thett som till talandes är, så och om sätt och skick som
han tå bruka will. Eliest hender thett siellan, synnerligha med
the enfaldiga, att thett som obetenckt framkommer kan hafwa
något godt lagh. Terföre räknar och Syrak honom för en wiiss Eccl. 20
mann som munnen hafuer i hiertatt thz är then som inthett talar
obetänkt och honom för en dåre som hiertatt hafuer i munnen,
thett är then som oförwarat framsläpper [115] huad som [116] genom
munnen gå will ia thett är och wäll af nödenne att man för then Psal. 141
skull troligen [117] beder gudh om sådana förwarningh säyandes med
konungh dawid Herre bewara min munn och mina läppar. Item
Syrach, o att iagh rättzliga kunne [118] förwara min mun, att iagh Eccl. 22
ther igenom icke kommer på fall. Ty wthan then helge andes
wplysningh, äro och så alla förtankar och råd förgefwes dok ther
the som onda äre Endeliga wilia förargas på guds ord, och Cristelige förmaningar i rättan [119] tidh af predikarenom föregifna, thett
skall predikaren intet akta eller för theras skull hafua slikt fördragh. Huilkett och Cristus ther med wille lära att han om the
phariseer sade till läriunganar [120] läter wara them the äre blinde Matt. 15
och blindas ledare etc.

Till thett siunde, [121] huar och någon [122] will wara en rättsinnigh predikare så att han gerna seer, att hans predikan ibland folkett
skaffar mykin frukt såsom wår Herre Cristus sade till apostlanar iagh hafuer tilskickatt eder att i skolen gå och bära frukt. Joh. 15
Item ther wthinnan är min fader prisatt att i bären mykin frukt.
Ten samma moste och beflijta sigh om ett godt och ostrafeligit
omgänge [123] sådana som s. paulus till sina läriungar Timotheum
och Titum beskrifuer, att han må lära så well med lefuerne och ger-

[114] G: Præmeditare Dicendum. Goth.
[115] G: framglepper. Emp. frampustar.
[116] saknas i G.
[117] G: troligha.
[118] G: kunde.
[119] G: rettom.
[120] G: Lärjungarna.
[121] G: Till thz Othonde. kanslistil.
[122] G: någor.
[123] G: II De Vita inculpata Ministrorum. Goth.

ningar såsom [124] munnen och talett, *war them . . . enn effter syn i ord och omgengelse, i kärlek, i andanom, i tronne i kyskheett* [125] *Tit. 2 v. 7. Wthi altingh ställ sigh sielf för en efftersyn till goda gerningar med oförfalskatt lärdom, med ärlighett* [126] *1 Petr. 3 v. 3 warer hiordenom till effterdömmelse.* Ja effter meninge [127] man mestadels är så till sinnes att the mer rätta sigh efter gerningarna, som äro för ögonen, än effter orden som the höra skaffar then hos them en ringa frukt, han må predika hos them [128] så wäl han kan som otilbörliga lefuer och således synes sielfuer ogillat thett han lärer, *2 Cor. 6 läter oss ingom i någon måtto förargelse gifua på thett wårdt Embete må ostraffatt blifua, wthan läter oss i all tingh bevisa oss såsom gudz tienare. Augustinus de mor. eccl.: Malus pastor quantum ædificat doctrina, tantum destruit vita, si modo aliquid ædificat qui male vivit. Frigide enim docet qui doctrina non afficitur quam Dei loco profert.* [129]

---

[124] G: som medh.

[125] G:s text: 1 T. 3,12 War *them trognom* en efftersyn, i ord, i umgengelse, i kärlech, i Trone, i kyskhet. Goth.

[126] G. tillägger: *mz helsosamma och ostraffelighe ord, etc.* Goth.

[127] G: menige.

[128] G. saknar *hos them.*

[129] i 1619 KO:s förslag återfinnes 1571 KO:s text i detta kapitel till dess slut. Denna text begynner: Ther til medh, effter Gudh etc.

G har följande anteckningar till den text i KO, som är struken i K: till G VII, 1, rad. 3: ex impii concione non sequitur aedificatio. Len.

G VII, 1, rad. 5. 1571 KO har uttrycket: största mackten. Lenæus ändrar det till: stoor macht. 4. Utili α) (sc. vita) ad Ecclesiæ Ministrum. β) Auditores. Goth. Gothus fogar slutligen denna hänvisning till kapitlet: Plura de honesta Vivendi ratione vide Cap. 17 de Ministerio, pag. 63,6. Den kursiverade texten i avd. 7 återfinnes i G såsom handskrift av Gothus.

THET TRIDIE STYCKET *OM ORDNING MEDH PREDIKAN.* [1]

Till thet första kan well predikan altijdh och så offta folkett sigh församblar i kyrkione till ottesångh, [2] aftonsångh eller och eliest hållen warda, dock skall thet enkannerligen, tå skee, när man ther hafver för hender [3] Christi nattward, både för then skull att folkett wpwäktt genom Gudz ord må medh så myckit större guudeligheet gå till sacramentett, så och, att S. Paulus synes thetz biuda, ther han säger, så offta i äten af thetta bröd etc. skolen i förkunna Herrans dödh. 1 Cor. 11

Evangelium såsom sedwanan *i Gudz församlling* läsen eller sungen warda, [4] skall man iw altidh predika, så wel om andre helige dagar, [5] som söndagarna, och ingens helge mans legendo, såsom wnder påwen altidh hafver waritt sedh, ty man hafver icke många sådana legender, som äre wissa, och aldeles komma öfuer ens med skriftenne. Ther och någor sådana Legenda kunne [6] finnas, och måtte wäll för then skull af predikestolen föregifven warda, så görs än tå icke behof, att han [7] altsamman förtälier, [8] wthan är nogh att predikaren rörer om någor stycker ther wthi, the som äro förnemligast, på thett *texten* [9] iw må behålla mesta tiden i predikanen.

---

[1] G: Cap. III. Om Ordning medh predican.

[2] G: Söndagz och helgedagz Predikan. Goth.

[3] G: hender *Messo eller* Christi etc.

[4] G: Euangelium, som effter sedwenion plägar i Gudz församlling läsedt eller sungedt warda. De i detta sammanhang stående orden: *eller Lästen* och *i Messonne* i 1571 K. O:s text strukna. Dess text lyder: Evangelium *eller Lästen, som effter sedwenion plägar i Mässone* läsen eller sungen warda etc.

[5] G: Helgedagar.

[6] G: kunde.

[7] G: hon.

[8] G: förtälies.

[9] G har i st.: *Lesten.*

Så äro och någor Evangelia ganska merkeliga, som hafua waritt förordnade på några af the helgedagar, som nw äre aflagda, samma Evangelia kunna predikarenar och så förhandla på andra helgedagar, söndagar eller och andra bönedagar, ther them synes, bäst tillfälle wara.

Till thett andra[10] skall man wthi städerna [11] ochså hålla predican om söcknedagarna två resor hwario weko, årett igenom, tå skall någor af nyia eller gambla testamentzens böker, then för menige man bäst kan tiäna, warda förhandlatt, så att predikaren ordentliga fulfölier then book, som han sigh företagitt hafver ifrån [12] begynnelsen altt in till endan handlandes så myckett tillika som honom effter lägenhetten synes. *Män på bygdenne hälst ther flere kyrkior äre än en, må predikanten en dag* [13] *i wekan, hålla bönedagh, wid huar kyrkio och tå fliteligen Catechismum och* [14] *Hustaflan förkunna och näst effterföliande söndagh, effter tå folkett mer* [15] *församblas samma predikningh korteligen wprepetera när ett catechismi stycke medh Lutheri wthlägningh sampt med dagsens täxt.* [16] Wij befale och att predikanterne fliteligen förmana åhörarna såsom och åhörarna biude theras christelige förmaningh lydige wara, att the med flijt komma tilstädes, sine christelige religions artiklar att läsa och troligen för hela Gudz församblingh wälfärd, både för öfverheten och wndersåterne bidia. [17]

Till thett tridie, a Dominica esto mihi och till påskahelgen [18] *skall passio eller historien om wårs herres Jesu Christi pino, ordentliga* [19] *såsom hon af alla fyra Evangelisterna, wthdragen är i städerna* [20] *predikatt warda, itt stycke huar bönedagh och wthi*

---

[10] G: Söknedagz Predikan. Goth.

[11] G: Uthi städerna skal man etc.

[12] G: ifrå.

[13] G har i stället *gångh.*

[14] G har i stället *eller.*

[15] G: effter folkett thå meere.

[16] G tillägger efter ordet *text:* är wpläsin etc.

[17] Denna mening saknas i G.

[18] G: *PalmSöndagh* skrivet över det överstrukna ordet *Påskahälgden.* Goth.

[19] G: ordenteligen. kanslistil.

[20] G har orden *i städerna* strukna på detta ställe men infogar dem i

aftonsången om så synes. Men[21] *på bygdenne om bönedagarna och dymbelwekon.*[22] *En klåketime*[23] är laga tidh till predikan, ty skall och predikaren ther wthöfver icke fördröja,[24] med mindre någor synnerligh orsak ther till sigh begifva kan, och skall man thetta så förstå, att innan en timma skall thet alt ändat som en tidh till talande at både förmaningen till bönen, före[25] och efter predikan, så och sielfve predikanen eller wthlägningen, eliest[26] hvar man görett för myckitt långt, så att folket begynnar ledas wid föllier ther fögo fruktt med. På landsbygdenne ther folkett hafuer långt till kyrkio, måste presterna i synderheett thetta akta, ia så wäll med andra kyrkiotienst, som med predikan. *Samma betänkiande hafva the gamble hafft. Basilius in serm. 2 sup.*[27] *Psal. 14 inquit Hesterna die sermonem apud vos habuimus, quem sub horæ spatio absolvere nequivimus, nunc ergo quæ restant exolituri venimus.*

Finnes och några kyrkior,[28] ther antingen ingen[29a] predikestol eller elack och oskickeligh, *såsom och kyrkian*[29b] *illa hållen*[29c] *med stolar, många wthan sakerstija*[29d] *och andra nödtorftigheter i kyrkionne,* derföre skall och ther[30] läggias böte[31] wppå så att skickelige predikestolar warda wprättade och stälte på the

---

stället så: *och* i städerne *wthi afftonsången.* Goth. Strykningarna i G. hava ej avseende på K.

[21] G: Till thett Tridhie / Pasisons Predikan.

[22] G: Gothus har strukit denna mening och föreslår i stället följande text: "Men uthi Dymbelweckone skall Passionis Historien åther aff Nyio ordentligha i Städerna predicat warda, ett stycke eller Actus hwar dagh. På Påsche Lögerdagar skal Predikas om Christi Begraffning: Och på Påsche daghen uthi Ottesången, Om Christi Nederfärd til Helwetzt. På thett Gudz Försambling så wäl om Thenna, såsom the andra Trones Articlar, mhå fatta itt rett förstånd.

[23] G: Till Thz Fierde etc. ursprungl. Till thz Tridhie Predikans Stund och Stelle. Goth.

[24] G: dröya.

[25] G: förr.

[26] G: ellies.

[27] G: super. kanslistil.

[28] G: Så finnes ock wäl än nu Landzkyrkior.

[29a] G: alzingen. [29b] G: kyrkior. [29c] G: hållne. [29d] G: sacristia.

[30] Saknas i G.

[31] G: böter.

rum i kyrkorna som ther till finnas warda [32] bequemligast [33] så att man rydier wndan huadh i wägen står, antingen onödige altar, [34] stolar eller [35] beläter eller annat, *såsom och eliest gifva akt på huadh som behöfues, wträttas.*

Till thet Fierde, [36] När Gudz ord predikas i kiörkionner [37] skole ther altingh wara stillo på thet både han som predikar och the som på höra, icke skole genom ohöfveligitt buller och oliud warda förhindrade, eliest måste man tå hafua predikan platt
Eccl. 32 fördragh, ty Syrach säger, ther thu icke får liudh, skalt thu [38] inthett tala. Therför skola och presterna thetta akta, förmanandes sitt soknefolk huar så behöfves att the sampt med theras barn och husfolk, hålla kyrkioliudh wthi alla tider och synnerliga under predikan. Ähr och tå någor quinna tilstädes som späd [39] och gråtogh [40] barn hafuer, såsom ofta plägar henda, henne skall warda tilsagt, att hon wiker ther med af kyrkonne och är ingom i så måtto tilhinders, wittwillingar [41] som buller göra skole och ledas wth. Men om någor så gör af öfverdådigheett eller druckenskap han skal på en tidh långh [42] wtsättias af Kyrkion och än tå stå werdzligh plikt.

Så bör och klåkaren hafua aktt wppå att hundar eller annatt sliktt, som i kyrkona kan inkomma, icke gör ther buller eller oliudh så att hinder skeer i tiderna. Och borde oss christna icke elska thessa kyrkehundar, både för then skull att wthi tiderna icke ther egenom skall skee någott hinder såsom nu sagtt är, så och för fremmande nationers förargelse och förtall skull. Item för then slemma art och otuktt som fölier, att the ther sna-

---

[32] G: wara.

[33] G: bequemmast.

[34] G: *antighen* altare.

[35] saknas i G.

[36] G: Till thet Fempte. Ursprungligen står där: Till thet Fierde. Därefter Gothi anteckning: *Kyrkioliwdh.*

[37] G: Kyrkionne.

[38] G: skaltu.

[39] G: spät.

[40] G: gråtogt.

[41] G: Wettwillingar.

[42] G: longt.

rast skämma och wäta, som bäst är tillpyntatt, både wid altare och annorstädz.

Till thett fämpte, [43] the som förakta predikan så att the thesförinnan icke *wthwara* [44] i kyrkonne, eller om the än ther äro, willia likvel icke gå så när, att the måga höra hvadh som talas, wthan gå spatzera, eller hålla kyrkioglam. Eller och the som wthan sak löpa wth på kyrkiogården eller kyrkowallen, tagandes sigh ther sedan fåfängtt taall före, leek eller annatt. Eller och the som gå till öls, brändewijn eller andra drycker samt med krögarenar som genom sådana tilfällen [45] draga folk ifrå gudz tiensten [46] thesse alle och andre sådana, skole predikarenar troligen [47 a] förmana till bättringh, att the slijk ogudaktigh stycker hafua fördrag. Men huar och förmaningar icke hielpa wilia så måste både kyrkiostraff och werldzligitt straff eemott them brukatt warda. Thettsamma skall och warda sagtt om them som aldrigh eller ganska fåå resor om årett komma till kyrkio, och ther medh leffua som hedningar. *Och skola wåra befalningsmän taga ifrån sådana krögare ööl och andra drycker, genom huilkett folkett ifrån gudz tiensten warder förhindratt, och thett ibland husarme wthdela, eller och* [47 b] *sända* [48 a] *till hospitaler. Skola och the som sigh till dryckenskap wnder gudztiensten begifva till samma bruk bötta* [48 b] *nemplig etc.*

Skall och grantt wpseende hafvas medh them som på predikodagar, icke allenast försumma sin gudztienst, wthan med dubblande ochristeligen sin nästa beswika och med eeder och banskap Gudh myckitt förtörna. Och ther the efter förmaningar sigh icke rätta, skola wåra befalningzmän [49] *således straffa att the wthgifwa till the fattiga eller till kyrkiobygningh nemblig etc.*

Till thett siätte [50] när tå predikan i kyrkionne skee skal ther

[43] Till thet Siette, urspr. Till thet Femte. Därefter: Predikanz föracht. Goth.

[44] G: wilia wara.

[45] G: tillfelle.

[46] G: tienst.

[47a] G: troliga. [47b] G saknar detta ord.

[48a] G: utsända. [48b] G: böte nemplig etc. etc.

[49] G: befallningsmän *them.*

[50] G: Till thet Siunde, urspr. Siette. Därefter: Bön för Predikan. Goth.

hålles Herrans nattward, [51] så är cristeligitt och af nödenne, att huar och en sigh ther till skickar och med bönenne bereder såsom wthaf ålder hafuer waritt sedh, *såsom Augustinus lib. 4 de doct. chri* [52] *Cap. 15 ther till förmanar att Concionator in concionum progressu prius sit orator quam dictator.* Dågh skal man see til att han tå och elies altid beder rätt och christeligha, nembliga, gud fader allena i Jesu Cristi nampn, och icke (som i *påwedömett* [53] hafuer skett) brukar eller förwender andra medlare patroner eller fördagtingare. Och förmanar predikaren tilförenne folkett till att bidia widh thetta eller någott annat sådantt sätt, korteliga.

Käre Cristi wenner, effter wij nu här församblade äre, till att förhandla och höra Gudz helga ord, wille wij alle samfält först böija oss neder på wår knä, och hafva wår ödmiuka och innerliga bön till wår kära Gudh och himmelska fader, att han för sin eenfödda sons Jesu Cristi wårs Herres skull, werdigas förläna oss then helge andes nådh och gåfvo, att wij på båda sidor, iagh som talar och i som tillhören, måge oss i sakenne rätt skicka, talandes och förnimmandes, huadh gudz gode och behagelige wilie och rätte grunden är i thenne gudz ord, som ider skall förhållen warda, honom till priis och äro, och oss allom till tröst och rättelse i wårdt lefuerne. Fader wår etc.

Will man ock för predikan siunga någon bönepsalm eller loffsong såsom nu mäst allestädz ähr kommit i bruk med thesse songer O thu helge ande kom. Item nu bidia wij etc. Item Juletid En jungfru födde etc. tå är lika myckitt hwadh thett skeer strax efter thenna förmaningen eller och tilförende såsom nu mästadels är seder, dågh ähvilkett thera som skeer, så skall iw thetta sättet altid hållas särdeles på lansbygdenne, att predikaren strax med thenna förmaningen som han hafuer till folkett om bönen, förtälier och så orden i Catechismo, nempliga, Fader wår. Jag troor etc. *såsom tilförende sagtt är.*

Och på thett the enfallige barn eller och andre som icke kunnatt, måge thes snarare thenna stycker lära, och them theste

---

[51] G har följande ord i 1571 KO strukna: ther hålles *Messa eller ey.*

[52] G: Christian:

[53] G har i st. f. *påwedömett:* tilförenne haffuer plägat skee.

bätter minnas och behålla, skall predikaren härmed på åttskilliga tider icke bruka åttskilligh [54] ord, eller ordasätt, som [55] well några wtaf förwetenheett, fåfängt, ia skadeliga göra pläga, wthan han skall altidh behålla itt och samma ordasätt hafvandes för then skull allstädes wid handena bookena eller en *tafla,* [56] ther på thesse stycker äro beskrefuenn och läsatt så therwthaf långsamliga och beskedeliga, så att både wngh och gammell må görliga förnimmat och huar wid sigh läsatt effter.

En part hafua för sed (then ellies icke häller är till strafandes) läsa överliudt strax efter förmaningen til bönen, först Fader wår, och sedan en sådana bön som thenne efterföliande.

O alzmecktige ewige Gudh, tu som af faderligh barmhertighett oss arma bedröfvade och fåkunnoga menniskior till tröst och rättelse titt hellge och helsosamma ord förkunna och predika låter, [57] thett wij dogh för wåra stora brist och swagheet skull, huarken rätt fatta eller behålla kunde [58] för then skuld bidie wij tigh ödmiukeliga, att thu af samme faderliga mildheett och så werdigas sampt med ordett förläna oss tin helga anda att wij genom honom måge bequemlige warda, [59] till att rätt wndfå thenna helga sädena (som är titt ord) i wår hierta, lika som wthi en god iord och bära ther efter mykin frukt i tolamodh genom tin son Iesum Christum wår herra Amen.

Sedan [60] beditt ähr, rätter församblingen sigh wp igen och står stillo så lenge lästen eller täxten som förhandlas skall är wpläsen. Ty medminder lägenheten kräfver någon synnerligh afkortelse, skall iw thetta skee wthi all predikan, ehuadh heller samme täxt, strax tilförende (såsom skeer ther *Cristi nattward* [61] håls) war läsin eller icke, på thett folkett må theste bätter [62] minnas orden, och theste snarare merkia huru hvartt stycke för sigh i wthläggningenne warder förhandlatt.

[54] G: åtskilieligh.
[55] G: såsom.
[56] G har i stället: *itt brädhe.*
[57] G: läter.
[58] G: kunne.
[59] G: warda beqwemlige.
[60] G: Textens uppläsning. Goth.
[61] G har i st. f. *Cristi nattward* ordet *Messa.*
[62] G: teste bätter må.

Ther [63] efter begynnes tå förklarningen på täxten, och skola enfallige predikare wthi theras förklaringh lära hafua och bewijsa thenna beskedelighetena, [64] att the med flere ord thett förhandla, som tyckes någralunda wara mörktt och oklartt, eller och eliest kan behöfva någon synnerligh flijtt, om huilken tillförende talatt är, och göratt theste kortare med thett andra.

Ja, [65] huar och lägenheten sigh så begifver eller nöden thett kräfver, att predikaren någott stycke af täxten eller och eliest med långtt taall och synnerligh flijt drifua måste, så må han tå alt thet andra som täxten gifver, författa i en kortt summo och sedan öfver hela predikanen hålla på samma stycke, dogh moste man se till, att sliktt icke skeer för ofta, eller i oträngde måle. På thett man wid thetta sättet icke åter wän sigh ifrå täxten igen, och talar så eliest huad honom löster, *på thett sådant kan* [66] *afskaffas, skola predikanterna sine predikningar schrifteligen författa, iu besynnerliga*[67] *dispositionem och the wittnesbörd av then helga schrift ther med han sine framstelte lärepunkter bevisar. Hvilke the i wisiterningen sine Epis och förmän skola præsentera.*

Thett [68] är och nyttigtt, att predikaren wndertiden tager sigh tilfälle till att hafva ord och förmaningh om sakramentet eller Herrens nattward, huilken menige man wäll begärar, och will att

---

[63] G: Förklaring. Goth.

[64] G: beskedeligheten.

[65] G: Articulus religionis Unusquisquam tractatur in tota concione; sed rarissime. Goth.

[66] G: *må* afskafas.

[67] G: besynnerligh.

[68] Preces ex variis necessitatibus Concionibus subjungendas esse hisce Rebus arguitur, scil. ab:

Precationis necessario Requisito, Fide ut Jac 1, 6. Illa autem est ex auditu Verbi, Ro. 10,17.

2. Comparatione Verbi et Predicationis, quorum illud est Colloquium Dei nobiscum; Hæc nostrum cum Deo. Ergo illud.

3. Exemplis Apostolorum, Act. 1,15 & 24. C. 20,28. & 30.

4. Ordinantiā Ecclesiasticā pag. hac 11.

5. Consuetudine omnium Ecclesiarum & Ministrorum Verbi intra & extra Regni Sueciæ limites.

Hæc ideo annotavi, quod Contrarium deprehendi alicubi in Visitationibus. Goth.

han skall ofta hållen warda, meer (såsom lijktt är) af en sedwänio, än för några rettsinnige orsaker skull, efter man så nödigt och siällan går ther till. Sammaledes och om annor nödtorftigh stycker, om huilken tilförenne något rördt är.

Men tå predikanen är lyktatt [69] fölier förmaningen till bönen, *och sedan bönen ändatt är och afhandlatt,* [70] *alt thett som bönen tilhörer,* må predikaren lysa för folkett, om några ärender [71] *som nödige* [72 a] *äre.* Och skall han ther om för än han går på predikstolen av klåkarenom [72 b] eller af honom som slijktt [73] begärar schrifteliga eller munteliga wnderwist warda.

Om och [74] honom synes förtällia skriftorden för folkenna, och förkunna aflösningen efter som wäll är att nödenne ofta skeer, så begynnar han förmaningen, widh thetta effterscrefna eller något annatt sådant sätt. [75]

Käre Cristi wenner, effter thett wij här församblas, icke allenast för then orsak skull, att wij genom predikan skole (såsom nu skedt är) wnderwiste och förmante warda, wthan iämwäll att wij hafua skole wåra böner till gudh, om allehanda både om wåra egna och andra menniskiors nödtorfter, ia genom ordsens predikan warda wij rätteliga till bönen beredde. Therföre wele wij och nw icke heller låtta [76] thenna delen i saakena brista, wthan wij wilie [77] troliga bidia. Och på thett wij theste heller måge kunna blifva bönhörde, så läter [78] oss först giva gudi wår almenneliga scriftermåll, så säiandes huar wid sigh. O alzmektige, ewige gud, iagh arm owerdigh och bedröfuatt syndigh menniskia, bekenner wthaf hiertatt, att iagh ganska myckitt och swårliga, emott tigh och tin helga bud [79] både witterliga och owitter-

[69] G: Till thz Ottonde. Predikans Beslwt. etc. Goth.

[70] G: förhandlat.

[71] G: någhor ärende.

[72 a] G: nödhtorfftige. kanslistilsnamn. [72 b] G: klåckaren.

[73] G: som *thz* begärar.

[74] G: Och om etc.

[75] G: Exempel här uppå finnes uthi M. Laurentij Nericii Postilles Senare deel, wid ändan. Goth.

[76] G: lata.

[77] G: wele.

[78] G: later.

[79] G: bodh.

liga [80] syndatt och bruttitt hafver, med tankar ord och gerningar, så att mine synder äre otaliga många, och migh alt för swåra wordna, och blyjes iagh för then skull wid migh sielf, efter iagh icke werd är komma in för titt gudomliga ansikte, och blifva känd för titt barn, digh [81] likwäll medan thu äst så god och mild,
1 Tim. 2 att thu icke gerna seer att någor syndare, ehuru stor han och är,
Hezei. 33 döö och ewinnerliga förderfvas skall, wthan wilt, att han sigh omwender, bätrar och bliffuer behållen, ja, thu som icke liuga kan hafuer sielfver wthlofvatt nåd och syndernas förlåtelse allom them som sigh ångra och bättra wilia, therföre faller iagh icke i wanhop wthan dristar migh här wid kommandes likwäl fram för tigh, först med ett ångerfult och bedröfvatt hierta, sedan och med en rätta, ändogh fast swaga troo, bidiandes tigh ödmjukeliga, och wthaf alt hierta, att thu wille wara migh nådeligh, och förlåta migh alla mina synder, titt helga nampn till priis och äro för tin enfödda sons Iesu Cristi wårs Herres skuld. Jagh will med tine gudommelige hielp gerna bättra migh.

Här på säger predikaren aflösningen med thenna efterschrefna orden.

Gud ware ider allom nådeligh, och iagh, på samma Gudz wårs Herres Iesu Christi wägna och befalningh, som sagt hafuer, huilkom i förlåtenn synderna, them förlåtas the, tillsäger eder efter thenna bekennelsen syndernas förlåtelse, i nampn faders, och sons och thens helge andas. Amen.

Haffuer Fridh.

Sedan må predikaren åter komma till förmaningen om tacksäielse, och bönen, efter thett sätt som nw almentt är. Will han och wnder tiden bruka thetta efter föliandes bönesätt och thett må [82] han och göra säijandes etc. [83]

O alzmektige Gud och barmhertige fader wij tacke tigh af alt wårdt hierta för alla tina så otaliga monga wälgerningar, och synnerliga för thett thu af blotta nådh för [84] tin enfödda son hafuer oss återlöst, och genom tin helga ord wplyst, och till

---

[80] G: wetterliga och owetterliga.

[81] G: doch.

[82] G: effterföliande bönesettet, thet må etc.

[83] saknas i G.

[84] G: genom.

thenna kundskapen komma låtitt,[85] och bidie wij tigh ännw ödmiukeliga, att tu genom tin helga anda, werdigas oss altid så trösta, styrkia och bewara, att wij härwid alt in till wår enda faste blifua måge, och thermed ewinnerliga salige warda.

Sedan bidie [wij] tigh käre himmelske fader, för tina helga christeligha församblingh i hela werdena,[86] frija, frelsa och bevara henne för alt ondt, tagh bort ifrån henne alla otrogna herdar och falska lärare, som thenna tinn klene hiord, lika som glupande wlfuar, och rytande leijon iämmerliga förskingra och förhäria, wthsändt och giff trogna herdar och rättsinniga arbetare i tina säd, gif och föröka tine helge andas[87] nåd wthi alla cristeliga herdars och kyrkiotjenares hierta, serdeles theras, som wthi thesso land med titt ord föda skola tin hiord, och regera tina församblingar, att the så måga stå theras Embete före, att när then öfuerste herden tin elskelige son Iesus Cristus igen kommandes warder, till att hålla rekenskap med alla sina tienare, måga tå warda fundne ibland them som troliga tiänt hafua, och så ther med höra then liufliga rösten af hans mun, ah thu gode tienare, thu hafver wthi [een] liten ting warit trogen, gack wthi Matth. 25
tin herras glädie.

Widare bidie wij tigh käre Fader för alla tina tienare, som thu öfverhetena, och thett werzliga suärdett befalt hafuer, och synnerliga bidie wij för wår egen landzherra och konungh K. M. sampt med alt hans maiestädz hus, hoof, råd och befalningzmän, land och folk bewara them mildeliga för alt ondt. Giff och föröka tin helga anda wthi theras hierta att the then himmelska konungen wår hera Jesum Cristum genom huilkens makt alla konungar regera, måga rätt kenna, hans rike förfordra, och wndersåterna titt fattiga folk så styra och regera att tin gudomliga prijs och ähra tukt, goda seder, almenneligh landzfrid, lagh och rätt, och sedan alt godt må styrkt och främiatt warda, men twärtt om krigh, och blodz wtgiutelse, wpror och twädrekt, orett öfverwåld och alt ondt må förhindratt och förtagitt warda.

Wij bidie och så, att thu käre himmelske fader, werdigas nådeliga see til alla menniskior, ehuad the äre inlenske eller wth-

[85] G: latit.
[86] G: werldenne.
[87] G: Ands.

länske, kende eller okende, ja, wenner eller owenner, dock synnerliga till them som wåra bröder och systrar äro i tronne, och enkannerliga till them, som stadde äro wthi någon nöd och farligheett, antingen till lif eller siell, wthi wilfarelse, swåra synder, wthi diefvulens quall och frestelse, wthi twifuelaktighett blödigheett eller otoligheett, i armod och fattigdom, i siukdom werk och wedermödo, sorgh och bekymmer, i häktelse, i siönöd. Item att thu see wille till alla fattiga Enkior faderlöse och moderlöse [88] barn hafuande quinnor och barnaföderskor och sedan till alla, som i någon nöd äro tin faderliga hielp wedertorfua och begära, så att thu tigh öfver alla thessa förbarmar, them hielper styrker och tröster på thet alla menniskior nw och till ewigh tidh tigh lofua och prijsa måge. Amen.

Ähr och Någor som wthi synnerheett begärar församblingennes bön för sigh eller för sina wårdnader, [89] thett må predikaren till thett yttersta förkunna. [90] Och skola the enfålliga [91] här wetta, att om litanian, skall efter predikan (såsom wndertijden skee plägar) sungen eller läsin warda, tå görs icke behof med thenna eller några andra sådana böneformo eller någon långh förmaningh fördröija tiden, wthan är nogh sedan folkett är korteliga wid föreskrefna sätt förmana [92] till bönen eller och strax efter aflösningen ther hon efter then allmenneliga schriftemålen gifven warder, att man ther på låter [93] fölia litanian.

---

[88] G: fadherlöös och moderlöös.
[89] G: sin wårdnat.
[90] G: tillägger: Doch förra än Herrans Bön warder läsin. Goth.
[91] G: eenfallige.
[92] G: förmanat.
[93] G: läter.

IV Caput. [1]

OM DÖPELSEN.

Till thet första. [2] Endok nu i thenna tiden icke mykitt gammalt folk (såsom med thett första i Christenhetenne skedde) wthan mästa dels barn (såsom ock rätt är) döpt warda, likwäll när man retzliga efter tänker, af huem döpelsen är wthkommen, och huadh för dråpeligha stor tingh här igenom warda wthrättatt, besinner [3] man wäll, att här med är intett barnaspell, wthan är thett ärendet som så ganska stoor maktt wppå ligger både wngom och gamblom, ty thett är icke någon menniskia som döpelsen wpkommet [4] hafuer, wthan thett är sielfver Gud then helge trefaldigheett, som henne hafver både stiktatt helgatt och befalatt såsom wij af wårs herres Jesu Cristi klara ord wäll förnimma kunne, ther han så böd apostlomen, säijandes, går wth och lärer Matt. 28
all folk och döper them i nampn faders sons och thens helge Andes. Så hafuer han och icke heller för någrahanda werdzliga, eller förgengeliga saaker skull stiktatt och insatt döpelsen, wthan att wij menniskior såsom af naturen wåre wredennes barn skole therigenom födas på nytt, och warda så af nådenne gudz wthkorade barn och arfvingar till ett ewinnerligitt liff. Therföre be- Ephes 2
tygar och wår herre Cristus till Nikodemum och seger wthan en warder födder på nytt af wattne och andanom kan han icke ingå Joh. 3 Tit. 3
i Gudz rike. Item S. paulus effter sine barmhertigheett, hafver han giordtt oss saliga genom then nyia födelsens baad, och thens helga andes förnyielse. Item och till the Romare wij som döpte
äre till Cristum, äre döpte i hans dödh, wij äre genom dopett Rom. 6

[1] G: Cap. IV.
[2] G: Döpelsens Instichtelse och Nyttighet. Goth.
[3] G: befinner.
[4] G: upkommit.

begrafne med honom i döden och såsom Cristus är wpwäkt ifrå the döda genom faderns herligheett, så skole och wij wandra i ett nytt lefuerne. Således är tå döpelsen ett dråpeliga stort tingh, ett heligtt och högwerdigtt sakramente och en rätter helgedom. Ty skall och cristett folk lära hållatt wthi alt som största äro, wördningh, och hafva med sigh the seder och åthävor som förståndige, och gudelige [5] folke höfves, när samma döpelsens sakrament wthi församblingenne hafs för hender. *Till thett andra* [6] fordomdags någott efter apostlanars tidh, hafuer man begynt bruka hoss döpelsen någrahanda Ceremonier, såsom olio, salt, liws, cristningakläde. Item och så (thet långt för wår tidh afkommet war) honingh, [7] mjölk. Item wissa tider, nempliga påska, och Pingzdagh [8] wissa böner, beswärielse, ewangelium etc. Huilkett alt efter thett är frijtt, och wilkorligitt, och icke hörer till döpelsens rätta wäsende, som wthi ingo andro står än i thz egen ord, watnena, och andanom, kunde slijktt icke wara för andra saaker skull gjordt, än att man således wille pryda thetta sakramentet. Item och så ther igenom tilkennagifua then stora gudz nåd och margfalliga gåfvor, som döpelsen hafuer medh fara, och för then skull böör [9] af christna folke hållas i alt som största äro och wördningh. Så [10] behålla och bruka christna församblingar än nw för samma saak skull några af thessa gambla ceremonier, sommestädz flere, och sommestädz ferre efter som wäl mögeligitt är att skee måå, först man thenna theras grund weet, och gifver icke them mer tilförenne än thett sigh bör, eller håller them så enkom wara af nödenne såsom meningen under påwans regemente waritt hafuer och ännw hos the enfaldiga myckitt wara gitter, huarföre och presterna skola här om fliteliga wnderwijsa meninga [11] mann att the slijka tankar här om icke hafua skola, eliess lika som en partt af thessa ceremonier hos oss för thenna saaken skull äro borttlagda, så kan thett samma

---

[5] G: förståndigo och gudeligo.

[6] G: Ceremonier. Goth. delcatur. Len.

[7] G: honigh.

[8] G: Pingz daga.

[9] G: bör *dopeth* aff. Goth.

[10] G har en ant. av Lenæus: *wi* [behålla och bruka] *i* [christna etc.]

[11] G: meniga.

ock wäl skee med flere ther af, ther man icke will låta sigh härom rätt wnderwijsa. *Dok att then cristeliga Frijheeth och ewangelij sanningh blifuer oförkränktt och thett skedde wthan förargelse med ständernes och församblingennes frije samtycke.*

Till thett tridie, [12] thett är och enn fast gammal sedh att till döpelsen brukas några personer, them wij kalle gudfäder och gudmöder, likasom löftefolk [13] för barnen som döpas. Huilken efter han är god och christeligen, ja och wid barnadop nödtorftigen, [14] skall han och så hädan ifrå som här till behållen warda. Doch är lika myckitt huad thesse äre antingen flere eller ferre, män eller quinnor. Allenast ligger ther makt wppå, att the som härtill brukas skola, och således androm hielpa skola till christendomen äro sielfue rätte christne.

Therföre then som är stadd wthi någon wppenbara last, skall han till gudfader eller gudmoder ingalund tagen eller af prestomen tillåten warda för än han wthlofvatt och påbegyntt hafuer rätta bätringh. Thesslikest skola barnsens föräldrar *om the och stadde* [15] *äro wthi någon wppenbara last, så och the som ähre stadde wthi någon annan religion, än then wij och wåra wndersåter troodt och bekändt hafue,* [16] *synnerligh the som efter trogne förmaningar icke wilia*[17a] *sig rätta, icke heller städias till att wara tilstädes när theras barn döpas, med mindre*[17b] *rättsinnigh bätring påbegyntt och wthlofvatt är.* Ty lika som slijktt folk intett är Gudi behageligitt, så är thett och sakramentena till wanäro och församblingenne til en stor förargelse, ther af ock theras fördömmelse wäxer så myckitt större *Esa. 1. om i än myckitt bidien så* Esaiæ 1
hörer jagh eder dok intett ty edra hender äro fulla med blod. Psal. 109 Hans bön warde syndh Joh. 9. wij wette att Gudh icke hörer syndare, wthan then som är gudfruchtigh och fölier hans wilia effter honom hörer han. Skola för then skull föräldrarna

---

[12] G: Wittne eller Fadrar. Goth.
[13] G: löfftes folck.
[14] G: nödhtorffteligen.
[15] G: Så och *som stadde ähre wthi.*
[16] G: wndersåtare troo och bekient hafue.
[17a] G: wille. [17b] G: minder.

wara förpliktade tilförende gifva sin kyrkoherda tilkenna huilke personer skola wara wittna till barnsens dop, på thz icke någott buller sedan the komma i kyrkan ther af kan födas.

Till thett fierde, [18] *skola gudfäder och gudmöder först wara wittne att barnett är wthi sitt wnge år sandferdeliga döpt. Och att Christus hafuer thett genom dopet af diefvulens wåld förlossat, huarföre wåre godt mott wederdöpare* [19] *och andra sådana swärmande andar, att pastor hade en book förwaratt i kyrkone, ther wthinnan, han anteknade huartt och ett barn som thz årett blifver döpt, och huad månatt och dagh* [20] *thett sker och huilke som wåre wittne ått theras döpelse, eftersom brukeligen hafuer warit i gambla tider, huilkett man förnimmer af Dionysio och Gratiano. Thernäst skola gudfäder och gudmöder, sampteligen med barnsens föräldrar och andra som tilstädes äro, med en hiertans innerligh bön, genom thett helga dopett, framhafua barnett till Christum i then christelige troo, på huilken barnett*[22a] *skall döpas, bekenna, diefuulen och all* [22b] *hans wäsende af säija, och sättia löffte* [22c] *för altt thz som i barnsens nampn bliffuer loffvat, och påminna barnett när thett kommer till sin år, att thett troligen må warda efterkommett besynnerliga huar gud kallar theras naturlige föräldrar ifrå them.* [23]

Till thett fämpte, man håller och thett för godtt, att döpelsen altid (så myckit mögeligitt wara kan) hafs i kyrkonne [24] för hender på någon helgedagh. Ty endok hon icke heller än andra gudomliga handlingar, bunden är wid någon wiss tidh, wthan well må altid och på alla dagar gifuen [25] och wnfången warda, likwäll effter thett är sakramentett till en föräringh [26] att monge äro tilstädes när en menniskia döpes, skall thett helst på the

---

[18] G: Wittnens Embete. Goth.

[19] G: wederdöpe.

[20] G: och *huadh* dagh.

[21] G: och thz.

[22a] G: barne. [22b] G: alt. [22c] G: löffter.

[23] G tillägger: så widt som det låther sig giöra. Len.

[24] Rum och stelle. Goth.

[25] G: giffuin.

[26] orden: *een förähring* i G understrukna. I marg.: ähra och wyrdning. Len. Märket dl (deleatur) för denna avdelning 5. Len.

dagar skee när then christeliga församblingen är tilhopa. Huar och gudfäder, gudmöder, eller och andre som barnena fölia, wilia gå till Herrans nattward (så som wäll är tilbörligitt och christeligitt) så hafva the tå ther tilfälle. Dock huar nöden annorlunda tillsäger, måste man skicka sigh ther effter.

Till thett siette, [27] efter [28] wndertiden wäll skeer, att några antingen af försummelse eller och för gästabud [29] skull så lenge dröija med barnadop, att the tå omsider döö odöpt. Therföre skola och presterna fliteliga förmana theras soknefolk, att the taga sigh till wara för thenna farlighetenne så att the strax wthan alt sådan [30] fåfängh och skadeligh förtöfvan låta [31] barnen komma fram till döpelsen, synnerliga ther man skinbarliga [32] kan merkia att farligheet är på färde om barnsens lif. Warder och thetta med barnen af föräldrarna försummat, såsom the [33] råka för thenskull döö odöpt, tå skola föräldranar gå therföre wnder tilbörligh schrifft.

Till thett siunde, [34] skola [35] och prästerna offta förmana föräldrarna [36a] som hafua späd barn, att the fliteligh wårdnatt hafua om them så att the icke genom theras försummelse warda förquafd, eller elliest komma om lif och lefverne ty ther eliest skeer och samma barn kommer någott wid (som ty wer oftat hender) *synnerligen* [36b] *när föräldrarnar med afton böner och morgonböner icke befale sigh och sin barn wnder Gudz gudomlige beskydd och beskerm,* tå stå the farliga för Gudh, och skola icke heller wndwika kyrkones [37] plijkt och straff för sådana theras försummelse.

---

[27] G: Till det Siette. Ursprungligen står: Till thet Fempte. kanslistil. Därefter: Fördröyelse. Goth.

[28] G: Och effter etc.

[29] G: Gestebodh.

[30] G: sådana.

[31] G: lata.

[32] G: skenbarliga.

[33] G: så at the.

[34] G: Till thet Siunde. Ursprungligen står: Till thet Siette. kanslistil. Därefter: Barns förqwäffielse. Goth.

[35] G: Så skola etc.

[36a] G: föräldranar. [36b] G: synnerligh.

[37] G: Kyrkionnes.

Till thett ottonde, [38] döpelsen må man ochså well gifva [39] som seder waritt hafuer, nempliga att man allenast blottar och medh wattnena begiuter hufvud och skulror på barnen, ty endok thett kunde wäll så någorlunda godtt wara som en part mena, att menniskan komme alsamman blott och naken till dopett, såsom och wäll någorstädz än nu skeer, och fordom myckitt skedt är, likwäll medan wij ock måste see till lägerheeten, hafver wår sed sin orsaak. [40] Ty med späd barn hafuer skett sigh så, att the nepliga altid skole kunna skadalöst fördraga lukten eller wädrett, huar the så wåre öfuer hela kroppen blottatt, ty synes och tå med them wara nogh, att (som sagtt är) hufvud och skuldror på them blottatt warda efter slijktt är [41] wilkorligitt och för then skul wäll lijder att thett lagas efter lägenheten. Dok ther man blottar allan kroppen på barnett, drager then sedan mer öfuer ens medh Christi och apostlanars exempell, hvilken sedh man än nu fölia måtte ther någor gammal [42] menniskia döpas skall.

Till thett nionde [43] är och så en liten åttskilnatt mz nempningenne, ty sommestädz nempner allenast gudfader och gudmoder barnett till döpelsen, som [44] hos oss är sedh, och sommestädz nempner och prästen som döper säijandes hans (eller huadh barnett hetter) jagh döper tigh i nampn faders etc. [45] Men huilkett heller skeer är lika myckitt, först att thett warder nämptt, såsom och att thett är lika myckitt huad wattnett warder tre resor eller ena reso wthgutit. Ja, och så, huadh [46] thett döpes efter wår ordaform [47] som lyder, jagh döper tigh i nampn faders,

[38] G: Till thet Ottonde. Ursprungligen står: Till thet othonde. kanslistil. Därefter: Watnzpågiutelse. Goth.

[39] G: man må och förrätta döpelsen. Len.

[40] G: denna punct höltz skola förandras. Len. Därmed åsyftas moment 8.

[41] G: är (såsom man tencker).

[42] G: gammol.

[43] G: Till thet Nijonde. Ursprungl. står: Till det Nijonde. kanslistil. Därefter: Barnzens Nampn. Goth.

[44] G: såsom.

[45] G: denne punct blef heel förandrat. Len. Därmed åsyftas mom. 9.

[46] G: huadh *heller.*

[47] G: ordaformo.

och sons, och thens helge andas eller efter then som i greska kyrkon [48] brukas, nempliga thenna warde Christi tienare eller tienarinna döpt i nampn faders etc. ty widh huilko [49] af thesse sätt menniskan döpt warder ähr troandes [50] att hon warder rätt döpt, dok skole wij blifva wid wårt sätt.

[48] G: j then Grekiska Kyrkion.
[49] G: hwilket.
[50] G: troendes.

CAP V. ORDNING [1] MED DÖPELLSE. [2]

När [3] gudfader och gudmoder komma med barnet till kyrko [4] och bidia på thes wägna om döpelsen, spör presten them först till, huem barnet tilhörer, om thett är honom eliest icke kunnogtt. Sedan när ther till swaratt är spör han och om barnett är hemmadöpt eller eij. Warder thet tå swaratt, att thet är hemmadöpt, skall presten så handla i saakenne som här effter föregifvit warder om nöddoop.

Men gifs och sådana swar, att man icke kan wara fulwiss wppå om barnett är rätt döpt eller eij, tå skall thet icke thess heller döpas wnder wilkor, [5] såsom the påweske icke rätt lärdt och giordt hafua, säijandes, äst thu icke döpt, så döper jagh tigh. etc.

Ty sådana doop hafuer ingen rätt och christeligh artt, wthan man skall wthi sådana fall döpa wilkoralöst, aldeles såsom man elies plägar, och döpelsens rätta grund kräfuer, [6] och är godtt att presten hafuer en liten förmaningh till folkett, som är tilstädes för än han tager döpelsen före med barnett wid thetta efterföliande sätt. [7]

Käre Cristi wenner thett är oss nw allom genom gudz ord wäl kunnogtt wordett huruledes alla menniskior som af Adam wthkomne äre, aflas och födas i synd, ther med wij och så wette att huar Jesus Christus gudz sonn wår frelsare icke hade kommett oss till wndsättning hade wij alle likasom wredennes barn måst blifua ewinnerliga förtappade. *Medan och tå thetta barnett så*

---

[1] G: Om Ordning etc.
[2] G: Döpelsen.
[3] G: Till thz Första. Ransakning om Döpelsen. Goth.
[4] G: Kyrkio.
[5] G: welkor.
[6] G: Till thett Andra. Goth.
[7] G: Admonitio præmittenda Baptismo. Goth.

well som wij och alla andra menniskior, för än the warde genom wattne och andanom födde på nytt [8] *är* af naturen [9] *oreent och besmittatt med synder* [10] *och för then skull ähr stadd* [11] *wnder dieffuulens wåld och fördömmelsen,* hafuer och tå thett Christi nåd och hielp behof, så well som wij och alle andra, huilke efter han platt ingom ehuad han är yngre eller äldre (såsom oss af schriftenne och nogh kunnogtt är) förwägrar. Therföre welie wij nu thett göra med thetta fattiga barnet, som en christeligh och broderligh kärlek af oss kräfuer, nempliga, hafvatt genom döpelsen till wår kära herra och hielpare Jesum Christum bidiandes af alt hierta att han werdigas thett således nådeliga wnfå, förlåta ty alla synd och smitto, thett wälsigna, och till tröst och styrkelse med then helga anda rikeliga begåfua, sigh sielfvom samt med gudh fader och then helga anda till priis, thesso fattigo barnena till salighett, och sine christeligh försambling till hugnatt och förökelse. amen.

Sedan [12a] tager tå presten döpelsen före medh barnett efter then form och sätt som föregifwitt ähr i then swenska handbokenne. *Huadh exorcismum, som så nempnes*[12b] *tilkommer wette wij honom hafua waritt (som man af Cypriano och Augustino förnimmer) i bruk i christenheten öfver 1300 åhr doch hoss the påweske wthi stortt misbruk som alla andra ceremonier hvilka tilmäta honom then kraft, som gud dopsens sakrament* [13a] *tillagtt hafuer, kan och henda, att några enfaldige mena barnett wara lekamligen* [13b] *med diefuulen besatt, huilke skadeliga meningar wij platt förkasta och ogilla, och ingalunda tillåtom någon kraft then Gudz ord doopsens sakramentt* [14a] *medgifuer, till mätes exorcismo eller andre ceremonier som af menniskiom införde äro, och af en christelig frihett wid döpelsens sacrament skee,*[14b] *fast mindre mena någon lekamligh besättelse. Huad the gambla fäder anlangar*

[8] dessa kursiverade orden återfinnas i 1611 års handbok, ett bevis för att sammanhang föreligger mellan K och 1611 års handbok. G däremot saknar orden: för än the warde genom wattne och andanom födde på nytt.

[9] G saknar: *af naturen.*

[10] G: synd.

[11] G: stadt.

[12a] G: Till thz Tridie / Exorcismi Usus. Goth. [12b] G: nämnes.

[13a] G: sakramente. [13b] G: menna barnet lekamligen wara etc.

[14a] G: sakramente. [14b] G: sker.

som först exorcismum antogo, war wthan twifuell theras meningh först att exorcismus skulle påminna icke barnett wthan församblingen som tillstädes är, och therpå hörde, att folkett ther med skulle med få ord [15] *bewekas till att betänka, att alla menniskior som naturligen aflas, the födas medh arfsynden till werldena, af huilkom* [16] *hela menniskones natur, och alla inwärtes och wthuärtes krafter är* [17] *icke allenast på thet styggeligaste, diupaste, owthransakeligaste, och owthsägeligaste förderffuade och förgiftade; wthan och then förgifft som i naturen är förorsakar Gudz wrede, döden, then ewiga fördömmelsen, diefuulens tyrannij wåld och herradömme af huilkom the fångne äro efter hans wilia. 2 Tim. 2 och Act. 26: att the skola omwenda sigh ifrå mörkrett och till liwsett ifrå sathans makt och till gudh, att the skola få syndernas förlåtelse, och lott ibland them som helgade äro genom troona på migh. Till the Ephe.* [18] *säger paulus att the wåre af naturen wredennes barn såsom och the andre.*

Till thett andra, Hafua fäderna med thenna orden weliett [19] *påminna åhörarna, som tå hooss* [20] *äro, att gudh hafuer gifuitt predikoembetett then fulmaktten att thz genom ordett och sakramentena,* [21] *genom huilka gudz ande krafteliga werkar, i synnerhett genom them som ordett taala och the högwerdige sakramenten rätteliga wthdela, fördrifuer dieffuulen, förstörer hans rike och nederslåår hans werck och gärningar, och att Gudh genom thett medlett meddelar honom som döpes, alle Jesu Christi håfvor, som med hans död menniskiosläktett* [22] *förwerfuade äro, tager honom wnder sitt gudomliga skydd* [23 a] *och beskerm både till lif och siell Coll.* [23 b] *2. Huilken oss* [24a] *wthagitt hafuer ifrån mörksens wäldighett,* [24b] *och hafuer satt oss wthi sins* [25] *elskeliga sons*

---

[15] G: ther wppå hörde, att folket skulle ther medh, mz fåå ordh etc.
[16] G: födes med arfsyndhenne till wärldhenne aff huilko.
[17] G: ärhe.
[18] G: Epheser.
[19] G: willia.
[20] G: som *ther* hoss.
[21] G: sacramenten.
[22] G: meniskio slächte.
[23 a] G: beskyd. [23b] G: Colos. 2.
[24 a] G: Huilken *och* oss. [24b] G: wälde.
[25] G: sin.

rike. Jacob 4. står emott diefuulen så flyr han ifrå eder. Matt. 18.[26] *Allt thett i binden på jordenne thett skall wara bunditt i himmelen. Lucæ*[27] *18. Jagh hafuer gifvitt eder maktt att trampa på ormar och skorpioner och öfuer all fiendens kraft.*

Och endoch wij wthi wårt konungzlige hoff, honom hafue för thett misbruk, som the påwiska,[28] *som sagtt är bortlagtt, som skedde anno 93 med alla ständernas samtyckie i Wpsala såsom och*[29] *icke heller styrkia honom igen wptagas,*[30] *ther han wthan förargelse borttlagder är, mädan han wid dopett, icke så nödigh är, att dopett honom förwthan icke skulle wara fulkomligh.*[31] *likwäll ther misbrukett är borto, och intett annat ther med warder mentt, än afmåla arfsyndennes kraft, och then fulmaktt gud predikoembetet gifwitt hafuer, när the hans ord och helge sakrament wttskifta, må exorcismus ibland döpelsens ceremonier brukas i the församblingar i wårtt konungarike som efter sådane lideligh*[32] *sätt honom behålla på thetta efterföliande sätt, jagh beswär tigh thu orene ande wid gud faders sons och thens helge andes nampn, att thu wiker ifrå thenna gudz tienar.*[33] *etc. Doch fördömme wij icke the församblingar som honom intett bruka, och doch äre med oss ens i religionen.*[34]

---

[26] G: Matth. 8.

[27] G: Luc.

[28] G: Påweske *ther medh.*

[29] G saknar detta ord.

[30] G: wptages.

[31] G: fulkomligitt.

[32] G: lideligit.

[33] G: tienere (tienerinne).

[34] G:s text från p. XVII, 2, näst sista raden ut till kap. VI saknas i K. 1571 KO:s tryckta text.

CAP VI OM NÖDDOOP.

Till thett första skall man thetta wetta att [1] eftter thett och wndertiden så faller sigh, och nöden [2] tilsäger sigh att barnen [3] måste döpas hemma af hwem the kunna nempliga tå the äro alt för svagh och lida ingen förtöfvan till thess the måtte komma till kyrkio. Therföre skola kyrkoherdanar [4] wndertiden gifua folkena wnderwijsningh af predikostolen, huru man wthi nöddöpelsens [5] fall sigh skicka skall, nempliga såsom här efter skall förhandlatt [6] warda. Men [7] thetta skall man dock först weta, efter döpelsen är ett [8] sakramentt, genom huilkitt [9] menniskan födes på nytt såsom här tilförene någott omrördt är, *och skall man intett efterlåta att Presten får wara tillstädes* [10] *skall döpa barnett hemma och sedan för giestebudz och faddrernes skull wpsättia the andre caeremonier och böner som widh döpelsen bruklige äro till thes modren till barnet går i kyrko. Then prest som sådana ordningh tillåter skall på någon tidh sättias i frå sitt embete* [11] *och ther wthöfver böta till the fattige.*

Kräfuer thes natur och egenskap att huar och en som thett anamma skal *måste först wara fullkomligh födelse, efter* [12] *schrif-*

---

[1] G saknar orden: skall man thetta wetta att.

[2] G: Nödhdop tilstås. Goth.

[3] G: barn.

[4] G: Kyrkioheerdarna.

[5] G: Nöddöpelser.

[6] G: förtaldt.

[7] G: Barnsens Födelse fulkomligh. Goth.

[8] G: itt.

[9] G: hwilken.

[10] G: så skall man inthz effterlåta att Presten när han fåår wara tilstädes etc.

[11] G: ifrå ämbetet.

[12] G: effter *thz att.*

ten seger att menniskian skall födas på nytt, så fölger, [13] *att hon tillförende måste wara efter then kötzliga fôdelsen till werdena födder. Ehuru och thermed gå kan,* doch [14] skola the som wthi sådana fall äro wid handena, med theras alfuarlige böner befala både moder och barn wthi Gudz milda hand, att han werdigas them nådeliga ansee, och wthi sin gudomligh wårdnatt anamma. Thett [15] samma skola the och göra, om barnett än födtt warder dok ähr så svagtt att thett förra döör, än thet någor döpelse bekomma kan. Ty man skall hafua en god förhopningh till Gudh att han sådana bön och tienst mildeliga [16] warder annammandes för ett fulkomligitt doop. [17] Ty han plägar icke så myckitt se efter then wthwertes gerningh, [18] huilken genom mångehanda fall ofta warder förhindratt, som efter wilian och hiertat. Dock wakte sigh huar och een att han här af icke tager sigh orsak till försummelse, så att han then litzla tiden som Gudh till döpelsen efterlåter [later] gå sigh förbij.

Så skall man och thett akta, att nöddoop icke brukatt warder, med mindre thertill är fulkomligh orsaak, thett är, att ingen wån är på barnsens liff, så lenge thett måtte kunna komma till kyrkio och ther döpas, för the saker skull som tilförne [19] omrördt.

Till thett andra [20] skall [21] med nöddoop så handlatt warda att [22] then personen som döpa skall, nempliga någor man om han är tilstädes män eliest och well en quinna, faller först neder på knä, han sampt med alla andra, som [23] tillstädes äro och beder öfuerliudt fader wår etc. Sedan the hafua rättatt sigh wp igen,

---

[13] G: fölger *och.*

[14] G: Böner uthi Barns nödh. Goth.

[15] G: Barnzens dödh för döpelsen. Goth.

[16] G: milleliga.

[17] G har orden: *för itt fulkomligit doop* strukna. Emporagrius skriver i marginalen härtill: visa est illa phrasis delenda.

[18] G: gerningen.

[19] G: tilförenne.

[20] G: Nödhdopz Sett. Goth. I K. äro avdelningarna i G Om Nödhdoop och Sedhan skal medh Nödhdoop så handlat warda, vilka i den senare äro åtskilda, sammanfogade till en avdelning.

[21] G: *sedhan* skall.

[22] saknas i G.

[23] G: som tå.

frågar han barnsens nampn, och tager så wattnett [24] i handena och giuter [tre resor] öfuer barnsens hufvud säijandes, jagh döper tigh i nampn Faders och sons och thens helge andes. Ther wid skall man tå låta blifva, och befalatt Gudi intett tvivlandes, huadh heller thett samma barnett sedan blifuer wid lif, eller icke, så är thett likwäl fulkomliga döpt.

Men huar barnett lemnar så skola föräldrarna så snarit man kan pröfua att thett är wordett starktt nogh thertill, fly sigh fadror (om thett icke för är skedtt) och låta kommatt till kyrkio, icke till att åter döpas af prestenom wthan till att betyga sampt med the personer som tå ther när waritt hafue, [25] huruledes thett war döpt.

När tå barnett således till kyrko kommett [26] är, *skall tå presten* [27] *om nöddopett ransaka med thett efterföliande sätt som i handboken* [28] *föregifven äro* och tå [29] presten hafuer hördtt af them som thett hafva framburitt, att thett är hemmadöpt, [30] skall han tå granneliga bespana *efter som tå* [31] *öfversedda handboken innehåller,* om thett är rätt döpt eller eij, frågandes huar wthi och medh huadh ord thett döptes, ho thett giorde. Och huilke ther tå wåre tilstädes. Och ther han af allo thesso befinner, att barnett är rätt döpt skall han låta blifva ther wid, och ingalund
Eph. 4 döpatt på nytt, ty thett är ett doop och icke flera, som sanctus [32 a] paulus betyghar wthan han skall sådana doop gilla, och wthi all theras åhöro som tå äro tilstädes stadfästa som med slijk *ord, hvilke och* [32 a] *i handboken införde äre.*

Käre Christi wenner efter iagh nw ransakatt och i sanningh befunnet hafuer, att thetta barnet är wthi Gudh then helga trefaldigheetz nampn aldeles rätt döpt gillar och stadfäster jagh wthi samma then helge trefaldighetz nampn sådan [33]

[24] G: watn.
[25] G: hade.
[26] G: till kyrkio kommit.
[27] G: skall Prästen.
[28] G: handbookenne.
[29] G saknar detta ord.
[30] G: hema döpt.
[31] G saknar detta ord.
[32 a] G: såsom S. [32 b] G: huilke ord och etc.
[33] G: sådana.

döpelse, ty barnen hava iw Gudz nåd behof, hvilka och [34] wår käre Herre och frelsare Jesus Christus them aldrigh förwägrar, ehuar eller när man henne efter hans egen ord på theras wägna begärar, ty huarken wid tijdh, rum eller person hafuer han henne bunditt, synnerligh [35] när nöden är på färde, wthan wthi huad som hälst rum christtrogna menniskior komma tillhopa i hans nampn, ther är han mitt ibland och krafteliga bewisar sina gudomliga nåd, genom ordett, sacramenten och bönen aldeles såsom han wthlofuatt hafuer, Och på thett wij skole wara thess wissare, att Gudz son wår [36] Herre Jesus Christus thetta barnet genom samma döpelse till sigh anammat hafuer så welie wij ther om höra hans helga och trösteliga ord af ewangelio som S. Marcus scrifuer, så lydandes.

I then tiden hade the barn fram för Jesum etc. Wthaf thenna Christi ord äre wij, käre Christi wenner nogh försäkrade och wisse giorde ther på [37] att thetta barnett sampt med alla andra menniskior, huilke wthi Gud faders, sons och thens helge andes nampn döpte warda, iu hörer till Jesu Christi rijke och försambling. Therföre befalar iagh och thett på samma wårs Herres Jesu Christi wägna wthi faders och moders, gudfaders och gudmoders, wårdnatt, så att thett må warda christeliga wpfödtt, tuktatt och lärdt, såsom Gudz barn och arfuinge höfues.

Ther efter giffs barnena nampn, om thett för försummatt och så lägger presten handena på barnsens hufuudh, faller på knä, samt med the andra och beder säijandes Fader wår etc. Och när han sigh wprättatt hafuer beder han ochså widh thetta efterscrefna sättit. [38] O thu menlösa lamb Jesu Christe, som älskar the meenlösa, och för then skull böst [39] låta barnen komma till tigh, thu som och lade hender på them, wälsignade them och sade, att himmelrikett hörer them till, wij bidie tigh herre ödmiukeliga, att thu werdigas see nådeliga till thetta barnett, som och så altid åstundar tin helga wälsignelse, att likasom thet wthi titt nampn

[34] saknas i G.
[35] G: synnerliga.
[36] G: wår *käre.*
[37] G: uppå.
[38] G: settet, säyandes.
[39] G: bödst.

döpt och genom wattn och then helga anda på nytt född [40] är, må och så i samma andas kraft, tillväxa och förökas till then inwertes menniskona och i tinne nåd och alla goda gåfvor fulbordatt warda, thu som med Gud Fader och then helga Anda lefuer och regnerar till ewigh tidh, Amen.

Sedan må presten säija öfver barnett och them som tilstädes äro wälsignelse orden, nempliga, Herren wälsigne och beware Eder etc.

Till thett tridie skola the [41] quinnor som pläga myckitt och almänt låtta bruka sigh för jordagummor [42] (eller såsom andra them nämpna barnamoderskor) the skola och så wnder tiden enskijltt warda förmanta, att the i thetta ärendet och alt annat som them uthi så måtto til kommer göra thett them böör, så att thee med theras trösteliga ord altid styrka barnaföderskor, [43] wthi sådana wee [44] och wånda gifuandes them före, att the thenna werk, sueda och farlighett, ia sielfua döden (om Gudi så synes) för then skull tolsamliga lida skola, att Gud sielfwer hafuer lagtt quinnona [45] thetta korsett wppå strax af första begynnelsen och ändoch sådant är henne fast beswärligitt, skall hon likwäll gifua sigh till fridz thess hellre, att thett snart får enda, och skall wen-
Joh. 16 das henne till glädje igen, såsom wår herre Christus säger.

Dok skola samma barnamoderskor altid gifva quinnomen ett godtt hop till lifs och icke förfära them i theras wånda, med någor otida ord om dödenn, med mindre farlighetten kunne wara teste större, ty när så är fatt, tå måga the wäll, ia, the måste tå röra ther om, och gifua them thet in, att the aldrigh kunna någon tidh bättre döö än äwen nw medan the stadde äro wthi theras rätta kall, huarföre the och skola wara fulwissa på Gudz nådh och hans saliga rike, ther om och S. paulus rörer säijandes quin-
Tim. 2 norna warda saliga genom barnsbördena, om the blifua i tronne.

Till thett fierde, skola och presterna wid samma sätt [46] för-

---

[40] G: födt.
[41] G: Men the etc.
[42] G: Jordgummors embete. Goth.
[43] G: Barnaföderskonar.
[44] G: nödh.
[45] G: qwinnone.
[46] G: Widh samma sättet skola ock Presterna etc.

mana hafuande quinnor,[47] på thett the må så[48] besinna, att lifsfruktt är en synnerligh Gudz gåfva, för hvilka the skola honom med glädie tacka, altid befalandes samma fruktt, så well ofödda som födda wthi gudz milda hender, och innerliga bidiandes, att gudh werdigas sigh ther om nådeligha wårda låta *såsom och trösta föräldrannar af schriftennes grund när lifzfruktten missgår.*[49]

Om[50a] *odöpte barn som antingen i moderlifvett, eller hasteligen döö bortt för än the warda döpte. Många gudfruktige moderhierta*[50b] *bär ther öfuer stor hiertans ångest när theras lifsfrukt antingen födes död*[51a] *till werden eller och*[51b] *hasteligen dör för än thet bekommer*[51a] *döpelsen, befruktandes någor*[51b] *hinder ther med skee på Barnsens salighett. Therföre synes nödtorftigtt wara, korteligen gifva tilkenna huruledes the ther emott af schriftenne, hafva sigh tröstatt och hugsualatt.*[52] *Först i gambla testamente*[53] *ähro wthan tvifuel, monge barn blefne döda för än the wårdo*[54] *på ottonde dagen omskorne om huilkes saligheett dok ingen hafuer tviflatt. Ty allenstund Gud så hasteligen kallade them af werldenne hafua föräldrarna genom innerligh bön, antwardatt sine barn Gudi och theras saligheet Jesu Christo befalatt, thett samma kan man och säija om döpelsens sacrament, som i omskärelsens stad kommet*[55] *är.*

Til thett andra, är thett ock klaart af Josuæ book, att i fyratio år emellan thz Israels barn gingo af Egypten och kommo i thett förlofuade landet blefvo inge för dagligitt[56] *resande skull omskorne, och doch i medelltidh månge döde, likwäll finner*[57a] *man*

---

[47] G: Haffwande quinnors werck. Goth.

[48] G: mågha *lära* etc.

[49] G: förgåss.

[50a] G: Odöpte Barn. Goth. [50b] G: Moders hierta.

[51a] G: Vide infr. Cap. XVI. Om Christeligh Begraffningh / pag. 61,6. Goth. [51b] G saknar detta ord. [51c] G: fåår. [51d] G någott.

[52] G: *till* att trösta och hugsuala.

[53] G: Oomskorne Barns Salighetz Förhopning, i G. T. Goth. G: Testamentet.

[54] G: woro.

[55] G: kommitt.

[56] G: daglige.

[57a] G: förnimmer.

intett i skrifftenne att om theras saligheet warder tviflat, som således oomskorne äre döde blefne. Och endoch ofta skeer, att myckin suagheet i sådant [57b] *fall är på färde, att modren för myckin sweda och wärck, icke så innerliga kan bidia som thett sigh borde, så är likwäl ingen twifvelsmåll att Gudh hennes såsom och alles Christtrognes menniskiors hiertans suckan* [57c] *annammar för en rätt bön när the icke för ångest skull förmå komma orden tillwäaga. Rom. 8. wij wetthe icke huad wij skolom bidia såsom thet böör sigh wthan sielfver* [58] *anden manar godtt för oss, med osägeligh suckan. Eph. 3 Honom (Gud etc.) som rikeliga förmår göra öfuer allt thett wij bidiom eller tänkom efter then kraft som werkar i oss, ware ära* [59a] *i församblingenne genom Jesum Christum i allan tidh ifrån* [59b] *ewighett och till ewighett. Amen. Exod. 14 Tå Mose för rädhoga och bäfvande, så och för folksens öfverlop icke förmåtte tala wthan suckade till Herran, swarade gud honom Huad ropar* [60] *thu så till migh och kan i sådana fall brwkas effterfölliande bön.*

Wij[61a] *tacke tig käre himmelske fader, att thu thenna tin*[61b] *tienarinna med lifsfrukt hafver wälsignatt, och bidie tina grundlösa barmhertigheett att thu will* [62] *låta tigh wara henne befalatt,* [63]
Joh. 16 *och nådeligen förlossa henne ifrå sinne moderlige bördo, och efter sin swedo gifua henne fröyd hvilken tin Elskelige son wthlofvatt hafver, wij drage och o käre Jesu Christe till tigh med wåre ödmiuke bön thetta ofödda barn, på tinne ord, ther thu säger: låter barnen komma till migh och förmener them icke ty sådana hörer Gudz rike till. Och bidie af alt hierta, att thu wille låta thett tigh tillhöra, och för tin dödh och pino skull meddela ty syndernas förlåtelse, gudz nåd och then ewiga salighetten.*

Men kommer thet ther till att thu gifuer thett lefvande i wåra hender, thett wij innerliga bidie och wisserligen förhopas så skole wij, thett efter tin befalningh tigh genom then helga döpelsen till-

---

[57b] G: sådane. [57c] G: suckar.

[58] G: sig böör: w. then sielfue andan.

[59a] G: äratt. [59b] G: ifrå.

[60] G: Mose huad ropar.

[61a] G: Bön uthi Barnsnödh. Goth. [61b] G: thenna Tienarinno.

[62] G: wille.

[63] G: läta henne wara tig befalatt.

föra. Thu som är alla menniskiors hielpare [64] *med tinom fader och then helga [anda],* [65] *en sanner Gud, höglofvatt i ewighett. Amen.*

OM HITTEBARN.

Thet hender och wnder tiden att och ogudaktigt folk bortlegga små barn [1] *på gator, i kyrkor eller för någon mans döör, eller eliest på någott annat rum ther the warda funne med lifvett wthan ingen wiss* [2] *berättelse om the äro döpte eller eij, eller huem the tilhöra. Tå skall dopett them ingalunda förwägratt warda, wthan med thett aldra första them til then helga döpelsen komma låta, huilket icke kan räknas för någon döpelse på nytt medan ingen wiss wppå* [3] *om the* [4] *tilförena* [5] *döpt äro.* [6] *Och gäller* [7] *här Augustini: non potest dici iteratum quod nescitur esse factum. Then* [8] *samma meningh finner man in Conc.* [9] *Carthaginensi de* [10] *distich. 4 och in Epist. 37* [11] *Leonis så* [12] *och hos then dyre mannen Lutherum thomo* [13] *Jenensi.*

Till thett fämpte[14] *skola*[15a] *och predikanternar*[15b] *straffa (ther*

---

[64] G: Frälsare.

[65] K saknar ordet *anda.*

[1] G: Till thett Siette. Ursprungl. Till thett Fempte. Goth. Därefter: Hittebarn. Goth.

[2] G: wtan någon wiss.

[3] G: ingen *ähr* wiss på.

[4] G: thz.

[5] G: tilförende.

[6] G: ähr.

[7] G: giller.

[8] saknas i G.

[9] G: concione.

[10] saknas i G.

[11] G: Epistola 32.

[12] saknas i G.

[13] G: Tomo 8. Jenensi.

[14] G: Till thz Siette, ursprungl. Till thz Fempte (i text) *Till thz Siette* (i marg.). Goth. Därefter: Barnaquinnors Begraffning. Goth.

[15a] G: *Så* skola. [15b] G: Predijkanterna.

the merkia, att än nw[16] *så behöfvas) then wrångwisa wederstyggelse som i förtiden myckit allmenneligh*[17] *waritt hafuer till the quinnors lijk, som wthi barnsfänge afledne äre. Ty man hafuer och som nogast kunnat lida theras begrafningh iblandh Christett folk, hvilkett wthan tvifuel diefwulen åstad kommitt hafuer,*[18] *på thett han wthi så måtto skulle komma barnsbördone (som är Gudz goda och ädla werk) wthi föraktelse, lika som han och med Ektenskapett, thet samma gjordt hafuer, honom till smäleek som både hafuer giordt och ordineratt, therföre skola och Christna menniskior hafua fast andra tankar, i sakenne så att the här wid icke allenast intett styggias, wthan hålla barnaföderskors död för en rätt christeligh och saligh dödh, efter schriften iw thett*[19] *betygar och att helga quinnor, såsom Jacob patriarchens hustru Rachel, äro och så döda wordna i barnafänge.*[20]

---

[16] G: ännu.
[17] G: allmenligitt. På detta ställe upprepningsfel i G.
[18] G: hafuer åstad kommitt.
[19] G: effter thz skrifften thz etc.
[20] G: döde wordne i barns fängelse.

Cap. VII.

OM BARNAQWINNORS KYRKIOGÅNGH.

Till [1] *thett första* skall [2] och af predikestolen, när så synes behöfvas wnderwisningh gifven warda, att slijktt nu ingalundh widh then meningh brukas som itt skiifte skedde, tå man höltt thett så före, att thessa quinnor skola [3] wara orena lika [4] som banszmenniskior wthan kyrko satta för barnsbörden [5] skull och skulle så icke må komma i kyrkio igen annars än genom slika ceremonier och iudiska reningh wthan retta grunden och meningen i sakenne är thenna, att såsom barnsbyrden är Gudz goda ordningh och egett werk, så må och ingen quinna för then skull wtaf hans försambling lika som oreen wthsatt warda, ja huar barnaföderskonnes maktt så tilsade, måtte hon wäl strax samma dagh gå wthan inledningh och allehanda sådana ceremonier i kyrkio, och ther tacka Gudi för hans gåfvo och förlossningh, huilkett och S. Gregorius bekenner. Men ther quinnor efter barnsbörden sigh hålla inne, och så hålla måste i the sex veckor, [6] som nw alment i christenhetenne seder är, thett kräfuer theras eghen och barnsens helsa och wälfärd. Item ärligheten och cristeligh tuktt, huilkom styckom the ia, alla menniskior och wäll meer pliktige äre än thetta. Eliest huad the heller oledda gå i

---

[1] G: Kyrkegångz Orsaker. Goth.

[2] G begynner kap. så: Om Barnaquinnors kyrkiogång eller Inleedning skal etc.

[3] G: skulle.

[4] G: *och* lika.

[5] G: barnsbördena.

[6] G: Thesse 6 veckor äro och böre wara wilkorlige och hålles effter Apostelens Underwijsning i Gal. 4,9 & C. 5,1. Coll. 2,16. Och såsom här tilförenne är anteeknadt hac eadem pag. lin. 15. Goth.

kyrkio när lagståndett är, såsom mångestädz i annor land skeer, eller af presten inledda efter then sed som här i rijkett almentt waritt hafuer, och nu [7] är, och wid tillbörligh kyrkiostraf oföraktatt blifua skall, är lika myckitt först att falska meningar som waritt hafua warde bortlagde, *skall* [8] *och then oseden hafuas fördragh, att monge quinnor för gestebodz tilredninghz skull dröija med sin kyrkogångh öfver laga tidh, ändock the til helsan komne äro. Ty ther igenom försumma the Gudz ordz hörelse, och annat huad i gudztiensten tilkommer i kyrkionne.* [9]

Till thett andra ingen quinna skall efter horbarn eller frillebarn tagas i kyrkio, förrän laga syndabäthring wthlofwatt och företagen är. Om sådana quinnor warda annorstädes intagna, tå skall thett wara ogilltt hemma wid theras soknekyrkor.

Till [10] *thett tridie, Effter thett att hoor och lönskeläge (thet Gud bättre) tager för myckitt öfverhandene kräfver församblingennes höfueligheett och kyrkonnes disciplin, att en åtskillnatt må skee emellan hederlige dannequinnors kyrkegångh och theras som sigh med otukt förgripa. Skola för then skull horkonor skiökor eller frillor sålunda warda intagne i gudz försambling. Först att när the hafua bewist, att the äre förlikte med wärdzligh öfuerhett, skola the i wapenhusett* [11] *aff gudz ord wnderwisas af predikoembettett om theras fall, och för predikanten sine synder bekenna och boott och bättringh wthlofua. Till thett andra när predikanten förnimmer, att samme tekn äre till bättringh skola the ställas efter predikan mitt i kyrkogången och ther falla på knää, och tå förkunnar predikanten theras fall så och bättrings löfte,* [12] *och bidia församblingen om wenskap, och att hon steller samt medh henne en böön till gudh widh thetta sättit.* [13a]

En böön när Horkonor och Lönskekonor skola [13b] *intagas i guds församblingh.*

O Barmhertige Jesu Christe, lefvandes gudz sonn, som så mil-

---

[7] G: *än* nu.

[8] G: Till thett andra, dröjsmhål mz kyrkiogång. Goth.

[9] G: Gudztienesten anlangar, och i kiörkian tilkommer.

[10] G: Horkonors kyrckiogång. Goth.

[11] G: wapenhwsen.

[12] G: löffter.

[13a] G: wid thetta sätt. [13b] saknas i G.

deliga ansågh, och wnfick then fattige synderskan Maria Magdalena,[14] *när hon wthi then phariseens Simonis hus medh gråtande tårar wätte thine fötter torkade*[15] *them medh sitt hufvudhhår, köste*[16] *och smorde them medh kosteligh smörjelser;*[17] *wij bidie tigh att thu för tina osägeliga nådz och barmhertigheetts skull,*[18] *werdigas nådeligen ansee thenne fattige synderskan, och genom then helga anda wpwecka henne till en rätt ider och ånger för sine synder, och wptändt i henne en lifaktigh troo, huilken werkar genom kärleken, på thett hon måtte bära sådana fruktt som bättringh tillhörer, och medh alle tine wthkorade wenner bekomma then ewiga herligheeten*[19] *thu som lefuer och regnerar medh gudh fader och then helga anda en sanner gudh ifrå ewigheett till ewigheett. Amen.*

Men när hederlige dannequinnor efter barnsbördh[20] *sökia till gudz försambling, kan thett skee efter thett sätt som i handboken förmältt är, och synes wilia tiäna att predikanten gör af predikstolen när bönen endatt är en taksäielse widh efterföliande sätt. Först när alt är gångett wäl i födzlenne.*[21]

Käre wenner här är en barnsängshustru som håller i dagh sin kyrkogångh, hon begärar att gudz försambling wille[22] *sampt medh henne [tacka] then fromme gudenom, som hafuer så nådeligen hulpett henne i barnsnödenne, beskärdtt henne en lefuande fruktt benådatt fruktenne medh thett helga dopett, och låtett modrena komma åter*[23] *til sins krops starkheett och helsa, hon befalar sitt barn then fromme och trogne gudenom, att han wille framdeles styrka och wppehålla moderna*[24] *och gifva barnena sina nådh, att thett må wpwäxa medh helsona*[25] *wpfödas wthi*

---

[14] G: Mariam Magdaleenam.
[15] G: torkandes.
[16] G: kyste them.
[17] G: smörjelse.
[18] G: nådh och barmhertigheet skull.
[19] G: saligheten.
[20] G: barnsbyrden.
[21] G: barnfödzlenne.
[22] sampt medh henne wille *tacka.*
[23] G: låtit åter modren komma etc.
[24] G: modrena.
[25] G: hälsonne.

gudz fruktan, och altidh wara och blifua thens ewiga lifsens arfuinge.

När barnett är efter dopett wthi the sex wekor blefvet döödtt.

Käre wenner här är en barnsängshustru som i dagh håller sin kyrkegångh, hon begärar en allmenna[26] *bön af thenne christeliga församblingenne, att i willen*[27] *sampt medh henne af hierttatt tacka then fromme trogne*[28 a] *gudenom att han hafuer så nådeliga förhulpitt*[28 b] *henne i barnsnödenne, beskärdtt henne ena lefuande fruktt, och begåfuat fruktenne medh thett helga dopett, och*[28 c] *latett modrena återkomma till kroppens tämmeliga*[29] *starkheett. Hon befalar sigh then fromma och trogna gudenom att han wille och framdeles trösta, styrkia och wppehålla henne medh sina nåde genom sin helga anda till thett ewiga liffuett, then käre guden gifwe henne sine wälsignelse. Amen.*

När barnett är kommett[30] *döödtt till werdenna och icke blefvett döptt.*

Käre wenner här är en barnsängshustru[31] *som nu håller sin kyrkegångh hon begärar en almenna*[32] *bön af thenna christeliga församblingenne, att i wille*[33] *sampt medh henne af hierttatt*[34 a] *tacka then fromma trogna gudenom, att ändoch han hafuer (efter sin nådiga wilia) lagtt henne i barnsnödenne ett tunktt korss wppå, så hafuer han dok som en frommer fader gifvett henne tröst, tolamod och lindringh och nådeligen hulpitt henne efter sin faderliga wilie, honom befalar hon sigh genom ena allmenna*[34 b] *bön, att han ville och framdeles blifva hennes nådige fader, trösta trösta och styrkia, och genom sin anda nådeligen wppehålla henne wthi hela hennes lifstidh*[35] *till thett Ewiga lifvett, then milde gugen gifve henne sina gudomliga wälsignelse. Amen.*

---

[26] G: ena almennlig.
[27] G: willien.
[28 a] G: fromme *och* trogne. [28 b] G: hulpitt. [28 c] saknas i G.
[29] G: timeliga.
[30] G: kommit.
[31] G: barnsängz hustro.
[32] G: allmenlig.
[33] G: willien.
[34 a] G saknar orden: af hierttatt. [34 b] G: allmenliga.
[35] G: uti hennes heela lifztijdh.

Cap. VIII.

OM SYNDABOOTT, SCRIFFTERMÅÅLL, AFFLÖSNING *OCH KYRKIO DISCIPLIJNN.*

Först [1] *skola Predicanterne wnderwijsa wåra wndersåtare,* [2] *att thee sampteligenn* aff [3] alltt hierta tacka [4] gud wår käre himmelske fader, att hann thenn försoningh som wår käre herre Jesus Christus för oss och wåra synder genom sin Pino och bittra dödh giordtt hafuer, så mildeliga ok teckeliga anammar, att hann icke allenast thenn ena gångenn i döpelsenn tager oss till wenskap och förlåter synderna, wthan och huar någonn [5] genom diefuulens äggelse och Mennesklig suagheet åter råkar falla wthi suåra och fördömeliga synder så will han än tå icke hafua nådeporten tillstängtt wthan will att han altidh skall öpen wara etc., [6] allom och huariom och enom som sigh af hierttat omwenda, och till en rätt christeligh syndaboott skijcka will. *Och ther menniskian icke sigh sielf wprättha kan, hafuer gifvitt predikoembettett then fulmaktt, att huadh thett* [7] *löser på iordenne thett skall wara löst i himmelen. Matt 9: 16* [8] *Sannerliga säger jagh eder etc.* [9] *alt thett i lösen på iordenne thett skall wara löst i himmelen Matt 18. alt thet thu löser på iordenne, thett skall wara löst i himmelen.* [10] Ty en-

---

[1] G: Till thet Första. kanslistil.

[2] G: underwijsa Undersåterna.

[3] G: Wij måghe wäl aff etc.

[4] G: Tackseijelse för Gudz Nådhewerck. Goth.

[5] G: någhor.

[6] saknas i G.

[7] G: att alt thz.

[8] G: Matth. 18.

[9] saknas i G.

[10] G:s text lyder: att alt thz löser på jordenne, thz skal wara löst i himmelen Matt. 18. Sannerliga seger iag eder, alt thz tu löser på jordenne

dok ingen på Gudz barmhertigheett synda skall och att eho som hälst så hårdt medh onskonne bebunden är, att han sigh ther till fördristar, then samme gör sigh platt och aldeles owerdigan till gudz nådh, likwäll will icke gudh för några menniskiors [11] ondsko skull warda ordalöss, ty gudz gåffuor, och kallelser [12] äre iw altidh sådana som paulus säger att han them aldrigh kan ångra, ia, gudh säger sielf genom propheten Esechiel, att han icke hafuer lust till syndarens dödh, wthan will iw att han sigh omwenda skall och blifuer [13] widh liff. Therföre skall och ingen, som hafuer råkatt återfalla i någon syndh, hon wore så stor som hon kann, huarken förtwifla eller ther wthi blifua, wthan strax medh thett aldraförste omwenda sigh till gud igen, medh ett ångerfultt hierta och begära nådh, *och sig medh gudz ordh som skeer i aflösningen och herrans nattwardz bruk trösta.*

Rom. 11
Esechelis 33

Till [14] *thett andra,* är aktandes, [15] att nu icke talas om then bättringh eller syndabootts som wij allesammans dagliga för hender hafua måste, bekennandes altidh inför gudh oss syndare wara, såsom wij och wisserligen [16] äre, i thett wij icke så fullkomliga hålla hans helga budh som oss borde, och måste för then skull altidh så bidia, som wår käre herre Jesus Christus oss hafuer lärdt i fader wår, nempliga förlått oss wåra skulder etc. om huilkett propheten Dawid i psalmen ochså talar, ther han säger, jagh kenner mina misgerningh, och min synd är alstädes för migh. Och S. Paulus till the Romare, jagh wett att i migh, thett är i mitt kött boor intett [17] godtt, wilian hafuer jagh, men att göra godtt thett finner jagh icke.

Psal. 51
Rom. 7

Om thenna dagliga och almenneliga bekennelsen och bättringen talas icke, som sagtt är, [18] nu så enkannerliga, wthan man

---

thz skall waara löst i himmelen. Där saknas alltså varianten i K: alt thett i lösen på jordenne thett skall wara löst i himmelen.

[11] G: menniskios.

[12] G: kallelse.

[13] G: bliffua.

[14] G: Åtskilleligh SyndaBättring för Synder:
1. Owitterlighe, och aff Svaghet. Goth.

[15] G: Och skal man här achta.

[16] G: wisseliga.

[17] G: icke.

[18] G: 2. Wetterligha, och aff berådt modh, hwilka ske: Goth.

talar rätzliga här om the grofua laster och dödz synder, ther en af berått mod, wetandes och wiliandes, öfuerträder gudz budh, och syndar emott samwetett, bedröfuas och bortdrifver ifrån sigh then helga anda, och för then skull åter faller i gudz wrede, och warder skyldigh till ewinnerligitt straff.

Och kunna thessa synder skee i twäggahanda måtto, först lönliga, [19] så att thett ingom är kunnogtt wthan gudi och syndarom allena. Sedan kunna the ock skee wppenbarliga, ther gerningen är worden wppenbar, och hela församblingenne kunnogtt. [20]. Såsom nu till thett som lönligitt är, hörer lönligh bekennelse och bättringh så hörer till thett som wppenbarliga [21] bedrifuett eller allom kunnogtt wordett är, en wppenbara bekennelse och bättringh.

Till thett första tiänar hemligh schriftemåll, men till thett andra tiänar thenn som kallas wppenbara schrift.

Om hemligh schrifftemåll.

Hemligh scriftermåll [1] må sägas wara twäggiahanda slagh ett ther han som syndatt hafuer, bekenner sigh hemliga för gudh, och eliest (quo ad speciem peccati) wth tryckeligen [2] för platt ingen, efter *som publicanen* scriftade sigh i templett, och eliest otaliga monga flere som schriften omtalar, hvilke alle och ther igenom fulkomliga hafva fått syndernas förlåtelse, ty är hon ock lika som af gudi befalatt rätteligen [3] af nödenne, så att henne

---

[19] G: Hemligha. Goth.

[20] G: kunnog.

[21] G: B. Uppenbarligha. Goth.

[1] G:

I.

Then Hemlighe Bekennelsen sker:

1.

För Gudhi allena / och är aldeles aff Nödhenne til saligheten, J. 1.8. etc. Goth.

[2] G: uthtryckeligha.

[3] G: retteliga.

förwthan kan platt ingen komma till syndernas förlåtelse. Och twärtt om ther och någor således för gudi sigh rätt schriftatt hafuer, honom warder all synd förlåten, ehuad han sigh sedan för menniskiom schriftar eller eij, thett [4] är wist och kan icke
Proverb. 28 fela, huilkett och Salomon menar ther han säger i ordspråken, then sin misgerningh nekar, honom skall icke gå well, men then henne bekenner och öfuergifver, honom skall barmhertigheett wederfaras.

Thett andra [5] *slagett, ther enn bekenner sigh således wthryckeliga och så för någon mennisko. Och* äntå [6] att thenna andra hemliga schriftemålen icke så enkannerliga eller almentt är af nödenne, icke heller är i scriftenne någorstädes klarliga budin, [7] och för then skull frij och wilkorligh wara måste. Så är dok för orsakers skull [8] nyttigtt, att christett folk och så henne behåller och wndertiden brukar, så att man går till kyrkotienaren, eller och [9] någor annan, som i scriftenne är förfaren, och låter honom förstå sins samvettsbeswäringh, på thett honom må gifuas råd och tröst wthaf scriftenne. Ty thett äro icke alle, som wthi the swåra syndafall sigh sielfue wetta rätt skicka inför gud. Så är och aflösningen, en ganska stor och trösteligh gudz gåfuo och för then skull ingenstädz till föraktandes, huarken hemliga eller wppenbarliga. Thett är wäl santt, att then allmenneliga predikanen, ther wår herre Jesus Christus för en försoningh [10] och ett offer för wåra synder wthropatt warder, är en sanskylligh och fulkomligh aflösningh, så att hoo som hälst ther på tror, han warder ther igenom in för gudh i himmelen aflöst. Men then som icke troor, honom warda alla hans synder behålna, likwäll medan ewangelij predikan icke så enkannerliga ställtt är in på en hell församblingh, wthan må och skall så wäll fååm, ia, och blott enne menniskio, när så behöfves förkunnatt warda, såsom och wår herr Christus sielf, wthan all weder-

---

[4] G: Thetta.
[5] G: 2. Goth.
[6] G: Men än tå.
[7] G: budhen.
[8] G: *för saker skull.* Understruket antagl. av Len.
[9] G: tillägger: i nödfall. Len.
[10] G: Försonare.

syn [11] predikade för mångom, för fååm, och wndertiden för en ensam menniskio. Therföre skal och tå synnerlighen [12] predikan them man eliest plägar nempna absolutionem privatam, [13] blifua så ståndandes, som waritt [14] är, allom till tröst [15] styrkelse, som henne behöfua och bruka wilia. Wnder påwans [16] regeringh hafuer thenna scriftemålen [17] wthi margehanda måtto waritt misbrukatt först således att ändok påwen sielf och i sanningenne ingen annor [18] på henne bud wthgifwitt hafuer, så hafua likwäl the påweske föregifvitt att hon skulle wara budin af gudi, wrångliga dragandes ther till några scrifter, och att hon skall så strängeliga wara [19] budin, att med mindre man wpröijer för prestenom alla sina synder, skall han icke kunna wara aflöst eller få syndernas förlåtelse. Endok i psalmen står hoo kan Ps. 19
merkia huru ofta han syndar, sedan hafua the [20] bunditt [21] henne wed wissa personer, tider, ordformor, tungomål etc. Emott hennes rätta artt och natur, efter [22] hon är ett frijtt wilkorligitt tingh såsom sagtt är. [23] Ter till hafua the och här infördtt theras afgudeska opus operatum (som the nempnatt) så att en med thett omak och blygd som han hafuer ther af att han wpräknar och röijer sina synder, skall förtiäna syndernes förlåtelse.

Så äro tå thenna och än annor flere the påweskas misbruk, [24] således ganska stor och wederstyggeligh, likwäl få wij icke för then skull styggias wid sielfua tingett som eliest kan wara nyttigtt wthan wij skole lägga misbruket bortt, och behålla tingett

---

[11] G: försyn. Len.
[12] G: synnerligh.
[13] G: eller synderlig aflösning. Len.
[14] G: waant.
[15] G: tröst *och.*
[16] G: Påwelig Wilfarelse. Goth.
[17] G: Om Hemlig Scrifftermål: Att Bekennelsen är 1. Befalt aff Gudhi. Goth.
[18] G: annar.
[19] G: warit.
[20] G: the *och.*
[21] G: 2. Bunden til wisza Personer, tider, etc. Goth.
[22] G: effter thet.
[23] G: 3. Krafftigh til Syndennes förlåtelse. Goth.
[24] G: Miszbruket förkastas, och Scrifftermålet Befalles. Goth.

wthi ett [25] rätt christeligh brukningh, så kan thz wara oss så till gangs, som misbrukett är the påweske skadeligitt, likasom wij och göre med Christi nattward och annor stycke, som the påweske missbrukatt hafua, och än nu missbruka.

[6] Och ändok thenna scriftemålen [26] är (såsom nu sades) till thetta stycket som i all annor, är wäll tideligitt, ja Thett kan och och enom sielfuom täckes må hon [27] gå till scrift. [28]

Likwäll effter thet menige man är fast försumeligh, så i thetta stycket som i all annor, är wäll tideligitt, ja Thett kan och wara nyttigtt, att man behåller ther till (såsom want ähr) een besynnerlig och wiss tid om åhrett på thet the som elliest Inthet sköta här om, Måga således hafwa een wpwäckelse och förmaning aff tiden, Ther med kunna och presterna göra sig lediga, Till att med så myckit större flitt förhöra och Ransaka them som framkomma i Catechismo och annat huad som ähr aff nödenne, huilcken ransakan ähr om een stor orsack ther till att wij thenna hemliga scriftamålen för the Eenfalldiga och wnga christna skola behålla. [7] Then seden som landzpresterna hafua at the (när scriftetijder ähro) ähre härmed huar androm till hiellp, och samptligen [29] höra scriftermåll är och så wäll för saker skull lideligen ty thet händer ofta at Een Enfalldig menniskia ähr dristigare till at vppenbara [30] sin feel och Brister för Enn främmande än för Egen sochna präst. Item när walet ähr påå them som scriftermålett [31] höra går någor [32] hällst för then som han i sakenne bäst troor. Dock huad thess förinnan nogrom af them något förkommer [33] som Pastor loci behöfver weta, thet skall han honom kungöra. Såå skola och presterna medh synnerligh flijtt taga sigh till wara at the tessa samquemder icke uthi nogon

[25] G: een.

[26] G: Scrifftermåls Tidz orsaker. Goth.

[27] G: han.

[28] G: Confer period. 9. Emp. Referatur hæc periodus ad caput de absolutione vulgari, quæ ante coenam usurpatur. Emp.

[29] G: samptligh.

[30] G: Deleatur hæc periodus. Emp. Därmed menas den med siffran 7 i texten angivna avdelningen.

[31] G: Scrifftermål.

[32] G: går monger.

[33] G: förekommer.

måto misbruka till öfverflödig Collatts lösachtigt taall, Eller annor sådana fåfängo thett prestmanz person [34] alltijdh illa ståår, men uthi sådana sampnat ähr plat olijdeligen. [8] Äro [35] och nogra i Blandh presterna som heller willia ensamma höra skriftermål i theras sockner på thet the teste bättre måge få weta huru thz sig med huar och en, som wnder theras wårdnatt ähr, retzliga till stårr, thet skall wara them fritt så wel på thenn tidenn som andra tider om åhret, allenast at the begynna thes förr wpå, at tiden icke warder them således för kort.

[9] Så skola och kyrkopresterna altid (så mykit som them kan wara mögeligit [36] så laga sina saker, att the om *aftonen för H. dagen heller* [37] *om helge dagz morgonen, ähro* i kyrkona en tima wid lag eller åt minsto en half tima för en the begynna allmenlig kyrkotiänst [38] på thet om några äro som willia gå till skrifft måge i så måtto ther till hafua tillfäller. [39] *Wore och nyttigt at predikanterna göra sin flit förmana åhörarna, att the som wilia besökia Herrans Natward gå till skrifft näst före gången böne dag på thez the kunna thesto bättre öfuerwäga then underwisning som the genom gudz ord af predikanten hört hafua, och således sig well bereda at the herrans natward begå kunna.* Och skola the som schrifft höra sitia uthi wpenbara rum, [40] för alle [41] mans ögon i kyrkann at the således kunna blifua wthan tal och mistankar. [42]

Och skall huar skrifftefader [43] *som sätter sig uti skrifftestolen wel betenkia och öfuerwäga at han sitter i Chri* [44] *stad, som s.*

---

[34] G: Prestmänz personer.

[35] G: Hoc spectat ad caput de visitatione. Emp.

[36] G: Ministrorum obligatio in templo mature adesse. Emp. Confer per. 6. Emp.

[37] G: för hälgedagen eller.

[38] G har i stället f. *allmenlig kyrkiotienst:* Messona.

[39] G: tilfelle.

[40] G: Sedere in aperto loco. Emp.

3. Confidenter agere. Emp.

4. Bannitum non absolvere. Emp.

[41] G: all.

[42] G: mistancka.

[43] G: skall skrifftefadhren etc.

[44] G: Christi.

paulus säger 2 Cor: 5 och at gud af honom fordrar synnerlig trohet.[45] *1 Cor. 4. Och sålunda ser sig well före, at han*[46 a] *icke gifver gudi*[46 b] *orsak någors meniskors blod fordra utaf*[47] *sine hender Ezech. 33. vers. 3.*[48] *Ty om han i annor måtto wore så ostraffeligh som en ängell och uti sit ämbete till huilket ok så hörer sättia*[49 a] *skrifft och förkunna botferdigom aflösning hosz någon af huad stånd han wara kunna*[49 b] *antingen för folkz fruktan, onåde, haat, nijt, fiendskap eller huad nampn*[50] *the helst hafua kunna, försummar och tillbaka låter som*[51] *hörer till sins åhörares salighet som*[52] *moste them*[53] *komma på förderf och fördömmas. Skola för then skull bethenka gudz egna*[54] *heliga befalning Esa. 8 fruchter eder icke såsom the göra och grufwer eder icke, wthan helger Herran Zebaoth, honom låter wara eder fruchtan och förskreckelse, så skall han warda eder helgelse. Jerem. 15. Ther före säger herren altså, om tu håller tig intill mig, så will jag hålla mig inthil tig, och tu skalt blifua min predicare, och*[55] *om tu lärer the fromma, skilia sig ifrå the onda, så skalt tu wara min lärare, och för än the skola*[56] *falla intill them, skola the falla intill tig, så och Ezech: 13. Jerem: 23. Apoc: 21. Math. 25. Ty om predikan hyklar och skonar, så will thå gud inthett skona.*[57] *Och effter folket intz gerna hörer sig för någor feel nämpnas wid nampn uthi*[58] *predikan (thz och predikanten ther icke lättheligen heller göra skall)*[59] *så måste thå predikanten thz*[60] *låtha*

---

[45] G: Fidelitas Ministrorum. Goth.
[46 a] saknas i G. [46 b] G: Gudh.
[47] G: aff.
[48] G: 3.33.
[49 a] G: seja. [49 b] G: kunde.
[50] G saknar detta ord. Dess text lyder: huad *thz* hälst hafua *kunde,*
[51] G: låter *thz* som.
[52] G: så
[53] G: then.
[54] G: eegentelige befallning.
[55] saknas i G.
[56] G: thu skall.
[57] G saknar denna mening.
[58] G: i.
[59] G: (thz och Predikanten icke heller lätteliga giöra skal).
[60] G: predikanten *inthz* thz.

stå tilbaka uthi aflösningen thz han enskeliga[61] *med sin åhörare tala fåår.*[62] *Ty skola skrifftefäderna påminna och underwisa folket at the icke så i hopatals*[63] *gå till Absolution vthan en och en, och the andre icke wara så när at the höra huad predikanten och then aflösning begärar sig imellan tala, på thz at en blödig syndare sin beswärning kan änteligen wptäckia*[64] *och tröst sökia, så och att predikanten utan förargelse och mz beskedeligheet kan them*[65a] *sitt fell*[65b] *på minna som thz sig*[66] *behöfver och sålunda sig befrija, att han icke er skyldig til åhörarens förtapelse ther han sig icke omvänder. Ezech. 3. v. 33.*[67] *Jerem. 5. och skall thz*[68] *fallet inthz anseende*[69] *wara till någon person, andelig eller werdzlig, uthi huad stånd och kall then skrifft tager kan af gudi och höge öfuerheeten stadder wara. Ty then som myckitt gifvitt er af honom skall mykit warda upkrafft och huem mykit befalt*[70] *er af honom skall mykit warda edskat. Luc: 12. v. 48 Ty huar the personer som ere i stor herlighet i werdene, draga store kald*[71] *och embete icke troligen till gudz fruktan förmanas,*[72] *och af ungdomen ther till hållas utan tillåtas till säckerheet, fölier först i sinom tid lekamlig wndergång icke allenast them sielfuom wtan mångom androm til lekamlig sorg och sedan them til förtapelse på sielenes wägna thz gud nådigast allom afwende, större hosz them är*[73] *Ringe och förachtat folck, så säger Salomon Sap. 6.*[74] *The megtige skole mechteligen*[75a] *straffade warda, thy warder och then predikant mer*[75b] *straff werd som för weld och wen-*

---

[61] G: ther han eenskilleligen.
[62] G: Solitarie. Goth.
[63] G: hopetals.
[64] G: eensligen upptenkia.
[65a] G: then. [65b] G: feel.
[66] Saknas i G.
[67] G: 3.33.
[68] G: skall *i thz.*
[69] G: Absque Prosopolepsia. Goth.
[70] G: befalatt.
[71] G: stoort kall.
[72] G: förwaras.
[73] G: än.
[74] G: Cap. 6.
[75a] G: meektelige. Goth.: Poena infidelium Ministrorum. [75b] G: meera.

skap, skänker och redhoga Chri[76a] *fulmagt till at lösa och binda, misbrukar och således*[76b] *hielper till at sådant mechtigt straf på them faller, som honom borde warda.*[77] *Ty skola och the*[78] *predikanter som äre betrodde till att predika och aflösa unge herskap,*[79] *eller the som af adelen i landen*[80] *upwexa, fliteliga*[81] *påminna at the icke genom*[82] *gudz ordz och thz hög werdige sacramentes*[83] *förachtelse, öfuerflödighet, okyskhet, öfuerdådighet eller och*[84] *elliest andra grofua laster, gifua gud*[85] *orsak, att antingen förkorta theras liff eller göra them olyckosamme i framtiden, och tillåte them falla i åtskilige bedröfuelser, som then H.*[86] *Skrifft och dagligen*[87] *förfarenheten witnar. Thet samma skall huar*[88a] *prestman i sin försambling göra, at ther han weet sin åhörare wara en gudz försmedare en*[88b] *edebuk, trolkarll, signare, sabatzbrytare, predikantförföliare,*[89] *och oprorisk,*[90] *olydig sin retta öfuerheet wredsam, hatefull, hempn gerig,*[91] *oförsoonlig, långwräken,*[92] *löszachtig, swärmare, högferdig, bedragare, swekfull*[93] *i handell med falsk waror,*[94a] *falsk wicht och mått, åkrare och*[94b] *förtalare och till flere sådanna laster benägen,*[95] *öfuer huilkitt*[96] *gudz dom fäldher ähr och the som sådant giöre, skola icke*

[76a] G: Cristi. [76b] G: sålunde.
[77] G: warna.
[78] saknas i G.
[79] G: härskapett.
[80] G: Landena.
[81] G: fliteligen.
[82] G: igenom.
[83] G: the högwärdige Sacramentzens.
[84] saknas i G.
[85] G: Gudi.
[86] G: helga.
[87] G: dagelig förfarenheet.
[88a] G: man Prestman. [88b] G saknar ordet.
[89] G: Predikantzförfölliare.
[90] G: uprorisk *och.*
[91] G: hemdgirig.
[92] G: långwredken.
[93] G: suickfull.
[94a] G: waru. [94b] saknas i G.
[95] G: efter *benägen:* etc.
[96] G: huilke.

ärfua Gudz Rijke. Att sådanna i hemliga skrifftermåål troligen rättas och huar the[97] *bättringh icke låfua*[98] *att them icke tillåthes Absolution, fast mindre till Herrans Nattwardh.*

Så[99] skola och the som skriftermååll höra granneligh[100] taga sigh till wara, att the ingen deell sättia them som sigh hemligen skrifftatt hafua läsningh, fasto, eller annatt plicht,[101] som wnder Påwen hafuer sedwenio warit,[102] wijdh thenn grunden att the här mädh skola bötha theras synder ty sådanna handell ähr fast[103] emott troonne och smäligh emott Christum, gönom[104] huilkens pino och dödh, allena alla synder warda borthtagne, han ähr försoningen för wåra synder (säger S. Johan.)[105] och Joh. 5
icke allenast för wåra, wthan och för heela wärldennes, effter som och aflösninges orden thz samma predika och betyga.

Dåch skall han som skrifftermåålen hörer, gifua honom som sigh skrifftatt hafuer een trogen och allwarligh förmaningh att han flitteligen[106] tager sigh till wara för syndh på thz honom icke någott wärre skall wederfaras. Såsom Christus sade till Joh. 5
them[107] som han hafuer giort hellbrägde. Deslikest[108] må han och wäll gifua honom som sigh skrifftatt hafuer, råådh, huru han skall ytterligare taga sigh till wara för then syndh han hade waritt i fallen, huru han sig hålla skall, mäd äthande, drickande, klädande, etc. på thz han och i så måtto tillfällen till synden sig förtaga må. Men han skall likwäll låtha blifua[109] wthi hans egitt willkor,[110] och ingalundh ther[111] bebinda hans sammwett såsom man tillförenne hafuer plägatt giöra, wnder Påwen.

---

[97] saknas i G.
[98] G: loffuas.
[99] G: 5. Non iniungere superstitiosa. Emp.
[100] G: granneligha.
[101] G: slijkt.
[102] G: warit sedhwänia.
[103] G: falsk.
[104] G: genom.
[105] G: Johannes.
[106] G: fliteliga.
[107] G: then.
[108] G: Teslikes.
[109] G: bliffuat.
[110] G: welkor.
[111] G: ther *med.* Len.

Män[112] thez man och i skriftemål wnder påwedömmitt[113] hafuer plägatt gifua eller sättia besynnerliga patroner till huilke han[114] i sina nödh skulle hafua tillflycht, effter thz hafuer waritt itt skinnbarligitt afguderij, skall thtz sättit[115] wara platt aflagtt. Ty thz är icke mer än en patron huilken alla syndare, fördagtijngar och framfelar för gudh nämpligh[116] han som ähr
2 Tim. 2 sielfuer[117] både gudh och menniska wår herre Jesus Christus.[118] Så skola och the som skrifftermål höra, lempeligen[119] och warliga fara med the unga och enfaldiga, som för them fram komma at the icke förskräcka them med hård ord eller snypplig[120] så at the blyias wid ytterligare komma igen eller och för arga them med någon[121] obeskedelig spörsmål så at the gå werre ifrå them än the komma för them efter som wnder tiden wäl plägar skee.[122] Huar[123] några framkomma till skrift som så komna äro til ålders[124] at them bör weta och kunna läsa fader wor, tron, bodorden etc. Och han som skrifftermålen hörer befinner at the slicht ännu inthet kunna, dock[125] skall han theste flitigare förmana them at the sådant ännu med thz alra första läsa kunna[126] så at the och ingalund biuda sig fram til Sacramentet för än the altt thz redeliga hafua lärtt och kunna. Sedan skall man och fråga honom till som skrifftermålen giör[127] om han begärar warda aflöst. Ithem om han will bättra sigh, öfuer-

---

[112] G: Deleatur hæc periodus. Emp.
[113] Orden: *wnder påwedömmitt* saknas i G.
[114] G: man.
[115] G: sättet.
[116] G: nemliga.
[117] G: sielffuer är.
[118] G: Christus Jesus wår HERre.
[119] G: lempeligha.
[120] G: snöpligh.
[121] G: någhor.
[122] G: Hæc periodus ad vulgarem confessionem, quæ ante coenam. Emp.
[123] G: Catechismus förhöres. Goth.
[124] G: äro til ålders kompne.
[125] G: tå.
[126] saknas i G.
[127] Emp. har till denna avdelningen fogat marginalanteckningen: *similiter,* varmed menas, att för denna avdeln. gäller detsamma, som han skrev om den föregående, se anm. 122.

gifua syndarna [128] och lefua wthi gudz fruchtan. Teslikest må man än widare och i sönderhet [129] fråga [130] (ther så behöfues) [131] om han will gifua allom [132] wänskap som honom hafua bruthitt emott, och förlika sigh med them som han hafuer giortt orätt eller förtörnatt, om han will öfuergifua sin ondo [133] och förargeliga seedh, som han hafuer med stoort sualgh och ohöfuiskt taall, eder och banskap, bolerij eller andra wppenbara och fördömmeliga laster som stoor förargelse åstadkomma, och likwäll icke pläga komma wnder wppenbara skrifft. The [134] skola och så förmanas som sigh skriffta att the öfuergifua och fliteligh [135] taga sigh til wara, icke allenast för siälfua syndenne, wthan också för allehanda tillfälle, fly rum, personer, och annat som gifuer tilfälle och orsaak till synd. Item att the flitheligh och troligen [136] bidie gud att han them nådeligen hiälper till bättringh och bevarar för diäfuulen och altt ondt, och när altt sådantt wthlåvatt ähr, må Prästen gifwa honom som sigh skrifftatt hafuer aflösningh. [137].

Och på thz att enfalldiga Präster måge itt wist sätt hafva till [1] *att taala om sådanne stycker, når* [2a] *theras åhörare gåå til skrifft, ähr them samptilige* [2b] *nyttigt att här insättia the frågestycker som S. D. Lutherus* [3a] *Tyske församblingen frampt ställt* [3b] *hafuer på thz att predicanthernar* [3c] *kunna merkia huru åhörarna sakenne förstå,* [4] *hälst wngdomen, och andra them han icke weett huru the sina christendomsstycker kunde.* [5]

---

[128] G: syndena.
[129] G: synderheet.
[130] G: Spörsmål til Syndaren I. 2.3.4 Goth.
[131] G: Deleatur ista phrasis. Emp.
[132] G: them allom.
[133] G: onda.
[134] G: Förmaningar, etc. 1. Goth.
[135] G: fliteliga.
[136] G: fliteligha och troligha.
[137] G: afflösningen.
[1] Saknas i G.
[2a] G: när. [2b] G: thenne samptligen.
[3a] G: Salig Doctor Luther. [3b] G: församblinger förestält. [3c] G: Predikanterne.
[4] saknas i G.
[5] G: kiänna.

Troor thu att thu äst en syndare? Suar: ja thz troor iagh och weet[6] *thz förwist.*[7]

Huru west thu thz? Suar af 10 Gudhz bud them iagh inthz hållitt hafuer.[8b]

Tycker thu[8b] *tigh illa wara att thu syndatt hafuer? Suar: Ja wisserligen.*[9a]

Huadh förtiänar thu ther[9b] *mäd synden? Suar iagh förtiänar ther med gudz wrede, onåde thenn timmliga döden och evigtt straff. Ro.*[10] *2: 6.*

Håppas thu warda saligh? Suar, Ja iagh håppas.

Huar mäd tröstar thu tigh? Svar, wid millde herran[11] *Jesu Christo.*

Huilken ähr Christus? Swar, Christus är en sanner Gudh och en sann Menniskia thenn för min saligheet altt wthrättatt hafuer, som iagh i then andra trones artikell troor[12] *och bekiänner här läser thenn som scrift tager then andra*[13a] *tronnes artikell,*[13b] *så frampt predikanten icke tillförende weet honom thz kunna.*

Huru många äro gudarna? Suar. en allenast. Dok thre personer, fadren, sonen och then helge ande.

Huad hafuer Christus giordtt för tina skull? Suar. Han är för mina skull döder och för migh sin dyra blod wthgifvitt, migh till syndernas förlåtelse.

Är gud fader och then helge ande för tigh och[14] *dödatt? Swar; neij, ty fadren är gudh så och then helge ande, men både sonen är*[15] *sanner gud och sann menniskia, som för migh är döder, och hafuer för migh sin blod wthgutett.*

Huru west thu sådantt? Suar,

af thett helga ewangelio och sacramenttz orden att han migh wthi

---

[6] G: weet jag och troor.

[7] G: wist.

[8a] G: hafuer hållitt. [8b] G: thz.

[9a] G: wisserliga. [9b] saknas i G.

[10] G: Rom.

[11] G: *min* milda Herre.

[12] G: *läser,* troor.

[13a] G: alla. [13b] G: alla Tronnes artikellar.

[14] saknas i G.

[15] G: Men sonnen ähr både etc.

sakramentett[16] *sin helga lekamen och blod till min salighetz pantt skänker och gifuer, som på korsett för migh wardtt wthgifven och wthguten.*

Huru lyda sakramentz orden? Swar, Wårr herre Jesus Christus i then natten tå han förrådder wardt etc. Troor thu och att i Herrans nattward är Jesu Christi lekamen och blod? Jaa, thett troor jagh.[17] *Huar af tror thu thett? Svar, af Christi egne ord, tager och äther thetta är min lekamen tager och dricker thetta är min blod etc.*

Huad skole wij göra när wij i nattwarden äte hans lekamen och[18] *dricka hans blod och sådana wår salighettz pantt anamma? Swar, wij skolom betänka och förkunna hans dödh såsom han oss lärdtt hafuer: thetta gören till min åminnelse.*

Huarföre skolom wij thett göra? Svar,
Att wij lärom troo att intett Creatur i himmelen eller på iordenne kunne betala för wåra synder, wthan Christus sanner gudh och menniskia allena, och att wij lärom förskräckas för wåra synder och ingalunda ringa wthan them högtt achtta,[19] *och trösta oss wid Christi förtiänst allena och sålunda salige warda.*

Huad hafver bewektt Christus att han gaf sigh i döden? Swar,

Hans stora kärlighett till faderen, till migh och alla syndare som schrifuitt står ioh. 14. Rom. 15. Gal. 2. Ephe: 3.

Huarföre går thu till Christi nattward? Suar,

Att jagh ther med styrker mina troo, att Christus för mina synder, af sin stora kärlighett till migh är döder, som sagtt är, och att iagh af honom lärer elska gud och min nästa.

Huad skall beweka menniskian att hon ofta går till herrans nattwardh, Swar,

Christi befalningh och nådiga löfter.[20] *sedan menniskones stora trångh.*

Huru skall predikanten sigh förhålla hos then menniskia

---

[16] G: Sacramenthz.
[17] G: jagh etc.
[18] Saknas i G.
[19] G: högdt achta them.
[20] G: nådeliga löffte.

som kenner ingen rörelse hos sigh som beweka henne till att sökia absolution och Herrans nattward? Swar,

Then skall han troligen råda att hon öfuerwäger om hon är af kött och bloodh och troo then helga schrift, huad hon talar om thenn strijdh, som är emellan köttett och andan, Col. 5. Rom. 6. & 7. Till thett andra, att hon ser sigh före om hon är i werdenne, ther synd och nöd intett fattas som schriften och[21] *säger Joh. 15.16, 1 Joh. 2 och 5. Till thett tridie, skall them och påminnas, om satans flijtt i werdene som belägger menniskian med mord och lögn och will ingen frid wnná henne dagh eller natt. Joh. 8,16. 1 Petr. 5. Ephe 6. 2 Tim. 2. Så widtt Lutherus.*

Men aflösningena skola presterna gifua icke med latinisk ord eller form, såsom wnder påwan hafuer warit en osed, wthan thett skall skee, såsom[22] alt annat, på allmenneligh[23] måål, så att the som aflösningen anamma, måga förstå huad till them sagtt warder, och hafua ther af så mykitt mera tröst och förbättringh, ther med måga the tå bruka till aflösningh then form och sätt, som står i handbokenne, eller någott annat sådantt som och thetta efterföliande, lägga handena på hans hufuud som aflöses, och säija.

Alsmektige ewige gudh, wårs Herres Jesu Christi fader, ware tigh nådeligh och för sins enfödda sons wårs herres Jesu Christi pino och död skull, förlåte tigh alla tina synder, och jagh wthi samme wårs herres Jesu Christi nampn, efter hans befalningh och wthi hans ordz kraft, ther han säger, huilkom i förlåten synderna them äro the förlåtna, säger tigh frij, ledigh och löss ifrå alla tina synder, i nampn faders och sons, och then helge andes. Amen. Gack med fridh.

Skola och predikanterna[24] *som höra scriftermålen icke göra förlångtt med förhör och förmaninghen, för många gambla och swages lägenheett skull, wthan på thett korteligaste*[25] *repetera partes poenitentiæ och wthaf tijo gudz budh, drifua concionem*

---

[21] saknas i G.
[22] G: såsom ock.
[23] G: almenneligit.
[24] G: Och skola Predikanterna.
[25] G: på thz korteste.

huru the kenna sina synder och huad ider och ånger the ther af hafua, efter genom lagen är syndennes kunskap, Rom 3. Såsom och af symbolo apostolico trösta them som rätt sina synder bekenna, och förnimma theras tros bekennelse 2 Cor. 13. försöker eder sielfva om i[26] *ären i tronne, bepröfuer eder sielfua, eller kennen i icke ider sielfwa att Jesus Christus*[27] *är wthi eder, wthan så kune wara att i oduglige ären.*

Om them som stå i långligh trätto.

Hender och, bättre gudh, ofta att monge finnas som antingen på sina egne eller förwanters wägna äro komne i trätto, haat och owenskap och efter adams exempell förwende fikona blad, att the för owenskapen skull intett kunna gå till absolution,[28] *och sålunda några år hålla sigh ifrå herrans högwerdiga nattward, them skola predikanterna fliteliga*[29] *förmana och wnderwisa att the äre efter gudz ord skyldige sådan owenskap genom fogligh medell afskaffa. Ty then så hårdtt fattar owenskap till sin nästa att han för owenskapen skull, kenner sigh icke töra bruka herrans nattward, så är han owerdigh till att bidia fader wår och all annor gudztienst göra, Jaa, till Christi förskyllan och syndernas förlåtelse. Ty skola the förmanas, antingen förenas sigh emellan Matt. 18 1 Cor. 6. och ther then wägen intett tager lagh till enigheett, wthan saken skall skiutas till höga*[30] *öfuerheten, som gud hafuer them frommom satt till försvar, och them androm till straff, eller och them som*[31] *lansänderna på höga öfuerhetennes wägna thett samma göra skulle, så skall thett ske wthan wrångwisa stempplingh haat*[32] *och bitterheet, och wthan hämdgirigheett, rätten sökia, och låta sigh nöija med then doom som gud genom ordenteligh öfverhett täckes giva. proverb. 29. huars och ens doom kommer af herranom.*

Thy skall then parten blifua aflöst som förlikningh med god skäll tilbiuder, ändok then ander parten icke will lideliga willkor,

[26] G saknar orden: *om i.*
[27] G: Christus Jesus.
[28] G: absolutionen.
[29] G: fliteligen.
[30] G: högre.
[31] G: som *i* landzendenne.
[32] G har i st.: håån.

för sin hårdhett wedertaga. Doch skall then parten som absolution söker strida emott kötzliga [33 a] *swagheter, som honom reeta till haatt emott sinom motståndare.*

Om wppenbarat skrifftermåll.

Thet är aff dagelig förfarenhet kunnogtt, [33 b] *att inthz werlzligitt regemente, hushåld eller scholor kunne förkofras, tillväxa, blifva långwarige och ståndaktige, och alt skickeliga ther til gå, ther icke tilbörligh agha, tuktt och disciplin* [1 a] *emott them wettwilligom* [1 b] *och ohörsammom wid maktt hålles. Hedningarna af naturen weta thett* [2] *säija, att ther agha* [3] *och fruktan är, ther är tuktighett och äro; myckitt mer will thett och wara wthi thett stora gudzhusett, gudz församblingh thett gud genom* [4] *ministerium, förer sin helsosamma ord och the högwerdige sacramenten, att ther må och wara nödtorftigh kyrke* [5] *disciplin efter gudzs ordz grund. Ty mädan gud will hafua sådant folk, som honom wthi heligtt smycke, och gode gerningar, till huilka han menniskian skapatt hafuer, tiänar och ther wthi wandra skall, och hafua oss icke till orenlighett, wthan till helgelse kallat: will och icke att man skall kasta perlor för swin, icke heller gifua hundenom thett heligtt är, så och ther någon i ewangelio owerdeligen wandrar, är gudz försambling förbuditt* [6] *med honom äta och dricka, wthan hon måste skiuta honom ifrån församblingen. Therföre kenne wij oss på wårdtt höge konghlige* [7] *ämbete, som gud oss lagligen betrodtt hafuer och antwardatt* [8] *för gudi skyldigh wara med christeligh alfwar ther om oss troligen wårda låta, att synden och ogernings menniskior, grofua förargelser, genom* [9 a] *gudz werdige nampn warder försmädatt, thett helga Ewangelium lastatt, gudz anda hos the gudfruktiga bedröfuatt och wåre wnder-*

[33 a] G: köthzlig. [33 b] G: kunnigdt.

[1 a] G: Disciplinæ Ecclesiasticæ necessitas. Goth. [1 b] G: mothwilligom.

[2] G: the.

[3] G: aghan.

[4] G: giönom.

[5] G: kiörkio.

[6] G: Gudz församblingz förbud etc. Goth.

[7] G: konungzlige.

[8] G: betrodt och antwardat *hafwer.*

[9 a] G: genom *huilket* Gudz etc.

såter förwirrade,[9b] *gudz wrede och lansplågor*[10] *öfuer wårtt konungerijke, wpwäkt, skole förkommas och afskaffas, wele för then skull här wthi gudz oomskifteliga befalningh med all mögeligh flijtt efterfölia och mott*[11] *synden icke allenast med wåre befalningsmän som på wåre wägna i lansändarne swerdett med flijtt föra skole wpläggia och gudz budz mottwilliga öfuerträdare ordenteliga*[12] *af wägen taga wthan och alfuar och christeligh kyrkedisciplin*[13] *ther misdådare för rättmättige omständighett af oss till lifuet warda benådde, öfuer them*[14] *förordna och gå låta. Och kalle wij christeligh kyrkedisciplin,*[15] *eller kyrkioplijktt, icke huad som en predikantt, efter sine egna affecter, och kanskee förbittratt sinne eller egitt arge wpsått emott sine åhörare företager. Ty wthi sådantt fall hafuer gud förbuditt predikanten regera såsom en herre öfuer åhörarne,*[16] *wthan med kyrkiodisziplijn och plijktt förstå wij huad gud i sitt ord låter förnimma, huru handlas skall med them som mottwilligen*[17] *gudz lagh och bud öfuerträda och ingen bättringh göra efter som gud will*[18] *med himmelrijkes nyklar i församblingen skall tillgåå effter schriftennes grund och exempell som Christus säger: såsom fadren hafuer migh sändtt så sänder iagh nu eder. Och när predikanten efterfölier thett som i Christi läro hafuer sin grund, wett han att Christus handlar och talar genom honom, i äre*[19a] *icke i som talen, wthan min faders anda talar genom eder. Therföre hafuer och Christus sin församblingh icke allenast giffvitt nyckelen till att lösa på iordenne wthan och att*[19b] *binda the oboottfärdiga i theras synd. Och hafuer then*[19c] *nyckelen så stor kraft och löfte, som till att lösa ifrå synden then*[19d] *menniskian som bättringh gör. Ty Christus säger alt thett i binden på iordenne thett*

[9b] G: förwerrade.
[10] G: landzplågor.
[11] G: emott.
[12] G: ordenteligen.
[13] G: christligh disciplin.
[14] G: then.
[15] G: Disciplina Ecclesiastica quid sit. Goth.
[16] G: åhörenar.
[17] G: med them mottwilligom som etc.
[18] *will* i G efter ordet *nycklar*.
[19a] G: ähren. [19b] saknas i G. [19c] G: thenna. [19d] G: then *Andra* etc.

skall wara bundett i himmelen, och huilkom i behållen synderna, them äro the behåldna. Matt. 16. Joh. 20. och är enn meningh när man säger: [20] *lysa en i band* [21a] *behålla honom i hans synder antwarda honom sathan i wåld till köttzens förderf som paulus talar. Här om fins och*[21b] *i scriftenne klara exempell, Christus ropade wee öfuer Chorazin bettzaida, the phariseer och scriftlärde. Petrus hafuer brukatt bindenyckelen öfuer Ananiam och Saphiram act. 5 och thenn trollkarlen Simon act. 8. paulus öfuer thenn trolkarlen Elymus act. 13. thenn som lågh i blodskam 1 Cor. 5 sådan exempell fölgde the gamble fäder, som Ambrosius med Stelliconis schrifvare;* [22] *jaa mz keijsar Theodosio sielf när han i* [23] *grymhett och hastigh wrede wthi Tessalonica lädtt wthgiuta oskyldigtt blod. Hijtt hörer thett gudh säger Zackariæ 11. Och iagh waktade slaktefårenn, för the elända fåren skull, och togh twå stafuar till migh then ena kallade iagh lust och then andra kallade jagh wee och waktade fåren. Och om stock och staf*
1 Cor. 4. ult. *står psalmo 23. Och S. paulus kom icke allenast till sina åhörare*
2 Cor. 12, 20. *the Corinther med saktmodigom anda wthan och rijs 1 Cor. 4.* [24] *Och skola menniskiones sår förbindas, så måste olio och wijn ingiutas. Lucæ 10,34.*

Och skole predikanterna [25] *makten till att binda således bruka, att the i predikningarna frijtt wpläta sin munn och hos alla stånd synderna frimodeliga straffa, efter som the i profeterna, i Johanne baptista, Christo sielf och apostlarnar exempell hafua, både falske läro och ochristeligitt lefuerne efter* [26] *befalatt är alfwarligen af gudi Esa. 58, Ropa trösteliga spar intett, wphäf tina* [27] *röst som en basun, och förkunna mino folke theras öfwerträdelse och iacobs hus theras synder. Ezech. 3.33 thu menniskiobarn jagh hafuer satt tigh till en wäktare öfuer israels hus. Joh. 16 then helge ande skall straffa werden för synd. 1 Tim: 5 The som synda straffa för allom, att andre skole frukta etc. Se-*

[20] G saknar orden: och är enn meningh när man säger:

[21a] G: enom i bandh. [21b] saknas i G.

[22] G: skrifuer.

[23] G: wthi.

[24] G: Absque Prosopolepsia. Goth.

[25] I G. har Goth. skrivit ordet *thenna* efter Predikanterna.

[26] G: efter *som.*

[27] G: thin.

dan ther sådanne förmaningar som skee i gemeen intett hielpa wthan syndaren far foortt skola the efterfölia Christi Regla. Matt. 18. Särdeles taga samma syndare för sigh, och om mottstånd[28] *är, taga twå eller*[29] *tre thertill, som gudz fruktan älska och syndaren till bättringh råda kunne. Och ther syndaren är stad*[30] *i någon synd som hörer wnder bann, skall han icke strax wppenbarliga sättias*[31] *i bann, wthan af predikantenom förbudin ifrå någott omgenge i kyrkesaker, som stå fadder, tiäna brudhof*[32 a] *till kyrkio och ifrån*[32 b] *såsom och hålla sigh ifrå Christi nattward till thes han sigh bättrar. Och efter han icke wppenbarligen i församblingennes närwarelse warder ifrå gudz församblingh sagder på någor liten tidh, kallas thett excommunicatio minor, thett mindre bannett.*

Men ther syndaren far fort i syndenne, och inge förmaningar wptager, så måste tå fölia excommunicatio maior, som kallas bann. Huad then excommunicationem minorem widkommer[32 c] *som wthi alla ewangeliske församblingar så wäll som wthi wårtt konunga rike, hafuer waritt och än nw är i bruck,*[33] *skall hon med efterföliande sätt hållas och rättmäteligen brukas och aktas.*

Till thett första.[1] Såsom här strax tilförenne sagtt och betygatt war om hemligh scriftemåll[2] att hon är twäggehanda så skall man och nu thett samma förstå om wppenbara scriftemåll, nempliga att hon och så är tweggiahanda.[3] Thett första slagett ther af är, när en hell församblingh eller en med[4] hela församblingenne wppenbarliga bekenner sigh hafua syndatt emott gudh och hans helga budh, och således gifver sigh honom

---

[28] G: stånd.
[29] G: heller.
[30] G: stadder.
[31] G: wppenbarlighen säias.
[32 a] G: brudfolck. [32 b] G: ifråå [32 c] G: tilkommer
[33] G: bruket.
[1] Indelningsrubriken saknas i G.
[2] G: scrifftermål.
[3] G: Vide Tingmala B. Cap 21. § 1.
Skrifftermål är:

1.

Almenneligh. Goth.
[4] G: *sampt* med.

skyldigh. [5] Efter thett sätt som nu plägar skee strax efter predikan eller och eliest, ther predikaren eller prästen förtälier schriftorden för folkena, och folket säger efter, thenna schriftermålen är god och nyttigh, och hafuer sin grund af schriftenne,
Levith. 16. ty så synes [6] och israels folk hafue skriftadt sigh, på theras för-
Dan. 10. soninges högtides dagh, som schrivit [7] i thenn tridie Mosi book.
Essa 12.
Nehem. 1. Item thenn scriftermål som Daniel, Esaias och Nehemias på sina
Matt. 3. och folkens wägna giorde, hafuer och warit sådana. Sammalunda folkett, som lätt sigh döpa af Johanne i Jordans floodh, synes hafua och så schriftatt sigh.

Men [8] thett andra slagett är thett mann nu egentliga kallar poenitentiam publicam wppenbara schrift, then så hafuer sigh, när någor hafuer bedrifvitt någon last en eller flere, så att thett är wppenbartt och allom kunnogtt wordett, och går förthenskull till och bekenner samma sina [9] last wppenbarliga både för gudh och för menniskior, begärar nåd af gudi, och förlikningh med församblinne [10] wthlofwandes bättringh och all tilbörligh [11]
Luc. 15. christeligh lydno. Sådanna schriftermåll tyckes thenn förlorade sonen någorledes [12] giordt hafua, [13] tå han sade, fader iagh hafuer syndatt i himmelen och för tigh, och är icke werd här efter kallas tin sonn, gör migh såsom en af tina legodrängar etc. [14]

I förtiden hafue [15] mångahanda sätt waritt brukatt till thenna schriftermålen och hafuer och hon waritt wnder påwans regemente i stortt missbruk, huarföre hon och mångestädz till en stor deell, nempliga, så myckitt [16] then wppenbara plijkten tilkommer (om huilko [17] then helga skrift intett synnerligitt finnes

[5] G: skyllogh.

[6] G: deleatur. Emp. Åsyftar utan tvivel orden: *så synes.*

[7] G: scriffuas.

[8] G: II Synnerligh. Goth.

[9] G: sijn.

[10] G: församblingenne.

[11] G: tilbörligh *och.*

[12] G: någhraledes.

[13] G: Nota. Om en heel meenigheetz Confession och Skrifftande vide Levit. 4. Len.

[14] G: NB ponatur pro exemplo publicani, aliud. Emp.

[15] G: haffuer.

[16] G: mykit *som.*

[17] G: huilka.

hafua talatt) nu är platt borttlagd. Så att när någor sådana syndare hos them kommer i församblingena, bekenner sina synd, och beteer sigh wthi alla måtto wara redebogen till sanskylloga bättringh som ther wthi står, att man öfuergifuer synderna, och håller gudz budh tå warder han strax intagen i kyrkon [18] och aflöster, så att man honom ytterligare ingen beswäringh, sådana som thenna kyrkiopliktt är, wppå [19] lägger. Thetta sättet är well thett enfalligaste huilkitt och närmest drabbar skriftenne. Dok efter några synnerliga orsaker ther till äre *såsom man och* [20] *finner hos Cyprianum lib 3 Epis. 4* [21] *& Tertullianum* [22] *lib. de poenitentia, må och* så [23] hos oss thenna plikten icke så slätt falla, *och synnerlig för* then stora öfuerdådigheett och sielfzwåld, som man här så godtt som almentt gör, sigh till att synda, theraf att swärdett icke så [24] bijter som wäll behöfdes, [25] må hon så fierran wäll blifua allenast skall thetta aktatt warda att man håller thermed ett tilbörligitt mått, och beskedelighett och wthlycker all missbruk, sådana som wnder påwan waritt hafua.

Till thett andra, the [26] laster som efter långh sedwänio pläge [27] komma wnder wppenbara scrift, äro thessa, *afgudedyrkare,* [28] *gudz nampns försmädare, spåmän, trollkarlar, swartkonstige löfiare och signare, menedare och edebukar som fåfängeliga swäria om gudz hårda dödh och pino, hans fem wnder och helige sakrament, gudz ordz, the högwerdige sakramentzens och predikoembetzens försmädare,* [29] *ohörsamme och wproriske emott öfverheten, så framt the warda skonade till lifvett, hårdnackade och olydige emott sina föräldrar, mandråpare och the som någor år draga wrede och fienskap emott sin nästa, hor-*

---

[18] G: Kyrkion.
[19] G: *några* wppå. Ordet ditskrivet av Emp.
[20] saknas i G.
[21] G: Epist.
[22] G: Tertull.
[23] saknas i G.
[24] G: af en part aff wåre befallningzmän icke så brukas. kanslistil.
[25] G: behöffues.
[26] G: *Men* the.
[27] G: haffua plägat.
[28] G: vertendo duo folia retro.
[29] G: Catalogus peccatorum publice absolvendorum. Goth.

karlar och bolare, frändspiell,[30 a] *tidelagh med fää, tiufvar*[30 b] *röfware, orettfärdige*[31] *så frampt then warder lifvett benådtt, lögnare äreskämmare,*[32] *Item, the som wthan orsak förlöpa sitt Ek-*
1 Tim. 5. *tenskap them paulus säger hafua försakatt tronne*[33] *och wara argare än en hedning. Och efter thenna synden nempliga förlöpa sin äkta maka*[34] *nu alt för myckitt tager öfuerhandena, efter som predikoembetett ther öfver klagar, befale wij wår befallningsmän att the ther med hafva noga inseende wthi alla lansändar, och låta thenn bekomme tilbörlighit straff, nemliga etc.*

Fordom[35] när grannare wardtt med slika saker tilsedtt, wore wäll flere laster, med huilkom skedde thetta samma, såsom[36] swalgh, dubbell, dåraspell, gäckerij etc. men efter thenna och andra slika laster nu äro (ty wer) wordna iblan them som wilia kallas christna, så almenneliga, och at[37] ingen tidh wille tilräcka,[38] huar man här med nu skulle fara så nogha, therföre måste wij myckitt här af ställa wthi gudz egna hender, huilken icke låter[39] slika oschriftade laster blifua wthan straff i sijnom tidh, ändogh han synes ther med dröija. Jaa och wäll the laster som schriftade äro, blifua icke straflösa, huar rättsinnigh bättringh, som wthlofuatt är icke fölier.

Till thet tridie,[40] När tå någon[41] som wthi en sådan wppenbara last fallen är, kommer (såsom plägsed är) för kyrkedörena, skall kyrkiotienaren[42] granneliga ransaka om thett fallett.[43] Teslikest och huru thett sigh hafuer med honom som här till brozligh är, om han hafuer någon alfvarligh ånger och ruelse för sådana sin missgerningh.

[30 a] G: frendspildh. [30 b] G: Tiufar *och.*
[31] G har detta ord efter *benådtt.*
[32] G: Treska, Blodskiämare, förlöpa trolofning, in qua concubitus. Len.
[33] G: troona.
[34] G: Nemblig förlöpa sitt Ekthenskap.
[35] G: *Ändoch fordom.*
[36] G: såsom bolerij etc.
[37] G: at *och.*
[38] G: Hæc periodus scribatur de novo. Emp.
[39] G: intet later.
[40] G: Först har stått: Till thz andra.
[41] G: någhor.
[42] G har följande ord strukna: then som plägar kallas Poenitentiarius.
[43] G: antea inquiret et postea simul. Emp.

Ty efter som han thesse stycker finner, måste han laga ord, åthäfuor och pliktena, som han honom sättia skall, merker han ther wara sådana ider och ånger på färde som saken kräfuer, tå skall han wara honom så mykitt mer benägen, och först förkunna thett för them som tilstädes äro, och sedan förmana them, att sampt med honom falla nid på knää och bidia, att gudh werdigas förlåta honom sådanna misgerningh och honom härefter sampt med alla andra för slijk wådeligh fall nådeliga bewara. Ternäst skall han trösta och hugswala honom af scriftenne thett bästa han kan, och tå han hafuer frågatt honom om hans troo, skall han gifua honom aflösningh. Till thett yttersta, tå thetta altsammans bestält är, sätter han honom pliktt huad honom tycker liktt wara och låter sedan gåån. Så skall mann in summa handla med them, som wppenbara scrift annamma, men thes förinnan skall man och gifua acht på thenna efterskrefna cauteler.

Först, att mann ingen som några wppenbara last bedrifvitt hafuer aflöser, med mindre han klarliga och fulkomliga står sin gerningh till ehurudanna hon och wara kann.

Item huar någor henne än rättzliga bekenner, dogh nekar sigh thett tyckia illa wara, begärar icke heller warda aflöst, thensamme skall och icke få aflösningh, såsom han icke heller är werdh.

Item ingen then sigh icke hafuer förlijktt eller förlikningh wthlofwatt med rätta målsägande, eller them som mott brutett är skall warda aflöst.

Item icke heller för än han sådana bedrefne laster [44] alfvarligen säger ifrån.

Item icke heller med mindre, att han förplijktar sigh till att stå lydnona, och wndergå then kyrkioplijktt som honom skall wppå läggas.

Så skall och then som thenna wppenbara scriftena annammar ganska wäll wara wnderwist, så att han icke tänker sigh med sådana satte plijktt skola böta syndena inför gud, wthan att han håller thett för en timeligh kyrkonäpst eller boott, genom huilka han sig förliker med församblingenne, nästan sådana som

[44] G: last förloffuat och försworit haffuer.

them [45] som efter werdzligh lagh enom then sigh förbrutitt hafuer, warder pålagtt, [46] med häktelse, fridlöso peninga boott etc. på thett både han sielfuer och andra skola ther af hafwa en wårdnagla. Teslikest tienar och samma plijktt ther till, att hans lydaktigheett och sanna bättringh, må kunnogh warda allom till förbättringh, såsom hans synd och last tilförene kunnogh war mångom till förargelse, och skall man fliteligh tilsee [47] att the iw icke inmängia then farliga och falska meningen, lika wist som sådana satta pliktt, skall wara boot för syndena inför gudh, för huilka Christus allena botatt hafuer.

Till thett fierde, skola the så laga och tämpna [48] thenna pliktena, att hon går twärt emott syndenne som bedrifuin är, och förtrycker henne, likasom ther mann sätter enom som i dryckenskaph hafuer bedrifvitt mandråp, thet till plijktt, att han till en wiss och bestämd tidh icke skall gå till gästabudz eller till öls (ia gå till öls är altid och allom menniskiom genom gudz ord förbudett) icke bära wärio etc. thett hafuer waritt plägsed sättia besynnerligh fasta, och kan thet samma än nu wara lideligitt, huar thett eliest är rätt fasta, och hålles wthan wantroo och med beskedelighett.

Thett mann och sätter the brosliga wissa tider till att bidia eller wissa bönestunder till gud och syndernas förlåtelse, och andra nödtorftighetter, synnerliga om almenneligh landzfrid och then [49] meeniga bästa sådannt må well skee.

Item mann må och wäll sättia them almosogift och andra miskunsamliga gerningar, huariom som hans lägenheett och ämpne tilsäger, *huilka skola rättwisligen wthdelas til församblingennes, såsom är till kyrkors,* [50] *scholars, och hospitalers nödtorftiga bruk.*

Ekteskaps plijktt kan ingom förbudin warda wthi wppenbara skriftermåls tidh, ty huar än then ene parten sigh förbrutitt hafuer så kan äntå then andre thz icke omgälla med mindre

[45] G: then.
[46] G: haffuer pålagd.
[47] G saknar orden: och skall man fliteligh tilsee.
[48] G: empna.
[49] G: thet
[50] G: kyrkionnes.

wthi blodskams saker någor [51] fall sigh så begifua kunde, såsom ther någor belägrade sin hustrus moder, dotter, syster etc. ther medh både sängalagh och äkteskap förwerkas.

Kyrkian må wäll warda them på någon tidh, huariom, som hans sak är till förbuden, dogh måga the wäll wara inne när gudz ord predikas, ty thett warder och Rytzom [52] och hedningom tillstadtt, *dogh skall* [53] *förordnas synnerligh* [54] *rum efterst i kyrkan ther sådana* [55] *skola ståå medan* [56] *the höra predikan.* Then pliktt som hafuer med sigh någor stoor neeso, såsom är stå naken för kyrkodörena, skall allenast brukas till the grofua laster, som äre kätteri, tidelagh, the som mörda barn, fader, moder, broder etc. ther them warder lifuett benått.

Till thet fämpte, ther någor [57] warder befunnen som icke står sin pliktt eller redeliga håller thett han i thenna scriftermålen [58] wthlofuatt hafver, så att thett skeer af föraktelse, och icke af swaghett, tå skall honom ett skarpt werdzligitt straff wppålagtt warda, nempliga, thett han med sine ogerningh wäl förtiändtt hade.

Kommer och någor som sigh för någon last scriftadtt hafver annan eller tridie gången igen med samme eller en anor slik last, then samma må schriftefadern [59] wisa bortt ifrån sigh och låtan [60] på någon tidh sielf betämma, allenast skall honom sacramentett och kyrkan (såsom tillförenne sagtt är) warda förbuden. Tess förinnan man må förfara, om någor sanskylligh bättringh någon tidh kan vara af honom till förmodande.

FORMA PUBLICÆ POENITENTIÆ & ABSOLUTIONIS.

När en wppenbar syndare låter sin kyrkoherdes förmaningh gå sigh till hiertatt, och åstundar aflösningh, syndernas förlåtelse,

[51] G: något.
[52] G: Turckom. Goth.
[53] G: skola.
[54] G: synnerlige.
[55] G: sådana *syndare.*
[56] G: emeedan.
[57] G: På thet sidsta, hwar någor etc.
[58] G: Scriffermålen.
[59] G: Poenitentiarius.
[60] G: latan.

och Herrans nattward, såsom och alfuarligen[1] *beder om förlikningh med gudz församblingh:*[2] *skall han såsom en sanabilis och boottfärdigh syndare, med then stora excommunication förskonat blifua. Dogh till att afskaffa then wppenbara förargelse som han gifvitt hafuer, skall han och wara pliktig att wndergå wppenbarligh absolution och schriftermåll, på thett att såsom hans grofue misgerningh är allom kunnogh, må och så hans bättring gudz församblingh wetterligh blifua.*

Derföre skall schriftefadren på en söndagh stella honom på knää fram för församblingen, och handla med honom med thetta[3] *efterfölliande sätt.*

Käre[4] *wenner i Christo, thett är gudz thens aldrahögstes alfwarlige willie och befalningh, att i hans store hus, som är then christeliga kyrkia*[5] *genom thett helga predikoembettzens tiänare skola alle förargelige och grofue misgerningar blifua alfwarligen och wppenbarligen straffatt*[6] *och oboottferdige hårdnackade syndare för sådana theras bedrefne synder, skole warda wthur gudz församblingh wthsluttne, på thett att*[7a] *the och andra med them måtte af hiertatt lära kenna gudz förskräckeliga wrede och doom emott syndena,*[7b] *och therföre wthan någon fördröyelse, medan nådennes tid är omwenda sigh til gudh, på thett the måtte bekomma gudz nåde och syndernas förlåtelse, och icke warda ewinnerligen fördömde och förtappade. Såsom herren sielf säger*[8] *Ezech. 33: 18*[9] *så santt som iagh lefuer iagh hafuer icke lust till then ogudaktiges dödh wthan att han omwender sigh och lefuer. Item*

Zach. 1. *Zach. I wender ider till migh, säger herren zebaoth så will iagh och wenda migh till eder.*[10] *Sådant miltt och barmhertigt hierta emott boottfärdige syndare, som åter omwenda sigh till honom, hafuer gud af werdennes begynnelse, med adam och Eva, Aron,*

---

[1] G: almenneligh.
[2] G: församblingh etc.
[3] G: *på* thetta.
[4] G: Gudz Wilia om: Förargelighe och OBotferdighe Syndare. Goth.
[5] G: christeligh kyrkion.
[6] G: straffade.
[7a] saknas i G. [7b] G: syndenne.
[8] G: Wittnesbörd. Goth.
[9] G: Ezeck. 18 & 33.
[10] G: Exempel. Goth.

Dawid, manasse, maria magdalena, then förlorade sonen, petro, paulo, röfuaren på korsett, och andra nogsamligen bewisatt. [11] *Och therföre gudz ordz tienare wppålagtt, att the icke allenast oboottferdige hårdnackade syndare med bindenykhlennes kraft skola behålla i syndene, wthan och aflösa och frij säija bootferdiga syndare ifrå gudz wrede och then ewiga fördömmelsen. Så* [12] *är eder nu witterligitt att thenne närwarande person N. mz sin skreckeliga synd N. genom then onde fiendens tilskyndan, och sin kötzlige förderfuade naturs äggelse nu i en lång tidh, gudz församblingh swårligen hafuer förargatt, och ther med wpwäktt emott sigh och thenna wår församblingh gudz wrede, plågor och straff.* [13]

Men efter [14] *han, tå han efter* [15] *Christi befalningh, af migh såsom hans siälasöriare, wthi fromme christrognes närwaro ther om är påmint, hafuer* [16] *låtitt sigh thet gå alfuarligen til hiertatt och bekendtt sin synd, och then förargelse han her med hafuer till wäga kommett, och begäratt förlåtelse af gudi genom Jesum Christum, såsom och försoningh med gudz församblingh, huilken han förargatt hafuer, och för then orsaken skull,* [17] *såsom en bottfärdigan syndare stellt sigh för allas eder* [18] *ögon, och således med sielfua werket betygatt, att thenna synden och andra som han bedrifvitt hafuer, äro* [19] *honom wthaf hiertatt* [20] *lede och beder, och söker syndernas förlåtelse af gudi med en stadigh troo, wthi Jesu Christi nampn, förpliktar sigh och* [21] *med gudz nådige tillhielp, att wilia* [22] *bewisa sin bättringh med ett boottfärdigtt lefuerne, begärar och af hela gudz församblingh, huilken han med sin synd grufveligen hafver förargatt, att honom sådant må warda*

---

[11] G: 2. Predikanters Embete. Goth.
[12] G: Adplicatio ad Peccatorem de: 1. Scandalo commisso. Goth.
[13] straff och plågor.
[14] G har *effter* överstruket och ordet *aldenstund* överskrivet. Gotth.
[15] G: 2. Poenitentia. Goth.
[16] G: haffuer *han*.
[17] G: ordhsaken skuldh.
[18] G: iders.
[19] G: är.
[20] G: hierta.
[21] saknas i G.
[22] G: och willa

förlåtett, och att [23] *han måtte för en ledamott wthi församblingen åter igen wptagen warda. Så skole wij honom efter wår* [24] *herres och frelsares Jesu Cristi och hans helga apostlars befalningh aflösa, och säija frij ifrå samme sijn* [25] *synd och gifna* [26] *förargelse, och åter igen annamma honom till then christelige kyrkios gemenskap, ther ifrån han sigh sielf med sin ogudaktighett och förargelige synd afsyndratt hafuer, och wele för then skull innerligen och* [27] *af hiertatt bidia gud för honom, att han wille wara honom nådigh, och här efter bewara honom och oss alla för sådana och andra swåra synder laster och förargelser, huilkett wij af hiertatt wilie* [28] *göra med wår dagligh* [29] *bön fader wår etc. Sedan läser schriftefaderen af psaltaren eller* [30] *siunger af psalmeboken then 67* [31] *eller then 51 psalm.*

Ther [32] *efter säger scriftefadern till then bootferdige syndaren på thetta efterföliande sätt.*

N. bekenner thu att thu hafuer bedrifuitt N (här skall man nempna wppenbarliga synden, [33] *för huilken han gör wppenbaar bättringh och begärar blifua aflöst) och med thenna och andra tina* [34] *synder, ther wthi thu* [35] *lenge obottferdeligen hafuer lefvatt, gudh then aldrahögste swårligen förtörnatt, then christeligh församblingh* [36] *högeligen förargatt, och titt samwett iämmerligen beswäratt.*

Swar: Jaa.

---

[23] saknas i G.
[24] G: wårs.
[25] G: hans.
[26] G: tilgifua.
[27] saknas i G.
[28] G: wille.
[29] G: dageligh.
[30] G: eller *och.*
[31] G: 67 Psalm.
[32] G: Spörzmål til Syndaren, om:
1. Bekennelse. Goth.
[33] G: wppenbarlig Nempna synden.
[34] G: tina andra.
[35] G: *tu* wthi.
[36] G: thenna Christelige församblingen.

Är thetta altsammans tigh[37] *af hiertatt ledtt.*[38]

Swar. Jaa.

Begärar[39] *thu för samma tina bedrefna misgerningar förlåtelse*[40] *af gud then alzmektigeste, för Jesu Christi skull, och ther till med en wppenbar aflösningh af migh, såsom en Christi tienare wthi gudz stad etc.*[41] *Suar. Jaa.*

Beder[42] *thu och then cristelige församblingh, huilken thu förargatt hafuer, att the*[43] *wille för Christi skull, förlåta tigh sådana förargelse.*

Suar. Jaa.

Lofuar[44] *thu gudh och then cristeliga församblingh att thu efter thenna dagen will genom*[45] *then helge*[46] *andes tilhielp, fliteligen wakta tigh för thenna och andra sådana synder och förargelse och föra ett bottferdigtt och cristeligitt lefuerne? Suar: Jaa.*

Sedan säger skriftefadren till then boottferdige syndaren.[47] *N. Kiäre broder (eller syster) i herranom Cristo efter thu nu*[48] *in för gudh och hans helga församblingh wppenbarliga hafuer betygatt, tin hiertans ångest, för tina begångna och grofua missgerningar, och wij här af kunne förnimma, att titt swåra fall, synd och förargelse ångrar tigh*[49] *hiertligen, och thu begärar af gudi nåde och syndernas*[50] *förlåtelse, hvilken af blotta*[51] *barmhertighett, genom Jesum Cristum wår frelsare, wthi sitt ewangelio faderligen hafuer lofuatt. Matth. 18 Huar twå*[52] *af eder*

---

[37] G: tigh altsammans.
[38] G: 2. Ånger. Goth.
[39] G: 3. Förlåtelse. Goth.
[40] G: eller missgärning. Goth.
[41] G: 4. Afflösning. Goth.
[42] G: 5. Förlijkning mz Gudz försambling. Goth.
[43] G har i st. f. *the* ordet *hon.*
[44] G: 6. Bätringz Lyffte. Goth.
[45] G: igenom.
[46] G: H. andhes.
[47] G: Afflösning. Goth.
[48] G: Effther tu nu. Len. Han har strukit de föregående orden i satsen.
[49] G: tw ångrer. Len.
[50] saknas i G.
[51] G: blåtta nådhe och barmhertigheet.
[52] G: huar twå eller tree af etc.

komma öfuer ens på iordenne, huad tingh thett hälst kan wara som the bidia om, skall thett them [53] *wederfaras af minom fader som är i himmelen ty huar twå eller tre äre församblade i mitt nampn ther är iagh mitt ibland them. Och ther till med nådeligen tillsagtt att huad efter hans befalningh warder löst på iordenne, thett skall wara löst i himmelen: Ther före och iagh som* [54] *en tillförordnatt Cristi tienare säger tigh här wppå, wthi gudz stad och på hans wägna, war wid god tröst min son (eller dotter) tina synder äro tigh förlåttna, och tager tigh nu åter igen till en ledamott wthi Jesu Christi andeliga lekamen, huilkett är hans helga församblingh ther ifrån thu tigh sielf, genom tin synd och förargelse afsyndratt hafuer att thu härefter i samma lekamen skall wara inplantatt. I nampn faders, sons, och then helga andes. Amen.*

Ther [55] *efter talar scriftefadren till folkett, som tilstädes är* [56] *på thetta efterföliande sätt.*

Käre Cristi wänner jagh förmanar ider alla att i sampt med migh wille tacka gud then aldrahögste af altt hierta för thenna stora wälgerningh, att han genom sitt helga predikoembete hafuer waritt kraftigh wthi thenna wår medbroders [57] *hierta, och gifvitt honom en rättskaffens bootts och bättringh. Wij* [58] *wele och fliteligen bidia gud för honom, att han nådeligh wille behålla* [59] *honom ståndaktigh wthi samma boottfärdighett. Och* [60] *efter wår herre Cristus säger* [61] *Luc. 15* [62] *att glädie warder för gudz änglar i himmelen öfuer en syndare som sigh bättrar,* [63] *att i tå af en cristeligh kärlek hiertligen wille eder frögda, öfuer thenna wår medbroders rättelse och bättringh. Jagh* [64] *will och förmana*

[53] G: them thz.
[54] G: såsom.
[55] G: Förmaning till Församblingen, om:
1. Tacksägelse. Goth.
[56] G: ähro.
[57] G: medh brodhers (systers).
[58] G: 2. Bön. Goth.
[59] G: nådheligen behålla etc.
[60] G: 3. Glädie. Goth.
[61] G: *sielff* säger.
[62] G: Lucæ.
[63] G: bätrar etc.
[64] G: 4. Förlåtelse. Goth.

eder alla på Jesu Cristi wägna att i af alt hierta wille förlåta honom thett han eder förargatt hafuer, och här efter hålla honom för en broder, och icke någontidh, honom thetta swåra fallett förwita, wthan thett aldeles förgäta och låta förglömtt warda, och [65] *ther hos med, lära af hans exempell, att ingen menniskia är, huilken diefuulen, iw så snartt som med honom skedtt är, kan förföra och komma på fall, huar gudh genom sitt nådige skydd och beskerm eder therföre icke bewarar och therföre skolen i see ider wäll före, efter apostlanars förmaningh 1 Cor. 10* [66] *then ther står han see till att han icke faller.* [67] *Och att sådant lätteligen* [68] *kan skee wittnar scriften af Adams, Ewas, Davidz, petri och andra merkelige heliges* [69] *ynkelige fall. Therföre beviser thenne wår wprättade broder barmhertighett och Christeligh kärlek.*

Jagh [70] *förmanar och tigh min käre broder i Christo, att thu härefter befliter tigh om ett christeligitt lefuerne, och åkallar gud dagligen med alromstörsta alfwar, att han genom sin helga anda wille bewara tigh wthi sin lydno och fruktan, att* [71] *huad tw nw gud i* [72] *hans helga församblings närwaro lofvatt och tilsagtt hafuer, måtte warda troligen hållett, huilkett wij alla af hiertatt tigh önska wthaf* [73] *gud fader genom Jesum Cristum med then helge andas hielp och bistånd må skee och wederfaras.*

Sedan skall scriftefadern förmana hela församblingen att falla på knää och sampteligen af hiertatt [74] *åther igen läsa fader wår etc.* [75]

När altt thetta wthrättatt är, skall then aflösta syndaren sampteligen med andra som ther till beredde äro, gå till Herrans nattward. [76]

---

[65] G: 5. Dieffwlens List och wår Swaghet. Goth.

[66] G: i Cor. 10.

[67] G: faller etc.

[68] G: letteligh.

[69] G: helgas.

[70] G: 2. Till Syndaren. Goth.

[71] saknas i G.

[72] G: wthi.

[73] G: wij tigh alle aff alt hiertat. Goth. har tillskrivit ordet: *alt.*

[74] G: *alt* hierta.

[75] G: Non est necessum iterare orationem Dominicum. Emp.

[76] G: Nattwardh etc. Lenæus har här skrivit: fremst then tå för hender hastades, huarom icke, tå på näste söndag der efter.

Thenna forma absolutionis skall och brukas med them som genom sin hårdnackade oboottfärdighett och treskheett äre lyste i bann, och hafua sigh besinnatt, och mann af them förnimmer wissa tekn till rättsinnigh bätringh och begäre försona sigh med gudh och afbidie all förargelse hos gudz församblingh.

Edictum Regium.

Huar [1] *thett för* [2] *oss eller wåra trogne männ i lansänderne warder av them klagatt, som wij wthi wårtt konungarike betrodtt och skickatt* [3] *hafuom till kyrckones* [4] *förmenn, att några the ther för sin* [5] *ogerningar lifvett förwerkatt hafue, och af oss äre benådde. Icke wele gifua sigh wnder kyrkones tilbörlige pliktt, wthan förakta sådantt, menandes att när sakena är hoss oss, såsom är theras rätta öfuerhett, försonatt, så* [6a] *skall hon och wara hoss gudh och hans helga församblingh förliktt så skall med them som sådantt företaga aldeles så precederas som wårtt kongzlige* [6b] *mandatt Anno* [7] *1585 then 28 maij wthi örebro wthgifvitt, innehåller och förmäler, nempligen: att efter sådana föraktelse* [8] *och mottwilligheett är gudi mishageligh,* [9] *hos mångom christnom förargeligh, och bör ingalunda wara ledin* [10a] *eller ostraffatt, såsom wij thett icke heller wele eller på wårdtt konungzlige embetes wägna kunne lida af någon wndersåte eller tienare högh eller låg. Therföre till att afskaffa sådan ohörsamheett och treskheett biude och befale wij* [10b] *alfvarligen wåra befalningzmän och andra, som för wår skull* [11] *wele och skole göra och låta, att när the blifua af the* [12] *gode männ som af oss tilskickade och betrodde äre, till kyrkones förmän wthi wårtt konungarike, besökte och om någors*

[1] G: Motwillighe skole aff Öffwerheten straffas. Goth.

[2] G: huru thet och etc.

[3] G: för skickat.

[4] G: kyrkiones.

[5] G: sina.

[6a] G: kongeligh Mandat år 1585. Goth. [6b] G: procederes som wårt Konungzligitt.

[7] G: Anno Dni.

[8] G: förargelser.

[9] G: misshageligit.

[10a] G: lidin. [10b] saknas i G.

[11] G: wåra skuld.

[12] saknas i G.

mottwilligheett i sådane måtto tilkenna gifvitt, då skola förbemelde wåra[13] *befalningzmänn alla förpliktade wara,*[14] *att göra kyrkones tilsynesmänn hielp och bijstånd att tilbörligh kyrkiopliktt må hafua sin Christeliga* [15] *och rätta framgångh wthan någons* [16] *persons anseende. Och then ther mottwilligh emottstår, och icke will wara wnder kyrkones lydno och pliktt, sedan honom är lifuett* [17] *eller hans sak och misgärningh af oss benådtt så skall saken wprepeteras och sedan straffas wthan alla* [18] *nåde, efter som broten äro till, och tilförenne för rätta afsagd, huilkett oss skall* [19] *af kyrkiones förmänn oförsumligen tilkenna gifuas.*

Och efter somlige syndare så hårdnackade äre, att the fögo akta sine egne [20] *predikanter, hälst them som enfåldige och blygsamme lärare* [21] *äro, mena them unsäijandes att the* [22] *skola låta gå them wthan någon* [23] *bekennelse, eller ther the någon bekennelse göra willie, måste hon skee efter theras sinne på huad rum och med huad ord them synes, än att the wilia sigh ödmiuka och i församblingen wndergå then cristeligh ordningh, med wppenbara scrift, som wthi gudz församblingh bör hafwas med*[24 a] *maktt. Ty skall ordinarius och capitlett wid huar domkyrko förordna en gudfruktigh skickeligh och förfaren mann, then med all christeligh flijtt och alfwar sådant hos grofue och hårdnackade syndare wthrättar, thett Lector theologiæ eller någor annar* [24 b] *af Capitels personer iämpt* [25] *med sitt ombetrodda kall må förestå. Men ther häraden äro långtt stadde ifrå domkyrkan må ordinarius och Capitulares tilsäija i sama härader* [26] *wthi huilkett* [27]

[13] G: wåra förbemelde.
[14] G: warda.
[15] G: Christeligh.
[16] G: någors.
[17] G: sedan lifwet ähr honom heller.
[18] G: all.
[19] G: skall oss.
[20] saknas i G.
[21] saknas i G.
[22] saknas i G.
[23] saknas i G.
[24 a] hållas wid. [24 b] G: någon annan.
[25] G: samt.
[26] G: herade.
[27] G: huilke.

thenn brotzlige är, En skickeligh och förfaren prestmann i scriftenne thett samma att efterkomma. Thett samma må och skee ther store städer äro.

Om Bann.

Till thett första bann är icke menniskiors [1] stadge, wthan Christus hafuer thett [2] stiktatt och insatt, såsom man må see Matt. 18. huilkett och apostlerna [3] hafua brukatt och befallt att bruka,
1 Cor. 4. såsom s. paulus giorde med then kättaren hos the corinther. Therföre skall thett och ingalunda [4] warda föraktatt eller nederlagtt, dogh måste man see till att thett blifuer rätt och cristeligen brukatt, thet är, allenast emott syndena och treskhetenne, ther en wppenbar syndare sigh icke bekenna eller bättra will, ändogh hans misgerningh eliest nog är kunnogh.

Till thet andra och är bann eller banlysa icke annatt än binda honom i syndene thett är, behålla honom som brottzligh och oboottfärdigh är quar i henne, icke öpnandes nådeporten [5] för honom, såsom eliest sker med the bootfärdige genom kyrkiones nyklar. [6]

Och ändok thett synes en ringa tingh wara med bann, så hafuer thett likwäll i sanningenne mykitt wppå sigh när ther med rätt handlatt warder, *så att ingen större börde grufueligare farligheett och straff kan på thenne werdenne någon menniskio wederfaras.* Therföre må och wäll huar och en som i samma sak är banlyst fruktta och winlägga ther om, att han wthaff sådan [7] farligitt bann må förlossat warda.

Till thett tridie alle laster som komma wnder wppenbara skrift, [8] huilke mäste parten wthi näst förgångande stycke äre

---

[1] G: menniskio.
[2] G: thet *sielffuer.*
[3] G: Apostlarna.
[4] G: ingalund.
[5] G: nådhaporten.
[6] G: nöcklar.
[7] G: sådana.
[8] G har följande text: *skrift, äro ock werde liggia under Bann,* vilken text återfinnes senare i meningen i K.

wpräknade, [9] äro och werde liggia wnder bann theslikest och så alla andra wppenbara synder, ther någor wthi them blifuer oboottferdigh, så att han treskeliga föraktar alla cristeliga förmaningar, ty Contumacia, thett är treskehetten och olydnan är then rätta orsaken till bannlysningh. Therföre skall och ingen bannlysas strax att han hafuer råkatt falla i någon wppenbara last, wthan man skall straffa honom såsom Christus lärer, och försöka om han således besinnar sigh och biuder bättringh till. gör han thz så skall mann handla med honom såsom tilförena [10] sagtt är i then artiklen om wppenbara skrift, gör han thett och icke, skall man än tå icke strax bannlysa honom wthan man skall lysan till bättringh, thett är, man skall efter Cristi befalningh ännw ytterligare förmanan, huar tå ingen förmaningh, lönligh eller wppenbarligh hielpa will, skall han bannlysas, och sedan warda af allom hållen såsom en hedningh [11] och publican. Matt. 18

Till thett fierde dogh skall med en sådana thes förinnan han är i bann, så handlatt warda som paulus lärer, nempliga, att hans ande må genom sådana pæn [12] och banstraff behållen warda i thett han sigh ther af besinnar, och thenne näpstena som församblingen honom påläggia [13] icke föraktar.

Till thett fämpte, ingen skall heller, vide in ordinantia suetica. [14]

Till thett siätte så lenge en är i bann skall ingen handla med honom, wed [15] thett sättett som man handlar och omgås med en cristen broder, wthan man skall hålla honom som Christus sä-

---

[9] G saknar orden: huilcke mäste parten wthi näst förgångande stycke äre uppräknade.

[10] G: tilförenne.

[11] G: Hedninge.

[12] G: peen.

[13] G: pålegger.

[14] med ordinantia suetica menas 1571 K. O. I 1619 års kyrkoordningsförslag återfinnes detta stycke, vilket där har samma lydelse som i 1571 K. O., nämligen:

Ingen skall heller för några werldzlige saker skuld, såsom för gäld eller annat sådant, banlyst warda, uthan allenast för groffua laster och missgerningar, och än tå icke annars, än han effter christelige förmaninger, blifuer obotferdigh, såsom tilförene omtaladt är.

[15] G: widh.

ger lika som en hedningh [16] och fly hans omgenge, dogh wthi werdzliga saker huar så är för nödenne må man wäll låta [17] sigh till honom.

Till thett siunde. then som bannlyster är, skall icke städias i kyrko till några tider andra än predikan, ty tå må han wara inne om han will, och strax predikan [18] är lyktatt gå sin koss wth igen, såsom och sagtt är i then artiklen om wppenbara skrift.

Till thett ottonde ingen skall bannlysas med mindre hans sak är klar nogh och allom wppenbar, ty såsom bann är ingalunda till föraktandes, när ther med är rättzliga [19] tilgångitt, så skall och thett icke heller någon tidh för hastight eller af lättferdigheett företagitt warda.

Till thett nijonde hoo som hälst och en bannsatt menniskio omgår annars än tilförne sagtt är, han gör sigh delaktigh wtaf hans synd, och måste och så han bannlysas, huar han then omgengelse icke hafuer fördragh.

Till thett tijonde dogh äre thesse efterskrefne personer och så saklösa the[r] [20] the med honom om gåss som bannsatt är, hustru, barn, tienare, item the som trängias till att lita till honom, Item the som icke weta att han är banlyst.

Till thett ellofte, när en kyrkiones tienare, lanspräst [21] eller annan [22] skall någon bannlysa, må han thett göra wid thetta efterföliande sättet, dogh icke för än han hafuer ther om handlatt med ordinario eller præposito, ther pastor icke kan, för långom wägh skull, ther om sigh hos capitulum rådfråga. [23]

När någor skall sättias i bann skall thett skee med [24] *efterföliande sätt.*

När syndaren sigh icke will [25] *till bättringh, som sagtt är,*

---

[16] G: Hedninga.

[17] G: lata.

[18] G: predicanen.

[19] G: retteliga.

[20] G: ther.

[21] G: Landzprest.

[22] G: annar.

[23] G saknar följande ord: ther pastor icke kan, för långan wägh skull, ther om sigh hos capitulum rådfråga.

[24] G: mz *thetta* etc.

[25] G: vill sig icke låtha föra.

låter föra, skall han efter föregångna[26] *trogna förmaningar på en söndagh stellas för predikostolen eller i Choren*[27] *tiidtt församblingen är af ordinario eller*[28] *kyrkeherden kallatt och tå säger ordinarius eller*[29] *kyrkeherden till församblingen.*

Käre wenner i Jesu Christo[30] *thenna närwarandes persoon N. är fallen wthi en grufueligh wppenbara*[31] *synd, gudz försmädelse, trollkonst, banskap, gudz ordz sacramentz och ministerij föraktt, dråp, horerij, eller*[32] *huad han kan wara fallen wthi, och ändogh honom hafuer warit en godh tidh, om bättringh sigh betänkia, wäll effterlåtett, såsom och efter Christi befallningh, månge förmaningar till honom både i predikan och eliest, skedde äre, att han sig bättra skulle: likwäll håller han fortt fram i syndene, genom huilken gudz nampn, och thett helga ewangelium försmädes, gudz församblingh högeligen*[33] *förargas:*[34] *huarföre på thett att hans förargeliga lefuerne icke widare ingen*[35] *skall skada, och förarga Christi*[36] *hiord, i thett att*[37] *flere kunna hans onda wäsende efterfölia, och gudz wrede öfuer Christi menigheett pålagtt,*[38] *så är efter nogsamma förmaningar af kyrkioembetett och andra wäll betänktte i församblingen så besluttet,*[39] *att föreställte obootferdige menniskia skall wthi eders närwarelse wthslutas ifrå then helige*[40] *cristelige kyrkio, then höghwerdige Christi nattward, som*[41] *Christi lifgörande lekamen och blod såsom then*

---

[26] saknas i G.
[27] G: heller Choren.
[28] G: heler.
[29] G: heller.
[30] G: Christo Jesu.
[31] G: uppenbar.
[32] G: eller etc.
[33] G: högelige.
[34] G: ursprungl.: *förachtas* ändrat till *förargas.*
[35] saknas i G.
[36] G: Chri.
[37] saknas i G.
[38] G: påladher.
[39] G: beslutit.
[40] G: helga.
[41] G: som *ähr* etc.

ther till är owerdigh icke heller [42] *till låtes att* [43] *stå fadder, wid dopett, icke fölgaktigh brud eller brudgumme till eller frå* [44] *kyrkio, icke heller ther cristeligh samquemd är* [45] *i bröllop eller barnsööll,* [46] *warda budin eller tillstadder,* [47] *till thes han gör wppenbara boot och bättringh, och later med alfuar see att hans förskräckeliga och förargeliga* [48] *lefuerne går honom till sinnes. Dogh är* [49] *honom tillåtitt wara tillstädz i kyrkjonne* [50] *wthi förordnade* [51] *rum ther gudz ord predikas. Wthi andra wersliga* [52] *saker må man med honom handla och omgå såsom med en hedningh, afskoren* [53] *och döder lemm, ifrå Cristi gemenskap, och icke widare fast mindre någon wara tillåten styrkia honom wthi sitt onda förehafuande eller falla honom bij, wthan honom altid till bättringh förmana, och sigh för sådant straff granneliga* [54] *taga till wara. Den alzmektige ewige gudh som icke will syndarens dödh, förbarme sigh öfuer thenna elende menniskian för Cristi förskyllan skull och icke tillåte honom i sådan hård obottferdigheett dödh blifua.*

Sedan säger ordinator eller predikanten till then hårdhiertade syndaren.

Efter thu [55] hafuer giortt en sådana ogerningh som är wppenbar N. thermed [56] *gudh förtörnatt och hans helga ewangelium försmädatt* wthi wår församblingh så stor förargelse åstadkommet, ther till med är *thu* [57] och nogsamligen [58] förmanatt, och

---

[42] G: heller *så* etc.
[43] saknas i G.
[44] G: ifrå.
[45] G: är *icke* i brölop.
[46] G har tillägget efter barns ööll: *eller till fadder.*
[47] G saknar orden: warda budin eller tillstadder.
[48] G: förargelige och skräkelige.
[49] Saknas i G.
[50] G: tilstädes kyrkionne.
[51] G: förordne.
[52] G: werldzliga.
[53] G: afskurin.
[54] G: granneligh.
[55] G: Efter *thet N.*
[56] G: *och* ther med.
[57] G: han.
[58] G: nogsambliga.

biuder likwäll ingen bättringh till, wthan treskas och föraktar både gud och menniskior: är för then skull yterligare ingen orsak huarföre tigh [59] nu lenger *skall* [60] skonatt warda. Ty sätter och iagh *tigh* [61] nu efter herrans Jesu Cristi befalningh och betrodda fulmaktt i bann, skiliandes *tigh* [62] ifrå then helga cristeliga kyrkios delaktigheett, och binder *tig* [63] *i tina* [64] synd till thes *thu tigh* [65] besinnar, ödmiukar, bekenner och bättringh tilbiuder.

Sedan fölier klockaren then banlysta wthur kyrkian wisandes honom sin koos.

Så skola wåra befalningsmän lata förbiuda honom alle gästabud och ärlighitt [66] *selskap, alla* [67] *werdz huser* [68] *och christeligh* [69] *wmgenge, och befala honom med högtt werdzligitt straff, att then banlysta kommer huar predikodagh till sitt förordnatt rum i kyrkian, att han af gudz ord kan rättas, och eliest wthstår alt* [70] *huad honom i andra måtto är pålagtt, så frampt han will i wårt konungarike någon friheett niuta och sin bätringh till att sökia.*

Ter någor menar sigh icke [71] rätteligha banlyst, [72] han må skiuta sig till ytterligare ransakan, och theras dom som slika saker äre befalta.

Ther och någor lenge sitter i bann, såsom ett heltt år eller meer och thesförinnan platt alla förmaningar föraktar, han skall omsider med werzligitt straff hemsöktt warda, såsom kyrkiobalken wthvisar. [73]

---

[59] G: tw.
[60] G: skulle.
[61] G: iagh och honom.
[62] G: honom.
[63] G: bindandes honom.
[64] G: hans.
[65] G: han sigh.
[66] G: argelighit.
[67] G: *och* alla.
[68] G: werdzhuset.
[69] G: och argelighit Selskap och alla werdzhuset och christelige etc.
[70] G: och.
[71] G: icke *wara.*
[72] G: retteligha (uer. etc.).
[73] G XXXIIII, 1 raderna 11—15 saknas i K.

Ther och gud gifver nådena, att then bannlyst är gör boott och bättringh skall han intagas igen wthi gudz församblingh efter thett sätt som sagtt [74] *är de forma publicæ poenitentiæ et absolutionis.*

---

[74] G: är sacht.

Cap IX

OM HERRANS NATWARDH. [1]

Till thett första [2] efter thett medh thetta högwerdiga sacramentett wårs herres Jesu Christi nattward, hafuer *fordom i wårtt fädernesland, och ännu i påwedömmett* waritt itt ganska stortt misbruk och wilfarelse, äro oss thenne tw stycker här besynnerliga [3] af nödenne. Thett första, att man här wthi hafuer ett rätt förstånd. Sedan att samme herrens nattward warder rätt och cristeliga brukatt, såsom hans rätta art och natur kräfver, och Christus sielfuer hafuer honom insatt.

Thett rätta förståndett i thetta sacramentett är, att man härmed, brödh och win wnfår wårs herres Jesu Christi sanna lekamen och blodh såsom ock orden klarliga lyda. Thetta är min lekamen. Item tetta är min blodh. *Och til samma Christi lekamenz och blodz närwarelse i Herrans nattward är orsaken icke* [4] *någors menniskiors werk, icke heller prästens läsande eller sjungande: wthan sådant allenast skall tilmätas wår herres* [5] *Jesu Christi alzmektige kraft och instiktelse. Dogh icke thes mindre warder endräkteligen lärdtt och trodtt att Christi instiktelseordh wthi Herrans nattwardz bruk ingalunda skola wthelåtas, wthan wppenbarligen för allom som tilstädes äre förkunnas. Såsom skrifvitt är, wälsignelsens kalk then wi wälsigne, är han icke Christi blodz delaktighett etc. thenna wälsignelsen skeer genom Christi instiktelseordz förkunnande.* Men till thett rätta brukett hörer, att mann wthi en ährligh och wppenbarliga samquämd

[1] Överskriften i KO: Om HERrans Natward, then wij för sedwenion skul och kalle Messo. G:s överskrift densamma.

[2] G saknar dessa ord men har beteckningen 1. i marg.

[3] G: besynnerliga.

[4] G: icke orsaken.

[5] G: herre.

ibland andra Christna menniskior thetta ätter och dricker till herrans åminnelse. Therföre *äro* [6] och alla messor, wthi huilkom sacramentett annorledes än så fördtt och brukatt warder, såsom äre missæ privatæ, missæ pro defunctis, missæ votivæ etc. *rätteligen* [7] *aflagde ty slijk handell med messone är emott sacramentzens rätta bruk,* och hållas en almenneligh messa i församblingenne ther alle så månge som lust hafua, obehindrade äro, och skickelige kunne wara, skole gå till thenna helga och helsosamma nattwarden.

Till thett andra så skall icke heller messa hållas, med mindre iu någor är wid handena then sacramentet annamma will. Och efter thett mann merker huruledes then menige man, som *i förtiden* mera war [8] wan wid höra messo, see och tilbidia sacramentett, än thett med ätande och drikande (såsom dogh Christi befalningh är) rätt bruka, är här till än nu [9] ganska trögh och owiliogh, skola presterne fliteliga förmana theras soknefolk att the lika som rätte christne skicka sigh här till. Och äro här till mång [10] orsaker, huarföre en christen menniskia skall ofta gå till sacramentett, huilka alla här wptälia wåre [11] för långtt. Ther menniskiones hierta är förkolnatt, så att hon icke rätzliga och med alfuar betraktar sina synder, eij heller hierteliga åkallar gud om syndernas förlåtelse, ther aktar man thenna tröstena, som sacramentett hafuer med sigh, eij heller myckitt. Och hafuer thetta wthan tvifuell, warit rätta orsaken ther till, huarföre then gamble seden, som fordom war med sacramentzens ijdkeliga brukningh i församblingenne, war [12] förwandlatt, ty när folkett begynte till att således blifua kålhiertatt och dufvitt, så att man sina synder och thenna höga tröstena intet aktade, eij heller förstodh huad en rätta bön till gudh hafuer innebära, [13] hafua the och låtitt thett rätta och dagliga brukett i herrans nattward falla, såsom än nu idagh tilgår. Men thetta bör icke så wara,

[6] G: skola.
[7] G: rättelige.
[8] G: warit. KO: är waan.
[9] orden: *än nu* saknas i G.
[10] G: monga.
[11] G: wore.
[12] G: wardt.
[13] G: inbära.

wthan wij skole dagliga dags betrakta wåra synder och af hiertatt förskräckas för gudz wrede och alfwarliga bidia, att han för sin [14] sons skull will wara oss nådeligh, så faller thett wäll i sigh sielf, [15] att man gerna icke allenast seer och skodar, wthan och så innerliga [16] anammar sacramentett, wthi huilko en christrogen menniskia sannerliga wndfår gudz nåd och syndernas förlåtelse. Ty är och lätt till förstå, att huar som hälst icke är en hiertans begär till herrans Jesu Christi nattward så att [17] ther gerna och ofta tilgår, ther kan icke heller wara någor rätt ider och ånger för syndena, eij heller någon rätt bön och taksäielse til gudh, och ther med icke heller syndernas förlåtelse. Ty så säger herren, jagh seer til then elände, och till then som hafuer enn förkrossat anda, och fruktar mitt ord. Esai. 66.

Till thett tridie thet några bära före, att the icke för then skull kunna gå till sacramentett, att the någott hafua wthståndandes [18] med någrom etc. sådantt är än tå mer till straffandes, ty här komma nu flere stora synder tilsammans, nempliga, först thet att man hafuer en ond wilia till sin nästa, och sedan, att han är latt och *oförsumligh* [19] emott sacramentett, men skåda dogh huad här af fölier. När osämia hindrar tigh ifrå sacramentett, så hindrar hon och tina bön och åkallan, så att thu icke tör [20] bidia gudh om tina nödtorfftt. Huad iämmer och skada kan tå och någon tid wara större, än när man icke tör [21] åkalla gudh. Therföre skall folkett här om troligen [22] warda wnderwist, att mann icke sielf skilier sigh ifrå gud, och på sistonne faller wthi wankop, wthan betäncka [23] huru hans samwett bör wara skickatt emott gud och hans nästa. Then orett giordtt hafuer han skal stå efter förlikningh. Then andre skall twärt om wara benägen till wenskap, på thett the måge både winna

[14] G: sins.
[15] G: sielfft.
[16] G: munligha.
[17] G: att *man*.
[18] G: utheståndandes.
[19] G: försumeligh.
[20] G: thor.
[21] G: thor.
[22] G: troligha.
[23] betencker.

och behålla gudz wenskap, så att the med theras böner kunna dristeliga träda inför honom och wenta hielp.

Till thett fierde, huar och så kan hända, att på the dagar som messa ordentligen [24] plägar hållas, ingen är som begärar gå till sacramentett, efter som (gud bättre) än nu offta skeer, är tå bättre att mässan hafs fördragh, och brukas någott annat i then staden, nempliga några gudeliga psalmer, predikan och litanian, ther af folkett må warda wpwäktt till gudeligheett, och warda ther igenom förbättratt. Dogh skall ingen thetta så taga lika som wthi en Christeligh församblingh skall wara nyttigtt, att mässan på några helgedagar lades neder, wthan af ondo wälia, är bätter [25] platt intett bereda herrans nattward, än låta [26] beredan, och sedan inte [27] brukan synderliga [28] efter [29] sakta kan skee och (såsom nogh är till att befruktandes) wnder tiden wäll skeer, att sedan sacramentett i mässone beredtt är, brukas thett huarken af prestenom, huilken icke heller altid kan wara så skickeligh, eller församblingenne, thett tå wåre en grufueligh och förskräckeligh synd, och herrans bespottelse, huilkett ingalunda kann blifua ostraffatt.

Thet några plägar föregifua, att ändogh man icke går till sacramentett, så är man icke [30] heller tilstädes förgäfves, ty (säga the) man blifuer äntå delaktigh af böner och taksäielse, som ther hafues för händer, ja ochså af sielfua sacramentett andeliga, sådantt kan well någoth wara, dogh så mykitt thessa böner och taksäielser, som i mässone hafuas för händer belangar, efter the mäste dels gå på sacramentett, och then gåfuo som ther med skänkes kommer then menniskio [31] som sacramentett omnämner aldrabäst [32] åt att thetta göra, nempliga bidia och tacka gudh Men här om må wara huru thet kann, så felar iw icke thet, att ther man håller herrans nattward, ther måste iu några wara som

[24] G: ordentliga.
[25] G: bättre.
[26] G: lata.
[27] G: intet.
[28] G: synnerligha.
[29] G: efter *och.*
[30] G: icke thes.
[31] G: menniskia.
[32] G: anammar allerbest.

äta och dricka skole, ty sättia ther maatt fram som inga gäster, huilka ther af skole wäll fara, äro förhandena, [33] thz är förgäfves och fåfångt, men på thett sådana gäster aldrigh skole fattas, will wara af nödenne, att iw åthminsto nu then ene parten i församblingenne, och nu then andre, christeliga skickar sigh här till, och brukar sacramentett, ther om och prästerne måga fliteliga och beskedeliga förmana folkett, att skullen icke skall blifua hoss them, om mässan warder för folkzsens försumelse skull i sakenne nederlagtt.

Deslikest [34] ändogh [35] thet är wäll rätt, att man hörer Herrens ord, om sacramentzens stikttningh och insättelse, item att man seer och skodar thett med lekamligh ögon, så står likwäll thes rätta bruk icke egentliga ther wthi, att man hörer och seer, wthan att mann äter och dricker, ty Christus sade icke, hörer och seer thett till min åmminellse, wthan så lyda hans ord thetta görer, thett är, äter och dricker till min åminnelse, ty måste och tå thett ske med, så framt thett misbruk som tilförenne här med waritt hafuer skall blifva wthelyktt. [36]

Ordningh medh *Herrans Natward.*

När tå prästen skall hålla mässo kläder han sigh, såsom plägsedh är, att [1] när han kommer fram för altarett må han ther falla ned på knää,[2a] och enskijltt göra gudi sin bekennelse, *med huad ordeform, honom efter skriftenes grund synes, att gudh nådeligen förlåter honom sine synder, och gör honom skickeligh att hans herrans embete må*[2b] *troligen wthrätta, men när han nu*[2c] *rättar* [3]*sigh wpigen wender han sigh till folkett, och hafuer then*

[33] G: förhandenne.

[34] G: Teslikes.

[35] G: ändoch.

[36] Strykningen G XXXVI, 2 gäller K. Dessutom saknar K resten av kapitlet samt kansliantecknin B i G, vilken lyder: På thz at the heelige Hymner och antiphoner som på latin genom the gambla fäder aff skriftene merkeligen och Emphatice författade ähro icke må blifua förgätne af them som wthi sin ungdom sådant lärdt haffue och nu må läras aff then ungdom som uthi scholörne uptuchtat warder.

[1] G: och.

[2a] G: knän. [2b] saknas i G. [2c] saknas i G.

[3] G: retter.

almenneligh bekennelsen[4] *och bönen som står i then öfversedda hanboken, kiäre wenner etc.* Dogh efter thett är godtt att the swenske skriftorden för folket *och* wpläsne[5] warda *kan* och *presten wndertiden bruka them wthi bekennelsens och bönenes stadh. will han och skriftorden wpräkne efter predikan, ähr thet lika mykitt.* Men med mässone rättar han sigh eliest efter thett sätt och ordningh, som then swenske[6] *öfversedde handboken* wthwisar. För thet nu kallas introitus, når man samma introitum icke siunger på latiin, måga thessa psalmer ymsom sungne wara[7] af diupsens nödh, fader wår som i himblom äst. o fader wår, *eller och*[8] *någon annan gudeligh psalm, som församblingen*[9] *af nöden är till att läsa. Sedan må kyrie läsas eller siungas efter the noter*[10] *som lägenheten och nödtorfften kräfuer.*

Will presten hafua flere collecter än en, så må thett skee, dogh skall thett[11] altid läsas först, som är de tempore eller de festo. för graduale *siunger mann en psalm som kommer öfuerens med dagsens ewangelio, eller och någon annan psalm, som* är,[12] then som will en cristen heta, gud ware oss barmhertig och mild, o herre gud af himmelrijk, o Jesu Christ som mandom togh, säll är then man [som][13] fruktar gud, wår gud är oss[14] [en] wäldigh borgh etc.

Christeliga sequentier må man och wundertiden siunga, serdeles på thessa högtider, Jull, Påscha, helge Torsdagh och Pingesz dagh,[15] Juledagh må man bruka then sequentien, *alle Christne etc. och* emellan huar wers then sången, Christus är födder af en iungfru renn.[16]

---

[4] G: Allmenneligha Bekennelsen brwkas. Goth.
[5] G: för *folkena tå upläsin.*
[6] G: Swenska *Messeboken.*
[7] G: warda.
[8] saknas i G.
[9] G: Psallm för Församblingen som af etc.
[10] G: nötter.
[11] G: then.
[12] saknas i G.
[13] G: man *som.*
[14] G: oss *en.*
[15] G: Pinges dagha.
[16] G: reen etc.

Om påscha siunges, *Jesus Christus han är worden etc.*[17a] med then swenska lofsången Cristus är wpstånden af döda, emellan huar tw wers, så när som then första, efter huilken man strax siunger samma lofsångh.

Må och then seden behållas som i Ewangeliske församblingar lenge i bruk waritt hafuer att för än Evangelium wpläses på predikstolen[17b] *i stora högtider, som är iull, siunger hele församblingen, En jungfru födde etc. Nyårsdagh wälsignatt ware Jesu nampn, om påscha Christ lågh i dödsens bandom*[18a] *om Pingelsdagh*[18b] *kom helge ande herre gudh.*[18c] Symbolum siunges mäst altid på swensko, dogh på thett symbolum latinum som merkeligitt är, icke skall warda förglömt, må thett och så wndertiden i städerna *ther skolor äro* sungett warda serdeles på [19] apostladagar. Mässekläder, [20] altare och altarekläder, som [21] här i riket, sedan gudz rena ord predikatt wardtt, blefvitt [22] hafua, måga wij lika som willkorligh [23] ting frijtt behålla, ändogh slickt nogare [24] i annor land genom samma friheett är bortlagtt, dogh kan någor lägenhett förfalla [25] som kräfuer här wthinnan någor förwandlingh *om thett skeer wthan then rene ewangelii läros förkränkelse, mäd ständernes friwilioge samtycke* [26] *och wthan* [27] *gudz församblings förargelse,* skall thet och wara frijtt *såsom tilförne sagtt är.* Tenn förmaningen om sacramentett som står i mässebokenne näst för com-

---

[17a] saknas i G. [17b] G: prädijkostolen.

[18a] G har följande ord, som saknas i K: På Christi himmelsfärdz dag: Gladelig wille wij Alleluia etc. [18b] G: Pingzdagh. [18c] G: godh.

[19] G: på *alla.*

[20] G: *Uphöyelsen,* Messekläder etc.

[21] G har följande ord som föregå ordet *som* strukna: *liws och hwadh meer är aff thesse Ceremonier.* Strykningarna i denna avdelningen föranledda av bestämmelser i Upsala mötes beslut.

[22] G: bliffuit.

[23] G: welkorligh.

[24] saknas i G.

[25] G: förefalla.

[26] G: friwillige samtyckia.,

[27] saknas i G.

munionem, [28] må mann bruka efter lägenheten, [29] dogh tienar hon bäst, när månge communicanter äro tilstädes.

Ther presten skall *wthdela herrens nattward* [30] i församblingenne måste han i thett nästa och så mykitt mögeligitt kan wara förwetta sigh huilke och huru månghe the äro, som wilia gå till sacramentett, ty skall och folkett, [31] som ther till gå will, säya ther om til, antingen afton [32] tilförenne, eller och om morgonen tå messodager är, att presten må någott när [33] wetta, huru myckitt han bereda skall. Så och ransaka huru thet sig hafuer med them som sigh frambiuda, att ingen warder tillåten, [34] som för någott merkeligitt hinder skull ther till icke är bequemlig, ty såsom allom är förbuditt owerdeliga gå härtill, så är thett och enkannerliga befalt prestenom, att the icke gifua skola sacramentett, them som ther till owerdige äro, kastandes then dyrbara [35] perlan för swiin och görandes sig delaktiga af theras synd. Dogh huar än någor fram kommer, till att anamma sacramentett thenn ther om tilförenne icke hafuer tilsagtt [36] först att man intett synnerligh [37] hinder wett med honom, och icke annat kan förnimma, än att han thett iw gör wid en christeligh meningh, *och icke ther med föraktar aflösningen* skall then samme ingalundh warda wpdrifwen eller trängas ifrå sacramentett.

Männ ho som hälst *antingen högh eller lågh* stadder är i någon wppenbara last såsom är mandråp, hoor, bolerij etc. för huilka han icke hafuer giordtt bättringh, med wppenbara scrift och pliktt ehuad han hafuer heller [38] tilsagtt eller eliest framkommer, så skall honom sacramentett ingalund gifvitt warda. Man skal och icke heller gifuatt någrom fremmande eller okänd,

---

[28] G: för Communionen.

[29] G: *lägenheten antingen på Predijkostolen eller för altaret.* Kansliant.

[30] G: hålla Messo.

[31] G: Confer faciem secundam. Emp.

[32] G: afftonen.

[33] G: någhot när må.

[34] G: tillaten.

[35] G: dyrebara.

[36] G: confer priorem faciem. Emp.

[37] G: synnerligit.

[38] G: heller haffuer.

med mindre han hafuer skäligh bewijs *eller skriftefadren af hans merkeligh*[39] *bekennelse, så och af thz cristelige swar som predikanten förnimmer på the frågor han*[40] *honom föreställer, warder någorlunda försäkratt,* huru thet är om hans saak. Kommer och någor fram till altarett, som tilförena[41] icke hafuer betedtt sigh för prestenom, om huilken han och elies ingen wiss kunskap hafuer, så må han wäll ther åttspordtt warda om the stycker som prestenom tå synes och i saakenne tienar,[42] för än honom gifs sacramentett.

Man skall och ingom gifua sacramentett, som icke wett göra skäll och redo, huarföre han går ther till eller then icke kan läsa fader wår, troon och budorden etc. Item icke barnen *med mindre the weta beskedd om sine troosartiklar och sacramentett.* Icke wetwiliogom medan the wille äro. Item icke heller them som för någott obequämligitt stycke, äre komne i rykte för än the hafua sigh ther uthredtt, och lagliga gått sigh thet ifrån.[43] Item än så mykitt mindre them som för theras wppenbara misgerningar trelskheet[44] eller försumnelse skull bannsatt äre, och sigh än nu icke hafua besinnatt, tilfögo fallitt och tagett kyrkones[45] aflösningh. Item icke heller them som halfua eller[46] hela åhrett igenom, aldrigh komma till kyrko,[47] ändogh the äre wthan all lagligh förfall. Till sacramentett skall heller ingen någon tid warda nödgatt, dogh ther någor ibland them som wilia hetas wara cristne, warder befunnen och beslagen thermedh att han aldrigh går till sacramentett, honom skall soknepresten[48] en gång och annan förmana, och lysan till bättringh, och sedan när intett will hielpa, sättia honom wppenbarliga i bann,[49] ty

[39] G: merkelige.
[40] G: *som* han.
[41] G: tilförenne.
[42] G saknar orden: och i saakena tienar.
[43] G: ifrå.
[44] G: tredskheet.
[45] G: taghit kyrkionnes.
[46] G: eller *ock.*
[47] G: kyrkio.
[48] G: soknapresten.
[49] G: Contemptores Sacræ Coenæ Excommunicandi. Goth.

thz samma hafuer han allaredo sielfver giordtt, i thz han sigh [50] håller ifrå sacramentett, wthi huilko cristna menniskiors delaktigheet är författatt. Brud och brudgumma skall man låta komma till sacramentett på theras wigninges dagh, huar the eliest ther till äre skikelige och thet begära, dogh skola the icke nödgas. Och är nyttigt att presten them först förhörer, och gifuer them cristeligh wnderwisningh, både om sacramentett och Ekteskaps stadga.

Tillförenne är sagtt, att presten måste hafua kunskap, om them som sigh berätta wilia att han må wetta huru myckitt han bereda skall etc. Dogh huar han thett icke än så egentliga weta kann, så är bättre, att någott blifuer öfver, än någott skulle fattas, men thet som öfuerblifuer skall förwaras i sitt bequemliga rum, så lenge thet åter behöfues i församblingenne.

Så är och wäll höfueligitt och nyttigt, att kyrkotienaren som androm sacramentett wthskifter, warder och sielfuer ther af *ofta* delaktigh, huilkett om han försummar eller tilbaka låter, [51] kommer thett hans soknafolk till förargelse. Ther några äre befängde eller besatte så att the wndertiden quälias af then onda andan till kroppen, och äre dogh frij till siälena, bekenna Cristum för sin frelsare, bidia och befala sigh gudi, såsom wäll med någrom af thessa skeer, them må sacramentett och så gifvitt warda, sedan the äro förhörde om then deell som saaken kräfuer, men ther the hafua sigh ocristeliga, försmäda, och bannos, skole the intett här af blifua delaktige, *icke må man heller förneka dumbar herrans högwerdiga sacrament, så framt the hålla sigh cristeligen och wisse tekn gifua att the sådant åstunda.*

[50] G: sigh *så.*
[51] G: läter.

Cap. X.

ORDNINGH[1] *MED ALMENNELIGH BÖN OCH LITANIAN.*[2]

Till thett första[3] är thett icke heller af menniskiom wpfunnet att allmenneliga böner[4] hållas skola wth gudz församblingh,[5] wthan thett är kommet af the helige patriarcher, propheter och apostlar, huilka rörde och wpwäkte af then helga anda, thz sättet brukatt hafua, synnerliga, när någon swår anfäktningh och åliggiande nödh på färde waritt hafuer att the genom sådana medell måtte bekomma gudomligh hielp. Så hafuer[6] thet och med sigh en wppenbarligh apostolisk befalningh såsom klartt är till Timotheum, ther S. pauli ord så lyde, så förmanar iagh, att mann för altingh hafuer böner, åkallan, förböner och taksäielse för alla menniskior, för konungar och all öfuerheet etc. Och[6] thet man aldra mäst betänka skall, så hafuer och wår herre Jesus Cristus sielfuer satt ett dråpeliga[7] stortt nådelöfte[8] till then almenneliga bönen och sagtt som S. Mattheus scrifver, ther twå (Matt. 18.) af eder komma öfverens på jordenne, huad tingh thz hälst kan wara, som the bidia om, tå skall them thett[9] wederfaras av minom fader som är i himmelen. Therföre[10] efter thet then helga cristeliga kyrkio[11] altid är margahanda nöd och farligheet wnder-

---

[1] G: *Om* ordning.
[2] G: litanien.
[3] G saknar dessa ord. G begynner kapitlet: Thet är etc.
[4] G: 1. Precum origo. Emp.
[5] G: Församblingar.
[6] G: 2. Mandatæ preces. Emp.
[7] G: dråpligha.
[8] G: 3. Promissionem habent. Emp.
[9] G: thet them.
[10] G: 4. Orandum ob necessitatem et periculorum. Emp.
[11] G: kyrkia.

gifven, skola almenneliga böner thes fliteligare och alfwarligare warda brukade ibland alla cristna, och ingalund warda nederlagda eller försummade. Dogh [12] skola kyrkoherdarnar [13] ganska troliga wnderwisa folket om thessa almenneliga böner, att the icke kunna wara fruktsamma, eller förwerfua [14] gudomligh hielp, med mindre the skeer [15] af bottfärdiga menniskior, huilkitt [16] theras synder kenna, bekenna och öfuergifua, bättra theras lefuerne, och åkalla gudz nampn, af en rättsinnigh [17] troo till medlaren [18] Jesum Cristum, så frampt wij icke wilie wenta the swaren af gudi som Esaias omtalar, säijandes: om i än wtsträcken
Esai. 1. idra hender, så bortglömmer och [19] iagh dogh min ögon för eder, och om i än mykitt bidien, så hörer iagh ider dok intet, ty idra hender äro fulla med blod etc. Terföre skall och folkett warda förmanatt till bättringh och iw wäll berättatt [20] i saakenne att ingen kan wara en rätter bidiare, med mindre han [21] är en godh syndabötare. [22]

Till thett andra och ändogh then bönen som wår käre herre Jesus Cristus oss lärdt hafuer, then man kallar fader wår, är och en almenneligh bön för sigh, [23] skall och lika som en summa till alla andra cristeliga böner hafua föregången, likwäll medan the andra böner, som wthi then helga skrift och synnerliga i psaltaren [24] begrepna äro eller af skriftenne wthdragna, och in på någors [25] närwarandes nöd stälta, äre lika som en förklaringh på fader wår, therföre skola icke heller the förkastade wthan

---

[12] G: 5. Non fructuosæ, nisi ex poenitentibus. Emp.

[13] G: kyrkioherdarna.

[14] G: NB verbum dura phrasis, et sapere verbum Papismum, de merito operum. Emp.

[15] G: skee.

[16] G: hwilke.

[17] G: rettsinnig.

[18] G: Midlaren.

[19] saknas i G.

[20] G: vox non bona. Emp.

[21] G: han *först.*

[22] G: NB Christus solus syndabotare. Emp.

[23] G: Oratio Dominica principalis. Emp.

[24] G: NB hoc nunc non in usu est. Emp.

[25] G: någhor.

brede wid och samt med fader wår, wthi sin tid öfuede och brukade warda.

Till thett tridie, är witterligitt att thett hafuer warit twägga handa form eller sätt på then almenneliga och wppenbarliga bönene [26] som brukas i församblingenne, [27] thett ena när man med flere ord och wthryckeligare bär gudi sin åliggiande nöd före och begärar wndsättningh.

Thet sättett brukas än nw mongestädes strax efter predikan [28] om söndagarna och andra helgedagar, och hafuer sigh så att på huart stycke som wpnemnes, läss kyrkiotienaren en Collectam säijandes.

Läter [29] oss bidia för then helga cristeliga kyrko, och om trogna kyrkotienare.

O alzmektige ewige gud, wårs herres Jesu Christi fader som oss thett sielfuer befalt hafuer, att wij om arbetare i sädenne, thet är om trogna predikanter bidia skole etc.

Item läter [30] oss och bidia för all werdzligh öfuerheet. O barmhertige himmelske fader, wthi huilkens hender står all werdzligh [31] wåld och öfuerhett etc.

Men efter thetta sättet är wthi så måtto endels för långtt, [32] när mann hafuer messan [33] förhender, är thet affkortatt, och brukas nu allmentt så, att man huartt stycke strax efter thet andra wpräknar säijandes. Läter oss tacka gud för alla wälgerningar etc. och bidia att han werdigas oss ännu nådeliga hielpa och bewara i sin ord etc. Will man och wndertiden bruka then böneform [34] som tilförenne omrördt är, eller och then här strax efterfölier, thet må man och så göra.

Förspråck [35] till then allmenneliga bönen. Käre wenner efter wij äre församblade i wårs herres Jesu Christi nampn och hafue

---

[26] G: uppenbara bönen.
[27] G: Duplex præcationis forma, una pluribus verbis. Emp.
[28] G: predicanen.
[29] G: låter.
[30] G: låter.
[31] G: werldzligit.
[32] G: Altera paucioribus. Emp.
[33] G: Messon.
[34] G: böneformon.
[35] G: Förspråk.

hans befalningh ther wppå, att wij gud wthi alle wåre åliggiande nödh, åkalla skole, och hafua wåra förböner [36] för alla menniskor för gudz församblingh then helga kyrko och hennes tienare, för all öfuerheett, för allom them som stadde äro i bedröuelse och mottgång, och sedan för alt annatt huad oss är af nödenne etc. och efter wij och hafue wårs herres löfte, att wij skole af wår kära himmelska fader nådeligen [37] bönhörde warda, therföre så läter oss thetta göra på thet aldra troligaste, så säijandes.

Alzmektige Ewige gud fader, himmelens och jordennes herre, wij bidie tigh af hiertatt att thu tina [38] helga kyrko med hennes tienare genom then helga anda werdigas regera, att hon må blifua wid titt helga och helsosamma ord, genom huilkett troon till tigh förstärktt och kärleken till wår nästa förökatt och förmeratt warda. Att thu och werdigas förläna alla werdzligh [39] öfuerheett, keijsare, konungar, förstar och herar, besynnerligh [40] wår konungh och lansherra, [41] sampt med alt hans råd och befalningzmänn, nåd och endräktt, till att regera theras wndersåter efter tin helga wilia på thett all rättvisa styrktt, och all ondsko och wrånghett må förhindratt och förtaghen warda att wij wthi frid och roligheett (såsom Cristnom böör) lefua måge.

Att och wåra fiendar [42] och wedersakare all mistycke och owilia fara låta sigh till wenskap med oss begifua, och med oss i frid och stilhett lefua måge.

Alla the som i bedröfuelse, fattigdom, siukdom, barnsnöd, och wthi andra sådana anfächningar stadde äro, och the som för titt helga nampns och sanningennes skull, anfächtade, fångne, eller och eliest förfölgde warda. O gud tröst them med then helga anda, att the allt sådant likasom af tinom goda och faderliga wilia pålagtt, toleliga lida och fördraga måge. Att thu och fruktena på jordenne till lekamligh nödtorft werdigas wäxa låta,

[36] G: förbön.
[37] G: nådeligha.
[38] G: tijn.
[39] G: werldzliga.
[40] G: Besynnerliga.
[41] G: Landzherra.
[42] G: fiender.

och för allahanda skadeliga åkommo bewara, *såsom och wid machtt hålla och wälsigna bergzbrukett.* [43]

Och bidie wij *widare om* alle the stycker, som *oss kunna nyttige wara,* och för huilken thu wiltt bidin warda, att tu oss sådana nådeliga förläna wiltt, genom tin enfödda sons wårs herres Jesu Cristi bittra pino och hårda dödh, huilken med tigh och then helga anda lefwer och regnerar en sanner och tigh iämliker gudh höglofligh i Ewighett Amen. Beder [44] fader wår.

Om Litanien.

Den andre böneform, [1] som pläger brukas till almenneligh [2] bön, ähr Litanien, wthi huilko man beder om alla nödtorftighett än nu korteligare, [3] och warder samma Litania öfwerliutt läsin eller sungen, att menige man må förstå, huad och hurudane stycker han bidia skall.

Om helgedagarna [4] *brukar* man litanian strax efter predikan, men om söknedagarne såsom här nu efterfölier.

Och är icke af nödenne, [5] att predikaren then tidh litanian efter predikan hållas skall, hafuer någon långh förmaningh till folkett om bönen, såsom eliest plägar skee, wthan är nogh att hann med någor få ord talar i sakenne huad han will, och sedan beder folkett akta på the bönestycker som i Litanian warda wpräknatt.

När litanian [6] skall hållas på någon söknedagh, ther folk är tilhopa skall mann först siunga enn swensk psalm, nemliga, af diupsens nöd eller förbarma tigh gud öfuer migh eller någon annen sådana. Sedan skall kyrkiotienaren hålla predikan wthaf gambla eller nyia [7] Testamentett och handlar [8] någon materia

---

[43] G: såsom och bärgzbruket widmacht etc. Kansliant.
[44] G: Beder *än yterligare* etc.
[1] G: Böneforman.
[2] G: allmenneligha.
[3] G: Breviori forma est Litania. Emp.
[4] G: Diebus festis utimur litania. Emp.
[5] G: Non opus est prolixa præmonitione. Emp.
[6] G: quo ordine diebus hebdomadalibus. Emp.
[7] G: nyia eller gambla.
[8] G: handla någhor.

som lyder om syndaboott,[9] eller huad eliest är belägitt. Och skall han till beslutningen röra om[10] then åliggiande nödh som påförde är, nemplig huar någor synd eller stor last hafuer fått öfverhandena hos then menige mann. Såsom thett sigh[11] hafuer med thetta oskickeliga och öfuerdådiga swalgh och drinkerijdtt.[12] Item med thessa gräseliga eeder och banskap, huilkett nu öfua både wnge och gambla, både quinnor och männ. Item swek, falskheett och flerd i all handell etc. Om sådana laster skola predikarenar på then tiden synderliga[13] röra, och förkunna tilkommande gudz straf för slijka synder skull, och ther med förmana folkett till bättringh[14] och till att bidia gudh af hiertatt, att han werdigas förlåta them synderna, och wenda ifrå them sina grymma wrede och wäll förtiänta straff efter som Litanian wthwisar huilka the och för then skull med all flijtt merkia skola etc. Eller[15] huar och någon[16] almenneligh mottgångh är på färde, med dyrtidh, pestilentia, krigh etc. Ther skall tå predikaren omtala och förmana folkett att the hålla sådana mottgångh för theres syndastraff, tilskickatt af gudi, och att the ther af skola lära kenna theras synd, begåra nåd af gudi och öfuergifua syndena etc. såsom tilförene sagtt är. Ther efter siunger eller läss man strax Litanian, sampt medh Collecten som ther på fölier. Och skall samma Litania åttminsto huartt månadtt[17] mott i kyrkionne hållen warda, söknedag eller helgedagh, tå mästa folkett är tilstädes och synnerliga skall mann ijdka litanian, then tid almenneligh nöd är på ferde, och på the dagar som mann nämpner bönedagar.

---

[9] G: NB. Hæc videntur spectare ad cap. de Concione. Emp.

[10] G: Monebit minister de peccatis magnis et necessitate. Emp.

[11] G: sigh nu.

[12] G: drinckerij.

[13] G: synnerliga.

[14] G: Hæc periodus hic delenda, et referenda ad cap. 2. Om Gudztienst. Emp.

[15] G: Si pœnæ publicæ adsint. Emp.

[16] G: någhor.

[17] G: semel quolibet mense legatur. Emp.

CAP. XI. ORDNING [1] MED KYRKESÅNGH.

Till thett första; then seeden [2] hafuer altid och af ålder waritt i Cristenheten, [3] att mann wthi alla församblingar hafuer plägatt läsa och siunga psalmer hymner och andra lofsånger till en öfningh wthi gudz ord, Item böner och taksäijelse, therför [4] må [5] och så ännu thett samma [6] ibland oss så wäll som ibland alle andre cristelige församblingar hållet warda, mädan och S. paulus ther om ofta rörer, serdeles till the Collosser: [7] Läter Coll. 3
gudz ord rijkeliga boo wthi ider med all wisdom, lärer och förmaner ider inbördes med psalmer och lofsånger och andelige wisor i nådenne, och siunger herranom i ider [8] hierta.

Till thet andra: Men efter thet altingh bör skee till förbättringh i församblingenne, såsom paulus lärer, skola sådana lofsånger eller kyrkotider, icke altid eller allesamman [9] skee på latijn, [10] såsom seder *fordom* warit hafuer, wthan på thet folkett må och hafua ther wppå [11] något förstånd, och sigh ther af förbättra skola *mäste parten* ther af siungas på swensko. Men efter thz Cor. 14.
S. paulus och i sin tidh tilstadde främmande, dogh någrom af församblinne [12] kunnogh tungomål: så måga och ännu några La-

---

[1] G: *Om* ordning etc.
[2] G: I. Moris est canere dels Hymner — — — —? Emp.
[3] G: Christenhetenne.
[4] G: Therföre.
[5] G: må *thet.*
[6] G saknar orden *thett samma.*
[7] G: Colosser säyandes.
[8] G: idhor.
[9] G: allasammans.
[10] G: 2. Non latine semper sed Suetice interdum canendum. Emp.
[11] G: på.
[12] G: Församblingenne.

tiniska sånger [13] med ibland sungne warda för theras skull som thett Latiniska målett kunna eller [14] lära skola. [15]. Thett skall och [16] icke någonn bekymbra i saakenne, att med thenna kyrkesång hafuer i förtiden waritt itt ganska stortt misbruk, [17] såsom och med alt annatt ther man hafuer här af giordtt lika som ett syndoffer eller förtienst, till att ther igenom förverfwa nåd och syndernas förlåtelse, huarföre och thesse tingest så äro förökatt, att ther med [18] på sistonne hafuer nästan ingen måtta eller ende waritt, ty wij [19] kunne wäl (på gudz wägna) rätta sådant [20] misbruk genom itt cristeligitt förstånd, och sedan finna then måtto ther med, som efter wår och tidzens lägenheett kan wara bequemligast.

[4] *Till thett tridie:* och hafuer man plägatt räkna och hålla mångahanda tider i kyrkionne, men oss synes nogh wara, att man till mässotiderna [21] behåller, ottesång och aftonsång, [22] ia att man och sådana tider behåller, efter thenn cristeliga frihetennes regel, [23] så att mann all stycker hafuer frij, och empnar them efter tiden och andra lägenheter, och icke håller samweten med sådana medell tingh fången och bebunden, såsom fordom [24] skedtt är. Först skall man tillsee, [25] att wthi thessa tider ingen deell sungen eller läsen warder, then icke antingen är sielfva skriftennes wthrykte ord, [26] eller och ther med så klarliga kommer öfuereens, att ther på kan ingen twifuels måll wara, med huilko man strax ogillar och förkastar alla homelier, legender, [27] hymner och alla andra sånger, ther någott inmengies som sigh

[13] G: songer.
[14] G: eller ock.
[15] G: deleatur (sc. periodus). Emp.
[16] saknas i G.
[17] G: 3. Damnatur multitudo cantuum. Emp.
[18] G: med nu.
[19] G: deleatur. Goth.
[20] G: sådana.
[21] G: 4. Tempora cantus ottesång, Mässa, aftonsång. Emp.
[22] G: Ottesong, Afftonsong *och stundom Nattsong.*
[23] G: reglo.
[24] G: tilförenne.
[25] G: observanda in cantu. Emp.
[26] G: 1. sint cantus aut verbum Dei aut certe inde eruti. Emp.
[27] G: Reijciuntur legendæ. Emp.

med skriftenne icke fördrager, efter som ganska mykitt sådant är förhandenne i the gamble tideböker dogh här med icke förbudett, thett göra som s. paulus råder, säijandes pröfuer all tingh [28] och behåller thet som godtt är. [29] Sedan skall man [30] thessa kyrke- Thess. 5.
tider, altid så lagatt och berammatt, att predikanen icke warder i någon måtto härigenom förhindratt, [31] ty ther om wårdar meer (såsom sagtt är) än om någrahanda sångh eller annat sådantt, huarföre och änär saakenn sigh så begifua och thz kräfia kan, må man wäll något afkorta psalmer och annatt.

Till thett fierde: ottesången [32] må allestädz och altid med *venite* tre [33] lexer, tre psalmer, antiphoner och Responsoria, eller och wndertiden än med ferre sungen warda. Huar så synes, må man och wndertiden siunga ad laudes (som the kallatt) en eller twå psalmer och låta [34] the andre bestå. Lexorna [35] i ottesången skola läsas wthaf then swenska bibelen, [36] nyia eller gambla testamentett, och skola the som thenna sakena regera och förestå, scholemästare eller andre hafua achtt på thet som läsas skall, att then materia warder wth till folkett läsen, som ty är bequemligast till att höra, ty thet är icke allahanda som tiäna will för then menige man.

När någon skall läsa *eller siunga* läxona, wender han sigh [37] wth till folkett, och läss longsamliga och beskedeliga, så att thet må kunna af the enfåldiga [38] begripett och förståndett warda, men så begynner mann: thenna efterföliande ord skrifuer [39] Moses, Samuell, Esaias, Mattheus, Paulus etc. Te Deum, hymnen, Collectæ, Benedictus, Benedicamus må *mann mäst* siunga på swensko, *såsom och konungh Dawidz psalmer.*

---

[28] G: omnia Probentur. Emp.

[29] G: deleatur (sc. periodus). Emp.

[30] G: man medh.

[31] G: 2. Longo cantu non impedienda concio. Emp. contra, his non prohibenda. Len.

[32] G: 3. Quid mane canendum. Emp.

[33] G: Nocturn, thet är med tre etc.

[34] G: läta.

[35] G: 4. Legantur quæ vulgo utilia. Emp.

[36] G: Biblien.

[37] G: 5. Lector ad populum versus distincte legat. Emp.

[38] G: eenfaldiga.

[39] G: scriffuar.

Till thet femte,[40] aftonsången[41] må och så blifva wid sin skick, dogh ther predikan skall hållas, må och så[42] theslikest något avkortas, att ingen dell skeer till hinders, men ther predikan icke hållen warder aftonsongztidh, så må läsas wth till folkett, ett halft eller heelt Capitell, af nyia eller gambla testamentett, Magnificatt och Benedicamus siunger mann och på swensko.

Om[43] the aftnar som äro näst för helgedagarna, huilka man kallar vigilias tå antingen litett eller alz intett folk är i kyrkione, måga diekanna,[44] *mästadels* i aftonsongen etc. siunga på Latijn.

Sommestädz[45] i städerna plägar man aftonsongstidh för predikan höra barnen Catechismum, thz är en godh sed. Ther så skall skee måste[46] och sompt af aftonsången thes förinnan borttläggias.

Alla thessa tider skola endas[47] på (Benedicamus) dogh efter aftonsången må Canticum pacis med sin Collecta på latijn eller swensko och så sungen warda *så och: gud gifve wår konungh och all*[48] *öfuerheett* etc. Och må solennis benedictio ske till en beslutning så wäll i thessa tider som i mässone.

Haleluija, Gloria patri, Te Deum, Gloria in excelsis och Credo måge siungas så wäll then ena tiden om åhrett som then andra, och behöfuer mann för tidzens skull, ingen deell ther af *bortläggia.* Doch må wäll skee, att man om fastona för Haleluija siunger Laus tibi Domine etc. näst efter Gloria patri.

Till thet siätte, i städerne ther skolor äre, skolle dieknarna hålla thessa tider wppe i kyrkione, om helgedagarna, men om söknedagarne må man låta sådant bestå, efter intet folk är tå tillstädes så wille thett och wara dieknomen för tungtt huar dagh siunga wthi kyrkione, efter inge andre äre som thett göra kunne.

---

[40] G saknar orden.

[41] G: 6. aftonsången quod aut dum concio habetur aut non. Emp.

[42] saknas i G.

[43] G: In vigiliis latine Canendum. Emp. Nattesång. Emp.

[44] G: Dieknanar.

[45] G: Ubi vesperi examen catecheticum delinquatur cantus. Emp.

[46] G: moste *Nattsongen* etc.

[47] G: Finis. Emp.

[48] *all* saknas i G.

Dogh måga dieknanar, morgon och afton siunga i scholan några hymner, eller huad scholemästaren ther till förordinerar, som här efter sagtt warder.

Till thett siunde, så skola och scholemästarenar och the som sången regera, hafua (som sagtt är) granna acht ther wppå, att inge ocristelige [49] stycker warda sungen eller läsen i Tijderna. [50] Dogh är till förhoppandes att wij med tiden skole bekomma tryckta sångböker, [51] huilka the sånger allenast skola innehålla som rene och skriftenne enlige äro och kunna brukas allestädz öfuer hela rijkett.

Till thet ottonde, sammaledes skola och landzpresterna beflijta sig ther om, att the måga afskaffa the ocristelige minne, som bönderne *och andre, oansedtt the annorlunda ther om äre wnderwiste* mykitt pläga bruka i theras gästabudh och komma them till att bruka i staden, [52] några swenska psalmer.

[49] G: ingen ochristeligen.
[50] G: confer period 5. Emp.
[51] G: songböker.
[52] G: samma stadhen.

Cap. XII.

ORDNING OM HELLGEDAGAR.

Till thet första, thet tridje budordet lydher så, see till att thu hellgar huilodagen.[1] Så ändogh Cristett folk icke är här med förplictatt till at hålla then Judeske sabbaten, eller andra helgedagar efter Mosi lagh, såsom s. paulus säger,[2] läter ingen göra eder[3] samwett öfuer maatt eller dryck, eller öfuer bestämda helgedagar, Nymånader, sabbater, huilkitt är skuggen af thet som tilkommande war, men kroppen sielf är i Cristo. Icke heller några andra helgedagar efter Judawilkor[4] eller förpliktelse.[5] Lijkwäll medan wij cristne och behöfua wissa tider, på huilkom wij måge komma tilhopa för predikan, sacramenten allmennelige böner, och taksäijelse skull,[6] will och hoss oss så fierran wara någott wahl eller[7] åttskilnatt på dagarna, så frampt ordent-
1 Cor. 14 liga och wäll skall tillgå, såsom s. paulus råder ske skall. Tesslikest måste och arbetzfolkett wnderstundom hafua roo och wederquekelse,[8] så frampt the skola härdatt wth, huilkett en part icke myckit achtade, huar några wägsledagar icke woro stadgade och wppåbodna, huarföre och strax wthi apostlanars tidh några helgedagar wordo wptagna, såsom söndagen, pascha och till ewentyrs flere.

Till thett andra, men sedan then cristeliga frijheeten sampt

---

[1] G: Necessitas dierum festorum; quæ et quales? Emp.
[2] G: Colo. 12: 16.
[3] G: idher.
[4] G: Juda welkor.
[5] G: Judarenas säde- och ceremonialeske lag. Len.
[6] G: efter detta ord har Lenæus skrivit: huarföre.
[7] G: och.
[8] G: ob requiem servientium. Emp.

med rätta grunden så till helgedagar som till [9] andra goda ordningar genom menniskiors ofliit och diefuulens tilskyndan blef borttappatt i cristenhetenne och alt wpfyltes med wrånga meningar och misbruk, kräfuer nöden här wthinnan en måtto och förmedlan, [10] therför skole och här efter thesse efterskrefne helgedagar och platt inge andre landshelige håldna warda. Först alla söndagar,[11 a] thernäst alle thesse cristdagar, Jwll med sinne helgh, Nyårsdagh, wårs herres döpelses dagh, *trettonde dagh, på palmsöndagh må man handla om herrans nattward,* påscha med sinne helgh, wårs herres himmelfärdz dagh som kallas helge Torsdagh, och pingzdagh med sinne helgh Transfigurationis som hålles siunde söndagen efter Trinitatis. Sedan tre wårfrudagar, som äre kyndersmessa, Mariæ bebodelse som faller i långhfastone, och visitationis thz är Mariæ besökelse *för the herlige historier och texter som på the dagar äre förordnade* [11 b] *till förhandlas* ytterligare ock alla apostladagar *som i thetta konungarike brukligitt är,* på thz sista och på thenna dagar, S. Johannis baptistæ dagh, Michelsmesso och helgona messo.

Alla andra helgedagar som tillförne [12] hafua waritt håldna, skola nu hädan af wara aflagda, så att the intett lysas såsom the andre, icke heller tå antingen ringes eller siunges, wthan huar och en må tå syndalöst och saklöst akta på sitt arbete. [13]

Uthi andztima både om wår och sommar. Item wthi fiskalek, behöfuer man [14] icke så noga [15] achta helgena, [16] att han ther af tager någon merkeligh skada, wthan sedan mann hafuer

---

[9] G: till *alla* andra.

[10] G: Delectus dierum ob invectam cultus necessitatem. Emp.

[11 a] G: Festa primaria. Emp. [11 b] G: förordinerade.

[12] G: tilförenne.

[13] G tillägger: heela dagen. Len.

[14] G: *menighe* man.

[15] G: nögha.

[16] G: Deus non adprobat Hypocriticum Sabbathi otium, aut superstitiosam Otii Sabbatharij observationem, quo multi diebus Sabbathi damnant vel pios vel necessarios labores. Hinc est quod Mathathias reprehendit non resistentes hostibus die Sabbathi. 1. Mac. 2, 39. Jonathas pugnavit contra Bacchidem die Sabbathi, c. 9. 43. Christus, Discipulos evellentes spicas, excusavit. M. 12, 3. Et multos ægrotos sanavit, die sabbathi ut: L. 13, 11 & c. 14, 4 & J. 5. 9. Goth.

warit wid tidegärden om dagen, må man wäll wara wth om sitt bästa på åker och ängh etc.

Men huilken [17] laga helgedagar elies bryter på föracht, eller och tager öll [18] för sigh, så att han ther med försummar komma till kyrkio, honom skall både kyrkioplicht, och werdzligitt straff warda pålagtt, ther hann sigh icke annars rättar.

The dagar på huilkom marknatt plägar hållas, ehuad thett är frij marknatt eller torghmarknatt, skall ingen köpslagan skee, *ostraffat* för än tidegärden är wthe i kyrkione, dogh skall kyrkioprästen wara thes förre ått, så att tiderna warda bittida wthe.

Ther marknadzdagar äre stälte på store högtidzdagar, skole the sättias på någon annan dagh, på thet att kyrkiotiänsten icke blifuer förhindratt.

Om wårfrudagh i fastone [19] faller i dymbelwekone, tå skall han sättias tilbaka på palmlögerdagh. Men faller han *om påschadagh eller annan dagh* [20] så må han hållas tridie dagh påscha.

Bönedagarna them man plägar kalla gångdagar, hållas på then tidh som waritt är, nempligen, [21] söndagen som kallas (vocem iucunditatis) samt med måndagen och Tisdagen näst föliande. På samma dagar skall mann hålla almenneliga böner, som här tilförne [22] anteknatt är, och sedan gå till sitt arbete igen.

Predikanterna skola och flitigtt förmana sina åhörare att the icke misbruka the aflagda helgedagar, eller the helgedagar som wij hålle till fåfängh lättia, dryckenskap eller andre otilbörliga [23] *wälluster.* [24]

---

[17] G: hwilken *som.*

[18] G: ööl.

[19] G: Fasto.

[20] G har tillägget: eller fierdedagh. Kansliant.

[21] G: nemliga.

[22] G: tilförenne.

[23] G: otilbörlige luster.

[24] G: Gothus har efter detta kapitel antecknat:

Pascha nec Undenas Aprilis ante Kalendas, h. e. 22. diem Martii. Nec post Septenas Maji valet esse Kalendas, h. 26. diem Aprilis.

Cap. XIII.

[1] OM KYRKIOR OCH KYRKIONES *EGENDOM.*

Till thett första: kunne wij cristne icke heller umbäre kyrkior, [1] ändok thet är en annor skäll med the kyrkior som wij cristne hafue än med Juda templett, huilkett skriften kallar gudz hus, mer för then skull att thett waar en figur till thett sanne gudz hws, [2] nempliga, then helga cristeliga församblingenn, som är thett rätta och sanskylliga gudz tempell än att [Gudh] ther rätteliga boo skulle, såsom S. Staphan nog sampt förklarar, ty Act. 7
wåra kyrkior äre icke någor sådana figur, wthan the äro almenneligh huss och såsom scholar, [3] ther cristitt folk kann församblas och blifua obehindratt wnder skiull [4] och teckio så lenge the höra gudz ord, wndfå sacramenten, bidia. [5]

Och therföre skola och sådane huss hållas wid maktt genom församblingennes hielp. [6] så wäll nu hädan af som härtill dagz,

[1] G har detta ord först i satsen.

[2] Lenæus skriver om avdelningen: *prætereatur.*

[3] G: och i förtiden synagoger. Len.

[4] G: skwr.

[5] G: bidia etc.

[6] Församblingen skal hålla kyrkior wid macht. Probatur:
1. Testimoniis, Deut. 17, 6. Hagg. 1, 3, 7. Exo. 25, 1.
2. Exemplis; Israëlitarum, Exo. 35, 20 etc. Summan är — 4 guld och 920 Ungerschgylden. Exo. 38. 24. Men Silffuer war — 150887, Riks Daler.
Votivorum Contributionem, Vide Lev. 27, 3.
Duces Israëlitarum XII obtulerunt singuli ut est, Num. 7, 11 etc.

1. Sölffatn 1. h. e. — 130 Siklar, sive — 65 Riks Daler 2. Sölffskål — 1 h. e. — 70 Siklar — 35, Riks Daler 3. Guldskedh — 1 h. e. — 10 Siklar Guld, eller — 1, lod guld / eller, 1 lod guld, 40 Ungersch Gylden.	Summa:	Riiks Daler 100 specie. Ungersche Gylden — 480 specie.

ia the skola och så för gudzs ord och sacramenten skull, [7] som här [8] inne förhandlas, warda hållin [9] i tilbörligh wördningh. dogh ther flere kyrkior äre än nödtorften kräfver, efter som härmed och stortt misbruk waritt hafuer, tå måga the wendas till andra menighetennes tarffor. [10]

Till thett andra: skole the siw domkyrkior, som här i rijkett waritt hafua, och så blifua wid maktt håldna, genom nödtorftigh wnderhåldning och tillägor. [11] Huad ther til hörer, som är täckia, böta [12] och byggia, thet skola samma domkyrkior [13] syslomänn oförsummeliga bestyra och wthrätta, therföre skall och wara wid huar domkyrkio enn wiss syslomans gård, wthi huilkom förnemde syslomänn medh gårdzfolkett måge hafua sin för-

---

Siclus valet { Templi, Sölffuer — 1, lodh h. e. 1/2 daler.
Vulgaris, Sölffuer — 1/2 lod h. e. 1/4 daler.

Böther för { Mhö krenckning / war Deut. 22, 28 — 50 Siklar, h. e. 25 Riksdaler. Vulgariter — 12 1/2 Riksdaler.
Lögnacktigh beskyldning för Mhö krenckning, Ibid. 19 — 100 Siklar, h. e. 50 Riksdaler.

Templets i Jerusalem Bygning. { Förstes gåffuor: { K. Dawid, 1. Char. 22, 14. { Guld — 6000 Tunnor. Sölffuer — 762750000 Riks Daler.
Försterna, Gulden 300 Tunnor. Menigheten alt frijwilleligha. cap. 30 v. 6.

Andras: { Öffwerste Sädh — 61000 Esa. 2. 68 Gylden / och — 75000 Riks Daler Prestekiost — 100.
Artaxerxes — 75000 Riks Daler Esd. 7.
Cyrus — 587500 Riks Daler Sölffuer — 100 riksd. h. e. 6 tunnor guld — 1000 gylden, Esd. 8.
Nehemias — 1000 Gylden.
Öffuersterna — 20000 Gylden — 25000 Riksdaler.
Neh. 7. Anteckn. av Goth.

[7] G: skuld.
[8] G: ther.
[9] G: hallne.
[10] G: tarffuer.
[11] G: tillåghor.
[12] G: bota. Len.
[13] G: Domkyrkiors.

wist. [14] Så skole och the tagas till syslomänn, som man pröfvar ther till bäst wara faldne [15] hälst [16] *en borgare som trogen och flitigh*[17] *ähr then ther och kunde wara en af kyrkiowerderna, huilken och skall hafua sit nödtorftige wnderhåld.*

Till thett tridie, när thet som någer [18] domkyrkior tilhörer ähuad thet är wthi syslomans gården sacristienn, [19] eller annorstädz är inventeratt, och syslomannenom i händer fångitt, skall thz [20] af ett wist register i alla partzeler läggias in i sacristien till förwaring, på thett ingen twifuelsmåll skall kunna sig framdeles i sakenne begifua, när thetta skall åter inventeras och igen lefvereras. Kann [21] och wara nytigtt, att både wid domkyrkionar och landzkyrkiona [22] synnerliga ther någott i penningar, silf,[23] kläder etc. är tilförenne, en gångh om åhret warder inuenteratt, på thett man må weta således, [24] att then dell kyrkorna tilhörer, icke förfars eller förkommer, och må thetta ske wid landzkyrkiona när biskopen wisiterar. Om tå finnes någott wara förkommet, så skola the som slicht [25] hafua hafft i wårdnatt swara. Therföre och huar som hälst wid någon domkyrkio kan wara brist på hennes wnderhåld, så att thet till nödtorftigh bygningh, och annatt som ther är af nödenne icke kan tillräckia, så skall syslomannen hafua [26] bispens och Capittels wittnesbörd ther om, och sedan fordra saakena in för öfuerhetena, så att samma wnderhåld [må] i thenn måtton warda förbättratt.

Till thet fierde: skola och [27] biskoperna hafua ett godtt wp-

---

[14] G: heemwijst. Len.

[15] G: tienlig.

[16] G har till strykningen XLVIII, 1 fogat anm.: Thetta skal intet uthlåtas. Goth.

[17] G: trogen ähr och flitig.

[18] G: någhra Domkyrkio.

[19] G: item thett klåckaren haffuer. Len.

[20] G: ther.

[21] G: Inwenterningh i kyrkiorne. Goth.

[22] G: Domkyrkiorna och Landzkyrkiorna.

[23] G: selff.

[24] G: således må weta.

[25] G: sådant.

[26] G: giffua Biskopenom sådana brist i tijdh tilkenna, at han må fordra sakena etc.

[27] G: Och skola.

seende med syslomännerna, wid domkyrkiorna, att the sigh med nödtorftigh bygningh, täckning [28] och bötningh, både på kyrko och kyrkiomur, [29] icke försumma, elies huar genom samma syslomäns försummelse, ther wnderhållett icke fattas, någor skada kan ther hända och påkomma, tå skole the swara till skadan, och honom af sitt egitt wprätta och wederleggia.

Syslomännerna wid domkyrkorna, theslikest och the som wid landzkyrkiorna hafua i wårdnatt kyrkiones kläder eller annatt, skola hafua acht wppå, att samma kläder icke förderfuas genom drop, dunkenhett eller annat, så frampt the icke wilia komma ther öfver [30] i skull och skada. The skola och låta hålla them reen, och icke låta dröpa them full med wax, talgh eller och mz annor orenligheett warda besmittatt.

Till thz fämpte skola och samma syslomänn [31] på en wiss tidh om åhret göra rekenskap *i Cronones rächnekammar* för thett the på kyrkiones wägna hafua wpburitt, *och tå skole the hafua bispens* [32] *och Capitels* [33] *förseglede wnderskrefne wittnesbörd, huru troligen och fliteligen the hafua kyrkiones wpbyrd, kyrkan till förbättring anwendtt. Och sedan skall syslomannen wara förplichtatt att lefuerere wid* [34 a] *domkyrkiann itt exemplar för allehanda eftertall af then rächenskap som* [34 b] *han i rächningekammaren gjordtt hafuer. Sammaledes skola och kyrkioherdarne,* [35] *på landzbygdenne sampt med kyrkowerderne wara förplichtatt* [36] *huartt åhr göra församblingen rächenskap för then wpbörd thett åhret kan wara till kyrkan fallin, huilken skrifteligen författatt, skall läggias i kyrkiones kisto, och presenteras ordinario och them* [37] *med honom äre* [38] *af Capittlett in visitatione.*

---

[28] G: takning.
[29] G: kyrkegårdzmwr.
[30] G: ther öffuerkomma
[31] G: Samme Syslomän skole och.
[32] G: Biscopens.
[33] G: Capitlets.
[34 a] G:s överskrivna läsart: uthi. Goth. [34 b] saknas i G.
[35] G: kyrkio herdarnar.
[36] G:s överskrivna läsart: *förpliktade.* Goth.
[37] G: then.
[38] G: ähr.

Till thet siette: skole thesse efterskrefne personer [39] åht minsto sittia [40] wid domkyrkionne *som är* biskopp, [41] kyrkioherden, lector theologiæ scholemästaren, [42] Conrector och syslomannen, huilke personer [43] skole hafua theras wisso gårdar och wnderhåliningh. *Och är tilbörligitt, att* [44] *huart stifft bygger siw laga huss wthi sin biskops gård, såsom och huar stadh bygger laga* [45] *i sin kyrkoherdars gård, och* [46] *ther biskoparna* och the andre [47] som i städerna hafua bekommitt goda gårdar eller huuss till att besittia, [48] att the och samma gårdar och huuss efter som theras wnderhåld och förmågo kan tilsäija, bygga och hålla wid maktt, på thz theras successores som efter them kyrkiones tienst skola wphålla, måga ochså hafua, ther wthi the bequämliga boo och blifua kunna, *och när samma siu laga huss icke genom* [49] *theras wanryktt som them besuttitt hafue, wthan af ålder eller* [50] *annan wåda warda förderfuade, skole* [51] *stiften i biskops gården och städerne i kyrkioherdars gård* [52] *wara förplichtade att wpsättia laga huss i staden* [53] *igen thett samma må* [54] och om lansprästerna [55] sagtt warda *att huartt prestagäld* [56] *håller sine siw laga huss.*

Till thet siunde: Kyrkeskrud, [57] som är mässekläder, altare-

---

[39] G: siw personer åtminsto behöffuas til at sittia widh Domkyrkiorna etc.
[40] G: brukas. Goth. Därefter: Deleatur tota periodus. Emp.
[41] G: Biscopen.
[42] G: Scolemestaren, Lector Theologiæ.
[43] G: personer *alle.*
[44] G:s text så: Så är tillbörligitt, och Rettwijsona lijkmätigt att etc.
[45] G: siw lagha Hwss..
[46] saknas i G.
[47] G: Biscops och kyrkioherders Gårder. Goth.
[48] G: är ock tilbörligitt. Goth.
[49] G: igenom.
[50] G: heller.
[51] G: skola.
[52] G: kyrkioherdes gården.
[53] G har till anm. skrivit: addetur. Emp.
[54] G har i st. f. *må: skal.* Goth.
[55] G: Landzpresterna.
[56] G: bygger och *håller sina siw lagha hws* wid macht. De tillagda orden skrivna av Goth.
[57] G: Kyrkioskrudh.

kläder, taflor, stakar, kronor klockor etc. [58] äre [59] wäll lideligh ther han är måtteligh och wthan misbruk, *såsom man förnimmer af kyrkiones historier att sådant och haffuer warit i cristenhetenne brukatt för än påvedömmet togh öfuerhanden, ther om man kan läsa hos* [60] *Athanasium in Epis.* [61] *ad Marcum Epm och hos Hieron. lib. 2* [62] *adversus pelagianos. Och Chrysost.* [63] *Homilia 83, in cap. Matt. 26.* [64] Therföre skall och här [65] wara ett godtt wpseende, så att wantro och misbruk må förtagitt och icke ytterligare inrymtt warda.

Therföre [66] skola och all öfuerflödigh och synnerliga the beläte, ther enfaldigt och wantrogitt folk plägar löpa till, tagas bortt af wägen, och folkett här om warda fliteliga förmanatt, att the sådana fåfängo, [67] wid gudz grymma wrede och hämd tillgörandes, öfvergifua och hålla sigh i then staden till gudh, hans helga ord och sacramenten, som i theras soknekyrkor predikatt och förhandlatt warda, ty thetta är then rätte helgedommen, som them både till siäll och krop kan saliga göra. Mann skall och taga sigh wara för alt annat misbruk som warit hafuer for-
Baru 6 dom [68] med beläte, att man icke hänger wppå them guld, silfuer, kosteligh kläder etc. icke tänder lius för them, icke röker, icke
Deut. 6 knäfaller, kryper etc. Ty alt sådant är wppenbara hedendomen och afguderij. Herren tin gud skalt thu tilbidia (säger skriften) och tiäna honom allena.

Till thett ottonde: skola klockor till thessa efterskrefne ringningar warda brukade och icke eliest, som är först, när mann ringer till tidegärden så ofta som thett behöfues. Item att mann ringer för lijk, Item helighmåll, *när klockan är fem* såsom seder

---

[58] G: Nota. Membrum secundum. blifue uthi sitt rätta bruk. Emp.
[59] G: är.
[60] saknas i G.
[61] G: Epist.
[62] G: lib. 1.
[63] G: Chrysostomus.
[64] G: Nota addetur. Deleatur. Emp.
[65] G: här och.
[66] G: Huarföre.
[67] G: fåfengio.
[68] saknas i G.

är på lansbygdenne, Item kläpper wthsungitt eller pro pace. *Item till bönestunden när klockan slår* [69] *tijo.* [70]

Till thett Nionde, om [71] klockare, theras whal, embete, wnderhåld etc. är ordineratt i kyrkobalken, ther må the [72] och blifua wid, doch är skäll, att the klockare som äro wid domkyrkonna, [73] *och låta ringia stora och monga klockor, achta och ställa segerwerkett,* [74] och för then skull någott mer [75] omaak hafua måste, *också måtte* [76] *af domkyrkones inkomst niuta några tunnor spannemåll, efter som sedwanligitt waritt hafuer.*

Till thet tijonde ther [77] kyrkior [78] eller kyrkogård genom slagzmåll eller annatt sådant äre wordne oskära (som man plägar nempnatt) är icke af nödenne att man genom twättan och många [79] wnderlige Ceremonier (som wnder the påweske hafuer waritt seed) them skärar på nytt, ty sådant hafuer och en ond smaak efter hedniske [80] wantro, wthan ther så är händtt skall mann handla wid thetta sättett. Man skall ingen tidegärd hålla i kyrkonne, för än saken är kungiordt [81] ordinario, *eller then ordinarius i samma contract, ther fallett är skedt sådant befalt hafuer.* Sedan skrifuer ordinarius häradzprovesten [82] till, att han faar tidtt [83] och ransakar om thz ärendett, och handlar med soknefolkett om then wördningh som man sådana rum, ther gudz ord och sacramenten förhandlas, plichtigh är. Ther efter går han som brutitt hafuer fram til kyrkedörenne, bekenner sin skull, och bedes *af gud* nåd och aflösningh *och wenskap af församblingenne*

---

[69] G: ähr.
[70] G: Bönestunder. deleatur. Len.
[71] G: Men om.
[72] G: thet.
[73] G: Domkyrkiorna.
[74] G: sejarewärket.
[75] G: mera.
[76] G: måtte och.
[77] G: Om kyrckio Brott. Goth.
[78] G: kyrkia.
[79] G: the monga.
[80] G: Hednisk.
[81] G: kundgiord. 1. Ordinarius. 2. Praepositus. 3. Reus. 4. Ecclesia. Goth.
[82] G: Prowesten.
[83] G: tijt.

then han förargatt hafuer. När thett är skedtt, och then [84] brotzlige är poenitentia satt *efter som tilförene om wppenbara skrift sagtt är,* går [häradzprovesten] [85] på predikestolen och förmanar folkett, att the hafua fördragh med slagzmåll och annor otilbörligheett, wanära sådana rum, och sedan handlar annat huad honom täcktz och saken kräfver. På thett sista när predikan [86] är wthe, siunger man Litanian och låter så ther wid blifvatt. Om then brotzlige tredskas och icke will falla till fögo tå skall han efter laga förmaning bannlysas, och huar han och thet förachtar, sedan beklagas för öfuerheten.

---

[84] G: them.
[85] G: Prowesten. Goth.
[86] G: predicanen.

Cap. XIIII.

OM EKTENSKAPETT. [1]

[1] Ektenskapett är en ärligh och gudi behageligh stadga, [2] såsom och gud sielfuer af begynnelsen, honom stichtatt och wälsignatt [3] hafuer, och sedan altid wthi margahanda måtto ähratt och äskatt, [4] huarföre och the som i Ekteskaps stadge [5] stadde äro och rätt lefua, måga wara widh ett [6] godtt mod, och dristeliga åkalla gud om hielp och beskerm, wthi alla theras wedermödo och beswäringar, huilke them thes flere och starkare pläge wederfaras, att Ekteskap [7] är gudz goda werk och skickelse, ty diefuulen som är gudz fiende, [8] lägger sigh altid ther winning om, att han thet må skämma [9] och förderfua, som gudh sigh till prijs och äro giordtt och skickatt hafuer.

[2] Och efter thett gud, hoor, bolerij, och alla [10] annor orenligheett icke lijda kann, är thet hans gode och nådige wilie, att alla och huar [11] en som i renlefnatt elies icke lefua kann, [12] skall gifua sigh i Ekteskap, [13] såsom s. paulus klarliga betygar, säijandes till att wndfly bolerij hafue huar och en sina hustru, och huar och en sin man. 1 Cor. 7

[1] G: Ordning om etc.
[2] G: Coniugium honestum et a Deo. Emp.
[3] G: Deleatur in Laurelio. Emp.
[4] G: elskat.
[5] G: stadga.
[6] G: itt.
[7] G: Echtenskapet.
[8] G: Diabolus eius hostis. Emp.
[9] G: skemma.
[10] G: all.
[11] G: hwar *oçh* en.
[12] G: Nubere debent qui caste alias vivere nequeunt. Emp.
[13] G: Echtenskap.

Thett samma läter och gud sielf förstå i budordett ther han säger, thu skaltt icke göra hoor.

[3] Så är och thett guds wilie att the som wthi Ekteskapett stadde äro, skola hålla sigh troliga och reenliga, [14] så att the icke förkränkatt med hordom och olofligh beblandelse, ty thett
Eph. 5. är en lijknelse och ett [15] egentligitt beläte till then Contract och deelacktigheett som är emellan Cristum och hans försambling.
Heb. 13. Huarföre ock s. paulus säger: Ekteskapett skall hållas ärliga [16] ibland alla, och Ekteskaps sängh obemittatt. [4] Kräfuer [17] och så gud af Ekta folk ett [18] tukteligitt omgenge, ther om S. paulus
1 Tess. 4. talar till the thessaloniser, [19] säijandes, thetta är gudz wilie, ider [20] helgelse, att i flyn bolerij och huar och enn wett behålla sitt faatt i helgelse och äro, icke wthi lustigh begärelse, såsom hedningar, the ther af gudi intett weta. Och [21] enkannerliga kräfver thenna stadgan, att man och quinna som äre tilhopa i Ektenskap skole [22] hafua inbördes sämio [23] och kärlek, ty theras wäsende står icke ther wthi allena att the boo i huss tilhopa, eller äro om disk och duk, huilkett och wäll, eliest ske kunde, och
Gen. 2 med mångom skeer, wthan att the äre tu ett kött och blodh, såsom skriften säger.

[5] Therföre görs och wäll behof, att predikarenar [24] med all fliit och ganska offta förmana echta folk, [25] att the fasta stå och blifua wid theras stadga, lijdandes huar med androm ondtt och godtt såsom thz sig bör och Echtenskaps förplichtelse kräfuer och taga sig till wara, att the icke så lätteliga löpa ifrå huartt annat, eller och eliest åttskilia sigh, som nu (tywer) allt för myckitt [26] skeer, med så stor siälawåda, förargelse och gudz förtör-

[14] G: In coniugio honeste vivendum est. Emp.
[15] G: itt.
[16] G: ährligit.
[17] G: Cavendum adulterium. Emp.
[18] G: itt.
[19] G: Thessalonicer.
[20] G: idhor.
[21] G: Forma coniugii. Emp.
[22] saknas i G.
[23] G: sint concordes. Emp.
[24] G: Predicarenar.
[25] G: Monebuntur coniuges a Ministerio ut sint Constantes. Emp.
[26] G: ofta. Emp.

nelse, huilken buditt hafuer och om ens will att echta folk wthi allahanda fall och åkommo skola stadigtt sammanblifua och intet tucka. Ther om s. paulus och rörer till the Corinter säijandes them som gifte äro biuder icke iagh wthan Herren, hustrun 1 Cor. 7
skilie sig icke ifrå mannen etc. och mannen öfuergifue icke hustruna.

Och[27] *efter thz och hörer till en christeligh öfuerhetz flijt att thett warder hållett alfvartt inseande, huru thenna gudz ordningh, echtenskap, icke warder förnedratt, skämpt och nederlagtt igenom otuchtighett ochristelige beblandelser, horerij, bolerij, blodskam och äreskändare,*[28] *eller och mz them*[29] *som föräldrarna och förmyndare owetterligitt ryma af med theras barn eller the som med wåld förkränka quinkönett,*[30] *så och the som aff argheet öffuergiffua och förlöpa sin echta maaka, så frampt gudh medh straff land och folk*[31] *hemsökia skall, ty wthi then H.*[32] *Skrift finnes både gudz befalningh*[33] *så ock exempell, huru gudh genom Mosen hemsökte sins folkz öfuerster som wthi öknen tillstadde lösachtigheett och horerij ostraffat: och huru gud hedningarnar, the Cananeer och theras öfverste*[34] *af landett för samma saak wthspydde. Item huru gud alfvarliga*[35] *befalte sins folks öfuerheett, att the som försågo sigh med then slemma synden hoor, skulle både horkarlen och horkonan till lifuett straffas, på thz att thett onda skulle warda af wägen tagitt.*[36] *Num. 25 Deut. 22. Huarföre och wij*[37] *genom gudz nådige bistånd, wthi wårt konungarijke, welom här med itt cristeligitt*[38] *och noga inseande*[39] *hafua, och then ordningh ther om ställa, som gudz ord*

---

[27] G: Peccantes punientur a Magistratu. Emp.
[28] G: äre-skännare.
[29] G: then.
[30] G: Quinkiön.
[31] G: folk icke etc.
[32] G: helga.
[33] G: Alias Deus eum punit. Emp.
[34] G: öffuerstar.
[35] G: alwarlig.
[36] G: taghett.
[37] G: Promittitur edictum Regium de coniugio. Emp.
[38] G: christeligh.
[39] G: Inseende.

skall wara likmätigh,[40] *både om echtenskaps lagligh*[41] *begynnelse och cristelige framhärdande, och huru wåre befalningsmänn skole med them inseande*[42] *hafua, som predikoembetet efter gudz ord ock här wthi inthz wele*[43] *lyda, öfuer huilken giord och publicerade ordningh wij så wäll hooss ett stånd som annatt så wele handen hålla att med ingom skall warda seedtt genom fingren,*[44] *widare än gudz ord och swerigis*[45] *lag, medgifuer.*

Och huar wij echtenskaps öfuerträdare icke warda straffandes så warder gud them icke skonandes som S. paulus säger Ebr. 13. Horkarlar och bolare skall gud dömma. Och på thz wthi wårt konungarijke må all tuchtigheett, köskheett[46] *ärlighett, renhett wanka och echtenskaps sängh hållas obesmittat ibland alla wåra wndersåter, och att huar och en weet hålla sitt faatt i helgelse, wthan huilken*[47] *ingen kan see gudh. Ebr. 12. Och så mykitt mögeligitt är, otuchtiga*[48] *tillbörligen warda straffatt, skole efterföliande puncter om Echtenskapett achtas och wid macht hållas. Först:* [6] ingen hemligh contract[49] med echtenskapett[50] skall gillatt warda såsom ther någor piga förlofuar sigh föräldromen eller rettom målzägarom owetandes, med mindre the wilia thett sedan gilla såsom till Ewentyrs skee måste, huar sängelagh ther inkommitt är, ty barnen ähro efter gudz bud föräldromen wndergifven, så wäll i thenna saak som alla andra 1 Cor. 7. *Huarföre skall ingen trolofningh*[51] *gella, som sker, wthan föräldrars och förmyndares rättmättige samtycke, ehuru monge witnen*[52 a] *ther öfver waritt hafva. The barn som*[52 b] *här emott förgrijpa sigh skole efter lagen straffas, såsom och the som i sådan*

---

[40] G: lijkmechtig.
[41] G: lagelige.
[42] G: inseende.
[43] G: welat.
[44] G: fingret.
[45] G: suerikes.
[46] K: kyskheet.
[47] saknas i G.
[48] G: otuchta.
[49] G: Clancularii contractus improbantur. Emp.
[50] G: Echtenskap.
[51] G: sponsalia sine parentum et tutorum concensu nulla. Emp.
[52 a] G: wittne. [52 b] som *sigh.*

saak taga sigh målzmanna dömme wppå. Ther [53] *barnen på både sijdor så mottwillige äre, att the beblanda sigh med olofligh sängelagh, på thett att när res är icke integra skall echtenskapett gå för sigh, ehuru föräldrarna säija ther emott skola the icke allenast efter lagen gå ifrå sitt arf;* [54] *wthan för samma mottwilligheett icke blifua Boandes i samma landsända. Doch ther thz* [55] *kan finnas, att manspersonen hafuer sådantt listeligen kommitt till wäga, uthan then andra partens wpsått, och doch wiste at sådantt Ecktenskap war föräldromen högliga* [56] *Emot, skole tå föräll drarna i sådant fall icke trängias ifrå sin föräll derlige* [57] *Rätt och authoritet uthan hafua macht at* [58] *förhindra sådant Echtenskap och then skylldige parten skole wåre Befallningzmän låtha komma under tillbörligitt straff. Thetta skall och wara sagt* [59] *om faderlösa Barn och änkior som sleckt och förmyndare hafua.*

Till thet andra. Efter ther och under tijden händer att föräldrarna och förmyndarenar [60a] *misbruka theras myndigheett och för sin*[60b] *fördeell förhindra barnen lagligh och ärligh Echtenskap medh barnes* [61a] *stora skada och fara ehurw barnen beflita sigh sina föräldrar och förmyndarenar*[61b] *medh godh fögo*[62] *och skäll them* [63] *beweka,* [64] *ty skole barnen wthi sådant fall toleligen saken wptaga, them sinom predikant, och androm förståndigom tilkenna gifua, huilke, när the förnimma föräldranar och them i theras stadh stadde ähro, inge rättmätige* [65] *orsaker, hafua sådant förhindra, skole wåra befalningsmän* [66] *medh borgemästare och*

---

[53] G: Quæritur. Quousque durat consensus parentum? An ad secundas tertiasque nuptias, præsertim respectu filiorum? Emp.

[54] G: arffuestraff.

[55] G: Endoch thz.

[56] G: högeliga.

[57] G: föräldreliga.

[58] saknas i G.

[59] G: wara och sagdt.

[60a] G: föräldranar och förmyndarnar. [60b] G: sin *egen.*

[61a] G: barnsens. [61b] G: förmyndare.

[62] G: foghe.

[63] saknas i G.

[64] G: Parentes non abutentur authoritate sua. Emp.

[65] G: rätmechtige.

[66] G: Medebitur Magistratus et Ministerium. Emp.

rådh i städerna sådanne[67] *saker ransaka, och then parten till hielp komma, som meen och orett lijder. Ty såsom thz rättmätigtt*[68] *ähr, att the som wilia gifua sigh i Ektenskap*[69] *fråga sina föräldrar som Samson*[70] *giorde jud. 14 så ähr tilbörligitt att föräldranar fråga och barnen huru them behagar, att alt wäll kan tilgå, såsom Rebecca wardt af simon tilspordtt, för än Echtenskapett fulbordades medh isaak. Gen.*[71] *24 Ther som och trolofningh skeer medh wilkor som gudz ordh*[72] *naturligh och werdzligh lagh ähre lijkmätige,*[73] *såsom är, så frampt thz är gudi, föräldomen och släktt*[74] *behageligitt, ståndett likmätigtt warder med laglig heemgift försörgd*[75] *etc. kan ingen warda tvingatt Echtenskapett fulborda med mindre wilkorne bliffua effter komne. Men ther sängelagh tilkommer*[77a] *moste Echtenskapett fulbordas*[77b] *ehuadh wilkorna warda fullkombnatt*[78] *eller ej. Ty ther trolofuen ähr skedtt medh laga gåvor och närwarandes wittne och sedan sängalagh tilkommett*[79] *slijk handell måste man räkna gijll och rätt inför gudh, Endogh laga wigningh icke hafuer efterfölgtt. Men medh trolofuan*[80] *wthan sängalagh hafuer thz sigh*[81] *annorlunda. Men ther någon warder sålunda bedragen medh errore qualitatis*[82] *som man thz kallar,*[83] *att brudgummen spör*[84] *efter trolofningen, att hans brud hafuer sigh med sängalagh för-*

---

[67] saknas i G.

[68] G: rätmechtigt.

[69] G: Echtenskapett.

[70] G: *Samsonnen.*

[71] G: Genes.

[72] G: ordh och.

[73] G: Sponsalia conditionata sint rata, si impleatur conditio. Emp. G: lijkmächtige.

[74] G: slecht.

[75] G: försörgder. act.

[76] G: obscurus sensus, ponatur clariorque. Emp.

[77a] G: Sub concubitu exspirat conditio. Emp. [77b] G: *rett* fulbordas.

[78] G: tillkompne heller.

[79] G: ähr sängelagh inkommitt.

[80] G: trooloffuen.

[81] G: sigh ther.

[82] G: errore graviditatis. Len.

[83] G: Si quis duxerit corruptam. Emp.

[84] G: spor.

sedtt eller ähr[85] *hafuande, frågas om thz är för eller efter trolofningen händtt.*

Fins thz wara efter trolofningen, handlas ther medh som medh annat hoor. Men ähr thz förra skedtt[86] *skall all mögeligh flijt ther på wendas att brudgummen thz fallett sin*[87] *brudh förlåter*[88] *och henne behåller, såsom exempell fins 2 lib. Sam. Cap. 3.*[89] *Men kan den oskyldige*[90] *parten sigh icke låta ther till*[91] *öfuertala, kunna dommarna*[92] *i then saken intett feela, när the säija dommen af efter Mosis lagh.*[93] *Deutt. 22. Och på thz att otucht icke få*[94] *öfuerhanden*[95] *i wårtt konungarijke måge wåra befalningzmän sådana lösachtige menniskior förwisa*[96] *häradett. Huilka*[97] *som lättferdeligen öfuergifuer lagligh trolofningh och inlåter sigh medh en annan then skall tilbörligitt straffatt warda,*[98] *nembligh*[99] *mans person miste sina gåfuor, quinnos*[100] *person gifue*[101] *först*[102] *gåfuorna tilbaka och sedan så myckitt ther till igen, och ther wthöfuer till hospitaler*[103] *och husarme efter förmögenheten. Och ther så henda kann, att en person hafver sigh hemligh trolofuadtt,*[104] *och sedan med föräldranars samtycke trolofuar ordenteligen,*[105] *tå skall then hemlige trolofningen räknas för intett, så framtt res ähr integra. Ther och nå-*

[85] G: ähre.
[86] G: för skedt.
[87] G: sinom.
[88] G: ickie förlåther. Len.
[89] G: 2. Sam. 23.
[90] G: skylldige.
[91] G: sigh ther till icke låtha.
[92] G: dommarnar.
[93] G: skiäligit at mannen befrias: NB. Emp.
[94] G: fåår.
[95] G: öffuerhandh.
[96] G: Pœna deserentium sponsas sponsosque. Emp.
[97] G: propria poena requiritur. Emp.
[98] G: huilcken.
[99] G: nemplig.
[100] G: Quinn Person.
[101] G: giffuer.
[102] saknas i G.
[103] G: Hospitallet.
[104] G: Desponsantes duas (sc. feminas) aut clam aut aperte. Emp.
[105] G: ordenteligen, tå mz een annar.

gor warder ther medh befunnen, att han twå gånger håller wppenbarige [106] *trolofningar, skall thenn förre gåå fram och then andre tilbaka. Och then sådant gör straffas efter lagen.*

[7] *Till thz tridie,* så skall och skylskap och swågerskap efter gudz budh och naturligh lagh altid hafua sin tilbörligh [107] wexell i Ektenskaps handel så att ingen binder Ektenskap wthi förbudna leeder, [108] efter som the wäll finnas huilke i slika måtto misbruka wilia then cristeliga friheten, huilken dogh icke gifuen ähr för lättferdiga [109] menniskiors förwetenhettz [110] skull wthan att wij mez ett frijtt samwett skola tiäna gudh wthi [111] heligheett och ärligheett och wara wår nästa icke till förargelse wthan till rättelse och förbättringh.

Therföre skall och ingen wara efterlåtett [112] *antingen af Adell eller af andra* [113] *att inlåta sigh wthi Ekteskap* [114] *med någom* [115] *sin skylfränka, närmere än then ene wthi tridie och then andre i fierde leder,* [116] *begynnandes räkna ifrå broder och syster som ähr i första leedh, huilken som nu nermare, tager sigh hustru i släkterna* [117] *än som nu sagtt ähr straffas efter then öfuersedde kyrkiobalken wthi lagen 10 Cap.*

[10] *Till thz fierde,* icke skall thz lätteliga blifua [118] tillstadtt, att någor tager then quinna till Ekta efter mansens dödh medh huilka han giorde hoor medan mannen lefde [119] ty ther af gifs tilfälle till myckitt ondtt och stor förargelse, *men efter man förnimmer att rene Ewangeliske församblingar i främmande land för besynnerlige orsaker skull wndertiden efter Dawidz exempell*

---

[106] G: wppenbara.
[107] G: tilbörligha wexl.
[108] G: Propinqui gradus vitandi. Emp.
[109] G: lätteferdiga.
[110] G: förwetenheet skull.
[111] G: Gudhi j.
[112] G: Gradus prohibiti. Gotli.
[113] G: ehuad stånd etc. Len.
[114] G: Echtenskap.
[115] saknas i G.
[116] G: Conceduntur gradus tertius et quartus. Emp.
[117] G: slechtene.
[118] G: warda.
[119] G: non ducenda uxor quæ stupravit vivente marito. Emp.

2 Sam. [120] *11 efterlåta Ektenskapett wthi sådana fall,* [121] *therföre kunne wij wthi wårdtt konungarijke ther besynnerliga orsaker kunna förefalla sådana Ektenskap icke aldeles förbiuda, dogh*[122a] *skola sådana saker först hoos oss blifua ransakade, och the personer som sådant åstunda skole wika ifrå then landzändan till en annan* [122b] *ther theras fall okunnogt* [123] *ähr.*

[11] Till *thz fämpte,* man skall och icke tilstädia [124] främmande och okändtt folk [125] i Ektenskap medh minder [126] the hafua thes bättre bewijss om sigh och sina saak, eller och för än the hafua sådana bewiss efter sigh hämptatt eller hämpta låtitt, på thz man må weta, att the icke ähro wthi någott annat förlupitt Ektenskap, eller och eliest hafua någott hinder, [127] *huilken prästman som fördristar sigh sådant göra, skall sättias ifrå Embettett.*

[13] Till *thz siätte,* och efter thz af hastigh och obetänckt giftermåll, [128] plägar myckitt ondtt wpkomma, skola prästerna ofta och fliteliga förmana folkett att the medh giftermåll icke ähro förhastige, såsom nu ofta plägar skee ther man wthi ölsmåll och aftonssnack binder Ektenskap och *trolofningh,* wthan att man gifuer sigh tidh till ett fulkomligitt betänkiande på båda sidor.

[14] Till *thz siunde,* ther och några framkomma och begära *bygga Ektenskap,* medh huilkom för olijka ålder [129] eller och andra saker skull thz icke tyckes skola taga godtt lagh, medh them skall presten icke heller wara för hastigh wthan han skall gifua them tijdh till att wäll betänkia sigh. [130]

---

[120] G: Samu.

[121] Quomodo concedendum ducere a se corruptam vivente marito. Emp.

[122a] G: Consultius prohibetur hoc coniugium Scriptura, ne aperiatur ianua multorum adulteriorum. Len. [122b] G: annor.

[123] G: icke kunigtt.

[124] G: städia.

[125] G: ignoti non coniungendi. Emp. Consensus liber. Emp.

[126] G: mindre.

[127] G: om klander kommer och annorlunda finnes. Len.

[128] G: Non præcipitandum. Emp.

[129] G: Inæqualitas ætatis. Emp.

[130] G: Om en yngling begärer en utgammal quinna thet skall ingelunda tillathas. Len.

[15] Barn och öfuermagar, som än nu icke kunna weeta huadh Ektenskapett hafuer inbära, skola presterna icke gifua samman.[131] Ty förfarenheten gifuer thett, att mykinn oreda kommer wthaf sådana barnagiftermåll, så kräfuer och ärligheten och cristeligh tuktt, att man medh giftermåll skall bida intill laga ålder.

[16] Till thz ottonde, effter thz och mykin tvifvelsmåll och trättor pläga komma af the *trolofningar* som bönder[132] göra,[133] skola the förmanas, att the hafua sådana theras *trolofningar*[134] i fördragh och låta presterna[135] ther medh[136] bestämma,[137] och efter thz mästadels så hafuer sigh medh them, att the icke heller någor rätt form eller sätt till trolofningh weta eller bruka kunne, skall theras trolofningh intett hindra laga[138] *trolofningh, huilken ordenteliga böör ske i kyrkione,*[139] *besynnerligh på landzbygdenne i kyrkioheerdens närwaro, som tilförne bör förweta sigh om samma trolofuan, och ransaka huar*[140] *någott hinder ähr på färde eller icke.*

[22] Så[141] skall och ingen saaklöst sängå[142] medh sin trolofwade[143] quinna,[144], för än the hafua waritt i[145] kyrkio, och annammatt ther all mans wittnesbyrdh och kyrkiones wälsignelse, Thy ther annars skeer, plägar ofta thz onda af komma, att the efter någon tijdh skilie sigh ått wnder thzta skotzmåll, att the icke ähro wigd, dogh warder här öffuersedtt medh them som

---

131 G: Lenæus tillägger: eller troolofwe låtha.

132 G: Lenæus tillägger: och annat gemeent folk.

133 G: Lenæus tillägger: för sig sielf allena.

134 saknas i G.

135 G: Lenæus tillägger: *Kalla till sig Predikanten.*

136 G: officia Ministrorum. Emp.

137 G: Si alii adfuerunt testes, licet absente sacerdote, laglig. Emp.

138 G: Ord. Nork. Anno 1604. Skal hereffter ingen Troloffning gillas, Med mindre en aff Presterna är tilstädes: Och att kyrkeherden warder therom, 14 dagher tilförenne åtspord och tilkenna giffuidt. Goth.

139 G: huilken i kyrkionne ordenteliga bör skee.

140 G: om.

141 G: Till thz Nijonde . K har siffran 9 i marginalen.

142 G: senggå.

143 G: festequinno.

144 G: Nemo impune concumbat cum desponsata. Emp.

145 G: till kyrkio.

för någrahanda merkeligh orsak eller hinder skull, icke kunna komma till kyrkio, först att the än tå, begära och annamma kyrkiones wälsignelse, *och sålunda fulborda sitt Ekteskap* [17] *hema i husett.* Och skall för thenna [146] skull (efter som plägsedh hafuer waritt) lysas tre söndagar ått slagh medh bägges theras nampns förkunnelse, för än the wppenbarliga gifuas tilhopa, och må mann ther till bruka thenna efterföliande, eller annor sådana ordh.

[18] N. och N. hafua achtatt i gudh then helga trefaldigheettz nampn byggia Ektenskap tilhopa, och begiäre ther till goda Cristna menniskiors förbön, att thz må wara gudi täktt, och skee them till lycko och saligheett, Men om någor ähr, som här wthi hafver några insager, [147] eller weett någott hinder wara på färde, han tale [148] ther om i tidh eller hafue sedan fördragh gudh gifue them sin [149] nådh. Amen.

[23] Ther prästen skall gifua några tilhopa, wälsigna eller wija moste han blifua widh thz [150] som i then swenska öfversedda [151] handbokenne wthsatt och föregifvitt ähr. [152]

[12] Ther någer parten icke will klarliga säija Ja, när han af prästenom tillspordh warder, eller och oppenbarliga nekar sigh wilia wara i Äktenskap etc. Thett han är medh tuingh ähr kommen för kyrkiodörenne, skall prästen likwäll icke gifua them samman, ty till Ekteskap hörer iw bäggis frija och wälwilioga Ja och samtycke. För then skul wardtt och icke Rebecca wthgifuin Isaack till hustru, för än hon sielf wardtt tilspordh och hade sagtt Ja som skrifwitt står i första Mosi book. Gen. 24. Gen. 24

[24] På [153] inga stora höghtijdes dagar, såsom Jull, Påscha, pingsdagh [154] etc. Item, [155] icke heller fram i longfastone [156] tå

---

146 G: then.
147 G: insagho.
148 G: denunciatio publica. Emp.
149 G: sina.
150 G: thet sätt och form som etc.
151 saknas i G.
152 G: Forma copulandi. Emp.
153 G: Till thet elloffte.
154 G: Pingzdagha.
155 G: Tempus nuptiarum non summa festa etc. Emp.
156 G: longafastonne.

i kyrkione handlas om wårs herres Jesu Christi pino och dödh, skall brudabångh hafuas för händer, icke att Ekteskapett skall för then skull warda hållett likasom oheligtt, wthan thz moste ju ordningh wara i församblingenne, så att huardtt och ett ärende skeer i sin rätta tijdh. Så skall thz och eliest altid så lagas medh brudahoof att predikan eller mässan ther igenom icke warder förhindratt.

[25] Thett ähr och en ganska stor och straffeligh [157] oseedh med the Möequällar, [158] som alment pläge hållas både på lansbygdenne och i städerna, ty en stor part sitter ofta natten [159] öfuer, kommer så om söndagen drucken och full till kyrkionne, [160] icke allenast sielf warandes oskickeligh till all then deell [161] som skal hafuas för händer, wthan the ähro och tå androm gudfruktigom menniskiom med theras ogudeliga [162] lefuerne och åtthäfuor storliga till hinders. Thz will och wara af nödenne, att predikarenar beflita sigh om att komma sådana oskickeligheett och gudz förtörnelse aff, genom idkeligitt straff och förwarningh.

[27] Wthi brudahus [163] behöfuer mann inga synnerliga Ceremonier, *doch ähr tilbörligitt, att man aflägger thz oskickeliga springande wp i brudasängenne,* [164 a] *som här till waritt hafuer i bruk, efter thz är både förargeligitt, och för gammalt folk ganska* [164 b] *farligitt.* [165]

Tob. 8 *Och i then staden igen skall brud och brudgumme efter Tobiæ och Saras exempell falla på knä för brudasängenne,* [166] *och göra sina innerliga böner till gudh att theras Ekteskap må lenda gudi till ähra, och them* [167] *till hugnatt och glädie. Och i medlertijdh siunger prästen medh the andra, några af thessa psalmer. Kom helge ande herre godh etc. Säll ähr then man som fruktar gudh*

---

157 G: strafligh.
158 G: möquällar. Len. KO: Möyequällar.
159 G: nattena.
160 G: Kyrkion.
161 G: deel *ther* etc.
162 G: ogudeliga åthäffuor.
163 G: Brudahuset. Avd. 26, 27 och delvis 28 uteslutna ur K.
164 a G: brwdsänghen. 164 b saknas i G.
165 G: Saltus in thalamum prohibetur et introducitur genuflexio. Emp.
166 G: brudhsängen.
167 G: then.

etc. O Jesu Crist som mandom togh, etc. När psalmerne ähre lyktade, läser prästen then Collecta, som i handboken[168] *står. Gudh alzmecktig wälsigne eder lekamen etc. Sedan stiger*[169] *brudh och brudgumme op i sängena, och prästen siunger then psalm, Gudh som altingh skapade*[170] *etc. Ähr och nyttigtt*[171] *prästen gör en kortt förmaningh till them som sittia i brudesängenne så framtt han förmerker,*[172] *att skickeligheett ähr*[173] *på färde, och att han hafuer liuudh. Men huar annorlunda skeer, tå ähr bättre,* att han hafuer sådant fördragh, som Jesus Syrach säger: ther thu icke hafuer liudh, så tala intett.[174] Eccl. 32.

[168] G: i handeboken.
[169] G: stige.
[170] G tillägger: sigh till loff och prisz etc.
[171] G: nyttigt *att.*
[172] G: förnimmer.
[173] G: ther är skickelighz etc.
[174]

Om Adels Giffter-mhål:

Uthi the Priwilegier, som aff H. K. Mtt K. Gustaff Adolph gåffues Adelen, Anno 1622 i Stockholm, är således stichtadt om Adelighe Personers Äcktenskap, N.

1.
Utan Målsmäns samtycke.
1) Mz Ofrelst.
2) Mz Frelst.

1. Att ingen Enkia eller Möö skal giffwa sigh i Echtenskap mz Frelse eller ofrelse, utan sin rätte Målzmand samptyckt: Eliest haffwa mist alt fast arff til neste Förvanter, Så och hennes Barn, Om Mannen är ofrelst. Men är han Frelst, Tå Böthe til Hospitalet twende åhrs Rente aff Begges thera godz: och thet ware i Underpant, etc. Quinnan komme aldrigh i Adeliga Brudlop eller Barnsöll och i alla Samqwemder ware nederskutin för alle Adels frugor.

2.
Genom Lägersmhål:
1. Aff Gemene.
2. Aff Festeman.

2. Later någon Enckia eller Jungfru lägre sigh: 1. Aff Frelst eller ofrelst haffuer förbrutidt sin Jordegodz, och aldrig lidhes i Samquemd.

2. Aff sin egen Festeman, Lägge 2 åhrs Rente til Hospitalet, ut supra. Sonen före aldrigh Glaffwen, i sitt Brudlop eller Adelige Tornerr.

3.
Mz Ofrelst Quinna.

3. Om en Adelsman giffter sigh Ofrelst, Så skola the Barnen icke achtas för Adelsmän, icke heller niute Adeligh Frijhet: Så och icke gå i arff uthi Fadrens Jordegodz. Goth.

Anteckningarna i G L III 1: Troloffning skal ske i kyrkan. Goth. G L III, 2: Sermo Ministri ad desponsandos. Emp. samt L IIII, 1: annulus. Emp. saknas i K, emedan de med siffrorna 19. 20, 21 utmärkta avdelningarna

Om åtskilnatt i Ecktenskap.

Ektenskapett ähr af begynnelsen af gudi så skapatt och ordineratt, att thess band emellan man och quinno skulle altid blifua ewigtt, fast och owplöseligitt, så att the alt intill döden skulle samman blifua och icke åttskilias, men [1] sedan mankönett genom syndena ähr förderfvatt wordett, och wthaf rätta lagett kommett, så wäll i Ekteskapshandell som alt annatt, hafuer gudh (såsom man af skriftenne kan merka) efterlåtitt Hionelagz skildnatt wthi tuenne faall, [2] så att han annatt giftermåll icke förbiuder. Thett första ähr, när then ene parten warder beslagen medh bewisligh hordom, [3] ty huar then andre parten som oskyldigh ähr icke will gifua sigh i förlikningh medh thenn brottzliga, så må honom, efter gudz ordh, annatt giftermåll warda tillåtitt, men then brottzlige skall läggas wnder tilbörligh [4] straf, dog huar then brotzlige parten behåller lifuett, skall man icke fara här för hastigtt medh, [5] wthan man skall på någon tidh tilgörande, huar så ähr belägitt, låta sakena hängia, så lenge man försöker, om the kunne warda förlijkte, huar thz och ingalunda [6] will bättre warda, skall tå laga doom them emellom afsagdh warda, och then parten frijdömder, till annatt giftermåll, som ähr vthan skull, *och then brottzlige för förargelsen skul* [7] *af wåre befalningzmän förwijsas tijdt ther hans synd icke kunnigh ähr, och han wthan mindre förargelse boo kan.* Och skola inga åttskildningar skee uthan för laga dommare, ther båda parterna efter laga stempningh ähre komne tillstädes, och ährendett ähr rannsakatt och med sanningenne befunnitt, huar tå förlikningen icke will

---

ej ingå i K. Förutom dessa saknas 8, 9, 26, 27 och delvis 28. Siffrorna inom klammer tillskrivna för att kunna orientera läsaren om, hur KO:s text i G uppdelats, sammanställts efter andra grunder eller ock i vissa moment uteslutits.

[1] G: occasio divortij. Emp.

[2] G: Causæ Divortii Duæ. Goth.

[3] 1. Adulterium. Goth.

[4] G: tilbörligit.

[5] G: Non festinandum nimis ad divortium. Emp.

[6] G: inglunda.

[7] G: förargelse skulld.

hafua framgångh, må domaren [8] säija domen af them emellan efter thzta [9] sättett.

[4] Sententia divortii.

Efter [10] thz N. genom klar bewisningh, Ja och genom hans egen bekennelse, nogsamliga ähr kunnogtt wordett, huruledes thenne tin make N. med hordoms last sigh mott gudh och hans helga budh förseedtt, och ther mz all Äkteskaps rätt emott tigh förwerkatt hafuer, säger jag tigh N. på gudz och then helga Euangelii wegna frij, ledigh och lööss till annatt giftermåll, när och huar som hälst tigh sielfvom synes och gudz nådh föreligger. [11]

[5] Huar och så hender, att then parten som brotzligh ähr, icke will efter laga stempning fram till rätta, [12] tå skall then andra personen som oskyldigh ähr, hafua fram sin wittne, med huilkom han [13] fulkomliga bewisar både sin egen rätt och thens andras brott, [14] ther efter skall tå domaren låta domen gåå, såsom förbemält är. *Men huar både parterna ähre mz hoor befundne och till lifuett skoonte skall ingen skildnatt* [15] *skee.* [6] Thett andra fallett är, när then ene [16] maken, uthan rätt och skäll öfuergifuer och förlöper then andra i then acht och wpsått, att han aldrigh någon tidh will byggia och boo mz honom, tå läter [17] skriften och till, att then personen som öfuergifuen ähr, må försee sigh medh annatt giftermåll såsom s. paulus säger till the Corinther, om then otrogne will skilias, så lätt honom skilias, 1 Cor. 7.
en broder eller syster är icke bunden till egendom i sådana fall.

Nu Endogh thenne texten talar om them som för trona skull öfuergifua theras Ekta maka, likwäll begifua sigh och ofta annor faall, ther then ene Ekta maken wrångwijsliga och mz

---

[8] G: NB. Separatio coram competente iudice. Emp.
[9] G: *widh* thetta.
[10] G: Divortii sententia. Emp.
[11] G: förelegger.
[12] G: Quid? Si non comparuerint? Emp.
[13] G: hon.
[14] G: Desertio malitiosa. Goth.
[15] G: åtskilnat.
[16] G: ene Echta.
[17] G: låter.

thz wpsått, att han aldrigh will låta [18] sigh till then andra igen, honom öfuergifuer, ther nu så skeer, kan then obrotzlige personen icke heller wmgella thens brotzligas onskoo, och warda twingatt till att blifua uthan Ektenskap wthi thenna twenne förtalda faall, tillåter nu gudh åtskildnatt i Ektenskap så att thenn obrotzliga personen må gåå till annatt giftermåll dogh skall thes heller thzta icke skee, för än then samma personen som således quar sitter öfuergifuenn, bijdtt hafuer en bequämligh tijdh, [19] thenn må domaren honom [20] föresättia, lengre eller steckre, efter som honom synes att lägenheten sigh begifuer. *Ther och några så treska* [21] *framkomma, som ofta händer att the gå och drifua i samma häradh och sticht, sedan de hafua sina makar öfuergifvitt, eller mannen bortt drifuer hustrun, och sitter sielf quar på gården* [22] *then skall ministerium (huar then skyldige parten sigh intett bättrar) banlysa och wårom befalningzmän antwarda, huilke på wåre wegna, honom sålunda skole straffa,* nemblige. Någor werdzligh lagh låta åttskildnatt och så till i flere fall, om huilken här och på thenna tidh intett ähr till talandes, *allenast om thz fall som alt för ofta framkommer medh förargelige trätta* [23] *emellan Ektefolk, thy thz* [24] *händer och (bättre gudh) ofta att ächta folk emellom wpstiger ett stortt och förargeligitt haatt, wrede, olust, kijf, trätto, slagzmåll, så att then ene parten jämmerliga öfuer then andra klagar, att stor fara ähr om lifuett,* [25] *ther then ene maken medh förgift och annatt* [26] *trachtar efter thens annors* [27] *wndergångh, och för then skull medh all flijtt begärar skildnatt thenn och en stor partt af Euangeliske Teologis, efter Theodosij och Valentiniani lagh hafua tillåtitt, thz wij och läte blifua i sitt werde. Dogh medan then helga skrift intett talar om Echteskaps skildnatt i sådant fall, och likwäll ofta skeer*

---

[18] G: lata.
[19] G: Pars deserta non cito ad aliud coniugium admittenda. Emp.
[20] saknas i G.
[21] G: Abigens Coniugem banno conripiatur. Emp.
[22] G: på gården qwar.
[23] G: Trätor i Echtenskap. Goth. et inde tuenda homicidia. Emp.
[24] saknas i G.
[25] G tillfogar: samt annor andelig och lekamblig wälfärd. Len.
[26] G saknar: och annat.
[27] G: andras.

i så måtto ynkeliga dråp, skole prediko Embettett och wåre befalningzmän wthi sådane saker efterskrefne sätt achta och efterkomma I. skall[28] *predikanten i then församblingh ther sådant oroligitt folk ähr,*[29] *göra sin största flijtt, att förnimma orsaken till sådan oenigheett, och then andra parten som skyldigh ähr troligen förmana, sådana orsaker af wägen stella, ther mz*[30] *båda parterna af Gudz ordh grunliga*[31] *öfuertygha, att the ähro för gudi skyldige, fördempa, förquäfia, wthsläcka och borttlägga*[32] *all owillia, quall, haatt, nijtt, wrede, bitterheett, slagzmåll, och stemplingh efter annors lif, och i staden wprätta itt wenligitt och cristeligitt wmgenge wthi sitt Echtenskap. II. Huar kyrkioherden sådant icke förmår wthrätta, att the honom lyda, skole*[33] *sådane stempnas till nästa Capitell och ytterligare ther af gudz ordh wnderwijsas.*[34] *III. Huar*[35] *thz*[36] *icke heller hielper, skall ordinarius gifua wåre befalningzmän i landzänderna tilkenna, huilke then skyllige*[37] *parten, eller både, om the lika skyllige ähre, på någon tidh mz fängelse straffa skole.*[38]

IV. Ther[39] *och sedan ingen bättringh läter sigh see, och fara till någors lif synes wilia följa, må ordinarius them på någon tidh tillåta att wara ifrå*[40] *Echteskaps wmgenge medh sengelagh disk och duck, thz man kallar separationem thori, och i medeltidh skal gudz församblingh till bönen*[41] *fliteligh förmanas*[42] *att gudh nå-*

---

[28] G: I. Förmaningar aff Predicanten. Goth.
[29] G: ähre.
[30] G: ther till medh.
[31] G: grundeliga.
[32] G: bortleggia.
[33] G: skulle.
[34] G: 2. Uthi Consistorio Underwijsning. Goth.
[35] G: 3. Fängelse aff Politicis. Goth.
[36] G tillägger: icke komne eller. Len.
[37] G: skylldige.
[38] G: Non exeat inde ante promissam pœnitentiam et positos fideijussores, et wijten satta till kyrkioplicht. Emp.
[39] 4. Separatio thori. Goth.
[40] G: Adhuc reconcessabitur de novo. Emp.
[41] G: at bidia för them. Emp.
[42] G: till bönen bliffua förmanath.

digast [43] *afställer husdiefuulen,* [44] *som ähr them emellom inkommen och hiertarna i san gudelighheett kunne förbindas.*

V. Huar [45] *tå (thz gudh nådeligen afwende) att alla thenna medell* [46] *inthz wträtta,* [47] *och saken synes Jw lenda någon parten till lifsfara, hälst then oskyldige måge tå wåra theologi* [48] *efter keijserlige lagh, then oskyldige parten ifrå sådant gräseligitt Echtenskap hielpa, och wåre befalningzmän then hårdnackade parten förwisa stichtett.*

Till then personen som af naturligh breck eller elies af någrahanda ofall till Echtenskap platt odugligh [49] ähr kan ingen twingatt warda. *Men om thzta fallett skall man achta, först att man ähr icke förhastigh till att göra åttskildnatt, sedan måste man ransaka om odugeligheten till Echtenskapett hafuer waritt förän Echtenskapett blef bunditt, eller* [51] *sådana breck ähr sedan tillkommen, waar han för, så ähr then andre personen besuiken, och kan för then skull inthz wara bunden till then som thzta feelett* [52] *hafuer; men ähr thz tilfället sedan, tå blifve* [53] *theras Echtenskapsband stadigtt och fast wthan åttskildnatt. Och then personen som icke sådana breck hafuer,* [54] *skall then andras feell*

---

[43] G: nådelige.

[44] G: diefulen.

[45] G: 5. Divortium. Goth.

[46] saknas i G.

[47] G: Si tunc non fiat pœnitentia, concedatur separatio ad tempus, et interea præcibus Deo commendendi, opponentes se prima vice nostratibus propinquis. Emp.

[48] G: Consistoria. Len.

[49] G: ineptitudo ad coniugium. Emp.

[50] saknas i G.

[51] G: heller.

[52] G: thz feelth.

[53] G: bliffuer.

[54] G: sådana bräk icke haffuer.

wptaga, lika som itt kors af gudi pålagtt,[55] *och draga thz toleliga.*[56]

---

[55] G: Propter (Morbus non potest esse divortij causa. Emp.) morbum incurabilem vel furorem Divortium fieri non posse, hinc patet:

Quia: 1. Calamitas, quæ accidit sine culpa inter coniuges, nequaquam dissolvit foedus Coniugale. Reg. Ulpiani.

2. Summus amicitiæ gradus est vinculum coniugale. At amicum in calamitate deserere iniquissimum est. 1 J. 3, 18.

3. Uxor est pars corporis Mariti. Nemo autem carnem suum odio habet; sed eum alit ac fovet, Eph. 5.29.

4. Vir non habet potestatem corporis sui; sed uxor, Et c. 1. Cor. 7, 3.

5. Peccatur fidei datæ violatione, c. pc. 2. 6. & 8.

6. Obstant Exempla: Abigailis 1, S. 25, 3. Coniugum, Jobi, Tobiæ etc.

7. Theologi ita docent, ut: Phil. Melanch. in Exam. Ordinandorum Hemming. De Coniugio. Vigand. de Divortijs. Beza: De Repud. elegantissimis argumentis. Sic & Leges Romanæ sæpissime. Goth.

[56] G: toleligen.

Cap. XV.

ORDNING OM THE SIUKAS BESÖKNINGH.

Till thz första, skall församblingen troligen warda wnderwijst, att then alzmecktige och then [1] barmhertige gudh hafuer så nådeliga bewijst sigh emott arma och [2] Elända menniskior, [3] som medh en rätt troo och förtröstningh på honom, åkalla hans helga nampn, att han icke allenast lofuat them sina faderliga beskydningh och hielp wthan ibland annor wedernampn, som han förer i sin gudomliga maiestätz titell, är thzta ett mz the förnemligasta, att han kallas the Elendas tillflycht, och theras frelsare, som hafua ett bedröfuatt och förkrossatt hierta, och hafuer han ofta heller welett förwandla himmelens och jordennes naturliga lopp, eller och ellies giordtt stor wnderuerk, än öfuergifua the älenda wthi theras nödh, ther the hafua trodtt honom om godtt.

Matt. 11. Ther öfuer kallar och gudz son alla bedröfvade till sigh, och lofuar them hielp, kommer till migh (säger han) i alle som arbethen och ähren betungade, Jagh will wederqueckia Eder. [4] Nu ähre the kranke icke the ringaste ibland them som således ähre betungade och bekymbrade, icke allenast mz theras lekamliga kranckheet på kroppens wegna, wthan också theras synder, som genom thenn lekamliga kranckhetenna sigh öppa i själenne, göra them som oftast itt osäijeliga stortt quaall och oroo, huarföre

Matt. 25. ibland andra miskunsamliga gerningar som skriften berömer, ähr och thenna icke förglömdh, att man skall besökia then siuka.

Till thz andra wil tå någon [5] göra gudi och herranom Jesu Christo till wilia och en behageligh tiänst, häller än höra af ho-

---

[1] saknas i G.

[2] saknas i G.

[3] G: Aegroti accessum habent ad consolationes. Lem.

[4] G: idher.

[5] G: någhor.

nom på yttersta dagen thenna åwitelsen. Jagh war siuk, och i sökten migh inthz, han skall beflijta sigh om at besökia the kranka. Dogh geller thz besynnerliga the personer till som ähro i kyrkiones tiänst [6] och Embete, [7] att the här medh skola wara allsomflitigast, och icke allenast tå strax wara wederredo när the warda kallade till the kranka, wthan the [8] skola och elies ofta, när them så ähr belägitt, sökia till them okallade, och tilbiuda them theras tiänst.

Till thz tridie, skole och [9] så prästerna wnder tiden härom förmana folkett, att the i tidh [10] medan then siuke kan någor redo göra, hafua prästen till honom, ty then tiänst som prästen skall på ordzens och sacramentzens wegna göra them siuka, kan elies intet komma honom till måtto. Icke ähr thz heller then [11] siuka i några måtto till skada, hans siukdom förökas iw icke ther af, så att han dör thess snarare, att prästen hafuer waritt hoos honom, och giordt honom hans redo, wthan ehuadh gudi täckes, sedan göra medh honom, kan han ther af hafua så myckitt bättre modh, huilkitt ofta ochså till lifs och och lekamligh helso hielpa plägar.

Till thz fierde: När någor warder bråtт tagen ähr thz en saak för sigh. Men folkett skall och wnder tiden här om warda wnderwijst och förmanatt, att huar någon [12] warder så bråtт betagen, [13] att honom ingen reda eller kyrkiotiänst kan giord warda, tå skall han för then skull sigh icke så hårdtt förfära eller och wanhoppas, likauist som han ingalund skulle kunna tå bekomma gudz nådh och warda saligh när han i sitt yttersta icke får skriftemåll [14] och sacramentett. Neij thz skall han icke göra, wthan i slijk fall skall man och wara till frijdz och gifua sigh i gudz hender medh en stadigh troo till the ordh som han i sin wäll-

---

[6] G: omnes visitabunt præsertim verbi Ministri. Emp.
[7] G: Ministri ægrotos sponte & sæpe visitanto. Goth.
[8] G: Predikoembetet. Emp.
[9] G: Och skola the ock så.
[10] G: Mature vocandus sacerdos. Emp.
[11] G: them.
[12] G: någhor.
[13] G: Repente ante coenam morientes, si pie locuti, salvantur. Emp.
[14] G: scrifftermål.

macht af thet [15] helga Evangelio hördtt hafuer, ty the blifua honom altidh lika fast, ehuadh han och får för en afgångh, hastig eller långsam. Dogh skola the andre [16] som thzta på någon see taga sigh ther af en förwarningh, att the här i thzta lifuet i[cke] slå sigh i någon säckerhett, medan the så skinbarliga see och merkia huadh thz är för en skröpeligh tingh mz menniskiones lif och lefuerne, huilken alt i sender honom tyckes [17] wara heell och helbregda, så är hon lika som itt swagtt lius wthslocken, ty skola alla menniskior och komma thz ihogh, som Christus
Matt. 24. hafuer lärdtt säijandes, waker, ty i weten icke huad tijdh eller stund ider herre warder kommandes.

Till thz fämpte, när [18] tå prästen kommer till then siuka, skall han så handla medh honom som handboken wthwisar, nembliga gifua honom först före någor trösteligh ord af skriftenne. Sedan att han begära skall förlikning mz allom them som han någott hafuer wthståndandes etc. Män allramäst skall han sigh ther beflijta om, [19] att han må få weta, huru hans samwett står, om thenn siuka någott mer eller mindre, eller och als inthz bekymbrar sigh om sina synder. På thz att såsom han merker then siuka wara till sinnes må han och så ther efter skicka sigh emott honom mz lärdom tröst och förmaningh. Och skall prästen [20] wthi all handell som han hafuer medh then kranka, låta klarligha af sigh förmerkia, att han söker then siukas wälfärdh och siälagagn, och icke sin egen fördell, som (gudh bättre) [21] under påvens regeringh alt för myckitt skedtt ähr, mz alt som största [22] siälawåda och gudz förtörnelse, ty man hafuer gifvitt then [23] siuka före och stor eftergärdh som the nämpnatt, mz messor, vigilijs begängelse etc. och lärdtt att man genom sådantt

---

[15] G: thz.

[16] G: Inde tamen cæteri non fiant securi, sed discant vigilare. Emp.

[17] G: hon tyckes.

[18] G: Processus puncta. Consolatio, reconciliatio, inquisitio in conscientiam. Emp.

[19] G: ther beflita sigh om.

[20] G: Ministri salutem ægroti quærunto. Got. et non proprium quæstum. Emp.

[21] G: bättret.

[22] G: alsomstörsta.

[23] G: them.

skulle förverfua nådh, syndernas förlåtelse och then Ewiga salighetenna, och thes förinnan antingen alz inthz eller Ju icke rätt talatt om herrans Jesu Christi förskyllan. *Dogh ther gudh hafuer wälsignatt then siuka mz några ägodelar, ähr christeligitt att prästen påminner honom (så frampt han sielf icke kommer sigh ihogh)* att han icke förgäter *kyrkior, scholer*[24] och [25] the fattiga, wthan tänker och på them i sitt testament, efter som hans empne och förmågo kan wara, dogh så att han icke mz någon [26] afuundzgift förkränker then rätt, som rättom arfvingom tilkommer, ty sådana gåfva, ehuem hon tilkommer, ähr gudi inthz behageligh.

Til thz siätte, skall och [27] prästen förmana them som sköta then siuka, att the icke ähro förlenge i sender borta ifrå honom [28] så att han thes förinnan måste blifua allena, synnerligen [29] huar sotten är stark, och han hafz hårdeligha widh, ty honom måtte ther öfuer någott stortt obeståndh widerfaras, [30] både till lif och siäll, till huilkett thesse in för gudh måste stå till swars.

Till thz siunde, när tå prästen alt både om skriftermåll och annat hafuer uthandlatt mz then [31] siuka, må han gifua [32] honom sacramentett, om han thz begärar eller förmår annammatt, ty efter thz samma sacrament wårs herres Jesu Christi natt wardh enkannerliga ther till stichtatt och insatt är, at blödigh och förskrächt samvett skola ther igenom i tronne styrckt och förmanatt warda, och then siuke, som genom lekamligh swagheet till tronnes suaghz är fast benägen, sådanna styrkelse ganska wäll behöfuer, skall honom thz helga och trösteliga sacramentett efter hans Christeliga begäran och bekännelse, så wäll som allom androm Christnom, gifvitt warda.

Ty Endogh herrans nattwardh [33] förnembliga uthi kyrkione ther hela församblingen är tillhopa bör handlatt och brukatt

[24] G: kyrkior och scholar. Kanslistilsant.
[25] saknas i G.
[26] G: någhor.
[27] G: och *så.*
[28] G: Non absint curantes ægrotum diu. Emp.
[29] G: synnerligha.
[30] G: wederfaras.
[31] G: them.
[32] G: Porrigendum sacramentum. Emp.
[33] G: Licet sit domi, et templum visitare nequeat. Emp.

Matt. 18. warda, likwäll efter Christus säger, huar två eller tre komma tillhopa i mitt nampn, ther är iagh mitt ibland, gifuer han ther mz tilkänna att ther och så är en christeligh [*försambling,*] [34] som en kyrkiotiänare och en siuker wthi Christi nampn samman komma. Så är och en siuker som en rätt tro hafuer till Christum, icke mindre itt Christi och then helga kyrkios ledamott, än en helbregda, hafuer och sin rätt til then helga kyrkios andeliga ägodelar, ibland huilka Christi nattward icke är then ringesta, äwen så wäll som en helbregda. Therföre skall samma Christi nattuardh som honom nu alra mäst ähr för nödenne ingalund söndh eller förwägrath warda.

Till thz ottonde, när ther till är kommet att [35] *then siuke begärar blifua delachtigh av herrans nattward,* skall prästen först låta kasta en reen duk på bordett, sedan [36] tager han fram brödett, som man plägar nempna oblatam lägger thz i patenen, [37] och sätter på bordet. Theslikest giuter han och winett i kalken och sätter ther när, thernäst frågar han then siuke till om trones artiklar, och hafuer sedan några [38] ordh till the personer som när stadde ähre, [39] widh thzta eller någott annatt sådantt sätt. Käre bröder och systrar, [40] efter thz wår Herre Jesus Christus hafuer sagtt, att ther twå eller tre äro församblade i hans nampn, ther will han wara mitt ibland, och huadh som hälst the bidia i hans nampn, thz skall them vederfaras måge ther mz och wij som här nu wthi hans nampn äre församblade hafua en godh tröst till att bidia, och begå hans helga nattwardhz åminnelse, och ther af göra thenna wår kranka broder, som för then skull icke förmår mz oss ther till komma wthi församblingenne, delacktigan, ty wilie wij och nu först ödmiuka oss för Gudh, och bidia, fader wår etc. [41] Medh thz samma falla the alle på knä, men prästen står strax wp igen, och läss öfuerliudtt Christi ordh om sacra-

---

[34] G: christeligh försambling.
[35] G saknar orden: ther till är kommet att.
[36] G: sedan *tå liws är uptendt.*
[37] G: Processus ipse. Emp.
[38] G: någhor.
[39] G: effter som personen är till. Len.
[40] G: admonitio ad præsentes. Emp.
[41] G: oratio dominica legitur. Emp.

mentzens insättielse, och när han hafuer i så måtto wälsignatt [42] både delerna, berättar [43] han then siuka, såsom seder är. Sedan then siuka således berättatt [44] ähr må prästen läsa en collecta, [45] och till thz yttersta wälsignan [46] säijandes Herren wälsigne och beware tigh etc. och befalan så gudh i hender.

Och skall prästen tilförne gifua acht på then siukas lägenhz och förmågo, *om han förmår bruka sacramenthz eller eij: och huar han thz icke förmår,* tå skall etc. [47] prästen icke häller på then tijden beredatt, uthan eliest trösta och förmana honom mz gudz ordh och skall synnerliga [48] underwijsa honom, [49] att thz ingalunda kan wara honom till skada in för gudh, att han icke annammar sacramenthz, mädan han för sin suaghz skull icke är thes mächtig uthan att Gudh som hierttat seer, tager wilian för machten.

Till thz nionde, huar och then siuke, i [50] alla sina lifzdagar hafuer fördtt ett ogudachtigtt och öfuerdådigtt lefuerne, skall prästen icke än tå förtvifla om hans bättringh och salightz, uthan skall winlägga sigh ther om, att han må än nu komma honom till en rätt wederkännelse. Gifuer tå gudh nådenna, att så skeer, och han ther mz ödmiukeliga är begärandes sacramenthz, skall thz och honom efterlåtitt warda. [51] Huar han och icke kommer till någon sådan [52] wederkännelse, uthan håller alt fram i sin ondsko och hiertans hårdhett, tå skall honom sacramenthz ingalunda gifuitt warda, [53] att han tager sigh thz icke till större fördömelse.

Till thz tijonde mz them som sittia på theras hals, [54] eller för

---

[42] G: consecrerat.

[43] G: beretter.

[44] G: beretter.

[45] G: *bönen* i st. f. *en collecta.* Len.

[46] G: Collecta et benedictio. Emp.

[47] saknas i G.

[48] G: synnerliga *ther om* etc.

[49] G: Informandus ægrotus, si pro infirmitate Coenam accipere nequeat. Emp.

[50] saknas i G.

[51] G: Notorius, si pœnitentiam egerit, accipiet. Emp.

[52] G: någor sådāna.

[53] G: Impænitens non. Emp.

[54] G: Captivi. Emp.

theras wppenbara misgerningar skull, nu allaredo dömde ähro. skall efter thzta förskrefna sättet, om the kranka i thz nästa *och såsom i handboken ähr widare* förmält, handlatt warda. [55] Dogh skola prästerna beflijta sigh ther om, att the ther sådana menniskior berätta [56] skola, måga hafua en dagh eller tuå till faars eller till handels mz them.

[55] G: wijdere förhandlatt. Kanslistil.
[56] G: berettas (= beredas).

Cap. XVI.

OM [1] CHRISTELIGH BEGRAFNINGH.

Till thz första [2] moste man thz bekenna, att the [3] som widh thenna werdenna en gångh skilde äro, kan theras tiänst [4] som här ännu quarre äro, inthz komma till [5] måtto, ty efter Cristus sagtt hafuer, [6] Jagh är wpståndelsen och lifvett, then som tror på migh han skall lefua, thz han än dödh blefue, och huilken Joh. 11.
som lefuer och tror på migh, han skall icke döö till Ewigh tidh. Så [7] hafue wij iw förwissan nogh ther på, [8] att huilken som mz en rätt tro på wår herra Jesum Christum skildz widh thenna werdenna, then samma hafuer allaredo wår unskan, begär, förbön och hielp förwthan, then saliga rolighetenna, som hörer thz eviga lifuett till. Och skall mz glädie besittia gudz rikes herlighz, på then yttersta dagen, och lekamliga genom wår herra Jesum Cristum (ähuru lekamenen och her antingen i Jordenne, i watten, wäder eller eldh förgås kan) wpstå igen af döda. Sammalundh hafue wij och twert emott förwissan nogh, att then som en sådanna tro på Jesum Christum icke hafuer, [9] när han skiljz ifrå [10] thenna werdena, honom hielper ingen deel som efterlefuanderna kunna åstadh komma, ty Christi ordh här om äro klar, then Marc. 16.
icke tror han skall warda fördömd. Dogh skole wij likwäll läta

[1] G: Ordning med Christelig etc.
[2] G: Först moste etc.
[3] G: them.
[4] G: Sepulturæ non prosunt mortuis. Emp.
[5] G: till Deras saligheet. Leu.
[6] G: haffuer sagt.
[7] Sive fidelibus. Emp.
[8] G: uppå.
[9] sive impie morientibus. Emp.
[10] G: widh.

the döda ärliga och tilbörliga komma till iordenna, [11] ty ther mz bringe [12] wij för huar man, then kärlek, som wij hafue haft till them, medann the ännu lefde mz oss. Item bekenne wår tro som wij hafue om wpståndelsen, och betyge then förhopningh som hooss oss ähr om [13] theras ewiga saligheet.

Till thz andra, then sedenn, att man sweper lijk uthi liinlakan, [14] är wptagen efter wårs herres Jesu Christi swepningh, ty ähr han och then aldrahöfligaste ibland the christna så att och för then skull stortt wnder är huarföre påven mz sine präster och munkar hafuer welet annorlunda [15] klädas till Jordenna.

Till thz tridie, om prästen är tilstädes ther lijk skall uthbäras, *må han efter tidsens lägenhz, trösta thens dödas wenner och efterlefuander* [16] *genom gudz ordh.* Item huar så behöfves, förhindra och förtaga all wantro, [17] som månge hafua ther [18] lijk är på färd, [19] pläga förstå låta. [20] När tå lijkett uthbärs må man wäll låta ringia, siunga, [21] och annor stycker som icke ähro ochristeligh, efter sedvenion bruka, först att folkett är underwijst om slijk tingest, så att the skee mer för theras skull som lefua, efter som och S. Augustinus bekänner, än för theras skull som döde ähro, huilke slijckt nu inthz hafua behof.

Till thz fierde, när tå lijkett är kommitt på grafuabackan, [22] skall thz jordas efter thz sätt, som i handbokenne föreställt ähr, [23] allenast att man then förmaningh och the lexor som ther stå upräcknade [24] eller och andre, empnar efter lägenheten

[11] G: Tamen honeste humandi ob amorem et spem resurrectionis. adde: et movetur corpus in terram. Emp.

[12] G: bewise.

[13] G: om *thens dödhas welfärdh och* ewigha etc.

[14] Linteo velari honestissimum. Emp.

[15] G: annorlund.

[16] G: effterleffwande.

[17] G: Minister impediet superstitiones. Emp.

[18] G: *och* ther.

[19] G: ferde.

[20] G: lata.

[21] G: Pulsandum et canendum. Emp.

[22] G: graffbackan.

[23] G: Humatio juxta manuale. Emp.

[24] G: uptecknade empnar effter etc.

och tijden. [25] Dogh uthskifta allmoso [26] ibland the arma och Torftiga, efter thz är en godh och cristeligh gerningh i sigh sielf, skall honn ingom någon tidh warda förmentt, [27] allenast att menige man hafuer här om rätta wnderwisningh, nembliga att man för gudz budh skull hielper the fattiga, likasom mz thens dödas testamente, och icke hafuer then meningen, att hans siäll medh sådana gift skall lösas af skerseldh. Om huilken huar the påwiske efter theras egna tankar, ja ock efter hedniska willo icke mer hade talatt, än efter then helga skrift, hade ingen wetatt [28] någott säija. [29]

Till thz fämpte, men sedan then döde är kommen i jordenne, [30] måga och hans efterlefuande [31] wenner (huar så behöfues) synnerliga warda tröstade och förmante, att the gifua sigh till fridz ther mz som gudh giordtt hafuer, och huar någott spökelse [32] wåre på färde, att man thz inthz skiöter, eij heller therför rädes, uthan mz en rätt troo gifuer sigh under gudz beskerm, så förmå diefuulen som spöker, ingen skada göra, huarken honom som döder ähr, ther han i gwdi ähr afsomnatt, [33] eller them som efterlefua, äiw till theras siäll.

Till thz siätte, nyfödd barn, som icke hafua kunnet fått döpelsen för theras hastiga afgångh skull, [34] therföre att the wore befalatt i gudz händer, genom närwarandes cristna menniskiors bönn såsom tilförenne sagtt är, skola och *bekomma* cristna menniskiors lägerstadh [35] och kyrkogården, [36] *sampt annan kyrkiotiänst som man androm wthi herranom afsomnade ähr plicktigh:*

[25] Till den avd. i Ko, som begynner med orden: Messor, Vigilier etc. (utesluten ur 1608 års KO:s förslag) har Emp. i G:s marginal skrivit orden: Missæ pro defunctis et vigiliæ cassantur.

[26] G har efter *almoso:* efther thenns dödes begrafningh. Kansliantecknn.

[27] G: Non prohibetur dare eleemosynam. Emp.

[28] G: wist.

[29] Till en överkorsad avdelning i G. har Emp. skrivit orden *concio funebris in magnis Ecclesiis.*

[30] G: iordena.

[31] G: Consolatio superstitum. Emp.

[32] Till uttrycket: *någott spökelse* skriver Emp. deleatur.

[33] G saknar orden: ther han i gwdi ähr afsomnatt.

[34] G: Vide Supra pag. 22. C. Kanslistil.

[35] G: lägrestadh.

[36] G: Quo modo non baptizati sint sepeliendi. Emp.

och skall tå församblingen[37] *om sådana*[38] *fall wnderwisas, efter thz sätt som tilförne*[39] *om nöddop förestält är; Men mördbarn*[40] *kunne ock läggias wthi kyrkegården, dogh wthi ensligitt rum afsides, efter the äre altidh födde af oeckte*[41] *sengh. Och prästen skall tå gifua folkett tilkenna att sådant skeer icke för barnett skull wthan föräldromen till wanäro*[42] *och androm till warnagell.*

Till thz siunde, sielspillingar,[43] thz äro the som icke genom willo, vthan elies af berått modh, sigh förgöra skola ingalund komma i kyrkogården,[44] ty the hafua waritt förtuivlade. Item icke heller bansmänn,[45] som dö oaflöste. Theslikest icke heller the som gudz ord och sacramenthen försmädtt[46] hafua, huar the döö uthan rätt wederkennelse. Item the som uthi slemma och wppenbara laster få bråd dödh, så att tå ingen hafuer hördtt[47] af them någor cristeligh bekännelse. The som för theras wppenbara misgerningar[47] skull äre rättade, måge wäll niuta kyrkegården, så fierran the hafua skickatt sig cristeliga, när the gingo till döden, och thz elies kan warda efterlåtitt[49] af öfuerheten.

Till thz ottonde, kyrkegårdar eller och annor rum ther cristett folk plägar begrafuas, skola hållas ärliga[50] för theras skull som ther huilas, och ändogh thz gör lika myckitt af sigh till salighetenna huar som hälst en warder begrafuen, likwäll huar någor efter then grunden wille förachta allmenneligh cristna menniskiors lägerstadh,[51] then samme är icke heller werd warda ther begrafuen. *Efter thz hafuer waritt en gammall cristeligh, höfligh och nöttigh sedh att the dödas arfuingar hafue någott pläge gif-*

[37] G: och skall folket etc.
[38] G: sådan.
[39] G: tilförende.
[40] G: Mördebarn.
[41] G: *een* oächta.
[42] G: vanära.
[43] G: siefspillingar. Emp.
[44] G: Quæ vitanda de melancholicis. Emp.
[45] G: Banniti. Emp.
[46] G: Contemptores Sacramenti Quid hic de Calvinianis? Emp.
[47] G: Repente morientes sine audita poenitentia. Emp.
[48] G: Facinorosi puniti. Emp.
[49] G: effterlatit.
[50] G: cemeteria honeste habenda. Emp.
[51] G: lägrestadh.

vitt [52] *efter förmögenheten* [53] *till kyrkiones bygningh; skall man sådant inthz* [54] *ogilla uthan heller styrkia; för huilkett kyrkowennerna plichtige wara*[55] *therföre rekenskap göra som sagtt är.* [56]

[52] G: giffua.
[53] G: för mögeligheeten.
[54] G: ingalunda.
[55] G: kyrkiowerderna plichtige wara skolla.
[56] G: Pretium Sepulturæ. Emp.

Cap. XVII.

OM [1] PRESTER OCH PREDICO EMBETHETT.

Efter thz gudh alzmechtigh hafuer uthaf sitt gudomliga Eviga rådh welatt försambla sina kyrkior, [2] och kalla sitt folk icke annars än genom ordett, [3] therföre hafuer han och gifvitt och förordineratt personer ther till, huilka uthi prediko Embetett wara skole, och hafuer gudz sonn [4] sielfuer waritt then första predikanten [5] strax efter menniskiones [fall] i paradijs, och hafuer genom sin predikann kallatt Adam och Hewa ifrå döden till lifuett igen.

Tå wardtt och thz wnderliga löftett, att quinnones sädh skulle
Gen. 3. söndertrampa ormsens hufuudh, uthaf gudz lönliga rådh först uppenbaratt, genom huilkett löfte then helga kyrkia sedan tijdh ifrå tidh upbygtt warder. Om thenna samma första predikaren
Joh. 1. säger Johan: [7] Eende Sonen, som är i fadrens skött hafuer thz uppenbaratt.

Thenna samme gudz son håller och så altidh prediko Embethz widh macht, [8] försuarar och beskyddar thz för diefuulen, tyranner, kättare, och allehanda anfächtningh, och huar thz än under tiden förfaller och kommer af sigh, så rättar han thz dogh åtter up igen, såsom wij merke skedtt wara mz propheter och predikare i thz gambla testamenthz, huilka han huar efter annan till att hålla prediko Embethz widh macht sendtt hafuer, till thes

[1] G: Ordning om etc.
[2] G: kyrkio.
[3] G: Deus docentes constituit. Emp.
[4] G: Primus Concionator Christus. Emp.
[5] G: Predikaren.
[6] ordet saknas i K.
[7] G: Johannes.
[8] G: Filius Dei conservat Ministerium et collapsum restaurat. Emp.

han omsider sielf kom till werdena ther han tå skinbarliga i menniskios [9] hampn och skeepelse [predicadhe], och sedan mz klara befalningh wtsende apostlarna, att the och predika skulle, säijandes till them, såsom min fader hafuer migh sändt så sender jagh och eder. Joh. 20.

Ther efter hafua och apostlarna [10] uthgifvitt befalningh, att predikarenar sampt mz församblingenne skulle antwarda thzta Embethz andra dugliga personer, såsom paulus säger till Timotheum, huadh thu hafuer hördtt af migh genom mongh wittne, thz befala trognom menniskiom, som och duglige ähre til att lära andra. Till Titum skrifuer han och, att han allestädz i städerna skulle skicka predikare. Ther mz ähr tå prediko Embethz icke någott menniskiowerk, wthan gudz [11] och wårs herres Jesu Christi egen ordningh, huilken thz och håller widh macht, och ther igenom krafteliga werkar. Menn han kallar ther till personer stundom sielf uthan medell, [12] såsom propheterna och apostlarna, och stundom kallar han them genom [13] församblingenna eller någoth [14] hennes ledamott, och är thtz hans wilie att man sådane kallade personer lydigh [15] wara skall, när the föra sitt Embete rätt, lärandes gudz ord. Och skall thz ofta wara folkena ingifuitt [16] att the thenna gudomliga ordningen och gåfuonn betänkia, och gudi och herranom Jesu Christo therföre tacka, att han således håller predikoembethz widh macht, och ther igenom werkar, boor hos oss, hörer och hielper oss, och gör oss arfuingar till then Eviga saligheten. Och skole wij för then skull hålla prediko Embethz, och thess personer som thz troliga förestå för ögonen, och altidh bidia gudh, [17] att han thz icke förfalla låter, [18] wthan nådeliga bewarar thz för diefuulen och allehanda anfächtning och gifuer ther till dugliga personer, och them 2 Tim. 2. Tit. 6.

[9] G: menniskligh.
[10] G: Ecclesia ex ordinatione Apostolica constituit Ministros. Emp.
[11] G: Deus vocat. Emp.
[12] G: immediate. Emp.
[13] G: mediate. Emp.
[14] G: någhor.
[15] G: lydugh.
[16] G: Monendus populus, ut hoc agnoscat. Emp.
[17] G: oret pro se et Ministerio. Emp.
[18] G: later.

och oss alla mz sin helga anda styrer och regerar. Ty,[19] förvisso
är itt saligt kyrkioregementhe icke någott menniskio werk, wijshz
eller macht, uthan thz är gudz och wårs herres Jesu Christi werk,
Joh. 15. såsom han sielf säger migh föruthan kunnen i inthz göra. Ther-
före är thz och wäll af nödenne, att så göra såsom Christus rå-
Matt. 9. der säijandes, säden är myckin men arbetarenar[20] äro få, beder
för then skull sädennes herre,[21] att han uthsänder arbetare i sine
sädh. Medh huilken ordh Christus try stycker gifuer tilkenna.
Först, att christett folk icke bätter kan wmbära predikare i för-
samblingenne, än man kan umbära skördemän i andztiden. Se-
dan, att icke står till att bekomma the predikanter[22] som rättsin-
nige äro, uthan gudh som är sädennes herre them gifua och sända
will. Till thz tridie att wij ther om bidia måste, jaa wij skole
göra och[23] wårdtt ther till, nembliga sökia och arbeta therpå,
att wij måga kunna få ther[24] till goda, förnuftiga, och lärda per-
soner, och hafua så myckitt större tröst och förbättringh af theras
tiänst. Och skall thzta *granneligen* achtas, att ingen warder
leden[25] i prästa Embethz annars än han genom ordentligitt kall[26]
ther till kommen är ty thz kan ingen mz rätto undfalla att waall,[27]
ransakan, förhör, bönen etc. iw wisseliga är gudz ordningh. Och
är thz trösteligitt, att man wett[28] huruledes wår herre Jesus
Christus will hålla predikoembethz widh macht, och så genom
thenna kallelsen. Och hafuer thzta så hållet wordett strax efter
apostlanars tijdh,[29] att församblingen uthwalde sigh predikare[30]
och samma waahll wardtt sedan af biskopen stadfäst genom bön

[19] G: idem. Emp.
[20] G: arbetarena.
[21] G: Orandus Dominus Messis inde tria. Emp.
[22] G: predicare.
[23] G: och göra.
[24] G: her.
[25] G: liden. Vocatio legitima est necessaria. Goth.
[26] G: ordentligh kallelse.
[27] G: 1. pag. 64 in fine; se pag. 68. 6. infra medium. Emp.
[28] G: vocatio legitima. Emp.
[29] G: Electio et præsentatio ab Ecclesia. Goth.
[30] G: 1. pag. 64. 6. lin. 6. Goth.

och händers ålegningh, *är och nyttigtt* [31] *att thenna ordningen* [32] *hållen warder.*

Till thz första, när [33] som hälst någor församblingh eller kyrkiosokn behöfuer präst och predikare, skola the först fly till gudh mz bön, begärandes af honom ther [34] till hielp och rådh. [35] Thernäst skola the see sigh om, huar the kunna någor [36] bekomma then dughligh wara måå. Och när the tå en sådana (efter som then tyckes) bekommet hafua, skola the låta komma honom [37] in för ordinario eller biskopen att han ther må warda förhörd, och bepröfuatt, och så huar som [38] han gillat warder them till kyrkioherda må warda skickatt och stadfäst. *Dogh* [39] *professores, kyrkeherderna i städerna, och the som skole förskickas till någre förnemblige prästagäld på landzbygdenne them man plägar nämpna Regalia skole besökia oss om Confirmation, när the först af församblingenne äro walde och af Episcopo och Capitelett pröfuade och ther till fundne skickelige. Men til the andra gäldh må bischoparna huar i sitt bischopsdöme förordna then som honom mz Capitels råd och församblingennes wahll och* [40] *samtyckie synes och ther till skickeligast och tiänligast wara kan.*

Till thz andra, huar och så kan hända, att en sochn, [41] ingen sådana person kan sielf bekomma, eller then hoon bekommitt och præsenteratt hafuer, icke är skickeligh till sådana Embethe, ware thz tå [42] i bischopens machtt, att han ther till skickar en annan bättre.

---

[31] G: tilbörligt. (överskrift). Goth.

[32] G: ordningen *således* etc. Det tillskrivna ordet av Goth.

[33] G: Therföre när etc.

[34] G: her.

[35] G: Requirantur in Ministrorum vocatione: Probatio sev Examen 1 T. 3. 10 Probentur primum, deinde ministrent; Si sunt inculpati (Consistoriale Præcedens. Ecclesiasticum, pag. 67. Ordinationis) Preces, sev Manuum impositio. 1 Tim. 4,14 Noli negligere donum, quod in Te est, quod datum est tibi, cum Impositione manuum presbyterij 2 Tim. 1,6. Goth.

[36] G: någon.

[37] G: lata honom komma.

[38] saknas i G.

[39] G: Doch *ther* etc.

[40] G saknar orden: *wahll och.*

[41] G: Si Ecclesia non invenit idoneum tum Episcopus præsentabit. Emp.

[42] G: tå thet.

Till thz tridie, [43] ther och [44] någor skall förhörd och examineratt warda, skall biskopen eller och [45] the som ther till äro förordinerade sättia sigh före icke påvans Canones, uthan the skole hafua S. pauli Reglo för ögonen, och gilla thenn bäst [46] och skickeligast som samma Regell närmast efterfölier, nembliga in summa, *then ther icke är födder af någott neesligitt stånd,* är kommen till laga ålder, och är någors hofua förfaren i then helga skrift. Sedan hafuer och sådane seder, som här till höfuas, och paulus på samma rum förtälier. Och ändogh paulus icke förmenar någrom begära Kyrkio Embethe, then ther till hafuer lust, och tyckes skola tiäna, likwäll moste huar och en wara thenna ordningen om laga wahll och förhörningh undergifven, och ingalund här emott inträngia sigh till någrahanda kyrkio Embethe, elies är inthz godtt uthan ondtt [47] förmodandes af hans tiänst, efter som [48] exempell nogh ther till finnes både in Historia ecclesiastica och uthi dagligh förfarenhz.

Till thz fierde inge främmande som sigh uthgifua för präster, [49] skole någorstädz wara tilstadde [50] bruka prästaembethe, för än the hafua præsenteratt sigh ordinario, att han må förhöra huru mz theras saak tilstår, om thz alt är redeligitt mz them, Ja, om the och till sådane embethe rätteliga tiäna eller eij.

Till thz fämpte, Icke skall heller någor, som till predikoembethett kallat, [51] förhörd och examineratt är, taga thz före, för än han wppenbarliga i församblingenne genom henders ålegningh och bönen, ther till är stadfäst och Confirmeratt.

Ty [52] efter thz then helge ande uthan huilken thzta embethett ingalund wäll uthrättas kan, plägar genom sådana medell gifuen warda, wore thz en stor öfuerdådighett, huar någor wile thz för-

---

[43] G: Quomodo examinandi. Emp.
[44] G: ther *tå.*
[45] saknas i G.
[46] G: *för* best.
[47] G: ondt och intet gott.
[48] G: som *och.*
[49] G: S. pag. 63. 6. in medio. Infr. pag. 68. 6. in medio. Goth.
[50] G: Non admittendi peregrini, nisi probentur. Emp.
[51] G: Vocatio et præsentatio est necessaria. Goth.
[52] G: Rationes: 1. Spiritus Sancti donum 2. Ecclesiæ mos. Goth.

achta,[53] synnerliga medan thz alt ifrån[54] apostlanars tijdh så uthi Christenhetenna[55] hafuer plägatt tilgå.[56] Dogh är icke af nödenne att man här till brukar olio eller annatt sådant effter påviskligitt sätt, såsom thz icke häller i apostlanars tijdh war i bruk, uthan man skall eliest uthrätta thenna sakenne på förståndeligitt måål i heela församblingennes närwaro, mz psalmer, lexer och förmaningar af skriftenne. Item böner och henders ålegningh, såsom och uthi förbemelta apostlars tijdh war sedwänio, och må ther mz efterskrefna[57] form hållen warda.[58]

[53] G: Itaque potestas Concionandi hactenus absque legitima vocatione atque Ordinatione aliquibus concessa, in posterum deinceps erit abroganda ac desolanda. Goth.

[54] G: ifrå.

[55] G: Christenhetenne.

[56] G: Poenam Vide pag. 68. 6. Goth.

[57] G: *thenna* effterscreffna.

[58] G: Prooemium ordinationis aliud: Huru högeligen thet är aff nödhenne, N. N. att Gudz Församling motte blifwa försorgt mz rettsinnige och trogne Lärare, Thet giffuer Apostelen tilkenna, Rom. 10, 11 &c. Hwar och en, etc. ἐξήγ. Uthi thesse orden, förehaller osz Then H. Anda, Treggehanda:

1. Neminem posse Deum invocare, aut Salvum fieri, absque Fide. Hebr. 11, 6.

2. Fidem nobis non donari, nisi per Verbum, mediante Ministerio. Heb. 10. 17.

Neminem Ministerium invasurum, absque vocatione. Heb. 5, 4.

Πρόληψ. Etsi Deus nunc non vocat ἀπιέσως ἐμμέσως tamen vocati; Non minus quam reliqui ἀπιέσως vocati: 1. Sunt a Deo, Act. 20, 28. 2. Eandem habent potestatem. 1 T. 4. ult. Goth.

Cap. XVIII.

ITT SÄTT[1] ATT ORDINERE PRÄSTER.

Först på någon helgedagh[2] eller på någon almennelig bönedagh,[3] tå folkett[4] ähr tilstädes, hafuer ordinarius till them en liten förmaningh[5] om almenneligh förbön widh thzta sättett.

Käre wenner,[6] thz är en öfuermåtton[7] stor gudz wälgerningh, att han strax predikoembethz[8] i wärdennes begynnelse, nådeligen stichtatt och alt sådant widh macht hållet hafuer huilkett han ännu menniskian till saligheett så bewarar, att heluethes portar icke kunna wara henne öfuermechtige, men han will icke att huar och en af egen godh tyckio ther till löpa och sigh begifua skall, såsom the falske propheter[9] öfuer huilka han klagar hooss Jeremiam: the lupo[10] och iagh sende them inthz, uthan thz är gudz wilie, att the som predikoembethz föra skola, ther till genom lagligh kallelse wthkorade warda. Och ändoch the helige propheter och apostlar på ett synnerligitt[12] sätt af gudh sielf,[13] uthan medell till förenembde embete hafua warit kallade, så är dog likwäll then kallelse som nu skeer igenom gudz församblingh

1 Jer. 23, 21.
1 Tim. 3, 10.
2 Tim. 2, 2.
1 Tim. 4, 14.

---

[1] G: Itt sett *til* at etc.

[2] G: på någon söndag, helge dag eller annan böne dag, när folkett ähr till städes. Len.

[3] G saknar orden: eller på någon almennelig bönedagh.

[4] G: församblingen. Len.

[5] παραίνεσις ad preces. Goth.

[6] G: *Christi* wänner. Ordet tillskr. av Goth.

[7] G: *ganska* skrivet över *öfuermåtton*. Len.

[8] G: Predijkoembetet *strax* etc.

[9] G: propheter *gjorde*. Tillagt av Goth.

[10] G: lupo *sägher Han*. Tillägg av Goth.

[11] G: Så äro nw thessa förestelte Personer etc. Infra pag. 65 a. Goth.

[12] G: besynnerligitt.

[13] Gothus tillägger: *och Christo*.

och the [14] *män* [15] *huilke församblingenn thenn åhågan befaltt och betrodt hafuer, icke mindre, när hon lagligen skeer then rätta och gudi täcka, jaa gudz egen.* [16] *Ty så säger Pau[lus] i apostlagerningar, till the präster huilka uthi Epheso wore uthualda af honnom och hans medbröder apostlanar: hafuer acht wppå ider och allom* [17] *hiorden i huilkenn then helge ande hafuer ider satt* [18] *till bischopar, att regera gudz församblingh huilka han förverfuatt hafuer, mz sitt blodh. Och till the Corinther: Gudh hafuer satt uthi församblingen först apostlar, thernäst propheter, sedan lärare, huarföre och sådane lärare the så* [19] *kallade äre af gudz församblingh hafua thz samma löfte,* [20] *som the andra, huilke Gudh uthan medell uthkoradtt hafuer, såsom paulus säger till Timotheum: försumma icke then gåfuo som i Tigh är, then Tigh gifuen är genom prophetien mz prästerenars* [21] *henders ålegningh, etc. Haf acht på tigh sielfuan och på lärdomen blif i thessa stycker, ty om thu så gör, frelsar thu tigh sielfuan och them som tigh höra. Och till the Corinther säger han att gudh hafuer gifuitt vexten, icke allenast när paulus sielf planterade, uthan ock när apollo wathnade, huilken dogh genom* [22] *medell kallatt waar. Thetta skole wij mz flijt besinna, på thz wij må döma* [23] *om thz som* [24] *skeer mz sådane kallelser.* [25] *Så äre och* [26] *thesse* förestelte personer empnade och kallade till then Christeliga församblingennes tjänst och prästaembete, äro och så förhörde och beprö fuade, och så myckitt som menniskiones [27] förstånd kan om döma, äro befundne efter tidzens lägenheett tiänlige, likwäll [28] mädan thzta

[14] G: thes.
[15] G: Förmän. Goth.
[16] G tillägger orden: än then andra. Goth.
[17] G: allan.
[18] G: sadt edher.
[19] G har orden: *the så* strukna och överskrivet: *som således.* Goth.
[20] G: lyfftet.
[21] G: Prästernas.
[22] G: igenom.
[23] G: måghom rätt döma.
[24] G: som *nw här.* Tillagt av Goth.
[25] G: sådana kallelse.
[26] G: Så äre och tesse etc. Goth.
[27] G: menniskiors.
[28] G har i st. f. likwäll: *doch.* Goth.

ärendett är större och wichtigare än att någon menniskia skulle kunna thz uthan gudz besynnerliga nådh och hielp förstå, [29] för then skull [30] är wäll af nödenne, thz här göra, som wår käre herre Jesus Christus befalatt hafuer, säijandes, beder sädennes herra, att han sender arbetare i sin sädh, ty läter och nu oss alla af hiertatt så göra etc.

Strax faller tå ordinarius, ordinandi (ordinandus) och alt folkett neder på knään: Thes förinnan siunga två små dieknar Litanian och efter henne läss ordinarius först en af the Collecter som efter Litanian fölia, och sedan then som står i handbokenna för lärarenar, nembliga thenna.

O alzmächtige [ewighe] gudh, wår herres Jesu Christi fader, som oss thz sielfuer befalt hafuer att wij om arbetare i sädenna, thz är om trogna predikare tigh bidia skole. [31] Så bidie wij [32] tina grundlösa barmhertighz, att thu werdigas senda oss rättsinniga lärare, gifua tin helga och helsosamma ordh i theras hierta och munn så att the uthan all wilfarelse måga rätt lära, och alla tina befalningh [33] troliga uthrätta, på thz att wij genom tin helga ord underwijste och förmanade måge thz göra som tigh är behageligitt och oss nytteligitt. Gif oss herre tin helga anda och wisdom att tin ord må altidh blifua ibland oss, wexa till och fruchtsam wara, och att tine tiänare måge, mz alla frihz, som thz sigh bör, tala ordett, att tin helga christeliga försambling theraf må warda förbättrat, och tiäna tigh i en stadigh troo och blifua biståndigh [34] i tinom kunskap, [35] genom Jesum Christum wår herra. Amen.

[5] [36] Undertiden när så synes, må man wäll lata Litaniann bestå och i then staden siunga, o thu helge ande kom etc. mz

---

[29] G: *wel* förestå.

[30] G: så på thett thetta wercket motte lända Gudhi til ähro, Hans Försambling til vpbyggelse, och Mongom Menniskiom til Salighet Så Bidhiom — — — — — — — — Goth. (Bladet skadat genom avrivning.)

[31] G: skolom. Goth.

[32] G har efter wij: *nw.* Goth.

[33] G: befallningar. Goth.

[34] G: beståndigh.

[35] G tillägger: alt intill ändan. Goth.

[36] G: deleatur. Len.

then Collecta [37] som ther till hörer och sedan then andre för lärarenar.

[6] När thzta är öfuerendatt, [38] och alle hafue rättat sigh wp igen skall en af prästerna upräckna theras [39]† nampn som ordineras skole gifuandes ther mz och så tilkenna titelen, till huadh kyrkio eller sticht the † skola ordineras, strax gå the † alle [40] ordentliga fram [41] och falla ther nidh på knää för altarett, till huilka ordinarius så säger. [42]

†hans. Goth.

† han skall

[7] Efter [43] thz i ären † kallade [44] till thenna tiänsten som är prästa embete, så hörer först här till, och gifuer acht på thessa ordh som [45] Jesu Christi apostell S. Paulus om samma tiänst och Embethe skrifuitt hafuer.

† thu äst

[8] Strax ther efter upläss ordinarius eller någor af the präster som när stå, S. Pauli ord 1 Timoth. [46] 3. Item Tit. 1. Item acht. [47] 20 säijandes.

[9] Thesse efterföliande ordh beskrifuer S. Paulus till sin läriunga Timotheum 1 Timoth. 3.

[10] Thett är itt fast ord om någor begärar itt bischops embethe then [48] åstundar en godh gerningh. Så skall han nu wara ostraffeligh, eene hustrus mann, wakande, nychter, sidugh, gästgifuare, lärachtigh, ingen drinkare, icke bitter, icke snijken, uthan mildh, icke trättosam, icke girugh, then sitt huss wäl förestår. Then lydigh barn hafuer mz all ärlighz, huar nu någor icke kan förestå sitt egitt huss huru skall han förestå gudz församblingh?

1 Tim. 3, 1.

---

[37] G: Collectan.

[38] G: öffuerendt. Lenæus skriver i st. f. detta ord: *bestält.*

[39] G har i marg. ordet: Hans.

[40] G: tå alle.

[41] G har här orden: *in albis, såsom settet är, eller och uthi sijn egen doch höffueligh klädher.* Lenæus har i stället för: *in albis* satt: *i mässekläder.*

[42] G: Παραίνεσις ad Ordinandos. Goth.

[43] G: Quia vocatus es ad S. Ministerium; ideo diligenter ausculta Commonefactionem Apostolicam, quomodo in hoc officio tibi sit versandum. Goth.

[44] G: *ährnade och* kalladhe. Goth.

[45] G: som *Then H. Anda, genom Apostelen Paulum.* Goth.

[46] G: Tim.

[47] G: Acto.

[48] G: han.

Icke nykrijsten, på thz han skall icke upblåsass [49] och falla uthi lastarens dom. Han moste och hafua en god witnesbördh af them som uthan till äro, på thz han icke skall falla uthi lastarens försmädelse och snaro.

[11] Theslikest till sin läriunga Titum altså. [50]

En bischop bör wara ostraffeligh, såsom en gudz skaffare icke ensinnatt, icke sticken, icke snijken efter slem winningh, uthan gifmildh, och elskar thz godtt är, tuchtigh, rättwijss, heligh, kysk, och håller sigh widh thz ordh som wiss [51] är och lära kan, på thz han må wara mächtig att förmana genom hälsosam lärdom, och öfuervinna them som ther emott säija.

[12] Item i apostla gerningar, altså. [52]

Hafuer för then skull acht på ider och allan hiorden, i huilken [53] then helge ande hafuer ider satt till bischopar, att regera gudz församblingh, huilka han medh sitt blodh förverfuatt hafuer, ty iagh wett thz, att sedan iagh skils ifrån [54] ider, skola komma ibland ider swåra wlfuar, the ther hiorden icke spara skola och uthaf ider sielfuom män upkomma, som tala skola thz ondtt [55] är, och draga läriungar till sigh, therföre waker och tänker uppå, att iagh i try åhr natt och dagh icke hafuer återwendtt förmana huar och en af ider mz tårar.

[13] Här på gör ordinarius en liten förklaringh wid thzta sättet.

Här hörer man, [56] att oss som till kyrkoherdar och predikare kallade warda, befalles en wacht och wårdnatt icke öfuer oskäligh diur, fåår eller fää, uthan öfuer lefandes gudz församblingh, then han mz sitt egitt blodh förwerfuatt hafuer att wij henne mz rena gudz ordh föda och regera skole, och fliteliga hafua acht wppå, att ulfuar thz är, falska lärare icke gifua sigh här in, och göra skada, therföre kallar han thz [57] enn godh och herligh gerningh.

[49] G: upbläsas.
[50] G: Tit. 1 v. 7. Goth.
[51] G: wist.
[52] G: Act. 20 v. 28. Goth.
[53] G: hwilkom.
[54] G: ifrå.
[55] G: orett.
[56] G: Ἐξήγησις præcedentium. Goth.
[57] G: thet *och*.

Så befales och att wij, för wår egen person föra skole[57] itt tuchtigtt och ärligitt lefuerne, hålla wårdtt huss, hustru och barn och tiänstefolk ärliga och cristeliga.

[14] Sedan[59] frågar ordinarius them † till, om thesse effterföliande stycker, säiandes.

Willien ij † tå nu uthi gudh[60] then h. trefaldighz nampn † taga vid thenna tiensten och presteämbetet.[61] † Wiltu

Ther thil suara the † mhed klar ord seiandes jaa. † han

[15] Och willien ij, † winlegga eder † ther om att thet må † rett och werdeliga gudh[62] til ähro och hans [16] försambling, till † godo[63] brukat warda? Swar.[64] Ja.[65] † wil tu, † tigh

[17] Willien ij † theslickis[66] så stella edert[67] lefuerne at i † giffue god exempel ifrå eder och ingen förarger? Swar. Ja. † wil tu

[18] Willien ij † och altid sökia almennelig landzfred[68] och † förskaffa lydno och hörsamhet emot ordentlig öfuerhet, så mykit edher †[69] står til görandes?[70] Swar. Ja. † wil tu † tig

[19] Påå thet sista[71] läther ordinarius them † för sigh swara † in summa, säjandes[72] thenne effter föliande ord,[73] vtaff bokenne öfuer liudt. † honom

[20] Allt thetta will jag med gudz nåd och hielp gerna göra.

---

[58] G: för våra eghne personer föra skolom. Ändringarna av Goth.

[59] G: Juramentum Ordinandorum. Goth.

[60] G: Gudz. Goth.

[61] G: Prestäembete?

[62] G: Gudhi.

[63] G tillägger: medh all flijt och Trohet. Goth.

[64] G: Respondetur. (upprepat 4 ggr).

[65] K saknar följande avdelning: Wiljen i (wiltu) ock altijd stadeliga bliffua wid rena Gudz ord, och flyy all falsk och kettersk lärdom? *Huad Namn han helst hafua kan?* Den sista meningen av Goth. Respondetur. Ja.

[66] G: teslikes.

[67] G: idart.

[68] G: landzfrid.

[69] G: idher.

[70] G: Wilien ij theslikes altid bewijsa edhra ordentligha Förmän, tilbörligh ähra och wyrdningh och Hörsamhet. Goth.

[71] G: Symbolum Episcopus ordinandus hic recitabit. Goth.

[72] G: läsandes.

[73] G: orden.

† honom [21] Sedan säger ordinarius til them † gud tröste och styrcke
† tig eder † her til altid, Amen.

† honom. [22] Ther effter befalar them † presteämbetet med thenne effterföliande ord, seiandes.

[23] Och Jag aff then fulmacht, [74] som mig på gudz wegna uti thetta ärendett af hans försambling betrodd er, antwardar
† tig eder † [75] presteämbetet i nampn faders [76] etc. [77]

[24] Här lägger ordinarius allena, eller och sampt mz the andre prästerna som när stadde ere, båda sina hender [79] på the-
† hans ras † huffuud seijandes, läther oss bidia. Fader wår som etc.

[25] Och effter fader wor läss han thenna effterschrifne [80] collecta.

O Ewige och barmhertige gud kere himmelske fader, tu som genom tin elskelige sons wårs Herres Jesu Christi mund til oss sagt hafwer, säden er mykin och arbetarenar [81] fåå, beder för then skull sädennes herre, at han sänder arbetare i sinne säd, med huilken [82] ord tu förstå läther at wij rettsinniga och trogna lärare, icke annars änd [83] allenast aff thinne milde hand bekomma kunne. [84] Therföre bidie [85] och wii tig af allt hierta, at tu werdigas nådeligen [86] see til thenna tina tienare, huilka wi til tina tienst och presteämbettit udtwalt och tagit hafue, [87] gifuandes them then h. anda, at the troliga och kraffteliga wträtta måge titt helga werck, lära och straffa med all sachtmodigheet och lärdom,

---

[74] G: S. Ministerij Renunciatio. Goth.

[75] G: ider.

[76] G: Faders och Sons och thens helge Andes, Amen.

[77] G: Här tagha ordinati uppå sigh Messehackler, Församblingen til itt Utwertes Tecken, att Predikoembetzens tienst fulleliga tillbetrodt och öffwerantwardadt är. Goth.

[78] G: legger *strax*.

[79] G: Impositio Manuum. Goth.

[80] G: effterscreffna.

[81] G: arbetarena äro etc.

[82] G: hwilka.

[83] G: än.

[84] G: kunnom. Goth.

[85] G: bidiom.

[86] G: nådeliga.

[87] G: haffuom. Goth.

på thz titt helga evangelium må bliffua [88] Ewinnerlig rent och oförfalskat och bära osz salighetennes och thes evige liffsens fruct genom thin son Jesum Christum wor Herre, amen.

Sist til en beslutning [89] gifuer ordinarius ordinatis † före thenne sancti petrij ord, sejandes. [90] Går och föder Christi hjord, och hafuer acht wppå honom, icke nödigt utan sielffwiliandes, icke för slem winning skul, [91] wthan af en god wilia, icke såsom herrar öfuer sit folk, utan warer hiordenom til effterdöme, och [92] thå öffverste herden oppenbar warder, skolen i fåå herlighetenes oförwanskeliga krona. [93] Och när allt thetta således er uträttat, begynnar ordinarius then sången, Nu bedie wi then helge andh. *Och sedan fulfölies kyrkotienisten effter som tiden och tilfällit kräffuer.* [94]

† Ordinato (1 Petri 5).

Några Regler [95] om predikoembethett.

I. Ho som hälst sigh fördristar till att bruka prästaembethz antingen altsammans eller någon dell ther af, och ähr dogh till samma embete huarken koradtt eller kallatt, eller efter thzta förskrefne sätt, af bischopen ordineratt, [96] then samma må efter scholerätt straffat warda, thz är sättias i stock, och sedan mista hudena och ther efter wijsas uthaf stichtett.

II. Tå någor är ordineratt till kyrkioherde öfuer en sohn skall ordinarius gifua honom instelle [97] eller Collationsbrev till soknen,

---

[88] G: bliffua ibland oss ewinnerliga etc.

[89] G: eett beslut. Goth.

[90] G: Ἐπίλογοσ Παραινετικός. Goth.

[91] G: skuld. Goth.

[92] G: och *sedan* thå.

[93] G tillägger: Ther till Eder, och osz alla förhielpe Gudh wår K. Himmelske Fader, Genom sin Eenfödde Son wår H. J. Christum, Amen. Goth.

[94] G: Eller Bewara osz Gudh uthi tine ord etc. Eller O Herre Gudh aff Him. Giff osz. Kanslistil.

[95] G: Cap. XVIII några regulæ etc. Supra pag. 63. 6 in medio. Goth.

[96] G: eij eller fåt af Ordinario lof för särdeles orsaker, at predika en gång eller några, uthi en wiss försambling. Len.

[97] G: instelle breff till Prowesten eller någon annan närboende Clerk, lydandes at etc.

att sådan [98] person är ordentliga kallatt, proberat och confirmeratt till prästaembethz, förskickatt till kyrkioherda uthöfuer sådana sokn etc. huilkett på en helgedagh för soknena [99] skall läsitt warda, *och skall tå ordinarius eller någor annar clerck uthi hans stadh hafua till folkett thenna efter föliande förmaningh.*

Itt cristeligitt sätt, till att insättia en kyrkioherda uthi en försambling. [1]

Efter [2] *thz fromme cristne thenna närwarandes mann* [3] *N. N. är lagligh* [4] *och ordentligh* [5] *kallatt och hijtt förskickatt att blifua eder siälasörjare och kyrkioherde. Therföre will mann* [6] *höra huilken then är, som hafuer sticktatt, och ännu uppehåller predikoembethz sänder* [7] *rättsinniga lärare och trogna arbetare i then andelige säden och till församblingarnar.* [8] *Sedan* [9] *will man höra några sententier uthaf then helga skrift, ther af både lärare och åhörare kunna förnimma, huru gudh will, att the* [10] *sigh förhålla skola, och* [11] *sedan alt besluta mz en innerligh bön till gudh, både för hela predikoembettett, såsom* [12] *och för them som* [13] *till lärare satte: och thesljkest för them som genom ordett underviste warda.*

Om predikoembetetz rette uphof stichtare [14] *och förman talar skriften så.* [15]

[98] G: sådan.

[99] G: folkienne KO: folknenne.

[1] Detta stycke på mångfaldiga ställen korrigerat av Gothus. quinque folia retrorsum vertendo. Kanslist.

[2] G: Propositionis partitio De: 1. Authore Ministerii. Goth.

[3] G: Goth.: person.

[4] G: lageliga.

[5] G: ordenteliga.

[6] Gothus: Nu wiliom wij korteligen etc.

[7] G: Gothus: *och* sänder.

[8] G: Församblingenne.

[9] G: 2. Ministrorum et Auditorum officio. Goth.

[10] G: Gothus: både Lärare och åhörare uthi theras Embete sigh etc.

[11] G: 3. Precibus. Goth.

[12] G: så och.

[13] saknas i G.

[14] G: Author Ministerij DEUS. Goth.

[15] G: altså.

Hosea 12. Jagh Herren är tin gudh, alt ifrå[16] *Egypti landh och then tigh läter ännu i hyddor boo såsom*[17] *i åhrstider plägar, och talar till propheternar.*[18] *Och iagh är then som så många propheter gifuer, och förkunnar genom propheternar hoo iagh är.*[19]

Jeremiæ 3 thetta säger herren, iagh skall gifua ider herdar efter mitt hierta, the ider föda skola mz lärdom och wishz. Jer. 3.

Jerem. 7. Jagh hafuer dagliga[20] *sändtt till ider alla mina tiänare propheternar,*[21] *Christus säger och Matt. 9 Säden är myckin och arbetarenar äro fåå, beder för then skull sädennes herre att han sänder arbetare i sin sädh.* Jer. 7. Matth. 9.

Item.[22] *Joh. 20.*[23] *Såsom min fader hafuer sändtt migh, så sender iagh ider.*[24] *Act. 20 Jagh skall skicka tigh till en tiänare och wittne etc.*[25] *och will frelsa tigh för folkett och för hedninganar, till huilka iagh nu sänder tigh, att thu skall öpna theras ögon att the skola omvändas ifrå mörkrett till liusett, och ifrå satans macht till gudh, att*[26] *the skola få syndernas förlåtelse och loott ibland them som helgade äro genom trona till migh.* Joh. 20. Act. 26.

Ephe. 4 Christus är upstigen i högden och hafuer fördtt fängelsett fångitt och hafuer gifuitt menniskiomen gåfuor etc. han hafuer ock somliga satt till apostlar, somliga till[27a] *propheter, somliga till ewangelister, somliga till herdar och lärare att the helige skole skickelige wara till embetzens werk genom huilkett Christi lekamen upbyggtt warda etc.*[27b] Eph. 4. 8.

1 Cor. 12 Gudh hafuer satt i församblingenne först apostlar, thernäst propheter, sedan lärare.[28] 1 Cor. 12. 28. 4.

[16] G: ifrån.

[17] G: såsom *man.*

[18] G tillägger, hoo iag är.

[19] Denna sats saknas i G.

[20] G: dageligen.

[21] G: propheterna. Därefter tillfogar Gothus: Esech. 3, 17 Tu Menniskio-Barn, Jagh haffuer sadt tigh til en Wechtare.

[22] saknas i G.

[23] G: Gothus: Till Lärjungerpa J. 20, 23.

[24] G: Gothus tillägger: Tager etc.

[25] saknas i G.

[26] G har i st. f. att: *på thet.*

[27a] G: Orden: *apostlar, sombliga till* ditskrivna av Gothus. [27b] G: må wpbygdt warda.

[28] G: Gothus tillägger: sedan Krafftwerckare, Hielpare, Regerare etc. Act. 20, 28. Haffuer acht på edher och allan Hiorden, i huilkom then H. Ande etc.

2 Cor. 3. *2 Cor. 3 en sådana tröst hafue wij till gudh genom Cristum icke att wij bequemlige äre af oss sielfuom någott tänkia, såsom af oss sielfuom. Men äre wij till någott bequemlige, så är thz af gudi, huilken och oss bequemliga giordtt hafuer till att föra thess Nya testamentzens embete, icke bokstavens uthan andans.*

Esa.[29 a] *51 Thetta säger herren, iagh sätter min ordh uthi thin mun, och öffuertäcker tigh under mine händers skugga, på thz iag skall plantera himmelen och grunda iordenne, och seja till Zion, Tu äst mitt folk etc. Aff thenne wpläsne wittnesbördh förnimme wij, att gudh sielf*[29 b] *stichtatt predikoembethz.*

Om theras ämbete som till Lärare uthi gudz församblingh satte warda talar skriften så:[30]

Först[31] *skola the mz flijtt, och i hierteligh bön och åkallan öfua sigh i bibliens*[32] *flitige studerande, att*[33] *the må weta, att thz the lära, är gudz wisse och faste ordh. Syrach 39*[34] *then som skriftenne lära skall, han kan inthz arbethe sköta, uthan måste studera*[35] *propheterna, och tänkia uppå huru han skall uppstå*[36] *till att sökia herran, och bidia så gifuer han honom wishetennes anda rijkeliga, så att han kan gifua wijss rådh och läro, och gifuer honom nåde ther till, att hans rådh och läro hafuer framgångh, och han betänker thz först när*[37] *sigh sielf, sedan säger han sitt rådh och läro utht, och bevisar thz mz then helga skrift.*

Till thz andra, skola the såsom trogne gudz[38] *legater framföra hans helga ordz instruction*[39] *reen och klaar, uthan all bor-*
Mal. 2. *tagningh tillsättningh eller förfalskande. Malachi 2. prästens läppar skola bewara lärona, att man må befråga lagen af hans mundh, ty han är en herrans zebaothz engell eller Legat: thett är,*

[29 a] G: Esaiæ. [29 b] G: *sielffuer haffuer* stiftat.
[30] saknas i G.
[31] G: Ministrorum Officium. Ransaka Schrifftena. Goth.
[32] G: Gothus: Scrifftennes.
[33] G: På thet. Goth.
[34] G: Syr. 39.
[35] G: studera *i*.
[36] G: *bittida* wpstå.
[37] G: Gothus: hos.
[38] G: Gudz Trogne.
[39] G: 2. Achta oppå Lärona. Goth.

en präst är icke annorlunda bunden widh gudz ordh, än såsom en Legat widh sins herres instruction och föreskrefna befalningh och hafuer ingen macht theruthinnan någott förandra. [40]

Till thz tridie, skola the mz theras lefuernes goda exempell [41] *förelysa sinom åhörarom, såsom S. paulus Tit. 3 och Timoth. 3* 1. T. 3. Tit. 3. *säger, the skola wara ostraffeligh och hålla tronnes hemligheett mz itt rent samvett. Ställer*[42] *sigh och sielfuom för itt exempell och säger, iagh speker min lekamen och underkufuar honom, på thz jagh icke predikar androm, och warder sielfuer straffeligen 1 Cor. 9. huilke lärare* [43] *som så äro till sinnes, och om thesse stycker sigh beflijta, the hafua then trösten, att then helge ande genom them, såsom genom sitt helsosamma redskap omvender myckitt folk och att the sigh och sielfue salige göra såsom s. paulus 1 Timoth 4. säger* [44] *blif uthi thessa stycker, ty om thu så gör, frelsar* 1. Tim. 4. *thu tigh sielfuan och them som tigh höra. psal. 84* [45] *lärarenar warda mz mykin wälsignelse beprydde, the winna then ena segern öfuer* [46] *then andra.*

Item Daniel: thz 12 Cap. lärarenar skola lysa såsom him- Dan. 12. *melens skeen och the som monga underwijsa till rättfärdighz, såsom stiernor i Ewighz. Men the lärare som thessa stycker antingen* [47] *platt inthz, eller försumligen achta,* [48] *them afsätter gudh sielf och säger genom propheten Hoseam i thz 4 Cap. thu achtar* Hos. 4. *inthz gudz ordh, therföre will iagh och inthett achta tigh, att thu min präst wara skall. Ja hooss Hezech.* [49] *i thz 33 cap. sä-* Ezech. 33. *ger han sigh wilia kräfia theras blodh som borto blifua i sina synder, uthaf onda och försumliga lärares händer, och the* [50] *skola mz then falska propheten* [51] *uthi Johannis uppenbarelse i*

---

[40] G: förändra något.
[41] G: 3. Föra itt Christeligitt Lefwerne. Goth.
[42] G: *Han* ställer. Goth.
[43] G: Fidelium Ministrorum præmia. Goth.
[44] G: Gothus: Haff acht på tigh Sielffwan, och på Lärdomen.
[45] G: Item David. Psalm 84, 7.
[46] G: effter.
[47] G: antingen tessa stycker.
[48] G: Infidelium Ministrorum poenæ. Goth.
[49] G: Hezechielem.
[50] G: the som.
[51] G: the falske Propheter.

thet 19 och 20 cap. blifua lefuande kastade uthi en brinnande siöö, som brinner mz eldh och suafuell och plågas dagh och natt, ifrå ewighz till Ewigheett.

Om alla gudz ordz åhörares [52] *embete, och huru the sig stella skola, gifuer och skriften thenna underwisning och förmaning.*

Först skola the thz, hålla [53] *för en högh och stor wälgerningh*
Eph. 4. *att gudh gifuer them trogna lärare såsom paulus Ephe. 4 ther han talar om the gåfuor som christus, huilken upstigen* [54 a] *är i högden hafuer gifuitt menniskiomen, ther sätter han thenna gåfuan, såsom then förnämste att han hafuer satt sombliga till apostlar, sombliga till the propheter, sombliga till Ewangelister,* [54 b] *sombliga till herdar och lärare.*

Till thz andra skola the tilbörliga ställa sigh emott gudz ordh [55] *thz gerna höra, mz flijtt öfuerwäga, betänkia och anamma, icke såsom menniskiors ordh, uthan (såsom thz sannerliga är)*
1 Thess. 2. *som* [56] *gudz ordh 1 Thess. 2 thz gömma och behålla* [57] *uthi ett ganska godtt hierta, ther efter ställa sitt lefuerne, och bära frucht*
Luc. 8. *i tolamodh, som Christus sielf lärer Luc. 8.*

Till thz tridie, skola the och wäll ställa sigh emott sina lärare, [58] *wara them lydige uthi alt thz the af gudz ordh them före-*
Hebr. 13. *ställa, Ebr. 13 warer ider lärare lydige och fölier them ty the waka öfuer idra siälar. Sedan skole the och bidia för them att herrans ordh må hafua framgångh och prisatt warda såsom pau-*
2 Thess. 3. *lus talar 2 Thess. 3 the skola och hålla* [59] *them käre* [60] *och wara*
1 Thess. 5, 13. *fridhsamme mz them, 1 Thess. 5. Håller idra lärare kära för theras werk skull, och warer fridhsamme mz them.* [61] *Thesslikest skola the och hedra them* [62] *1 Tim. 5 the präster som wäll före-*

---

[52] G: III Auditorum officium. Goth.

[53] G: 1. Ministerium magnifacere. Goth.

[54 a] Gothus: genom sin upfarelse. [54 b] G saknar orden: apostlar, sombliga till the propheter, sombliga till Ewangelister.

[55] G: Verbum Dei sedulo scrutari. Goth.

[56] Gothus: såsom.

[57] G har orden *och behålla* överstrukna.

[58] G: 3. Ministris præstare: 1. Obedientiam. Goth.

[59] G: 2. Amorem. Goth.

[60] G tillägger: för theras wärck skuld.

[61] G saknar denna mening.

[62] G: 3. Honorem. Goth.

stå skall mann hålla dubbel heder werde. Gal. 4 I annammade migh såsom en Gudz Engell, Ja såsom Christum Jesum huru salige wåren i tå. The skola och medh en godh wilia[63] *och rundeligh*[64] *them underhålla och med sin nödtorft försöria. Gal. 6 then som undervisatt warder mz ordom, han dele alt godtt mz honom som honom underwijsar 1 Cor 9. så hafuer herren skickatt, att the som förkunna Evangelium, skola och hafua sin näringh af Evangelio. Ty arbetaren är werdh sin maatt och löön.*[65] *Matt. 10 Luc. 10 uthi en summa skola the så stella sigh, att theras lärare må göra sitt kall mz frögd, och icke mz suckan, ty thz är them icke nyttigtt, såsom epistlen till the Hebre. merkeligh i ths 13 Cap. talar.*[66] *huilka åhörare*[67] *så stella sigh både emott ordett och sina lärare, the hafua förvisso att föruenta gudz wälsignelse i thzta lifuett, och i thz andra lifuett en Evigh salighett. Gal. 6 then som underwisatt warder med ordom*[68] *han dele alt godtt mz honom som honom underwisar, faren icke wille gudh läter icke gäcka sigh ty huadh menniskian såår, thz skall hon och upskära, och när wij göre godtt, låtom oss icke tröttas ther widh, ty wij skolom och i sinom tidh upskära uthan återvendo. Men twärtt om tillstundar alla åhörare*[69] *som sigh annorlunda förhålla straff och hämdh både i thzta och thett tilkommande lifuett. ty ifrå*[70] *them skall gudz ordh tagitt warda och gifuas thz folk, som frucht bär,*[71] *Matt. 12*[72] *och gudh skall sända them*[73] *kraftigh wilfarelse, 2 Thess. 2 samka öfuer them olycko. Deut. 32. Och Sodomæ och gomorræ skall på domedagh drägeligare wara än sådana menniskior. Matt. 11.*

---

[63] G: 4. Gratitudinem. Goth.
[64] G: rundeligen.
[65] G: lön och maath.
[66] G: talar i thz 13. Cap.
[67] G: Piorum Auditorum præmia. Goth.
[68] G: ordet.
[69] G: Impiorum Auditorum poenæ. Goth.
[70] G: ifrån.
[71] Gothus: thes frucht göra.
[72] Gothus: Matt. 21, 43.
[73] G: them *en.*

Läter oss bidia.[74]

Barmhertige Gudh käre himmelske fader, thu som genom tin helge apostell paulum faderliga lofuatt och tillsagtt hafuer, att thu will genom dåracktiga predikan, (thz är then som[75] *för werden synes) frelsa them som troo, wij bidie tigh af hiertatt,*[76] *att thu thenna tin tienare N. N. huilken thu till thenna församblingz sielasörgare skickatt,*[77] *och förordnatt hafuer mz tin gudomliga nåde och tin helga anda mildeliga och rijkeliga begåfva will,*[78] *att han ther igenom styrckt och stadfest, må blifua, emott all anfächtningh*[79] *stadigh och fast och tin hiordh then thu genom tin kära*[80] *sons dyrbara blodh föruerfuatt hafuer, mz titt ordh, efter tin gudomliga wilia och faderliga behagh, troligh och flijtigtt föda och bespijsa, titt helga nampn till prijs och äro, och hela christenheten till förfordringh*[81] *och upbyggelse,*[82] *genom samme tin son Jesum Christum wår herra Amen.*

Efter thz[83] *wij äre församblade uthi herrans nampn, och wij*

---

[74] G: Precatio. Goth.

[75] G: som *så.*

[76] Gothus: allt hierta.

[77] G: *herde och* Sielesöriare förskickat. Goth.

[78] G: wille begåffua.

[79] G: alle anfächtninghar blifva.

[80] saknas i G.

[81] Gothus: Befordring.

[82] Gothus tillägger: serdeles thenna församblingen til Upbyggelse, Christeligh Förbättring och ewigha Salighet Genom samma tin Son Jesum Christum, wår Herra. Amen.

[83] Gothus har borttvättat G:s text i denna avdelning och i dess ställe ditskrivit en egen formulering. G:s text lyser dock på några ställen svagt igenom, varav man kan styckevis kontrollera, att den ursprungliga texten sammanfaller med K:s. Gothi text lyder: Effter thz Fromme Christne, Thenne Närvarande Prästen, N. N. är Laghligen kalladt och utkoradt till thenna Loffliga församblingennes Lärare och Kyrkioherde, och ther til genom Höghe Öffwerhetennes Konungzlige Rescriptum, fulkomligen confirmeradt, stadfest och bekrefftadt: Så förordner och insteller (confirmerer och stadfäster Jagh, efther Gudz befalning och uthi Gudz stadh. G:s text) Jagh uthi samma ordentligha Kyrckoherdes Kall och Embete mz then alfwarlige Förmaningen, att Han förmedelst thens helge Andes bistånd, Henne således mz Läro och Leffwerne förestå och regera skall som Gudh kräffuer och han tryggeligen kan ansuara för Gudh then Alrahögste: Wår AllerNådigste Höge Öffwerhet Församblingenes Föreståndare, och hwar Christen Man, såsom

troo att then bönn wij till gudh i Jesu Christi nampn ställt och giordtt hafuom är wisserligh efter hans nådige [löfte] hördh och faderlighen annammatt. Så förordnar, confirmerar och stadhfäster iagh efter gudz befalningh, och uthi gudz stadh thenna närvarande N. N. till kyrkioherda uthi thenna försambling then han så igenom then helge andes bistånd förestå och tiäna skall, som han will answara för gudh alzmächtigh, när han kommer till att döma, lefuandes och döda. Här till gifue gudh fader, gudh son och gudh then helge ande sin milde nådh och wälsignelse. Amen. Nu bidie wij then helige andh etc. Et postea Benedictio. [84]

---

och att Han theröffuer haffwer itt godt Samwet och när Stunden kommer, kan säija mz Apost. Paulo: Jagh haffuer kämpadt en godh kamp, Jagh haffuer fulbordadt Loppet, Jagh etc. Ther til Gud honom förläne etc. Hwilket wij mz effterfölgende Bön Honom önska wiliom: Barmhertige etc. Cui Subiungi potest. O Herre Gudh aff Himmelrijk, Giff osz Nådh til at Prijsa Tig etc.

[84] G: Προοίμιον Introductionis novi Pastoris

Quid piis Auditoribus in defectu Doctorum recte inceptandum sit, Id Christus docet M 9, 37 Messis multa, operarii pauci Εξήγ. Unde percipimus: 1. Doctores fideles esse a Deo. * Ps. 68. 12.

2. Illos non aliter quam Precibus ** impetrandos. A quo omnia etc. Jac. 1, 17 qua de re Exemplum exstat, de Electione Matthiæ. Act. 1. 23.

Adplic. Quandoquidem autem Dei nutu, hinc evocatus sit, N. N. Non dubium est, quin Ecclesiæ hujus.* Auditores: I Deum pro bono Pastore precibus sollicitarint.

2. Inter seipsos, eā de re, consultarint. At vero, re diu deliberata, tandem vota ceciderunt in N. N. etc. Epilog. Quare autem Electio isthæc Serenissimo Magistratui complacuit; illam igitur Suo Diplomate confirmare voluit; quod Ecclesiæ nunc perlegendum duximus.

Diplomate recitato, fiet Introductio, iuxta Formam quæ extat supra pag. 68 fac. C & sequentibus.

* A Deo Patre Ps. 68, 12. Jer. 3, 15. C. 7, 25. Ezech. 3, 17. 1 Cor. 12, 28. 2) Filio, J. 20, 23. Act. 26, 18. Eph. 4, 8. 3) Spiritu Sancto. Act. 20, 28.

** Precibus, Exempla: 1) Mandato. Ps. 50, 15. Jer. 33, 3. M. 7, 7. 2. Promissione, ibid. Ps. 91, 15. J. 16, 23. 3. Exod. Act. 1, 23.

Hinc Corolaria pro officio: A. Ministrorum à τω 1. Tí quod illi sint, scil. Vigiles Ez. 3, 17. Heb. 13, 17.

Σύνεργοι Θεοῦ 1 Cor. Dispensatores c. 4, 1. 3. Legati, 2 Cor. 5, 20 Quid dispensabunt? Mysteria Electionis, Eph. 1, 4. Justificationis Rom. 6, 3, 24. Sanctificationis, Tit. 3, 5. Adplicatione per Fidem 2 Thess. 3, 2. Per quæ ὄργανα? Verbum, Rom. 10, 17. Et sacramenta, Tit. 3, 6.

Ther tå någor således kommen är till gäldh,[85] skall han strax granneligen[86] beskrifua och uptekna inventarium som honom handfångitt warder, och förwara skriftena i kyrkionnes kisto, på thz ther om icke skall warda någott tvifvelsmåll eller trätta frámdeles, när samma inventarium skall lefuereras igen förbätrat icke efter talett uthan efter werdett.

När någor sochnepräst warder beswäratt mz siuckdom, ålderdom, armodh eller huadh thz wara kan för brister, så att han icke förmår lenger besittia sitt geldh,[87] tå skall han icke löpa ther[88] ifrån,[89] eller stiela sig hemliga bortt, uthan han skall säija ordinario och sochnemännerna[90] till i rättan tidh, och skilia all tingh wäll widh sigh, att ther af någor oreda icke komma må. Men sedan må han frijtt fara och blifua huar honom löster, dogh icke bruka prästaembethe widh några kyrkio, mz mindre sochneprästen är hans tiänst i så måtto begärandes. Men huilken

2. Πῶς, quomodo? 1. Verbum; α). Prædicando, M. 28, 19, R. 16, 15 Omnibus indiscriminatim. β) Examinando singulos, M. 10, 11. Exo; Christi L. 2, 46. M. 16, 13. Pauli, Act. 20, 20, 31.

2. Sacramenta administrando. M. 26, 26. c. 28, 19. 1 Cor. 11. 23. Idque Examine præmisso; Baptismi, juxta Ordinantiam. Et S. Coenæ, in Absolutione, Ne Sanctum detur canibus &c. M. 7, 6. Huc spectant Claves Regni coelorum M. 16, 19. J. 20, 23.

3. Τινός v. 1 P 4, 11. 2 Act 16, 18 quo ad: a. Ministros B. Auditorium; Spiritualiter in: 1. Δοξολογία, Coll. 3, 17 præcipue pro hoc tam insigni beneficio, Eph. 4, 8 & 11. 2. Præcibus Eph. 6, 19. Coll. 4, . . B. Seipsos, in Verbi Auditu, L. 8, 15. J. 5, 29. Tanquam Dei ipsius. 1 Thess. 2, 13.

Corporaliter, præstando Doctoribus suis: 1) Honorem, Syr. 7, 31. 1 T. 5, 17. 2) Amorem, 1 Thes. 5, 12. 3) Reverentiam, M. 10, 40. Exo. Gal. 4, 14. 4) Obedientiam, Heb. 13, 17. 5) Gratitudinem & præmium, M. 10, 10. L. 10, 7. 1 Cor. 9, 11. Gal. 6, 6. Summa 1, 1 Pet. 4, 10 etc.

Præmia: 1. Ministrorum; Hic Benedictio, Ps. 84, 7 Post, Salus, 1 T. 4 ult. instar Solis & Stellarum, Dan. 12, 3. M. 19, 28.

2. Auditorum, Hic, Gal. 6, 7 etc. Post. L. 11, 28. J. 8, 51. Deinceps adhibentur: 1. Inauguratio, Sed prius Diplomate Regio perlecto. 2. Precatio, p. 68. fac. 10. 3. Benedictio solennis. Goth.

[85] G: vide infra Fol. LXIX facie 1. Goth.

[86] G: granneliga.

[87] G: eller capellanstienst förestå. Len.

[88] G: förlöper sin tienst. Len.

[89] G: ifrå.

[90] G: soknamännenar.

som elies öfuergifuer, förlöper eller stiäll sigh bortt ifrån [91] sitt gäldh [92] yngre eller äldre, han skall aldrigh någon tidh sedan wara [93] betrodd om gäldh eller prästaembethe, uthan så kan hända, att han sigh mz tiden i sakenne rätteliga besinnar. [94]

Ingen sochnepräst skall någon wägz färdas uthaf sochnenne, serdeles så att han är söndagh eller annan laga helgedagh borto, [95] med mindre han någon förskaffar i sin stadh, som tjänsten [96] både i kyrkione och sochnenne upphåller.

Så skall och ingen predika, messa, eller annan kyrkiotiänst företaga uthi ens annans sochn, [97] sochnaprästenom ovetandes, eller oåttspordtt. [98]

Ellies ther någor beder någon om hielp, kan ingom förmenas samma hielp göra, Ja alle the som så när boo huar androm, serdeles i samma Contracht, skola ther till wara wederredo, när någon af theras medbröder, laga förfall hafuer, och för then skull behöfuer undsättningh.

Ther flere kyrkior lyda till itt prästagäldh, må prästen hålla tiderna ymsom widh then ena och ymsom widh [99] then andra, på thz han må hafua teste mera tidh både till predikan och

[91] G: ifrå.

[92] G: tienst. Len.

[93] G: warda.

[94] G: Omnis nam res per qualescumque causas nascitur, per easdem et dissolvitur. Sicut igitur Christus Beneficium Ecclesiasticum non potest impetrare Sine Institutione Episcopi; Ita nec facultatem habet illud Beneficium, sine licentia Episcopi dimittendi. Cap. 3. Cum & plantare in Ecclesiis ibi Institutos, inconsultis Episcopis nec audent removere. 1 Cor. 2, 20 Unusquisque in qua vocatione vocatus est, in ea permaneat. 1 Pet. 4, 15. Nemo vestrum patiatur, ut ἀλλοτριοεπίσκοπος, alienorum adpetitor.

1 Pet. 5, 2 Nihil facientes turpis lucri causa, sed ex animo. Apo. 2, 10. Esto fidelis usque ad mortem, Et dabo tibi coronam vitæ. Canon Sicut vir causa 7. q. 1. Sicut vir non det adulterare Uxorem suam: Ita nec Episcopus Ecclesiam suam, h. e. ut illam dimittat, ad quam fuit sacratus absque inevitabili necessitate aut adplicare regulari mutatione, ut alteri ambitus causa contingat. Goth.

[95] G: Nemo absit ob privatum commodum etc. vide Lau[relium]. Emp.

[96] G: tjenstena.

[97] G: ingen skall göra tienst uthi ens annars sockn. Vide supr. pag. 69 lin. 20. Goth.

[98] G: veettskap och samtyckie. Len.

[99] saknas i G.

annatt. Är och then ene kyrkesochn [100] större till mantaall än then andra, så hålle prästen twå eller tre helgedagar tiderna widh then som större är, och then tridie eller fierde widh then mindre, efter som thz [101] mz mantalett hafua kan, *så skole åhörarna* uthi the andre sochnerne *wara förplichtade att söka till then kyrkan, som kyrketiänsten håller.* Dogh skall thzta wara sagtt om the gäldh som icke förmå hålla Capellaann.

En tidh om åhrett skall prestemöte [102] hållas, såsom af ålder allestädz uthi thenn Cristeligh [103] kyrkion hafuer waritt sedh. Tå skole alle landzprästerna komma till domkyrkiona, dogh så att åht minsto en blifuer hemma uthi huart Contracht, för allehanda ärende skull, som ther medh hast kunna sigh begiffua.

Wthi samma möthe skole uthi 3 dagar, [104] *några af landzprästerna hafua predikningar, och när predikan uthe är förste dagen, hafuer ordinarius* [105] *eller någor annan Latinam orationem om then materia, som tå skall förhandlas (och strax begynnes* [106] *disputatio och sedan andre* [107] *dagen fulfölies. Men på tridie dagen skall ordinarius mz the andre höra the casus som* [108] *på färde wara kunne, och sedan förmana Clerkerijtt till idkeligh studeringh* [109] *i gudz ordh, till Endrächt* [110] *i then christelige läron, till flijt uthi allahanda kyrkiones tiänst, och till goda seder.*[111]

[100] G: Kyrkesochnen.

[101] G: thet *sigh.*

[102] G: Synodi dioecesanæ actæ 1. Cleri totius præsentia.

2. Acta α) Episcopi.

β) Oratio synodalis.

γ) Casuum Decisio.

δ) Articulus Religionis tractandus. Goth.

[103] G: Christeligha.

[104] G: Dies synodales: prima, secunda, Tertia. Goth.

[105] G: ordinarius *eller Præses* eller etc. Goth.

[106] Gothus: begynnes Examen Thesium cum Clero: Then andra dagen hålles Disputatio och in till aftonen fulföllies.

[107] G: annan.

[108] G: som *tå* på etc.

[109] G: till ett flitigt studerande wthi etc.

[110] G: endrechtigheet.

[111] G: Synodos per singulos annos, in singulis provinciis fieri debere, sancitum est in Conciliis:

Nicæno Can. 5. A. C. 328 Episcopis præsentibus iuxta Euseb. 250. Theodoret. 318.

När presterna färdas af eller till prestemöte [112] eller och elliest, skola the hafua sig frideliga, [113] och icke föra med sig mordewerie, Röör eller annat sådant, uthan the skola mer trösta på gudz beskerm, som sinne tienare alrig uthi någon farlighet öfuergifuer, ehuad the hafua werior [114] eller eij, änd trösta på sina werior. [115]

The skola och när the framkomma til prestemötet, hafua sig ärliga och så som prästmän höffues wara i tid till städz [116] ther ordinarius mz them handla skall, nychter och skickelige till at besinna och merkia huad them i sakenne sagt warder. Huilken prestman som thå dricker sig drucken och i så måtte gör sig oskickelig, *eller elliest försummat komma tillstädes,* han skall med proban [117] etc. straffat warda.

Ther någor klerck warder berychtatt eller anklagatt för någor last, så att han af någor synnerligh tekn och liknelse ther uthi kan wara mistäncht, then samme skall icke bruka sitt prestaembethe för än han hafuer lagliga [118] lagtt sigh thett ifrån, [119] och skola hans Eedemän [120] wara präster, iw halffparten åtht

Toletano, Cap. 3. AC. 639.

Chalcedonensi, can. 19. AC. 455. Episcopis præsentibus 630. Goth.

[112] G: Anno Christi 1573, Sessione secunda Synodali stichtade Biscop Hans Ofegh om then Pastoris plicht, som utan Lagha förfall haller sigh ifrån Synodo, att Han skall uthleggia — 30 Klippingsmynt, in usum studiosorum. Ther någon Treskades skulle han suspenderas ab officio, till thes Penningarna wordo utlagde.

Item förordnade han att Twå Studenter skulle åtminston halles åhrligha til Studium, aff Stichtet. Item, att thet offer, som leggies i Beckenet på Bönedagarna: skal leffreras till domkyrckian, och utskickas Studenterna til hielp. Goth.

[113] G: Mores Ministrorum in Synodis.

1. Pietas & Mansuetudo.
2. Honestas, Præsentium Sobrietas.
3. Poena Delinquentium. Goth.

[114] G: wärio.

[115] G: wärio.

[116] G: tilstädes.

[117] G: Probon.

[118] G: lagliga haffuer.

[119] G: ifrå.

[120] G: Eedsmän.

minsto, dogh skall ingen klagomåll så lätteliga warda tillåtien [121]
1 Tim. 5 emott någon prästmann, såsom s. paulus lärer ty then som stadd är i sådane embethe hafuer många owener och afuundzmän för gudz ordz skull, genom huilkett han måste straffa syndena. Om någor prästman är kommen i mistanke för någon last, ändogh han therföre ännu icke [122] är anklagatt honom må ordinarius tiltala, och ther om sedan widare ransaka.

Warder [123] och någon prästman (thz gudh förbiude) uppenbarliga tagen eller beslagen mz någon last som är halz saak, mandråp, hoor, eller annat öfuer alt annat werdzligitt straf, till huilkett han är förfallen skall han och hafua förverkatt både prästaembethe och gäldh, dogh om honom warder lifuett benådatt, och han håller sigh boottfärdeliga och ärliga, och är eliest skickeligh, må honom mz tiden, nembliga, efter tuegge [124] åhrs frest, eller och någott lenger, [125] af ordinario, mz öfuerhetennes samtycke efterlåtitt warda komma till samma sitt embethe igen, likwäll aldrigh till samma gäldh. The präster som falla i bolerij, öfua sigh i dryckenskap, [126] dobbell [127] och annor sådan ohöfueligh stycker. Item [128] the som genstörlige äre emott theras bischopar och förmän, alle thesse skola *straffas mz proban* och[129] sättias ifrå theras prästaembethe, och icke för restitueras, än the sigh fulkomliga bättrat hafua, ther om bischopen döma och ransaka skall [130] *i the saker som hans embethe wedhkommer och rättmätige äre.*

Huilken prästman som går efter ens annars gäldh [131] brukandes ther till lögn eller annor ochristeligh medell, på thz han må komma honom ther ifrå, och sigh ther till igen, then samme efter han handlar ochristeliga och tvärtemott gudz budh, som

---

[121] G: tillaten.
[122] G: icke än nu.
[123] G: Infr. pag. 78 a.
[124] G: tweggia.
[125] G: mindre.
[126] G: dricka broderskap. Emp.
[127] saknas i G.
[128] G: Sceleratorum poena. Goth.
[129] Gothus skriver *eller* i st. f. och.
[130] G: ransaka och döma skal.
[131] G: Geld *eller tienst.* Emp.

lyder, thu skalt icke begära tins nästes [132] huss. Therföre skall han ifrå sitt präste embethe satter warda, och aldrigh komma ther till igen med mindre hans bättringh warder befunnen rättsinnigh så att han mz tiden må niuta någor nådh.

Efter och prästagäldh icke ligga under någon arfzrätt, uthan under frijtt koor och wahll för then skull skola och präster sättias till gälden som löös blifua, icke så enkannerliga the som theras arfuingar äro, som ther äro ifrå faldne, uthan the som kunna wara skickeligast och bäst faldne, dogh här mz icke thess heller förbuditt, sättia sonen i fadrens stadh, om han kan ther till så tiänligh eller tiänligare wara än någon annan.

The präster som sigh inlåta mz köpshandell mer än the sielfue behöfua till nödtorfteligitt hushåld, [133] the samme moste trädan ifrå haffuat fördragh, så framt the icke wilia mista theras gäldh och prästaembethe, ty the kunna icke båda delarna wäll sköta, thz är handla och studera i skriftenna.

Och efter nu alment är stor lättfärdighz mz klädedräckt, [134] så att then ene oseden ther mz upkommer efter then andra, therför skola prästerna theste bättre acht hafua på sigh, så att the fly sådana lättferdigheett och stadigtt blifua widh then klädeboonatt, som theras kaall bäst höfues thz är sida kiortlar och *kasiackor* ty thesse stackotta kappor och hofmans hattar, [135] *och store förargelige skiortekragar, och höge upslagzmyssor* [136] som en part af the unga präster nw löpa medh, så wäll i kyrkior som annorstädz hafua mz sigh stor snöpligheett och mångh [137] mans förargelse.

Såsom och Clerkerijt böör taga sigh til wara för allt annatt genom huilkett the och theras embethe kan warda förtalatt och lastatt, så skole the ock hafua acht på therass giftermåll, att the sådana personer taga till echta, som ärlige och oberychtade äro, ehuadh the äro pigor eller enkior, [138] huilken som här efter annan

Lev. 21, 7. Ezech. 44, 22.

[132] G: nästas.

[133] G: Mercatura non necessaria et lucrosa 2 T. 2, 4 Nemo militat. Goth.

[134] G: Vestitus indecorum. Goth.

[135] G tillägger: sijda Hårswext. Goth.

[136] G tillägger: sampt kappespield på ryggen etc. Goth.

[137] G: mongz.

[138] G: Anno 1617. Wardt beslutadt in Comitijs Orebrogiæ, Utaff Collegio Episcoporum, att the Prester, som mista sin Maka, skole för höflighet

gör hafue till någor tidh förverkatt sitt prästaembethe. Sammalunda [139] skola prästerna [140] hålla theras hustrur och barn [141] ther till att the hafua sigh höfueliga och måtteliga både mz kläder och annatt, hafua ock theslikest ett ärligitt umgenge mz alla efter thenna s. pauli ordh. Jagh will att quinnorna pryda sigh
1 Tim. 2. i höfueligan klädebonatt mz blygacktighz och kyskheth bewisa
1 Tim. 3. mz goda gerningar. Item kyrkiotiänares [142] hustrur skola wara ährliga, icke förtalerskor, nychter och trofasta i all tingh.

Huilken prästman ther mz warder beslagen, att han antingen för afunnd eller illwilia skull eller elies, af lättfärdighz [143] röijer hemligh skriftermåll, then samme skall afsättias af prästaembethett och icke lättligen [144] warda [145] betrodd att komma ther till igen.

Om någon prästman fåår, then man nempner fallande siukan, [146] tå skall han icke bruka prästaembethe, så lenge han sådane siukdom hafuer.

Thet samma må och förståndit warda om andra wederstyggeliga krankheter, såsom är [147] ursinnighz, spetelska, pockor, och andra sådana besmittiga siuckdomar, *dogh huar the för thesse feell, sättias ifrå gällen, skola the blifua försörgde mz nödtorftigtt underhåldh.*

In summa, efter thz prästerna skola wara androm till rättelse, så wäll mz theras goda umgenge som mz predikan och muntligh [148] läro skola the hafua acht på sigh och sitt lefuerne, att thz är redeligitt, och sådant som s. paulus på förbemelta rum beskrifuer, på thz att icke heller någott ondtt rychte skall, så myckitt som them står till görandes kunna hengia them uppå. Ther-

---

skuld förbidha annatt Gifftermhål, iw en åhrs tidh, wed straff tilgörendes. Goth.

[139] G: Sammalund.

[140] G: Presterna *och* etc.

[141] G: Uxores et Liberi. Goth.

[142] G: kyrkiotienarenars.

[143] G: lösachtigheet.

[144] G: icke lofligen (kanslistil).

[145] G: och *aldrigh* warda etc. (KO).

[146] G: siukon.

[147] G: äro.

[148] G: munlig.

före skola the och fly all mistäncht och ohöfueligh umgängelse, drickenskap,[148] lösachtigheett, och fåfängio uthi klädebonadtt, taall, skämpt etc. och pryda sigh heller mz itt godtt och rätt förståndh i gudz ordh, goda seeder, sanskylliga gudelighett och ijdkelige böner.

[149] G: druckenskap.

Cap. XIX.

OM PREDIKOEMBETZENS UPPEHÄLLE.

Gudz ordh gifuer klarligen tilkenna att åhörarna äre sinom lärarom skyldige[1] *heder, försuar och christeligh wphälle 1 Tim. 5.*[2] *the präster som wäll förestå skall man hålla dubbell heder werde wara mäst the som arbeta i ordett och lärdomen. Gal. 4 I annammade migh såsom en gudz ängell, ia såsom Cristum Jesum, huru salige woren i tå? 1 Thess 5. Men wij bidie ider käre bröder, att i kennen them som arbeta ibland [ider]*[3] *och stå ider före i herranom och förmana ider. Håller them thes kärare för*
Gal. 6, 6. *theras werk skull, och warer fridsamma mz them Gal. 5*[4a] *then som underwisatt warder mz ordom han deele allt godtt mz honom som honom undervisar. farer inthz wille gudh läter inthz gäcka sigh, ty huadh menniskian såår thz*[4b] *skall hoon och uppskära. Then som såår i sitt kiöt,*[5] *han skall aff kiötet upskära förgängeligheet, Men then som såår i andanom, han skall af andanom upskära ett ewinnerligit lif. Och när wij göre godtt, lätt oss icke ledas widh. Luc. 10. arbetaren är sin löön werdh. 1 Cor. 9. så hafuer och herren skickat att the som förkunna Evangelium, skola ock hafua sin näringh af evangelio. Twert om hafua the*[6] *förventa straff och hemd, både i thzta och tillkommande lifvett, som illa sigh förhålla emott predikoembethz.*[7] *Ty thz är them inthz nyttigtt att theras lärare göra sitt kall mz suckan Ebr. 13 ifrå them skall gudz ordh tagitt warda och gifuas thz folk som*

---

[1] G: Åhörares Plicht emot Lärarna. Goth.

[2] G: Exordium a mandato Dei, ut sustententur Docentes. Emp.

[3] saknas i K.

[4a] G: Gal. 6: 6. [4b] saknas i G.

[5] G: i köttet.

[6] G: the *och.*

[7] G: Otacksamma Åhörares straff. Goth.

fruckt bär Matt. 12 Item gud sänder them kraftigh wilfarelse Thess. 2 the sanka öfuer sigh olycko Deut. 32. och then som bortager thz gudh och gudz församblingh, hafuer efterlåtitt läroståndett till nödtorftigtt upphelle, säger gudh Hag. 1 att sådant tager bortt huadh förwaratt är. Om i före thz heem som bergatt är så blåser thz dogh bortt, i äthen och warde [8] *inthz mätte, i dricken och warde inthz otörstige, i kläden ider, och kunnen* [9] *dogh icke werma ider, och then ther peningar förtiänar, han lägger them uthi een holugan pungh, och Sodoma och Gomorra skall på domedagh drägeligare wara än sådana menniskior.*

Så althenstund gudi wthi sitt helga ord så alvarligen befaler att Predicoembetet skall hållas vid macht och högeligen them straffar som [10] *förtryckia, så och lofuar sigh wilia uplåta himmelens fönster, och utgiuta welsignelse til föllest, ther åhörenar redeligen umgå mz then deel som thet* [11] *till uppehälle er ärnat; huarföre ock wij,* [12] *thill at effter komma sådana gudz befalning, och at unwika thet straff som land och folk för sådana otacksamheet plägar öffvergåå, allwarligen befale wåre befalningzmän i landzänderna först, att the efter wår* [13] *konglige* [14] *Eedz lydelse, såå wäll läreståndett såsom* [15] *andre wåre trogne undersåter för alt wåldh och orett ehuadh nampn thz hafua kan och af huem thz kunne tilbiudas, antingen af uthlänskom eller inlenskom försuara och förfächta. Till thz andra,* [16] *att the och lärarom ehuad the ähre ordinarij, professores stadpräster, landzpräster, lectores, Rectores och Conrectores i scholar, så och capelaner etc.* [17] *troligen låta bekomma åhrlige thz underhåldh och inkomst* [18] *till the-*

---

[8] G: warden.

[9] G: kunna.

[10] G: som *thz.*

[11] G: them.

[12] G: Rex mandat Ministris suis, ut promoveat Docentes ad sua salaria. Emp.

[13] saknas i G.

[14] G: konungzlighe.

[15] G: som.

[16] G: Personæ comprehensæ sub hoc titulo. Emp.

[17] G:s text: ordinarij, Professores och Conrectores i skolar så och Cappelaner etc.

[18] G: Species diversæ reditus. Emp.

ras skälige uppehälle, som wij uthi wår regementztidh, effter gudz ordh, Sueriges beskrifne lagh, saligh och höglofligh framfarne Cristne konungars exempell, them undtt och effter låtit hafuom, såsom ock nu wnne och effterlåte. Huadh Biskoper, Professores, prælater, [19] *kyrkioherdar, scholemästare, lectores, Rectores och Conrectores i städer anlångar, skola the frijtt niuta och behålla then ordningh som them på theras underhåld*[20a] *af*[20b] *oss 95 uthi wastena gifuen war. prästerskapett* [21] *på landsbygdenne sammaledes skole blifua* [22a] *widh theras sedvanlige wederlagh, underhåldh, och*[22b] *af sine åhörare skole the bekomma eftersom then öfuersedde kyrkiobalken förmäler, nemliga, tridingen af all sädhtiende,* [23]*som är* [24] *huete, Rogh, korn, hafra, erter, böner, och till then tridingen äger upbära tienden af annor sädh allena som ähr* [25] *lijn, hamp, rofvor så ock humbla. Item quicktiende, af bonde, som är, huar tiende fööll kalf grijs, och skole wara 14 nätter gambla, för än the till prästenom hemföras.*[26a] *Men lamb, killingh och gåås föres till prästen om*[26b] *Olufzmässo; kan icke foster så myckitt tilfödas att prästen kan tiende af fåå, gifuer* [27] *tå bonde för fööll itt quintin silf för kalf itt quinntin, för en gåås lamb och kijdh ett fierdingz quintin. Så äger och presten hafua tionde* [28] *af allom fiskalekom allom notadräcktom, så och gråskinnom, ther som* [29] *the falla. Ther som någor smörrenta är,* [30] *Item altareläge och konungen plägar hafua sin upbörd uthaf,* [31]

---

[19] Saknas i G.

[20a] G: underhåll af kyrkiotionde, wederlag. Tertialen. Decima pars: Quicktionde. Emp. [20b] G: *och* aff osz *Anno.*

[21] G: wart. Prästerskape etc.

[22a] G: skole sammaledes bliffua. [22b] saknas i G.

[23] G: *sädh* i st. f. K:s sädhtiende.

[24] G saknar orden: *som är.*

[25] G saknar orden: lijn hamp, rofuor så och humbla. Item quicktiende, af bonde.

[26a] G: föras. [26b] saknas i G.

[27] G: giffue.

[28] G: tiend.

[29] saknas i G.

[30] G: Butyrum. Emp.

[31] G: aff.

blifve som wandtt [32] *är. Huadh lijkstolen* [33] *anlångar, skall presten hafua 1 1/4 lodh. Doch skall mz them som fattige ähro, efter råden handlas. för bondans och hustrunes wigningh äger prästen 1/2 lod sillf.* [34] *När hustru* [35] *går i kyrkio efter barn 1 lodh. medh paschamåll* [36] *och annat. huad som hälst efter en gammall cristeligh* [37] *sedwänio predikoembethz rätteliga* [38] *tillagtt är, skall hållas hädan åht som här till skedtt är, på thz att predikanterna, för armodh eller andra slijke besuäringar i theras embethe icke skola förhindras mz*[39] *öfningh i skriftenne. all prästeboll*[40 a] *blifua som the nu äre och af ålder warit hafua, oklandrade och oförändrade, oansedtt huem och huadh slecht thz*[40 b] *är som någott ther till gifuitt hafuer:* [41] *och ingen hafue macht någon skatt eller afratt af prästen kräfia för then jorden han brukar som under prästebole* [42] *lagtt är, huadh then laga bygningh anlangar, som prästerskapett af sinom åhörare böör, ther om blifuer som tilförenne sagtt är. Till* [43] *thz tridie huar mz skääll i åtskillige landzändar kan* [44] *finnas några* [45] *prästebooll, genom någon orsak så wara förringatt, att them är ifrå* [46] *tagitt åker, Engh, skogh, fiskewattn, och för then skull icke kunne sigh förhielpa, tå skola the, (hur* [47] *the mz lagen kunne winna) sådant igen bekomma eller annatt i staden läggias, ther mz the kunna sigh behielpa. Ty the som låta sigh ther mz befinna att the rappa ifrå* [48 a] *prästebolen, the ägor, som theras framlidne föräldrar gifuitt* [48 b] *eller och*

---

[32] G: warith.
[33] G: Lijkstool. Emp.
[34] G: sölfuer.
[35] G: hustrun.
[36] G: Påskemål. Emp.
[37] saknas i G.
[38] G: rättelig.
[39] G i st.: wthi.
[40 a] G: Prestebool. Emp. [40 b] huadh thz slecht.
[41] G: haffua.
[42] G: Prästebordet.
[43] G: Restitutio Bonorum Ecclesiasticorum. Goth.
[44] G: kunna.
[45] G: noget.
[46] G: ifrån.
[47] G: Huar.
[48 a] G: ifrån. [48 b] G: *ther till* giffuit.

eliest af ålder till legatt[49] *hafua, och ther mz låta see så myckitt them i sakenne tilkommer, att the wilie förlägga then cristeliga Religionen och införa hedningedomen igen, the skola wäll mz tiden förnimma, huru rijke the och theras efterkommande ther af kunne blifua, och huru wäll thetta skall them bekomma, ty gudh som är en hämnare, öfuer alla*[50] *orettvisa läter icke heller thenna ochristeliga handelen blifua ostraffatt:*

Till thz fierde, thz är och cristeligitt och gudz ord lijkmätigtt, att fattige, högh bedröfuade prästeenkior[51] *som kan hända sittia mz monga faderlöse barn efter sins mans dödelige afgångh, på någott sätt warda tröstade, och hugsualade, och icke aldeles blifua uthe mz them, therföre förordna och befale wij, först 1.*[52] *att alle prästahustrur, uthi huadh gradh eller werde theras männ lefuatt hafua skola efter sins mans dödh, niuta och behålla itt åhrs underhåldh, och inkomst, som theras männ af oss och sina åhörare i sin lifstidh årligen haft hafua, och försöria thz åhrett kyrkiotiänst.*[53]

2.[54] *och ther så kan tilbäras, att hennes framlidne man hafuer förmått köpa henne en gårdh, welie wij unna och efterlåta, att hon uthan skatt och skuld, samma gårdh, så lenge hon ogift är behålla skall. 3. ther och*[55] *så kan tilbäras, att then döde icke hafuer förmått sin efterlefna*[56] *hustru någon gårdh köpa, så wele*[57] *wij nådeligen efter gudz budh*[58] *tillåta, såsom och wåre befalningzmän alfuarligen befale, sådana uthi hennes Enkiestånd, ther hon sigh ährligen håller en gårdh af wåre och Cronones i samma gäld beliggiandes frij till att bruka. 4) Huar och genom*[59] *gudz tilstädelse så hender, att någon prästmann uthi huadh grad han tå stadder kan wara, antingen af siuckdom eller*

---

[49] G: tillagt.
[50] G: all.
[51] G: viduæ. Emp.
[52] G: 1.
[53] G: kiörkiotiensten.
[54] saknas i K.
[55] G: Och ther.
[56] G: efterleffde.
[57] G: wille.
[58] G: ord.
[59] G: giönom.

högh ålder icke förmå[60] *göra sitt kall och Embethe,*[61] *tå skall på någon tidh honom wara efterlåtitt blifua widh sedwanlige*[62] *upbördh, och efter ordinarij och Capitularium rättmätige censur, förskickas them*[63] *som kyrkiotiensten uppehåller, och honom för sitt arbethe skäligh*[64] *uppehälle af samma underhåld tilldelas. Men ther suagheten hafuer fått öfuerhanden så att nepliga står till att förmoda någon förändringh, icke heller warder församblingen tilbörligen mz kyrkiotiensten*[65] *försörgd, tå skall betänkas huru en sådan Elendigh Cristi tiänare, wthi sin stora bedröfuelse, kan bequämligast wara försörgder.*[66] Hoo som hälst ibland sochnemännerna af rätta arghett och tresko,[67] och icke för stor armod skull mz sigh innehåller förberörda uthskylder *eller sweckligen*[68] *ther mz handlar,* then samme skall efter tilbörlighz straffat *blifua efter som öfuersedde lagen innehåller.*[69]

Huar och någott gäld är så swagtt, att sochnamannenar[70] mz laga rättigheett icke kunna wäl försöria sin kyrkioherda, tå skall thz gällett läggias in till itt annatt, eller om bönderna entelighen[71] wilia behålla prest för sigh sielfua, tå skola the göra honom någon besynnerligh hielp ther uthöfuer, så att han må kunna blifua widh brödh.

När någor landzpräst blifuer död och lefuer efter honom hustru och barn tå skola the taga af upbördena[72] så myckitt som uthi thenna efterskrefna ordningh stadgatt och författatt är.

---

[60] G: förmår.

[61] G: Minister non valens Ministrare. Emp.

[62] G: widh *sin* wanlige.

[63] G: then.

[64] G: skäligdt.

[65] G: kiörkiotienst.

[66] G: kan bliffua bequemligast försörgder.

[67] G: Ingen förtrycke, eller beswike sinn Brodher i någon Handel. Ty HERRen är Hempnaren öffwer altt thetta. 1 Thess. 4, 6. Wij bidhiom edher, käre brödher, att ij kennen them som arbeta ibland idher, och stå idher före i HERRanom, och förmana edher: Haller them thes kärare, för theras werck skuld, och warer fridsamme mz them, ibid. c. 5, 12. Goth.

[68] G: swijcklig.

[69] Se kap. VI i Rosengrenska förslagets kyrkobalk.

[70] G: soknamännenar.

[71] G: endeliga.

[72] G: upbördenne.

Ordning huru årsränthan skall skifftas emillan honom som något gäld släpper eller ther han er afsomnadt, emellan hans arffuingar och honom som wid gäldet åter tagha skall.

Till thet första skall man weeta och gifua acht på ordningen medh året [1] etc. Huilket effter thenna stadgan skall hafua sin begynnelse, a principio Maij eller philippi och Jacobi, och sin ända wid samma tid nästa årsmot igen.

Till thett andra, skall man och merka, att all årsens ränta [2] som gällett draga kann, thz ware sigh af prästabolsens åker engh tionden eller annatt, måste emellan båda parterna, nembliga, honom som gäldett släpper och honom som wedertager mz lika wilkor [3] (såsom ock rätt är) skickt[4] warda, så att then parten som lenger [5] tidh af åhrena socknenne tiäntt hafuer, eller ännu tiäna skall bekommer ock så myckitt meer af samma rento, men then andre parten som stäckre tidh tiänt hafuer, eller än tiena skall tager ock så myckitt mindre af räntone.

När [6] man tå thzta således achtatt hafuer, ähr sedan lätt till att räckna, huru myckitt af årsrentonne, huariom partenom tilkommer såsom när någor worde af mz sitt gäldh alla helgona tidh, thz är, tå åhrett ifrå philippi och Jacobi taldtt är halft liditt, ther blifuer han och widh halfparten af alla rentona. Men then andre half parten kommer honom till som wedertager. Sammaledes hafuer thz sigh och mz alla andra tider, så att ehuad som hälst uthaf åhrett meer eller mindre framliditt är, när prästeskifte skeer så bytes iu räntan ther efter. Skeer thz och när åhrett altsammans är förliditt, nembliga widh philippi och Jacobi, [7] tå behåller han som gället slepper, eller (ther han är avsomnatt) hans arfuingar quitt och frijtt alla thens framledna åhrsens rento, ingo undantagandes. [8]

Dogh moste han som på thenna tiden widh gället taga skall,

---

[1] G: Tempora mutationis. Emp.
[2] G: Reditus in portione ad tempus meriti et laboris distribuendus. Emp.
[3] G: welkor.
[4] G: skifft.
[5] G: lengre.
[6] G: Pastoratus mutatio. Tempore: 1. Omnium Sanctorum. Goth.
[7] G: 2. Philippi et Jacobi. Goth.
[8] G: undantagno.

hafua för sigh såddan åker, [9] både mz wintersädh och wårsädh, eller ther wårsäden icke än nu [10] är sådd, skall honom lefuereras af honom som then framledna årsrentan upburitt hafuer, så myckit korn som ther till behöfues och höö till nederbrukningen. Inuentett [11] skall honom och i goda redo, och förbättrat öfveranwardatt blifua, *Endogh* [12a] *rättvisan kräfuer att ther man inthz hafuer fått för sigh, kan man inthz* [12b] *lefuerera efter sigh; dock likwäll will thz aldeles wara af nödenne, att Episcopi in visitationibus förmana såwäll pastores som församblingenar,* [13] *att ther inthz inventarium är i sädh och annatt att the tå på båda sidor förhielpa ther til efter råden och lägenheten, synnerligh* [14] *ther pastor någon tidh sittitt hafuer mz förkofringh, på thz att sådant motte komma till en ordningh och stadga så wäll i thzta fall som all annor.*

Ther [15] och någott förtärdth är af årswexten eller tienden, annorstädz än till prästagårdzens nödtorftiga arbethe när som skiiftitt skeer, så skall thz räcknas in i hans parth som förtärdth hafuer, och icke i thens andras, som ther af inthz hafuer förtärdtt, huilkett gode och skälige männ skola uthransaka och parterna [16] emellan förmidla.

Så skola ock uplagorna [17] eller afgeldett, altidh och uthi all stycker fölia upbördenne, så att then parten som meer bekommer af räntonne, skall och ther efter draga tungan, som sigh thz åhrett ther begifua kann, eller begifvitt hafuer, och tvertt om then mindre som mindre upbär, och skall thetta förståndittt warda, så wäll både om wintersädh och wårsädh som alt annatt. Theslikest [18] skall och then parten, som alt sommar arbete [19] giordtt hafuer, trädtt, sådtt och dragitt höö och korn i huus,

---

[9] G: Såddan åker. Goth.
[10] G: än nu icke.
[11] G: Inventarium. Goth.
[12a] G: Inventarii Renovatio. Goth. [12b] G: inthz *heller.*
[13] G: Församlingarna.
[14] G: synnerligen.
[15] G: Onyttigh Förtäring. Goth.
[16] G: parternar.
[17] G: Uthlagorna. Goth.
[18] G: Sommar Arbetet förnöyas. Goth.
[19] G: sommorarbetet.

therföre af then andra parten efter skäll och lika förnögd warda, synnerliga när prästeskiffte [20] skeer icke förän wid then tiden, att både hö och korn ny inkommet ähr, och må smörtionden [21] och quicktionden som om hösten faller ther til lagd warda, och huad nu [22] tå kan fattas så opfylle thz af årswexten. Ithem [23] kåål, Roffuer, ärter, böner, liintiend, och hampetiend, etc. Trägårdzfrucht må ock gåå til bytes. [24] Allt foder [25] som på prestebolet fallet er, höö, eller halm skal och ther effter nödtorfft upödd [26] warda, therföre moste och thens dödes effterleffuerska för sig, sin barn, boskap och bohagh, [27] behålla i prestegårdenom fritt huszerum, effter som ther på empne wara kan, nämpliga stuffuo, herberge, laado, fäähusz etc. åt minsto förste halffue året. *Sedan hennes nåde åår uthe är och presteskiffte* [28] *sker om hösten theszförinnan må hon försöria sig mz någor annor hemwist* Och skall then som wid gäldet tager vachta sig, att han icke er hans hustru och barn, som afsomnat ähr, förnär, kommandes
Ex. 21. i hog thenna skrifftenes ord, I skolen icke bedröffua änkiona
Luc. 6. och then faderlösa etc. Ithem thz Christus säger mz samma måt i mäten, skola andra mäta eder.

thimber, [29] näffuer, färgh, taakhalm, stöör och gerdszle, som på prestebollet hogget eller fallet [30] ähr, skall och bliffua ther quart. Dock om thet ähr mer än behöfues kan til pligtige bygning, taakning eller stängning, skall han som wid gäldet tager therföre förnöia honom, eller hans arffuingar, som thz slepper.[31]

Then weed [32] som på prestebolet huggen är, och hemsläpat

---

[20] G: Prestaskifftet.

[21] G: Smörtiyenden och qwicktiyenden.

[22] G: än.

[23] G: Trägårdz och kålgårdz Frucht. Goth.

[24] K saknar resten av meningen: *om hon än nu sitter på trän. Men är hon afftagen så må han samma frucht oskiffta behålla som afftaget haffuer.*

[25] G: Fodher förtäres på Prestebordet. Goth.

[26] G: upnöt.

[27] G: bohagh och boskap.

[28] G: Prästeskifftet.

[29] G: HwsbygningzEmpne. Goth.

[30] G: fallet eller hugget.

[31] G tillägger: Theth samma ähr och förståendes om öfuerbygning. Len.

[32] G: Prestebordz och Utskogs wedh. Goth.

ähr, så well mz inwentes ökar [33] som prestens egnar, [34] må gå til bytes som alt annat. Elliest [35] ther weeden er köpt eller och huggen på legdom skoog, thå må han heller [36] hans arfuingar, som weeden köpt eller skoogen leegt hafuer, göra ther med huru honom synes.

Then [37] säd som wext är på swidioland skall höra honom eller hans arfuingar til, som ther brukat och sååt hafuer, doch ther samma swidioland ligger uthi prästebolet, skall han som vid gäldet tager therföre behålla swidio weeden och gärdslet, Men elliest icke.

Thetta Måå wara så satt och utt gifvit til en almennelig rettelse, effter then lägenhet som nu er på färde, dogh om någor skelig förlikning [38] emellan parterna elliest kan giord warda, så att man sig uppå [39] både sider läter [40] wäl åtnöia, och prästebolet eller sochnene uthi någor måtto icke skeer förnär, thet skall altid wara them fritt, och stå i theras egit wilkor. [41]

---

[33] G: öker.
[34] G: eghna.
[35] G: Ellies.
[36] G: eller.
[37] G: Swidio sädh. Goth.
[38] G: Reconciliatio spectanda. Goth.
[39] G: på.
[40] G: later.
[41] G: welkor.

Cap. XX. [1]

ORDNING OM BISCOPAR HUILKE PÅ LATIN KALLAS SUPERATTENDENTES, ORDINARIJ ELLER ORDINATORES.

Till thz första: Episcopus eller superattendens merker på suensko [2] tillsynesman och warder huar och en prästman [3] för then skull också kallat i skriftenne att honom bör hafua upsyn
Acht 20. eller upseende [4] mz them som under hans befalningh [5] äro, att medh them må rätt och Cristeliga tilgå, såsom S. paulus säger hafuer acht på ider och allan hiorden, i huilkom then helge

[1] Gothus har före kapitlet skrivit följande: Παρασκευή: Gudz Försambling skal wetterlighit wara, att Thenna förestältte Person, N. N. är igenom Gudz försyn wtaff Forsamblingennes Förmän och Predicoembetet laghligen utwaldt, och utaff Högha Öffuerheten Confirmeradt och stadfest till Biscopsembete wthi thett lofflighe Sticktett, N. N. Och aldenstund Man nw haffuer achtadt, i thens H. Trefaldighetz Nampn, Honom samma Embete wppenbarlighen och uthi Gudz Församblinghz närwarelse öffwerantwarda. Therföre är tillbörlighit och aff nödenne, att man: 1. Framsteller en kortt Förklaring, om Biscops Embetet: Hwadan thett haffuer sins Ursprung, Och hwad thet haffuer innebära. 2. Företagher sielffwa Inaugurations Handelen, mz Böner och åkallan till Gudh: Och sedhan mz the Ceremonier, som uthi sådana ärender altid haffwa warit brwkelighe. Goth.

Παρασκευή aliter: Then ordning mz Biscoper och Superattendentes är icke nyligen, eij heller fåfengeligha, och aff någors Menniskios eghen godtyckio upfunnen och instichtadt. Utan haffuer warit, uthi Nyia T. Försambling aff uhrminnes tidh brukeligh, til Församblingennes stora nytto och förkoffring. Orsaken och Tilfellet til thenna Ordningen förmäler kyrkionnes Lärare Hieronymus således wara, Nemblighen: Then tidh Christenheten etc. usque ad illa verba pag. 75 fac. 1 lin. 19: bliffwa moste. Goth. Denna senare inledning överstruken. Båda dessa inledningar hava halv handbokskaraktär.

[2] G: Episcopus belangande, Mercker på Swensko en tillsynesman. Goth.

[3] G tillägger: *vthi gemen, therföre* kallat *Biscop.* Goth.

[4] G: tilsyn eller upseende.

[5] G: wårdnadt. Len.

ande hafuer ider satt till bischopar, thz är tilsynes män.[6] Ty then åttskildnatt som nu är emellan gemena[7] präster,[8] hafuer först i cristenheten icke[9] waritt, uthan bischop och präst war[10] alt itt[11] samma embethe, som[12] nogh är till merkiandes af mångh rum uthi S. pauli skrifuelse,[13] dogh war thes heller icke longt liditt uppå, för än thenna åttskildnaden giordes, så att the behöllo prästanampn som icke flere än en[14] församblingh hade i wårdnatt, men them som fingo befalningh öfuer flere församblingar sampt mz theras pastorer eller präster, till egnades tå thetta nampnett Episcopus.[15]

Och war thzta[16] (efter s.[17] Hieronimus skrifuer) orsaken till thenna ordningen[18] att then tidh cristenheten begynte förökas och tillwexa, så att och uthi en stadh wordo fler församblingar, ibland huilka huar hade sin egen besynnerliga bischop eller sochna präst, hende sigh såsom uthi slijck lägenhz altidh gerna plägar tilgåå, att emellan thessa bischopar, eller kyrkiopräster splijtt och tuedrächt och så mz ibland upkom, samma cristeliga församblingar till en dråpelig[19] skada, men på thz sådana Jemmer måtte styrd och stillatt warda worde[20] förberörda församblingar samt mz theras Biscoper och Pastorer så öffuerenns, att en Biscop iblann[21] them skulle wtvelias, huilken wpseende mz alla the andre hafua skulle och fulmacht till att ordinera och laga både mz presterna och theras församblingar, så

[6] G: Om Biscops Hws och Gårdar, vide supr. pag. 49. Goth.
[7] G: andra gemene. Goth.
[8] G: emellan Biscopar och sletta Prester. Goth.
[9] G: icke tå. Goth.
[10] G: war *i förstone*. Goth.
[11] G: itt *och*.
[12] G: såsom.
[13] G: skriffter. Len.
[14] G: ena.
[15] G: Orsaken etc. Goth.
[16] G: thenna. Goth.
[17] G: som.
[18] G: sådana ordning.
[19] G: dråpligh.
[20] G: wordo.
[21] G: ibland.

att thz motte thes betther [22] och Endrechteligare tillgå. Och behölt så then som således uthwaldes, Biscopsnampn, men the andre blifua [23] vid thetta Presbyter, Prest etc.

Therföre såsom thenne ordningen war ganska nyttigh, och uthan tuifvell af gudh then helga anda (som alla goda gåfuor gifuer) uthgången, så wardtt hon ock alment uthöfver hela cristenhetenne gillatt och annammatt och hafuer alt så sedan blifuitt, och än nu ytterligare [24] så lenge werden ståår, blifua måste, [25] Endogh misbrukett som här mz såå wäll som mz [26] annor nyttigh och nödtorftigh stycker ganska stortt waritt hafuer, moste afläggias. Ty thz rätta bischopsembethe som ther uthi ståår, att man skall predika gudz ordh och hafua upseende mz them som under hans wårdnatt äro, [27] att the och rätt predika, och sigh tillbörligh [28] hålla, [29] thz hafua the bischopar som en tidh långh i påvedömett warit hafua låtitt bistå, [30], och thes förinnan bekymbratt sigh mz uerdzliga saaker, Ja ock mz the saaker som platt till inthz annatt tiänt hafua, än till Skadeligh wantroo så-

---

[22] G: skickeligare. Goth.

[23] G: bleffuo.

[24] G: än ytterligare.

[25] G: Gothus: Huad Biskops Embetet enkannerliga tilhörer, så står thet förnemligen i thesse Twende stycker: 1. At han haffuer Omvårdnadt, om Presterna: att kalla Skickelige Personer til Predicoembetet: och förordner kyrkeherder i Församblingenna. När så görs behoff 2. Att han haffuer acht på sigh sielff, och på allan Hiorden, etc. Act. 20, 28 h. e. Hurw thet rett och Skickeliga tilgår vthi alla Församblingar, 1. Cor. 14, 33. vlt. Tertil är tå aff nödhenne, att han haller: 1. Åhrliga Prestamöter, och ther handlar mz Presterna, om någon Artickel i then Christeliga Religion, sampt andre Församblingernes nödtorfftige ärender. 2. Visitationer vthi alla Församblingar både Sielff, och genom sina Proster, hurw Gudz ord etc. 3. Consistoria och Capitel, alla vickor Ther alla saker, etc.

Medan nw ingen aff sigh sielf, 2 Cor. 3, 5 etc. Ther Apostelen Paulus först steller menneskeligh Förmaningh, Act. 20, 22 Så haffuer nw acht på idher, och på allan etc.

[26] G: medh *all* etc.

[27] G: officium episcopi. Emp.

[28] G: tillbörliga.

[29] G tillägger: både vthi Läro och Leffwerne. Thetta ware så kortelig förmält, om Biscops Embetes Ursprung och Bemerckelse: Goth.

[30] G: tijdh longt warit haffua latit bestå.

dana som warit hafuer mz thenna margehanda Judeska och hedniska wixler kyrkio och klocko doop etc.

Till thz andra, så hörer och thz till biscops embethe 1.[31] *att han uthi sitt stift*[32] *ordinera och laga skal mz präster, och annatt huad ther behöfues,*[33] *efter som s. paulus skrifuer till sin läriunga Titum, then han skickatt hade till*[34] *en sådana tillsynes* Tit. 1. *mann i Creta. för then skull*[35] *(säger han) lätt jagh tigh blifua quar i Creta, att huad som ännu fattades, thz skulle thu fulkomliga beställa, och besättia städerna her och ther mz präster etc. Och för thenna saakena skull hafuer och*[36] *en bischop, worditt kallatt ordinarius eller ordinator, thz lyder på svensko en skickare eller skickninges*[37] *man.*

Om thenna ordningen som är mz präster, skrifwer s. paulus till Timoth. såå, lägg icke hastigtt henderna på någon. Medh huilkom ord[38] *han gifuer tilkänna,*[39] *att then som är ordinarius,* 1 Timoth. 5. *skall granneligen*[40] *förweta sigh mz huar och en som will warda ordineratt till prästaEmbethe, om han ther till tiänligh kan wara*[41] *eller eij,*[42] *ty mz mindre han beflijtar sig om sådana kunskap, kan icke annars wara än att han iu ofta warder bedragen i sakenne, så att han monga ordinerar, huilka mer*[43] *skada än gagn göra i församblingenne.*

Then personn som hafuer waritt klandratt,[44] *berychtatt*

---

[31] Siffran saknas i G:s kanslistilsanteckningar men ej i den tryckta texten. G innehåller tvenne texter: en tryckt och en skriven. Avvikelserna mellan K:s text och G:s båda varianttexter äro här sammanförda.

[32] G: Sticht.

[33] G: alt annat som uthi Församblingen. Goth.

[34] G: för.

[35] G: Regulæ vocationis Ministrorum: 1. Ecclesia sit ministri indiga M. 9, 37. Goth.

[36] saknas i G.

[37] G: skickningz mann.

[38] G: ordom.

[39] G: 2. Fiat gravi consilio. Goth.

[40] G: granneligha.

[41] G: tiena kan eller.

[42] G: 3. Probentur prius; deinde ministrent. 1 T. 3, 10. Goth.

[43] G: mera.

[44] G: Vita et fama honesta requiritur in vocandis. Goth.

eller[45] *beslagen mz någon ohöfueligh stycker eller slemma gerningar, så att han ther af hafuer ännw*[46] *neso och blygdeligitt nampn tiuf eller annat etc. then skall bischopen icke ordinera*[47] *ty embethet warder genom sådana personer förachtat och wanwyrdtt.*[48] Han[49] skall theslikest icke häller flere präster ordinera än behof giörs[50] i hans sticht, på thz ingom skall gifuas tilfälle till embetzens missbruk och obestånd, såsom ofta skee plägar mz öfverflödande präster, huilke när the fåfänge lööpa[51] här och ther i stichten, göra them hinder som widh gällden sitta, ä Ju så fierran, att the upweckia splijt och oenighz emellan them och theras sochnafolk.

Icke skall bischopen heller wara förhastigh[52] till att transferera eller förskicka någon Clerck ifrå thz ena till thz andra, tridie eller fierdie gäldet, effter som härmed hafuer warit en ganska stor osed, thy sådana handel hafuer thetta anseendet, at then som så redobogen är till at omskiffta gäld och altid byta,
Philip 2, 21. han söker ther med icke thz[53] Christo till hörer, och thz folkena skall[54] wara nyttigast, wthan heller sin egen fördeel[55] öfuer huilket S. paulus och klagar,[56] huilke icke rette herdar, utan lego-

---

[45] G: eller *och.*

[46] G: ännu *haffuer.*

[47] G: Anton. Papa Episcopis Bethicis & Toletanis sic rescripsit: Mutationes Episcoporum scitote communi utilitate atque necessitate fieri licere. Sed non propria cuiusque voluntate aut dominatione. Non transit de civitate ad civitatem, nec transfertur de minore ad majorem, qui hoc ambitu ac propria voluntate facit: Sed aut vi aut propria sede pulsus, aut necessitate coactus,, aut uttilitate loci vel populi, non superbe, sed humiliter, translatus est. Alia nempe est causa utilitatis, alia avaritiæ & præsumptionis propriæ voluntatis. Goth.

[48] G: wanwyrdat. (kanslistil).

[49] G: LXXVII, 1, 6.

[50] G: Pluralitas ministrorum cavenda. Goth.

[51] G: löpa omkring.

[52] G: Translatio non maturanda. Goth.

[53] G: hwadh.

[54] G: kan.

[55] G: fordeel.

[56] G: Statuta fuit olim poena conveniens iis, qui ut suis commodis consulerent, locum mutaverunt: Careat cathedra propria, qui ambit alienam. Item. Ab utraque expellatur. Vide Chemnitz. l. de Ecclesia pag. 150 etc. Goth.

herdar, Ja och så offta ulffvar göra. *Doch er icke her med förbudit* [57 a] *transferera til roligare ort och bättre lägenheet, then som länge uthi stor gestningerwäg suttit hafuer, och för ålder icke förmår sådant omak länger utstå eller elliest thenn som skickeligare ähro til at förestå större försambling.* [57 b]

Ther [58] *näst skall och en Biscop* [59] *hafua upseende* [60] *med* alla the som ähro under hans befalning, synnerliga mz Clerkerijtt, [61], at the rätt och endrecteliga föra gudz ord ibland then meniga man, rett utdeela Sacramentenn, att the predika och höra Cathechismum i sin tid, [62] höra skrifftermål, när så behöfues, förmana och hålla folket till almenneliga böner, sökia ock trösta the siuka begrafua the döda, och alt annat som kyrkennes tienst och prästeämbete rätteliga kräffuer, troliga och fliteliga uträttar. [63] Theslikest [64] skall och Biscopen hafua wpseende med *alla stifftzens inbyggiare, ädle och oädle,* [65] at the fliteliga hålla sig till rena gudz ord, sacramentzens rätta bruk, lära cathechismum, [66] bruka aflösningen i hemlig skrifftermål, [67] beflita sig om böner [68] och all annor skickelig [69] stycker, och skall han förmana folket, at the lägga bort all [70] wantro, och wiiskipelse, [71] som mykit pläga wara ibland menige man, så att the måge wara retta i tronne såsom paulus säger, och hålla sig till gudz fructan, till höörsamhet och lydno emott öfuerheten, 1 Tit.
och at the hafua theras körkeherdar [72] för ögon, och troliga ut-

---

[57 a] förbudidt *att.* [57 b] G: Församblingar.

[58] se G LXXV, 2, 1.

[59] G: Biscopen.

[60] G: De officio Episcoporum. Emp.

[61] G: Visitationis capita De: 1. Ministrorum fidelitate. 2. Et vita. Goth.

[62] G: Catechismus skall: 1. Predikas och Höras. Goth.

[63] G: uthretta.

[64] G: II. Auditorum diligentia. Goth.

[65] G: Adell och Oadell i Städer och å Landet. De 6 orden skrivna av Goth.

[66] G: 2. Läras i Församblingen. Goth.

[67] G tillägger: och allmännelig skriftermål. Len.

[68] G: bönen.

[69] G: christèligh.

[70] G: alla.

[71] G: löfierij och trulldom. Emp.

[72] G: kyrkioheerdar.

göra them theras rättughet.[73] Ithem, att the tuchteliga upföda theras barn, hålla them till gudz fruchtan, läta them lära Cathechismum,[74] och huad Cristendomen tilhörer, och icke städia them sielzwåld[75] till at göra illa, at the ock någor af them sättia thill skola, och hielpa them som till skolan komne äre, Ithem at the ähro wellwilioge för gudz bod skull hielpa alla andra fattige, på thz gud skall gifua sin wellsignelse öfuer them och theras embete. The skola och förhöra huad för brister,[76] som ähro ibland then menige man, om någor är som ligger i upenbara synd och förargelse, hoor, bolerij, eller annor[77] otucht, om någor bedrifuer troldom, swartekonst, lefiann, eller andre sådane diefuuls handlinger. Ithem om någott uppenbarligit afguderi warder bedrifvit med belete, med the dödas been,[78] kläder etc. Ithem, om några falska meningar ähro hooss någrom uthi tronnes artiklar, ithem, om några ähro som alrig gå till Sacramentett. Ithem om all mishandel i äktenskap. Ther thå sådana brister warda befundna, skola bisperna them boota och afskaffa, så mykit them mögeligit kan wara, både mz råd och dåd.[79]

Vidare skola the[80] och tå hafua upseende i städerna mz skolernna,[81] medh Hospitaler[82] och siukstufuorna,[83] at ther mz kan gå lika och Christeliga till, och bätras huar någor feel och brister ähro.[84]

Till thz tridie, på thz bisperna måga hafua tillfälle til at thessa nödtorfftiga saaker utretta, skola the samfelt mz en eller twå skickeliga Cleriker,[85] en gång om året, när them är best be-

[73] G: rettigheet.
[74] G: 3. Läras Hemma i Hwsen. Goth.
[75] G: sielffswåld.
[76] G: III. Sceleribus aliisque casibus. Goth.
[77] G: andra.
[78] G: lundar och trään. Len.
[79] G: Uthi Visitationibus skall kyrkiones äghor Inwenteres. Vide supra pag. 48. Goth.
[80] G: The skola.
[81] G: Scholarna.
[82] G: IV Nosocomiis Et Scholis. Goth.
[83] G: siukastugur.
[84] G: kyrkior besynnerliga domkyrkior. Len.
[85] G: Clerker.

läget, wisitera uthi biscops stifftenn och skola för sig och sitt fölie hafua sin procurationem i prestegårdarna, så som waant ähr.

Huar och bispen hafuer förfald [86] thå må han utskicka [87] några gode män *af Capitlet med heredzprosten* [88] *som thenna sakena* [89] *utretta,* [90] at ju ingen deel warder försummat som hans ämbete kräffuer. [91]

Så moste och Biscopen hafua sina prowester [92] uthi alla præpositurer på landzbygdenne såsom want är, ther till skall han tå utwällia the personer, som ibland the andre presterna synes wara skickeligast på thet han af them theste mera bistånd hafua må uti kyrkonnes saaker.

Thill thz fierde. Kyrkonnes dom, som icke gåår på någors Menniskiors [93] liff, godz eller ägor, huilken öfuerhetenne tillkommer, uthan allenast går på bandzmål och huad ther till hörer, thenn föra well alla kyrkiotienare, [94] doch huar her [95] någor swår fall kunde [96] förekomma, them skola landzpresterna skiuta in till ordinarium, at the theste beskedeligare må [97] warda uträtta, [98] likewell [99] skall man weeta, at ther dödzmål och then yttersta

---

[86] G:s ord: *så at han sielffuer icke kan j rettom tijdh visitera;* saknas i K.

[87] G: uthskicka *sin Official eller Prowest samt mz* några *andra* goda etc.

[88] G: Häredz Prouästen.

[89] G: saken.

[90] G: wtrethar.

[91] G: Deus minatur Infidelibus Ministris & Pastoribus Uæ, h. e. Maledictionem Jer. 23, 1. Et Remotionem ab officio. Ezech. 13, 20 & c. Cap. 34, 10 & c. Eorum Descriptio exstat, Esa. 56, 10. Poena, Jer. 47, 10. Maledictus qui facit opus Domini fraudulenter. M. 25. 30. Servum inutilem ejicite in tenebras exteriores, Etc. Goth.

[92] G: Episcopus habebit Præpositos huius modi H. e. qui soliciti sunt, servare unitatem Spiritus in vinculo pacis, Eph. 4, 3. Scil. qui sunt:

1. Sui, h. e. Ab ipso electi & constituti, Eique Consentientes in Bono.
2. Maxime idonei; idque in Doctrina & Vita juxta Verbum Dei. Goth.
3. Coadiutores, in officij Executione. Goth.

[93] G: menniskios lijff *lekamen* etc.

[94] G: herderna och Consistoria. Len.

[95] G: her medh.

[96] G: kunna.

[97] G: mågha.

[98] G: uthrettat.

[99] G: likwel.

nöden är på färde, hafuer sådana skåttzmåll inghen plattz, uthan huar *och* en kyrkeeherde måste thå utretta sakena med then nödstälta thz besta han kan.

Till thz fempte, Ecktenskaps saaker, endoch the mer lyda under werdzlig dom, än kyrkionnes, likewel [100] effter the nu så lång tidh nestan [101] alt sedan öfuerheten kom til Christen troo hafua warit under kyrkonnes dom och domare, måga the och så än nu blifua, synnerliga effter och många handa i samma saker sig till drager, som siäl och samwet anrörer, och än thå thet er lika mykit, huad heller ordinarij sielffua thetta beställa, eller i sin stad för ordinera (såsom mångestädz sker) några besynnerlige personer som slickt uträtta, så skola likwell alla echtenskaps saker äntligen [102] liggia under theras dom, [103] doch ther någor swår fall förekomma, som öfuerhetennes macht och auttoriteth förutan icke kunna slitin warda, så skall man slicht skiuta henne i händer.

Thill thz siette, then oliofermelsze [104] som bisperna hafua

---

[100] G: likwel.

[101] G: nemliga nestan.

[102] G: entliga.

[103] G: Adpellation til öffwerheten. Goth.

[104] R. Erici XIV^ti Coronatio, Ubsaliæ die 29 Julij, A. 1561. Uthi K. Erichz XIV Chröning, wore församblade i Ubsala, Episcopi och Ordinarij, hac serie: Laurentius Ubsaliensis, Bothwidus Strengn. Nicolaus Wexionensis, Ericus Scharens. Petrus Arhos. Petrus Folingeæus Aboens. M. Johan. Ordinarius Stokholm. Petrus Ordin. Orebrog. Carolus Ordin. Tunensis Dalekarliæ; M. Nicolaus Ordinarius Gevaliensis. Ceremoniæ ab iisdem hoc modo peraguntur: 1. Archiepiscopus Concionem habuit, ex. Rom. 13, 1 etc. 2. Wexionensis Collectam ex suggestu. 3. Archepiscopus Collectam ad Altare. 4. Ordinarius Geval. Epist. Ro. 13, 5. Archiepiscopus Juramentum urget paucis. 6. Rex Juramentum recitat ex Libro. 7. Archiepiscopus, recitata Collecta, et Strengnensi ac Tunensi Librum interea tenentis Regis ungit; α) Frontem et pectus β) inter humeralia et humeros. 2 Brachiorum juncturas & volas utriusque manus; Additis ad singulas uncturas precibus succinctis & convenientibus. 8. Idem chirothecas Regi induit. 9. Gladiolum adaptat lateri, precibus additis. 10. Ordinarius Stockholm. Euangelium diei recitat. 11. Archiepiscopus cum Reliquis Stolam induit Regi. 12. Archiepiscopus in thronum Regi deducto; α) Coronam imponit. β) Sceptrum tradit. γ) Pomum porrigit. δ) Gladium majorem evaginatum exhibet; Recitatis ad singula Precationibus adcommodatis. 13. Ultimo per Preconem Laurent. Canuti, stentorea voce Rex Suec. Goth. & Vand. Ericus XIV proclamatur;

under påwen allment brukat, effter hon ingen gudz befaling [105] hafuer för sig och hafuer eliest hafft mz sig en ganska stor wantro, skall hedan af inthz brukat warda, uthan när visiterning skeer, måge the hafua predikan och allmeneliga bönen i körkona, [106] synnerliga för the unge barn, at gud them styrkia wille uthi the stycker som utlofuades i döpelsen, och sedan göra thz som tilförne sagt er. Thet samma må och wara sagt om allt annat som bisperna hafua tagit sig före i påwedömet [107] uthan gudz befallning, så som ähro the mångahanda wigzlor [108] til kyrkor, kyrkogårder, staplar, klockor, kläder, beläten etc.

Till thet siunde, om någor biskop warder beslagen (thz gud lat [109] wara fierran ifrå sin [110] tienare) mz någon skamlig last, hoor, dråp, eller annat sådant, som effter werdzlig lag gåår på liff och liffuerne, med honom ware samma lag som med presterna, om huilket tilförenne berört är så när som thet, att han aldrig meer skall wara [111] betrodd om Biscops ämbete. [112] Huar ock någor Biscop, förorsakatt genom försummelsze, lättia wellust, eller och [113] annat, huad som helst honom i sakenne kan wara till händers, [114] nederlägger och falla låther [115] sitt rette biscopsembete, om huilket her tilförne [116] talat ähr, och ther på icke will lägga [117] böter, sedan han ther om af sina medbröder the andra Biscoperna nogsamt förmanat ähr, så skal han thå

Populo adplaudente, Deus Regi Fortunam & Salutem tribuat! 14. Tandem Tormenta displosa sunt ex Arcea. NB När Rex omkläd i en kammare uthi Choren, och gick fram til altaret, offrade han itt förgyltt Credens om 400 Ther uthi lagdt — 250, Daler. Sedan gick han til Bönestolen etc. Goth.

[105] G: befalning.
[106] G: kyrkiorna.
[107] G saknar uttrycket: *i påwedömet.*
[108] G: wixler.
[109] G: late.
[110] G: sina.
[111] G: warda.
[112] G: supra pag. 70. l.
[113] G: och något.
[114] G: hinders.
[115] G: later.
[116] G: tilförenne.
[117] G: leggia.

ifrå samma sitt Biscopsembete satt warda, och en anden [118] bättre ther till igenn.

Thett samma skall och then Biscop wederfaras, som ther med warder beslagen, at han tager mutor och skenckningar för gäld, [119] eller annat som hans rätta biscopsembete tillhörer, och honom för gäfves bör uthretta, thy thz hörer thenne [120] skendelige lasten till, som kallas Simonia, huilken för gudi er en wederstyggeligh tingh.

Om Biscopswaall.

I för tiden hafuer waritt sedwenio; at hela menigheten skölle [1] wälia så wäll Biscopar som andre kyrkotienare. [2] Så endoch well er sant, huar her mz skall Christeligen [3] till gåå, moste thz ju skee, mz någott ordentligitt waall, likwel medan lägenheten nu sig annorlunda begifuer, både i thenna måtto, att biscops stifften ähro widare begripen än the wore med thz första, så at all man icke kan uthi sådane handell sammankomme. Theslikes och, att the ähro fåå af thenn meniga man, som någon kunskap haffua kunna, om the personer som best skulle tiena till sådant embete. Ther före skall Biscops waleth warda något [4] tillskickade personer af Clerkeriit [5] och andra, som i sakene något ähre förfarne, i hender gifuit, och wid eedz förplictelsze befalatt, at the then wälia och nämpna, som them tykestz, inför gud wara till sådant embete bequemligast.

Når [6] thå ther till kommer, at thetta ärendet skall hafuas för händer, röstar man om, som sed [7] ähr, och then som, när så handlas, får mesta röstena, [8] han nempnas thå ther till, Äro rösterna lika många, så må man låta [9] lottenn skiliat ått, och strax

[118] G: annar.
[119] G: Geld.
[120] G: then.
[1] G: skulle.
[2] G: I. Episcopi Electio fit hoc tempore: 1. Non a tota Ecclesia. Goth.
[3] G: Christeliga.
[4] G: några.
[5] G: 2. Sed a Ministerio. Goth.
[6] G: När.
[7] G: seder.
[8] G: rösterna.
[9] G: lata.

förskicka honom som Electus är till öffuerheten pro confirmatione, huar han tå och ther gillat, stadfest och mz öpett breff i stifftet [10] insatt ward, [11] skall han wid Domkyrkona, eller huar honom er best belägitt, af någon annan Biscop, en eller flera, uppenbarliga genom henders ålägning ordinerat warda. [12]

Sätt till att ordinera en wald Biscop.

På någonn söndag eller annan hellgedagh, för änn Mesza [13] begynnas kommer ordinandus Episcopus fram för Altaret, hafuandes uppå Röckliin och Chorkappo, och twå prester med honom af thz stifftet, [14] som han schall ordineras till, huilke och så måge haffua röckliin och Chorkappo på. Strax må ordinator som wid altaret ståår så och [15] klädd i Röckliin och Chorkappo, hafua till folket som tå församblatt ähr, en koort förmaning om *Biscopsämbete, med the ord som tillförende i begynnelzen på thetta Capitlet sagt ähr, och sedan kommer man till bönen wid thetta sättet.* [16]

Käre wener, läter osz bidia gud Alzmechtig wår himelska fader, om alla wåra nödtorftigheter, och serdeles at han [werdiges] förläna thenna förstälda personen, [17] som uthwald er til Biscopsämbete, sin h. nåd, [18] at han sådana ämbete må så föreståå, att thz kan wara honom [19] teeckeligitt, och thy folke, huilket under hans wårdnatt betrodd warder, fruchtsambligitt och gangneligitt.

Och strax thenna förmaningen så gord ähr, faller ordinator,

---

[10] G: Stichtet.
[11] G: warder.
[12] G: II. Modus electionis:
1. Suffragiis.
2. Sortilegio.
3. Confirmatione.
4. Ordinatione. Goth.
[13] G: Messan.
[14] G: Sticht.
[15] G: ochså.
[16] G: 1. Præfatio Supra Fol. 74, 6. Goth.
[17] G: person.
[18] G: helga *Andes* nåd. Goth.
[19] Gudi. Len.

ordinandus, och alle andre som tilstädes ähro, på knän, [20] och siunga så twå små drenger litanien. [21] Och thå hon uthe är, läässz eller siunger ordinator ther på thenna effterföliande collecta.

Läther osz Bidia.

O Herre Gudh himmelskee fader, tu som west, att wij uthi så mykitt stoor farlighet etc. [22]

Och sedan läsz eller siunger han then andra collectan för lärarenar;

O Alzmechtige Ewige gud wors Herres Jesu Christi fader etc. [23]

Ther effter läter ordinator upläsa för honom the ord af s. pauli epistell till Timotheum, som tilförene upreknat ähro. nembliga thenna. [24]

Thett ähr ett fast ord, om någor begärar ett biscopsämbete, han åstundar en god gerning etc. Sedan och så thz Ewangelium som S. Lucas schrifwer [25] Luc. 12 och så lyder.

Huar finner man en trogen och snell skaffare, then hans herre setter öffuer sitt tienste folk, at han them i rettan tid gifwer huad the behöfue. [26] Salig er then tienaren then Herren finner så göra, tå han kommer, sannerliga säger jag eder, han skall sättia honom öffuer alt thz han äger. Men om then tienaren sade i sitt hierta, min herre dröijer fast at koma igen, och begynte slå tienarenar och tienarinnornar, [27] och ätha *och* dricka, och warda drucken. Så kommer then [28] tienares herre, på then dagen han thz sig icke förmodar och på then stunden then han

[20] G: II. Preces; 1. Litania siwnges. Goth.
[21] G: Eller Kom H. Ande Herre godh, Besök wårt hierta etc. Goth.
[22] G: 2. Precationes Läses. in Fine Manualis. Goth.
[23] G: Fol. 65.
[24] G: III. Textus Upläses:
1. 1. Tim. 3. 1.
2. Tit. 1. 7.
3. Luc. 12, 42. Goth.
[25] G: bescriffuar.
[26] G: them behöver.
[27] G: tienarinnonar.
[28] G: thens.

icke weet, och skall hugga honom i stycke [29] och sättia hans lott med the otrogna. Men then tienaren som wiste sins herres willia, och icke beredde sig, och icke giorde effter hans willia, han skall lida mykin hugg. Men then ther icke wiste, och dog gorde [30] thz [31] hugg werdt war, han skall fåå hugg lijda, thy then som mykit giffuitt är, af honom skall mykitt warda uthkrafft, och huem mykit befallt är, af honom skall mykit wara edskatt wt:

Och gör så ther på en litin [32] förklaring [33] wid thetta sättitt. I thenna orden gifuer osz wor herre [34] Christus först klarlig [35] thet före, at the som till sådana, som är Biscopsembete, [36] kallade äre hafua fått en befalning af gudi, icke öffuer några ringa saker, utan öfuer hans folk och tienare, Ja them han med sitt egit blod köpt och igenlyst [37] hafuer, att the skola lätha them fåå thz them böör till theras nödtorfft, thz är, att the skola besöria [them] med thes Ewiga liffzens [38] ord, genom huilket the wederqwekelsse och styrkelse hafua kunna. Thernäst [39] höre wj och, at gud kräffuer af them i sakene tw stycker, thet ena är troheet, thet andra är snelheet och förståånd. Troheeten gör thet at the äre flitige. Men snelheten, at the [weta] huru the sig i thenne befaldningenne rett skicka skola.

Till thet tridie, [40] höre wi och så, huad them lofuas för en lönn, när the thenna befaldningen wel föreståå, nembliga, att the skola wara [41] fullmechtige öfver alt thz goda Herren Jesus Christus äger. [42]

Twert [43] emott höre wi här och, huad them förestår om the

[29] G: stycker.
[30] G: giorde doch.
[31] G: thet *som*.
[32] G: liten.
[33] G: Textus declaratio. Goth.
[34] G: wår *käre* etc.
[35] G: clarliga.
[36] G: α) Officium & Cura. Goth.
[37] G: igenlöst.
[38] G: lifsens. Len.
[39] G: β) officij Executio. Goth.
[40] G: γ) Premium Et. Goth.
[41] G: warda.
[42] G: ågher.
[43] G: Poena. Goth.

annars handla i thetta embetet än som them bör, nembliga, itt ewigt straff med alla otrogna tienare. Therföre [44] skole thenne wårs herres Jesu Christi ord altid liggia osz allom i sinnet, och wara osz till en upwäckelsee, att wi osz her uti icke försumme eller säkerliga mishandla, uthan osz lika som gode, trogne och förnuftige tienare, uthi alla motte bewise.

Hwilkett [45] om tu och så med gudz hielp göra wilt, så säg Ja, Till huilket han ock swarar Ja.

Tå säger ordinarius åter till honom.

Will tu thå i gud [46] then h. trefallighetz nampn taga wid thenna tiensten och Biscops embete etc. ut supra. [47]

Når [48] han thå till alt thetta jakat haffuer, och uthloffuat at han så göra will, säger ordinator till honom bekenn tin troo. [49]

Strax begynnar han förtälia [50] tronnes artiklar seiandes.

Jag tror på en gud alzmechtigan [51] fader, som himmel och Jord, Ja all ting, synlig och osynlig skapat hafuer etc.

Här på [52] säger ordinator till honom. [53]

Här till och alt gott, styrke och tröste tig altid Herren, gud.[54] Amen. [55]

Ther effter siunger hele Choren thz Responsorium, [56] Sint lumbi vestri præcincti etc. Och när thz lychtat är, lägger ordinator sampt med the andra Biscopar eller prester, som wid handena ähro, sina hender på ordinandi hufuud, therför innan säger ordinator. Läther osz bidia. [57]

Fader wår som äst i himblom etc.

---

[44] G: d) Adhortatio. Goth.
[45] G: IV Quæstiones de Partib. officii singulis. Goth.
[46] G: Gudz. Goth.
[47] G tillägger: Fol. 67. Goth.
[48] G: När.
[49] G: V Fidei Confessio. Goth.
[50] G: läsa och bekiänna. Len.
[51] G: *een* alzmechtigan. Goth.
[52] G: uppå.
[53] G: VI. Episcopatus renunciatio. Goth.
[54] G tillägger : mz sin H. Ande. Goth.
[55] G: Och Jagh aff then fulmacht etc. supra Fol. 67 verso folio. Goth.
[56] G: VII Responsorium. Goth.
[57] G: VIII Preces α) β). Goth.

Och lägger så then bönen till, som her tilförne in ordinatione præsbyterorum insat ähr, och så begynnes.

O Ewige och barmhertige gud kere himmelske fader etc. [58]

Ther effter siunger Choren pro introitu Nu bidia wij then helge and etc. och sedan fulfölier man ytterligare messona, ther och ordinatus först ibland andra communicera [skal]. [59]

Om scholar.

Thill thz första: thet är till förene sagt, att predikarena skola förmana folkett, at the sättia theras barn till schoola, [1] på thz man må bekoma personer, som till predikoembete, [2] och huar elliest behöfwas, [3] kunna bruklig wara, [4] thz några finnes well med ibland, som hafua thenn meningen, at en predicare skall hafua nog theraf, at han kan läsa swensko, effter thz körkotiensten nu mestadeels warder hoosz [oss] uthrettat på Swensko. Menn thenna är en skadelig meningh, thy hoo som helst andra well lära skall, han måste wara ther till öffwatt, [5] och hafua en besynnerlig skickeligheet, huilka om en skall kunna bekomma, moste han ther på lenge af barndom studera, och läära. Thy 1 Tim. 3.
s. paulus skriffuer till Timotheum, at biscopar och lärare skola wara skickelige till at underwisa och lära andra. Med huilko han gifuer till känna, at sådana personer skulle [6] hafua mera 1 Tim. 4.
skickelighet än leeck folk. Så prisar han och samma Timotheum theraf, at han af ungdom hade lärd [7] och war upfödd i tronnes ordom och god lärdom, [8] thy thett är ingen [9] slett och ringa konst, kunna klarliga och redeliga lära andra. Ja thet är omögeligit, at olärda personer thet skulle åstad komma.

[58] G: Fol. 68 a. Tota actio concludetur, solenni Benedictione. Herren wälsigne edher, etc. Bewara osz Gudh i tin ord etc. Goth.

[59] G: communicera *skal*.

[1] G: Scholæ scilicet utiles et necessariæ. Goth.

[2] G: Predicoembetet.

[3] G: behöffues.

[4] G: wara brukliga.

[5] G: quodque parum novit nemo docere potest. Goth.

[6] G: skola.

[7] G: lärdt.

[8] G: Timothei Exemplum. Goth.

[9] G: ingen *så*.

Ther före skola och föräldrana [10] göra gudi then plichtiga
tiensten, att the sättia theras barn till skola, och i så motto be-
reda honom folk till, huilket han och mongom till godo bruka
Prov. 3. må. Thy äre wi flitige [11] som Salomon i ordsprocket [12] lärer,
hedra gud af wora ägodelar, kan man wäll tenkia, at wi honom
och thet samma af wore barn plictige ähre. [13] Så er thz och osz
sielfwom både heeder och gangn, när wi thetta göre, thy genom
sådana medel kan thz med gudz hielp ther till komma, at wor
barn warda lärde och förståndige Ja ock (thz man aldra mest
wordar [14]) gud fruchtige män. I förtiden [15] haffuer man plä-
gatt sättia och löpa till skola, allenast för then skull, at man
framdeles skulle blifua well försedd till Lekamligit uppehälle,
såsom med itt gott geld, en god prebendo etc. Hwi skulle wj
icke nu så mykit mer göra thz samma för gudz bod skull, synner-
Matt. 6. liga medan han lekamliga [16] nödtorfft och så loffuat hafuer,
seiandes, söker först effter gudz rike, så skall eder [17] och alt
annat gott tillfalla. I thet gambla testamentet hade gud för-
sörgdt presterna och Leviterna mz tienden. [18] Men i Nya Testa-
mentet ähr icke så enkannerliga rördt om tiond, [19] doch ehuad
thet skeer genom tiend (såsom wåra förfäder Christelige hafua
ordinerat) eller genom annatt sätt, likwel är af gudi befalat, att
1 Cor. 9. the som tiena uthi Ewangelio, skola ther af hafua theras skäliga
Matt. 10. underhåldning, [20] såsom och Christus säger, Arbetaren är sin
lön werd. Ther före huar än then otacksamma werden förach-
tar gudz befalning, och icke gifuer prestenom theras rettighet,
så warder gud likewell [21] icke förgätandes the prester som well
förestå theras embete, [22] thy han hafuer lofuat them theras födo,

[10] G: föräldranar.
[11] G: plichtige.
[12] G: Ordspråken.
[13] G: Deus ab infantibus laudandus. Goth.
[14] G: wårdar.
[15] G: A minoribus. Goth.
[16] G: lekamlig.
[17] G: idher.
[18] G: Docentibus stipendia debentur. Goth.
[19] G: Tiend.
[20] G: 1 Cor. 9.
[21] G: likwel Gud.
[22] G: troliga stå theras embete före.

såsom Esaias skrifuer se mine tienare skola äta, men i skolen hungra etc. Es. 65.

Thill thz andra, effter[23] thz landzpresterna pläga ofta få genswar,[24] och insager[25] af then menige man, när the om thenna sakena röra eller rört hafua, moste the wara betenkta[26] huru the huart stycke för sig belägga skole: först om man förebär (såsom ske plägar i thenne sakene) at huar och en behöfuer sin barn sielf til at drifua sitt arbet[27] hemma etc. Dock skall och så[28] swaras, at man meer moste se til gudz bod än til sin egen nytto såsom wi hörde, at Christus säger. Söker först effter gudz rike. Matt. 6. Therföre skole wi och först taga thet af som tiena skall till gudz ähro, sedan skickar gud thz well så, at thz folket som arbetet drifua moste, skall heller icke fattas, och är thz lika mykit, ehuad thz heller skeer genom wor egen barn eller annars. Men effter wi thetta icke göra willie, och hafua doch offta god ämpne och råd ther till, skall thz thå her[29] mz lychtas, at thenna ämpnen och många barnen, som gud gifuit hafuer, skola genom pestilentia och andra plågor så förkomma, att wi fögo[30] ting skola behålla till båda delarna, nembliga, thill at offra gudi, thet er, settia till skola och drifua wort arbete med. Men till thz man plägar undertiden gifua före, att en stor hop af them som komma till skola warda skalkar och bofuar. Ithem komma inthet till thz föräldrana[31] hade them achtat, uthan warde tagne ther ifrån, antingen[32] med eller mot sin willia, swaras at thz kommer osz inthz wid, när och huem gud will gifua nåd och lycko,[33] osz bör göra effter gudz befallning, och gifua sedan sakena honom i hender, at han ther med gör huad hans gudomliga wilie till säier. Eller skulle man för then skull inthz mera så eller

[23] G: Och effter etc.
[24] G: Objectionum Confutatio. Goth.
[25] G: insagor.
[26] G: förtenckte.
[27] G: arbetet.
[28] G: Tå skal så etc.
[29] G: ther.
[30] G: *een* fögho.
[31] G: föräldranar.
[32] G: antigen.
[33] G: löcko.

bruka jordena, at så till går ther med som man alment merker, nemliga, at nepliga fierde parten af thz som såådd ward,[34] kommer till sin retta frucht, uthan ward[35] (såsom wor Herre Christus och säger i liknelsen) somt förtrampat och upättitt af foglar, sompt förwisnar, och sompt förqwäffz af tisteel och alla handa ogräsz. Endoch man wolder[36] thz offta sielff, at fögo gott warder om een part af them som sättias till skola, thy her handlas icke troliga med inför gud, så att man låther[37] komma them till lärdom som ther till äro skickelige, uthan huar någon[38] är ibland heela hopen som synes till inthz skola doga, honom sätter man tå thill[39] skola. Men sådana handell förtryter gud storliga, såsom man må klarliga merkia [aff] Malachie prophetens ord, som så säger, ther före eren i ock förbannade, så at alting förswinna eder under[40] henderna, thy i beswiken mig seger Herren.[41] Och skola predicarenar hafua sådant taal och förmaningar till folkett, icke allenast almenneliga af predicostolen, utan och så besynnerliga til några the personer som the merka hafua god ämpne, både på barn och på then deel som the kunna hålla them till skola med. Och endoch thz nu hafuer thet anseendet, att the medh slika förmaningar fögo schole kunda[42] wthrätta, så schola the likväll thetta icke låtha,[43] eller i sakenne förtvifla, ty gudh drifuer icke sin wärk altidh effter menniskiones[44] sinne och dom wthan ock åfta annars, ia, twert om.[45]

Luc. 8.

Malach. 3.

Theslikest måste man och hafua goda skikeliga och flitigha män till skolemästare,[46] så frampt thetta ährendett skall hafua någitt[47] godt laagh, therför skola och altidh några personer

[34] G: såådt warder.
[35] G: warder.
[36] G: woller.
[37] G: later.
[38] G: någor.
[39] G: til.
[40] G: ider undan.
[41] G: HERren etc.
[42] G: skola kunna.
[43] G: lata.
[44] G: menniskios.
[45] G: twert *emoot*.
[46] G: Scholemestare skole wara skickelighe. Goth.
[47] G: något.

af huartt sticht i fleere eller färre, såsom stichten ähro stoor till, hållas till studium, både inrijkes och i främmande land, att några altidh måge wara i förrådh, them man till schola ämbethen och huar elliest [48] behöfves, skicka kan. Och skall thessa studenthers wnderhåll tagas wtaf kyrkiotidenden, [49] som till sådanna christeligh bruk, af wåra förfäder stiktadh [50] och lagdt [51] ähr. [52] Ther och någhor skall sättias till skolamästare, [53] måste man till förännde, hafua kundschap om hans skickilighz, [54] therföre skall han och wara förhörd och Examinerat. Warder han och thå befunden [55] (att han ähr rättsinnigh i Religionen, och eens mädh andra Rijksens ständer, som i första Capittelitt förbemält ähr, och eliest Tiänligh, synnderligh ther han ähr themligh förfaren in artibus generalibus, Gram: RM et Dial:) [56] så skola honom thessa efterföliande Articlar warda före håldna.

Först, [57] att han utloffuar hörsamheet och lydno emott ordentlig öfuerheet, både för sin egen person till at hålla, så och thz samma med andra, så mykit som mögeligitt [58] är till at förskaffa.

[2] att [59] han skall regera skolan som honom warder befalen, effter then ordning som här på giord och föreskrifuen är, [60] huilka man honom och strax mz skall låta höra eller see, huar och någott ther uthi behöfuis effter lägenheten warda förwandlatt, så skall han doch inthz i så måtto företaga uthan hans

[48] G: ellies.
[49] G: kyrkiotienden.
[50] G: stichtat.
[51] G: lagd.
[52] G: stipendia studiosorum. Goth.
[53] G: Futuri Rectores prius examinabuntur. Goth.
[54] G tillägger: och omgengelse.
[55] G:s text lyder: Warder han och så befunnen *tjenligh till sådana embete, synnerliga j thet han är en godh Grammaticus,* så skola honom thesse effterföliande articlar warda förehåldna.
[56] Den inom parentesen satta texten blott i K.
[57] G LXXXIIII, 1: Erga Magistratum obedientia. Goth.
[58] G: så mykit honom möjeligit etc.
[59] G: LXXXIII 2. Först at etc.
[60] G: Articuli informationis scholasticæ: 1. Goth.

råd,[61] som ähr ordinarius och skall han alenast[62] therför[63] sökia som dieknomen kan wara nytteligit, och till theras lärdom tienligitt, och icke se thill thz honom sielfuom helst lyster[64] läsa i skolann. Ithem at han skall med the dieknar, som wexte ähro och något kunna, inthz annatt taala än latin,[65] Icke heller städia them sig emellan annat tala än Latijnn, skall[66] och skolamästaren wthi kyrkionne, låtha diekerna[67] siunga och lässa alt effter then ordningh, som ther wppå giord ähr, allt effter[68] som ordinarius honom föresätter.[69] Ithem att han håller paszeligh scholanäpst,[70] så att han icke tillstäder ther för myckitt siälfzvålld, ikee eller[71] twertt emott ähr för mykitt hårdh, så att han af bitterhett, harm,[72] någon flagellerat, ty både deller[73] ähro skadeligh,[74] män måttan ähr bäst. Och skall han synnerliga thätt akta, att han ikee[75] mädh ohöfuiligitt buller eller[76] Raserij öfuerfaller någon som brodzligh ähr och Näpsas skall, uthan togligen,[77] ehuadh eller[78] thz ske skall med ordom eller Rijs.

Ithem att han skall föra itt tukteligitt ärligitt och Nyktertt lefuerne,[79] på thz både han siälfuer må wara skickeligh till att studera och läära, så och att han må gifua the wnga barn och

---

[61] G: Forma informationis non immutanda absque Episcopi consilio. Goth.

[62] G: *thet* allenast.

[63] G: *ther* sökia.

[64] G: löster.

[65] G: Sermo Latinus usurpandus. Goth.

[66] G LXXXIIII, 1: *Item* skal.

[67] G: lata dicknanar.

[68] G: *eller* effter.

[69] G: Musica in templis. Goth.

[70] G: 4. Disciplina paterna. Goth.

[71] G: heller.

[72] G: aff bitter harm.

[73] G: delar.

[74] G: skadelighe.

[75] G: icke.

[76] G har i stället: *och*.

[77] G: togliga.

[78] G: heller.

[79] G: 3. Vitæ integritas. Goth.

drängia [80] Itt godtt Exempell, och ingen wthi någor måtte [81] förarga.

Och [82] effter thet at arbetaren ähr sin löön wärdh, [83] såsom schrifften säger, skola scholamästarenar mädh een redelig wnderhåldningh försörgde wara [84] ty thz ähr wist, att ingen kan bättre [85] wara wärdh itt godt wnderhålld än een trogen och flitigh scholamästare, ty såsom hans arbete i scholan ähr nödtorftiligitt, så ähr thz och jämmerligitt, [86] ganska tungtt och förträsligt. [87] Matt. 10.

The skola och wara frij för gästningh och allan [88] annan almänligh tunga. [89]

Så schola och scholamästarenar hafua theras gårdar och bequämlige wåningh frijtt, huilka sysslemännarenar [90] wijdh domkyrkiorna mäd alla nödtorftighe bygningh och förbättringh besöria schola: men annorstädes i städerna måge borgmästare och Råådh thz beställa.

[3.] Så [91] skall och ingen diekne, serdeles ther man förmoder någott gott schola bliffua af och well lärer, tagas ifrå scholan i otidh, och imott föräldrenas [92] willia, [93] som them med stor omkost och tunga hållit hafua till scholan, på thz ingen schall theraf warda nödig och owilliog til at sättia eller hålla sitt barn till att läsa.

Then [94] seden som heer i Riiket af ålder waritt hafuer at dieknarnar [95] löpa soknar, [96] effter thet the som fattige ähro,

[80] G: drenger.
[81] G: måtto.
[82] G LXXXIIII, 1.
[83] G: Stipendium. Goth.
[84] G: warda.
[85] G: bätter.
[86] G: iemligit.
[87] G: förtretzligt.
[88] G: all.
[89] G: Privilegia Rectorum. Goth.
[90] G: Syslomännenar.
[91] G LXXXIII, 1.
[92] G: föräldranars.
[93] G: NB. Föräldrarna hålla Barnen til Schola. Goth.
[94] G LXXXIIII, 1.
[95] G: dicknar.
[96] G: Discentium sustentatio ex Parochiis. Goth.

icke annor råd hafua till at hålla sig wiid scholan, må än nu så bliffua, thy skole och Landzpresterna lysa för the dieknar som komma till them med scholamästarens breff, huar och kunna skee, [97] at något af tienden ther till lades, att några dieknar, the som gott minne [98] hafua, kunnde waara [99] underhåldne, och theste bätter [100] motte achta på theras book och lärdom, wore thz rett och Christeligitt.

När [101] någor diekne bedrifuer någor [102] schallkhet, och är doch icke crimen Notorium eller Capitale, må thz warda straffat med scholanepst, [103] som er proban, scholestock, riisz och färlo, elliest ligge the groffua laster under öfuerhetennes dom, så well med schola personer som andra.

Skalker[104] och Riballder, som på Landzbygdenne under diekna nampn gå effter almoso, [105] schola huarken presterna eller fougtarna lida, uthan låta [106] them bekomma theras tilbörlige straff.

Ther [107] någor scholemestare will ware försummelig [108] och oflitig i sitt embete eller elliest [109] icke så skicker [110] som honom bör och han utlofuat hafuer, thå schall han först en gång och annan förmanas och huar han tå icke lägger ther böter wppå, [111] thå schall [112] ordinarius sättia honom aff, och en anden [113] till igen, then therföre tiäna kan, och thett göra will som honom bör och saken kräffuer. Och är höffueligit och nyttigt, när någor förwandling schall göras med scholemestarenar, at thet sker

[97] G: Hwar och *så kunde* etc.
[98] G: nemme.
[99] G: warda.
[100] G: bättre.
[101] G LXXXIII, 2.
[102] G: någon.
[103] G: Poenæ qualitas. Goth.
[104] G LXXXIIII, 1.
[105] G: Circumforanei puniendi. Goth.
[106] G: lata.
[107] G LXXXIIII, 2.
[108] G: Negligentiæ occurrendum. Goth.
[109] G: ellies.
[110] G: sigh icke så skicka.
[111] G: på.
[112] G: skal.
[113] G: annan.

uthi hella scholans eller alla dieknarnars närwaro, med Ceremonier och förmaning [114] såsom seden [115] hafuer warit. Och effter thz huad nu är talat om scholar, går förnemliga på latiniska scholar, [116] skall ingen scholemestare wara förplichtadt till at något annat läsa eller lära än latin och swenska [117] så myckitt [118] hörer till tiderna i kyrkone. [119]

Hoo som helst annor tungomål Grekesko, eller Hebraisko lära will, man må siellf ther till besöria sig preceptores. Så er thz eij heller nyttigt beswäria [120] barn och ynglingar med margahanda lecsor.

[114] G: förmaningar.
[115] G: seder.
[116] G: Latinske Scholar. Goth.
[117] G: swensko.
[118] G: myckitt *som.*
[119] G: Kyrkionne.
[120] G: beswära.

CORRIGENDA:

s. 93 not 14 står Gotth. läs *Goth.*

s. 97 not 75 står Dominicum läs *Dominicam.*

s. 214 not 47 rad 6 står uttilitate läs *utilitate.*

INNEHÅLL.

			Sid.
Inledning			1
Kyrkoordningsförslaget av år 1608			9
Kap.	I.	Om then christelige läran	11
Kap.	II.	Om prediko embetzens werdighet och nytto	15
Kap.	III.	Om ordning medh predikan	29
Kap.	IV.	Om döpelsen	41
Kap.	V.	Ordning med döpellse	48
Kap.	VI.	Om nöddoop	52
Kap.	VII.	Om barnaqwinnors kyrkiogångh	61
Kap.	VIII.	Om syndaboott, scrifftermåål, afflösning och kyrkio disciplijnn	65
Kap.	IX.	Om Herrans natwardh	107
Kap.	X.	Ordningh med almenneligh bön och litanian	117
Kap.	XI.	Ordning med kyrkesångh	123
Kap.	XII.	Ordning om hellgedagar	128
Kap.	XIII.	Om kyrkior och kyrkiones egendom	131
Kap.	XIV.	Om ektenskapett	139
Kap.	XV.	Ordning om the siukas besökningh	158
Kap.	XVI.	Om christeligh begrafningh	165
Kap.	XVII.	Om prester och predico embethett	170
Kap.	XVIII.	Itt sätt att ordinere präster	176
Kap.	XIX.	Om predikoembetzens uppehälle	200
Kap.	XX.	Ordning om biscopar	210

Om Litanien

Til thenna böneformon höra alla Collecter / som i Tidherna hela åhret igenom / bådhe på Söndaghar och alla Helgedaghar låsna eller sungna warda.

Om Litanien.

Then andra Böneforman / som plåghar brukas til almenneligha Bön / är Litanien / vthi hwilko man bedher om alla nödhtorfftigheet än nu korteligare / Och warder samma Litania öffuerliudt låsin eller sungen / at menighe man må förstå / hwadh och hurudana stycker han bidia skal.

Om Helgedagarna [illegible] man Litanien strax effter predican / Men om Söknedagarna / såsom här nu effterfölier. Och är icke aff nödhenne / at Predicaren then tijdh Litanien effter predican hållas skal / haffuer någor long förmaning til folcket om Bönen / såsom ellies plåghar skee / vthan är nogh / at han medh någhor fåå ord talar i sakenne hwadh han wil / och sedhan bedher folket achta på the bönestycker som i Litanien warda vpreknat.

När Litanien skal hållas på någon Söknedag / ther folk är tilhopa / skal man först siunga en Swensk Psalm nemligha / Aff diupsens nödh / eller Förbarma tigh Gud öffuer migh / eller ock någhon annan sådana. Sedhan skal Kyrkiotienaren hålla predican vthaff nyia eller gambla Testamentet / och handla någhor materia som lydher om Syndaboot / eller hwadh ellies är belägit. Och skal han til

1. *Emporagrii handstil s. 121.*

VII.

Ἐπίλογος Παραγνετικός * Ordinato

Itt sett til at ordinera

Sidst til eett beslutning giffuer Ordinarius Ordinatis * före thenna S. Petri ord / säyandes.

1. Petri 5. Går och födher Christi hiord / oc haffuer acht vppå honom / icke nödigt / vthan sielffuiliädes / icke för slem winning skuld / vtan aff en godwilia / icke såsom Herrar öffuer sitt folck / vthan warer hiordenom til effterdöme: Och sedan / tå öffuerste Heerden vppenbar warder / skolen j få herlighetennes oförwanskeliga Crono.

Och när alt thetta således är vthrettat / begynnar Ordinarius then songen: Nw bidie wij then helge And ꝛc. och hele Choren fulfölier samma song alt in til endan / så at thet bliffuer Introitus Missæ. Så lenge förste wersen ther aff sungen är / stå alle på knä. Men sedhan går hwar j sitt rum. När tijdh är gå Ordinati * ad sacram Communionē.

Cap. XVIII. * Ordi.

Hoo som helst sig fördristar til at bruka Prestaembetet / Vantigen alt samans eller någon deel ther aff / och är doch til samma embete hwarken korat eller kallat / eller effter thetta förscreffna sett aff Biscopen ordinerat: Then samme må effter Scolerett straffat warda / thet är / settias j stock / och sedan mista hudena / och ther effter wisas vthaff Stichtet.

Tå någhor är ordinerat til Kyrkioheerda öffuer een sokn / skal Ordinarius giffua honom instelle breff til Prowesten eller någon annan närboendes Clerck / lydandes at sådana person är ordentliga kallat / proberat och confirmerat til Prestaembete / förskickat til Kyrkeheerda vtöffuer sådana sokn ꝛc. Hwilket på en Helgedagh för sokneneskal

2. *Kanslistilen, Paulini och Lenæi handstilar s. 183.*

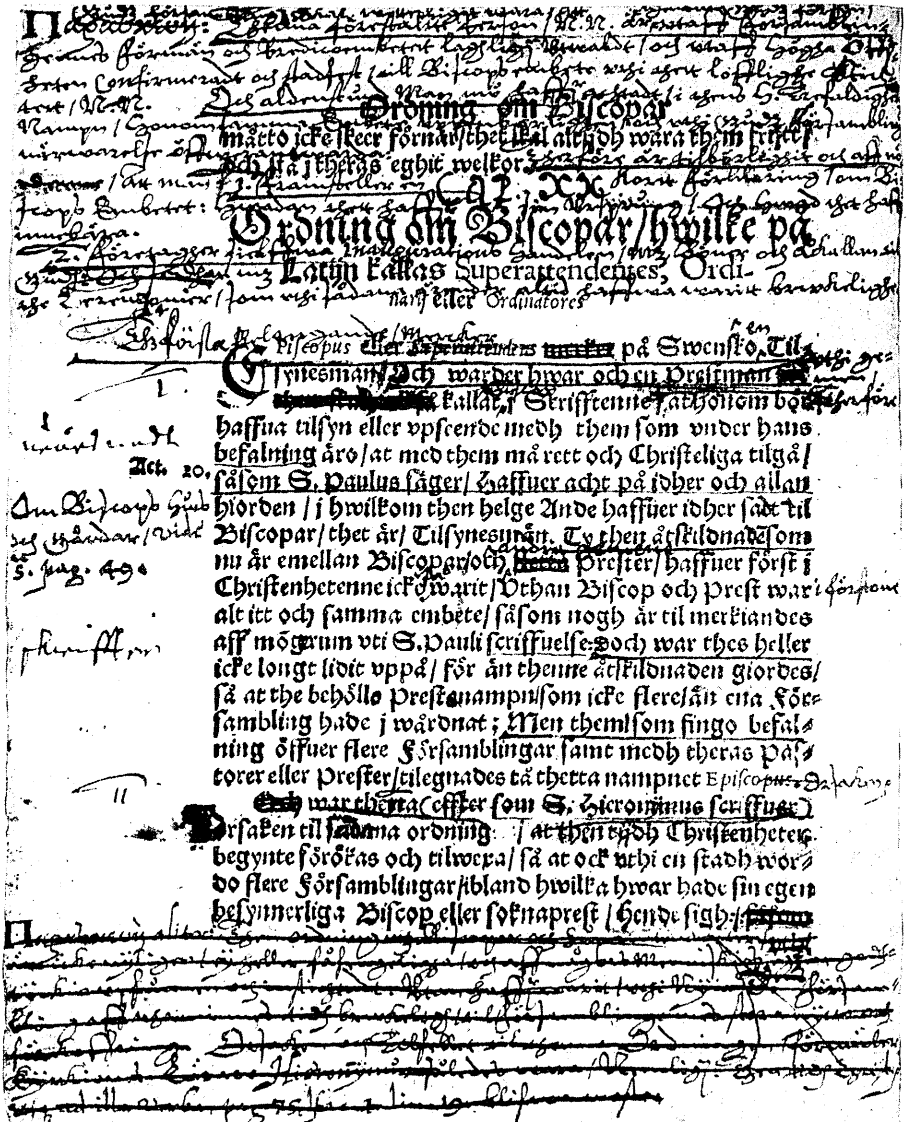

måtto icke skeer förnär/ thet skal altijdh wara them frijtt/
och stå j theras eghit welkor.

CAP. XX.

Ordning om Biscopar/ hwilke på Latijn kallas Superattendentes, Ordinarij eller Ordinatores

Episcopus eller ... på Swensko, Tilsynesman/ Och warder hwar och en Prestman ... kallat, j Skrifftenne, at hwilkom bör haffua tilsyn eller vpseende medh them som vnder hans befalning äro/ at med them må rett och Christeliga tilgå/ såsom S. Paulus säger/ Haffuer acht på idher och allan hiorden/ j hwilkom then helge Ande haffuer idher sadt til Biscopar/ thet är/ Tilsynesman. Ty then åtskildnadesom nu är emellan Biscopar/ och ... Prester/ haffuer först j Christenhetenne icke warit/ Vthan Biscop och Prest war alt itt och samma embete/ såsom nogh är til merkiandes aff mögrum vti S. Pauli scriffuelse. Och war thes heller icke longt lidit vppå/ för än thenne åtskildnaden giordes/ så at the behöllo Prestenampn/ som icke flere/ än ena Församling hade j wårdnat; Men them/ som fingo befalning öffuer flere Församlingar samt medh theras Pastorer eller Prester/ tilegnades tå thetta nampnet Episcopus.

Act. 20.

Och war thetta (effter som S. Hieronimus scriffuar) Orsaken til sådana ordning/ at then tijdh Christenheten begynte föröka och tilwexa/ så at ock vthi en stadh worddo flere Församlingar/ ibland hwilka hwar hade sin egen besynnerliga Biscop eller soknaprest/ Hende sigh ...

3. *Paulini och Lenæi handstilar s. 210.*

KUNGL. HUMANISTISKA VETENSKAPSSAMFUNDET I LUND

REG. SOCIETAS HUMANIORUM LITTERARUM LUNDENSIS

ÅRSBERÄTTELSE (Bulletin):

S. AGRELL, Die Rätsel der Geheimschrift auf dem Stein von Rök und andere runologische Probleme, deutsches Resümee.
Meddelanden från Historiska Museet i Lund.
Mitteilungen aus dem Historischen Museum zu Lund, deutsche Resümees.

30—31: E. EKWALL, Studies on English Place- and Personal Names.
I. LINDQVIST, A propos d'une inscription de la fin de la période mycénienne.
A. WIFSTRAND, Εἰκότα, I.
Meddelanden från Historiska Museet i Lund.
Mitteilungen aus dem Historischen Museum zu Lund, Resümees.

31—32: H. SKÖLD, The earliest known name of the Sakas.
K. HANELL, Das Menologium des Liber glossarum.
JOH. LINDBLOM, Zur Frage der Entstehung des Alphabets.
S. B. LILJEGREN, Harrington and the Jews.
S. BOLIN, Die Chronologie der gallischen Kaiser.
S. AGRELL, Die spätantike Alphabetmystik und die Runenreihe.
Meddelanden från Historiska Museet i Lund.
Mitteilungen aus dem Historischen Museum zu Lund, Resümees.

32—33: A. WIFSTRAND, Εἰκότα, II.
M. P. NILSSON, Zeus mit der Schicksalswaage auf einer cyprisch-mykenischen Vase.
M. P. NILSSON, Eine neue schwarzfigurige Anthesterienvase.
O. HOLMBERG, Das Motiv der Neugier im Paradiesmythus.
Meddelanden från Historiska Museet i Lund.
Mitteilungen aus dem Historischen Museum zu Lund, Resümees.
I. LINDQUIST, Der Gott Lobbonus.

33—34: N. VALMIN, Die Zeusstoa auf der Agora zu Athen.
N. VALMIN, Rapport préliminaire de l'expédition en Messénie 1933.
T. CHRISTOFFERSSON, Bemerkungen zu Dion von Prusa.
A. WIFSTRAND, Εἰκότα, III.
O. HOLMBERG, David Hume in Carlyle's Sartor Resartus.
A. W. PERSSON, Eisen und Eisenbereitung in ältester Zeit.
Meddelanden från Historiska Museet i Lund.
Mitteilungen aus dem Historischen Museum zu Lund, Resümees.

KUNGL. HUMANISTISKA VETENSKAPSSAMFUNDET I LUND

REG. SOCIETAS HUMANIORUM LITTERARUM LUNDENSIS

SKRIFTER (Acta):

I. *MARTIN P. NILSSON*, PRIMITIVE TIME-RECKONING.
II. *A. H. SALONIUS*, VITAE PATRUM.
III. *C. ZANDER*, PHAEDRVS SOLVTVS VEL PHAEDRI FABVLAE NOVAE XXX.
IV. *A. MOBERG*, LA GRANDE GRAMMAIRE (LE LIVRE DES SPLENDEURS) DE GRÉGOIRE BARHEBRAEUS.
V. *E. WALBERG*, LA VIE DE SAINT THOMAS LE MARTYR PAR GUERNES DE PONT-SAINTE-MAXENCE.
VI. *E. EKWALL*, ENGLISH PLACE-NAMES IN *-ING*.
VII. *A. MOBERG*, THE BOOK OF THE HIMYARITES.
VIII. *H. SKÖLD*, THE NIRUKTA.
IX. *MARTIN P. NILSSON*, THE MINOAN-MYCENAEAN RELIGION AND ITS SURVIVAL IN GREEK RELIGION.
X. *EINAR LÖFSTEDT*, SYNTACTICA. 1. Über einige Grundfragen der lateinischen Nominalsyntax. 2. Syntaktisch-stilistische Gesichtspunkte und Probleme.
XI. *HELGE KJELLIN*, DIE KIRCHE ZU KARRIS AUF OESEL UND IHRE BEZIEHUNGEN ZU GOTLAND.
XII. *H. SMITH*, SADDANITI, La grammaire palie d'Aggavamsa, 1, 2, 3. — P. 4, Index, en préparation.
XIII. *BENJAMIN HÖIJER*, FILOSOFISKA FÖRELÄSNINGAR 1806, 1808, 1809, 1812, utgivna av *B. LILJEKRANTZ*.
XIV. *E. WALBERG*, DEUX VERSIONS INÉDITES DE LA LÉGENDE DE L'ANTÉCHRIST EN VERS FRANÇAIS DU XIIIe SIÈCLE.
XV. *AXEL W. PERSSON*, THE ROYAL TOMBS AT DENDRA NEAR MIDEA.
XVI. *G. TILANDER*, GLANURES LEXICOGRAPHIQUES.
XVII. *S. B. LILJEGREN*, A FRENCH DRAFT CONSITUTION OF 1792, modelled on James Harrington's Oceana.
XVIII. PRÄSTRELATIONERNA FRÅN SKÅNE OCH BLEKINGE AV ÅR 1624, utgivna med noter och anmärkningar av *J. TUNELD*.
XIX. KYRKOORDNINGSFÖRSLAGET AV ÅR 1608 utgivet av *G. C. PILTZ*.

Under tryckning: Sous presse:
H. SKÖLD, MATERIALIEN ZU DEN INDO-IRANISCHEN PAMIRSPRACHEN.

[redacted]